

Ropná politika USA: historie a výzvy

FILIP ČERNOCH – MARTIN JIRUŠEK
HEDVIKA KOĐOUSKOVÁ
JAN OSIČKA – TOMÁŠ VLČEK

Aktualizované vydání

muni
PRESS

enSEC

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možno kontaktovat na adrese – Nakladatelství Masarykovy univerzity, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

ROPNÁ POLITIKA USA: HISTORIE A VÝZVY

Filip Černoch – Martin Jirušek
Hedvika Kodůusková – Jan Osička – Tomáš Vlček

Masarykova univerzita
Brno 2014

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vědecká redakce Masarykovy univerzity:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.
prof. RNDr. Zuzana Došlá, DSc.
Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková
doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.
Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.
PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.
Mgr. Iva Zlatušková
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Recenzoval:

Mgr. et Mgr. Martin Hrabálek, Ph. D.

© 2012, 2014 Filip Černoch, Martin Jirušek, Hedvika Kodousková, Jan Osička, Tomáš Vlček

© 2012, 2014 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6649-6

ISBN 978-80-210-6068-5 (1. vyd.)

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-6649-2014

Obsah

	Seznam obrázků	7
	Seznam boxů	7
	Seznam grafů	7
	Seznam tabulek	8
	Abstract.....	9
	Úvod.....	11
1	Úsvit věku ropy	13
1.1	Počátky ropného průmyslu v USA	13
1.2	Rockefeller a Standard Oil	17
1.3	Nová éra – konkurenti Standard Oil v Evropě a Asii.....	21
1.4	Vzestup nových aktérů a výzev	22
1.5	Změny přinášející 20. století.....	24
1.6	První světová válka mění pravidla hry	26
1.7	Poválečná éra – Spojené státy se začínají rozhlížet po světě	27
1.8	Shrnutí.....	28
2	Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970.....	29
3	Historie a princip užití tzv. „ropné zbraně“	40
3.1	Suezská krize.....	40
3.2	Šestidenní válka.....	41
3.3	První náznaky katastrofy	43
3.4	Krize 1973–1974	44
3.5	Efektivita použití „ropné zbraně“	48
3.6	Cena za ekonomickou válku – embargo jako dvousečná zbraň.....	49
3.7	Shrnutí.....	50
4	Frikce světového trhu s ropou	52
4.1	Persie znovu centrem světa.....	52
4.2	První válka v Perském zálivu a nové tisíciletí.....	56
4.3	Shrnutí.....	58
5	Ropná politika Spojených států po konci studené války.....	59
5.1	Spotřeba a využití ropy v USA v 90. letech 20. století	61
5.2	Shrnutí.....	63
6	Hegemonní postavení USA, jeho kořeny a projevy	64
6.1	Hegemonní postavení USA – jeho rysy a nástroje	65
6.2	Role ropy pro postavení USA v systému	67
6.3	Specifický vztah USA a Saúdské Arábie.....	69
6.4	Írán – neúspěšná snaha o stabilizaci	70
6.5	První a druhá válka v Zálivu.....	71
7	Světoví spotřebitelé: postavení USA na globálním trhu s ropou.....	74
7.1	Spotřeba primárních zdrojů energie v USA.....	74
7.2	Světový trh s ropou a jeho dopady na americkou energetickou bezpečnost	78
7.2.1	Růst světové poptávky	79
7.2.2	Situace na straně produkce	83
7.3	Závislost USA na spotřebě ropy: opatření k omezení poptávky, navýšení dodávek, nebo revoluce v dopravě?.....	84
7.4	Závěr	89

8	Významní dodavatelé ropy do USA.....	91
8.1	Kanada	91
8.1.1	Historie.....	91
8.1.2	Specifický vztah Spojených států a Kanady.....	93
8.1.3	Nová situace na poli ropných zdrojů.....	94
8.2	Latinská Amerika	97
8.2.1	Venezuela.....	98
8.2.1.1	Historie a mezníky ropného průmyslu ve Venezuele.....	98
8.2.1.2	Venezuela a její role v ropné politice USA.....	102
8.2.2	Mexiko	103
8.2.2.1	Vztahy USA a Mexika v otázkách ropného zásobování	106
9	Státy jižního Kavkazu a střední Asie a jejich význam pro ropnou politiku USA	108
9.1	Zakotvení vlivu Spojených států v oblasti.....	110
9.2	Shrnutí.....	118
10	Hrozby plynulosti námořní dopravy ropy	119
10.1	Hrozba terorismu	121
10.2	Hrozba pirátství.....	126
10.3	Hrozba vnitřního selhání dopravy	131
10.4	Hrozba cenové nestability nákladů na transport	136
10.5	Shrnutí.....	140
11	Nekonvenční plyn v USA: Tichá revoluce	142
12	Seznam zdrojů.....	150
13	Jmenný rejstřík.....	173

Seznam obrázků

Obrázek 1: Red Line Agreement	31
Obrázek 2: Politická mapa Kavkazu a střední Asie.	109
Obrázek 3: Ropovod BTC	115
Obrázek 4: Ropovod CPC.....	117

Seznam boxů

Box 1: Využití ropy a způsob jejího zpracování.....	14
Box 2: Plukovník Drake (1819–1880)	15
Box 3: Nový způsob dobývání ropy	16
Box 4: Překotná těžba	17
Box 5: Obchodní praktiky Standard Oil	19
Box 6: Standard Oil – a konflikty se zákonem	25
Box 7: American petroleum institute a vznikající ropné politiky evropských mocností	27
Box 8: Red Line Agreement.....	30
Box 9: Nacionalizace MAORT v roce 1948.....	34
Box 10: Monroeova doktrína	35
Box 11: Mandatory Oil Import Program	38
Box 12: OPEC a růst jeho vlivu	43
Box 13: Jomkipurská válka	45
Box 14: Hlavní události ropného embarga 1973– 1974	46
Box 15: Diverzifikace zdrojů a přechodné zmírnění závislosti na blízkovýchodní ropě v 80. letech	55
Box 16: Energy Policy Act (1992).....	60
Box 17: Vítězství liberální demokracie jako „konec dějin“	65
Box 18: USA a koncept soft power	66
Box 19: Volný tok ropy na světový trh – nejen zájem západního světa	68
Box 20: Druhá válka v Zálivu motivována ropou?	72
Box 21: Závislost na importu ropy Achillovou patou americké národní bezpečnosti?.....	77
Box 22: Klíčová energetická legislativa v letech 2005–2010.....	86
Box 23: Nekonvenční zdroje ropy v USA	88
Box 24: Nekonvenční zdroje ropy v Kanadě	92
Box 25: Holandská nemoc.....	101
Box 26: Nerostné bohatství prokletím pro obyvatelstvo?	110
Box 27: Vojenská a finanční pomoc USA ve střední Asii a na Kavkaze	112
Box 28: Ropovod BTC	114
Box 29: Ropovod CPC.....	116
Box 30: Nový Blízký východ?	118
Box 31: Fredonia	142

Seznam grafů

Graf 1: Produkce vybraných zemí během revoluce v Íránu.....	52
Graf 2: Množství ropy importované do USA z oblasti Perského zálivu, Kanady, Mexika a Venezuely (1975–2010)	55
Graf 3: Dovoz ropy do USA 1910–2010	61
Graf 4: Spotřeba, produkce a dovoz ropy do USA v 2 polovině 20. století	62
Graf 5: Primární spotřeba zdrojů energie v USA.....	75
Graf 6: Historický vývoj spotřeby, produkce a importu ropy v USA (1949–2011)	76
Graf 7: Spotřeba ropy v USA dle sektorů.....	77
Graf 8: Historie a vývoj produkce a importu ropy v USA.....	94
Graf 9: Těžba plynu v USA 1990–2035	146
Graf 10: Ceny plynu na severoamerickém trhu (2000–2010)	147
Graf 11: Ceny uhlí CAPP v období 2008–2011 (USD/MMBtu)	148

Seznam tabulek

Tabulka 1: Konvergence zájmů obchodní a veřejné sféry	29
Tabulka 2: Importéři na americký trh (1960)	37
Tabulka 3: Vnímání ropných importů v roce 1945 a 1955	38
Tabulka 4: Srovnání tradiční imperiální mocnosti a Spojených států amerických	65
Tabulka 5: Nejvýznamnější investice čínských společností v Kanadě od konce roku 2009	95
Tabulka 6: Vývoj amerického dovozu surové ropy a ropných produktů.	120
Tabulka 7: Složení 15 největších dovozců surové ropy a ropných produktů do USA v roce 2010... ..	121
Tabulka 8: Charakteristika uzlových bodů námořní dopravy.....	123
Tabulka 9: Alternativní cesty pro uzlové body námořní dopravy	124
Tabulka 10: Počet útoků a pokusů o útok pirátů ve světě v letech 2003–2009	127
Tabulka 11: Vývoj celkové světové tankerové flotily v letech 2005–2009.....	132
Tabulka 12: Incidenty v tankerové dopravě v roce 2008.....	133
Tabulka 13: Světová poptávka po ropě a produkce.....	137
Tabulka 14: Vývoj ropné produkce, poptávky a poptávky po tankerech.....	139

Abstract

The book focuses on the role which raw energy materials, primarily oil, play in the realm of the USA foreign affairs. Besides their key role centered around the issues of international political nature, the United States are accordingly the key player in the field of the global energy security.

The text is divided into following parts. The authors in the first chapter capture the historical development of oil industry in the United States during the second half of the 19th and at the beginning of the 20th centuries. The chapter therefore describes the historical context and often turbulent events peculiar to this new industrial sector which gave rise to the specific relationship between the USA Federal Government and oil companies.

The attention is in the second chapter switched to the position which oil has in the realm of country's foreign affairs, whereby the authors analyze the harmony and clash of interests between the American governments, great oil companies with international reach and smaller independent miners, in the event of the oil industry consolidation in the USA and the main producing regions of the world.

The third chapter describes the circumstances under which the so called oil weapon is used, that is, the situation when the Arab oil producers at the beginning of the 1970s used their tag of the main black gold exporters in order to affect the foreign policy of the USA and European countries.

The fourth chapter afterwards comes with the analysis of the supply and demand crisis by addressing the events which can, at the first glance, resemble the usage of the aforementioned "oil weapon", but differ in their causes, character or impacts.

The challenges that emerged in domestic sphere of the US oil policy after the end of the Cold War are analyzed in the fifth chapter. It is focused on the rising demand for oil and its consequences for domestic oil production, infrastructure, refining and on related legislation.

This part of the book is succeeded by chapter dealing with the hegemonic position of the United States in the contemporary system of international relations and its consequences for the world oil market. It is further supplemented by chapter that raises the discussion about the challenges which the United States, as the largest world consumer, faces in the area of the global oil market framework.

The analysis of selected US oil suppliers follows, portraying the relations with Canada, Latin America, south Caucasus and middle Asian countries. This part is focused on the development of mutual relations of mentioned countries with the United States and their role in the US oil policy.

In the concluding chapters of the work, the authors then devoted to the provision of the smooth supplying process to the US, that is, the marine transportation of raw materials, as well as to the dramatic changes in the field of the north-American gas industry associated with the advent of unconventional gas resources.

Úvod

Spojené státy americké jsou, podobně jako v mezinárodně-politických otázkách, klíčovým aktérem také v oblasti energetické bezpečnosti. Výroba, distribuce a spotřeba zdrojů energie v USA měly historicky vliv jak na dění v rámci americké ekonomiky, tak na ekonomický a politický vývoj v ostatních regionech světa. Zejména ve využití ropy se USA staly jednou z nejvýznamnějších oblastí produkce, respektive spotřeby, přičemž obě tyto fáze významně promluvily do dějin druhé poloviny 19. a 20. století. Ačkoliv nelze otázky energetické bezpečnosti redukovat výhradně na ropu, její dominantní postavení v ekonomice USA i ekonomice světové ji staví do pozice klíčové suroviny. Proto se i tato publikace zabývá především „příběhem ropy“ v rámci amerického energetického sektoru. Bez povšimnutí však nezůstává ani oblast plynárenství, historické „dvojče“ ropného sektoru, která začala do americké energetické bezpečnosti významně promlouvat především v posledních desetiletích. Pozornost odborné i laické veřejnosti, která dlouhodobě směřovala především k americké závislosti na spotřebě a importu ropy, je tak stále více upínána k novým „revolučním“ tematikám v rámci amerického sektoru energetiky.

V první kapitole s názvem „Počátky ropného průmyslu v USA“ je věnována pozornost rozvoji ropného průmyslu ve Spojených státech ve druhé polovině devatenáctého století a na počátku století dvacátého. Kapitola popisuje historické souvislosti a mnohdy bouřlivé události formující nově se rozvíjející průmyslové odvětví, které daly vzniknout mimo jiné také specifickému vztahu federální vlády Spojených států a ropných společností. Významná část kapitoly je věnována roli společnosti Standard Oil, která měla zcela zásadní vliv na rozvoj ropného průmyslu jak ve Spojených státech, tak i ve světě. Nastíněny jsou aktivity společnosti na domácí půdě, kde musela čelit silným antipatiím veřejnosti i restrikcím ze strany federální vlády, i v zahraničí, kde se potýkala s konkurencí nově vznikajících ropných společností. Kapitola je zakončena první světovou válkou a obdobím po konci tohoto konfliktu, kdy se začala formovat ropná politika Spojených států na federální úrovni.

V prvních dekádách ropného průmyslu byly Spojené státy jednoznačně nejvýznamnějším producentem ropy na světě. Na domácí půdě se však brzy objevily spekulace o blížícím se konci ropných zásob a potřebě rozvinutí těžby v zahraničí, případně o nutnosti přechodu na jiné zdroje energie. Na státní úrovni byly tyto tendence reprezentovány přísnější regulací domácí těžby a zejména „politikou otevřených dveří“, která v duchu amerických hodnot měla usnadnit podnikání soukromých společností v rozvíjejících se zahraničních centrech těžby (zejména Venezuela, Mexiko, Čína, dnešní Indonésie nebo později Blízký východ). Soukromé společnosti do zahraničí vykročily zejména z důvodu nižších daní a nižších produkčních nákladů, jichž na některých místech mimo USA bylo možné využít. Kapitola „Ropa v zahraniční politice a problematika importů“ se zabývá souladem a střetem zájmů amerických vlád, velkých ropných společností s mezinárodním dosahem a menších nezávislých těžařů v době konsolidace ropného průmyslu v USA a v hlavních produkčních regionech světa.

Následující kapitola nazvaná „Historie a princip využití tzv. „ropné zbraně““ se, jak už název napovídá, zaobírá případy, kdy producentské země využily svého postavení dodavatelů ropy a pokusily se ovlivnit spotřebitelské země omezením vývozu ropy. Kapitola popisuje události a podmínky, které vedly k ropným embargům, analyzuje jednotlivé případy a hodnotí jejich dopady a účinnost. Pozornost je zaměřena i na podobu vztahu producentů a spotřebitelů po těchto krizích a pravděpodobnost vzniku podobných situací v budoucnu.

Na tuto kapitolu úzce navazuje část nazvaná „Frikce světového trhu s ropou“. Zabývá se krizemi na straně dodávky i poptávky a věnuje se událostem, které mohou na první pohled připomínat případy použití „ropné zbraně“, ale svými příčinami, charakterem či dopady se liší. Text si všímá zejména období posledních 30 let, včetně zatím poslední krize, která se stala významným faktorem prohlubujícím globální hospodářskou krizi ve druhé polovině minulého desetiletí.

Jak už napovídá název, kapitola „Světoví spotřebitelé: postavení USA na globálním trhu s ropou“ pojednává o výzvách, jimž USA jakožto největší světový spotřebitel v rámci globálního trhu s ropou čelí. Pozornost je věnována jak růstu světové poptávky po ropě v důsledku ekonomického potažmo energetického růstu asijských spotřebitelů, tak situaci na straně produkce, především otázce dostatečnosti světových zásob ropy, možným překážkám zahraničních investic a rostoucí roli netržních aktérů na ropném trhu. V souvislosti s riziky, která mohou být spojena s americkou závislostí na dovozu ropy ze zahraničí, rozebírá závěrečná část kapitoly některá z možných opatření, která mohou přispět k zvýšení energetické bezpečnosti USA.

Pád železné opony a konec supervelmocenského soupeření mezi Spojenými státy a Sovětským svazem zcela proměnil mezinárodní prostředí. Překreslení politických map napomohlo navázání nových ekonomických vztahů a otevřelo „západním“ zemím cestu k bohatým nerostným nalezištím do té doby ukrytým za železnou oponou. Velice slibně se jevila zejména ropná naleziště na Kavkazu a ve střední Asii, kde americké těžební společnosti začaly v polovině 90. let a na konci 20. století vyvíjet významnou aktivitu. Ačkoli se na první pohled v tomto období i díky relativně stabilním cenám ropy na domácí scéně Spojených států žádné větší změny neodehrávaly, zejména nárůst domácí spotřeby a upozadění ropné politiky byly faktory, které hrály důležitou roli v dalším vývoji vedoucím k masivnímu růstu cen v dalším desetiletí. Kapitola „Ropná politika Spojených států po konci studené války“ rozebírá jak aktivity amerických ropných společností na Kavkazu a ve střední Asii, tak situaci na domácí scéně, která v mnohém determinovala budoucí vývoj ropné politiky a situaci na světovém trhu s ropou.

S otázkou dovozu ropy ze zahraničí je spojena i problematika zabezpečení plynulosti zásobování – námořní přepravy, které se věnuje následující z kapitol. Vzhledem k „ostrovnímu“ charakteru severoamerického kontinentu, geografickému rozložení dodavatelů ropy do USA, kdy se řada z nich nachází na vzdálených kontinentech, a také předpokladu budoucího růstu významu Blízkého východu, kde se nachází většina světových zásob ropy, je zabezpečení námořní přepravy před různými druhy hrozeb více než žádoucí. Kapitola „Hrozby plynulosti námořní dopravy ropy“ vychází z tzv. „kodaňské školy“ bezpečnostních studií a s ohledem na referenční objekt předkládané analýzy – USA – definuje možné hrozby, které následně podrobuje detailní analýze. Čtenář se tak v této kapitole seznámí s hrozbami narušení plynulosti námořní přepravy z důvodu terorismu; pirátství; vnitřního selhání dopravy (tj. například kvůli poruše či nehodě tankeru, přírodní katastrofě, nedostatečnému technickému zabezpečení apod.); a cenové fluktuace nákladů na transport.

Nejvýznamnější událostí severoamerické energetiky posledních několika dekad je rapidní rozvoj plynárenství, tradičního dvojčete ropného průmyslu. Nekonvenční zdroje zemního plynu, díky nimž se Spojené státy prakticky přes noc staly z potenciálně nejvýznamnějšího importního trhu trhem soběstačným a do budoucna pravděpodobně i exportním, měly obrovské dopady na domácí i světové trhy s plynem. V posledních letech tak došlo k přehodnocení energetických strategií a politik celé řady rozvinutých zemí, změnil se přístup k dosavadním klíčovým dodavatelům zemního plynu a zásadními změnami prošla i debata o závislosti na importech. Nástupem nekonvenčních zdrojů na severoamerický trh se proto zabývá poslední kapitola.

1 Úsvit věku ropy

Martin Jirušek

Počátky ropného průmyslu v USA jsou spojeny především s překotným rozvojem nalezišť na severovýchodě Spojených států. Tento živelný rozvoj, který mnohde připomínal tzv. zlatou horečku, dal vzniknout mnoha společnostem, z nichž některé přetrvaly dodnes, byť třeba s jiným jménem. V této době zatím nelze hovořit o úmyslně prováděné ropné politice na federální úrovni, neboť tato fakticky neexistovala. Použití tohoto pojmu proto dává smysl až ve chvíli, kdy začínají být přijímána rozhodnutí s cílem ovlivnit fungování ropného zásobování na federální úrovni, tedy v období 1. světové války a později. Ve druhé polovině a následně na přelomu století devatenáctého a dvacátého byly nicméně položeny jak základy ropného průmyslu, jak jej známe dnes, tak také zvláštního vztahu ropných společností a federální vlády Spojených států amerických¹.

Spolehlivé zásobování zdroji energie získalo na významu v první polovině 19. století, kdy proces „energi-zace“ společnosti nastartovala průmyslová revoluce. Jednalo se o dva vzájemně se podporující fenomény; nové výrobní procesy potřebovaly stabilní a do té doby nevídaný přísun energetických surovin a produkty průmyslové výroby podporovaly spotřebu energie mezi obyvateli. V tomto období byly zdroje energie potřebné především pro svícení a pohon průmyslových strojů. Využívání ropy pak nastartovalo novou éru technických inovací a druhou vlnu industrializace v závěru 19. století.

Energetické suroviny, ropu nevyjímaje, hrály důležitou roli v domácím i mezinárodním obchodu a později i ve válečných konfliktech. Ovládnutí energetických zdrojů se stalo jedním z cílů bojových operací v obou světových válkách, což jen podtrhlo jejich důležitost v moderní společnosti. Stále větší roli v těchto bojích hrála ropa, která se stala důležitým tématem zahraniční politiky a leckdy zajistila navázání vzájemných vztahů mezi státy, které by jinak stály ve vzájemné opozici.

V následující kapitole se nejprve podíváme na počátky využití ropy a první krůčky nově se rozvíjejícího průmyslu. Následně se podrobně zaměříme především na společnost Standard Oil, která měla na rozvoj využití ropy zásadní vliv, stejně jako její zakladatel John D. Rockefeller. Zmíněny budou způsoby, jakými se tato společnost dostala na výsluní, její konkurenti a výzvy, kterým čelila. Kapitola je zakončena první světovou válkou a poválečnou érou, kdy začínalo být jasné, že 20. století bude stoletím ropy.

1.1 Počátky ropného průmyslu v USA

Ropa jako surovina byla známá již od dob starověku, kdy se užívala jako lék, konzervant nebo jako barvivo. Později se ropy začalo využívat ke svícení, avšak před tím, než se masivně rozšířilo její využití, musela svést konkurenční boj s ostatními surovinami do té doby používanými pro stejné účely. Zhruba do poloviny 19. století byl jednou z hlavních surovin využívaných ke svícení a topení velrybí olej. Rostoucí poptávka a zmenšující se populace velryb však byla jedním z důvodů hledání náhrady za tento zdroj. Některé z možných alternativ, jako například deriváty pryskyřic či živočišné tuky, měly často nepříjemné vedlejší efekty využití. Pro své fyzikální vlastnosti se ukázala být vhodnou náhradou právě ropa a její deriváty. Cesta k jejímu využívání nicméně nebyla zcela přímočará. Zpočátku k ní bylo přistupováno se značnou nedůvěrou, která provázela zejména způsoby užití této zapáchající mazlavé látky a možnosti její těžby.

¹ Spor mezi proudem prosazujícím tržní princip zajištění ropné bezpečnosti a proudem prosazujícím větší ingerenci státu je více popsán v kapitole *Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970*.

Ve Spojených státech byla ropa již v polovině 19. století celkem známou surovinou. Prvními uživateli ropy na území dnešních Spojených států amerických (USA) byli ještě ve středověku původní obyvatelé, kteří do oblasti budoucí Pensylvánie a okolí tzv. Oil Creek² přicházeli od Velkých jezer a Ohia. Ropu volně vyvěrající ze země nebo plovoucí na povrchu jezírek ve velkých skvrnách používali při svých rituálech jako barvivo na kůži či léčebný prostředek. Naopak zemědělci považovali jezírka ropy prosakující na povrch za pohromu, neboť znečišťovala půdu a zdroje vody.

Roku 1853 se vzorek z ropného ložiska v Pensylvánii dostal na Dartmouth College do rukou Georgi Bissellovi; obchodníkovi, kterého vlastnosti této suroviny velmi zaujaly. K tomu, aby přilákal investory, jejichž peníze potřeboval k rozvoji těžby, však potřeboval důkazy o její využitelnosti. Ačkoli již v této době byly známy užitečné vlastnosti ropy, stále nebyla považována za natolik hodnotnou surovinu, aby automaticky vyvolala zájem ze strany podnikatelů ochotných investovat své peníze do její těžby. Bissell se spojil s Jamesem Townsendem, obchodníkem a prezidentem banky z New Havenu, kterého zaujalo potenciální využití této tajemné látky. Oba muži byli přesvědčeni, že ropa (nebo „zemní olej“, jak byla tehdy nazývána) by se dala využít v mnohem větším měřítku, které by ospravedlnilo využití sofistikovanějších těžebních metod, než jaké byly do této doby používány (Yergin 1991, stránky 19–21).³

Poté, co bylo chemickým rozbořem vzorků pensylvánské ropy potvrzeno, že z ní lze poměrně jednoduchým způsobem – destilací – vytvořit celou řadu široce použitelných produktů, začali oba muži od potenciálních investorů získávat peníze na rozvoj těžby mnohem snadněji. Otázkou však zůstávalo, zda pod zemským povrchem leží dostatečné zásoby schopné uspokojit potenciální poptávku. V tomto období byla na trhu ještě také některá další paliva, která byla získávána například z asfaltu, uhlí (svítiplyn) či pryskyřic a představovala potenciální konkurenci pro ropu a její deriváty, proto ani stálost poptávky nebyla jistá. Investice do průzkumu ložisek ropy a jejího využití tak byly stále vnímány jako poměrně nejisté (Yergin 1991, stránky 22–26).

Box 1: Využití ropy a způsob jejího zpracování

V polovině 19. století byly ke svícení nejčastěji využívány různé oleje. Nejrozšířenější byl již zmíněný velrybí olej, toho však bylo stále méně a byl stále dražší. Dále se používaly produkty z rostlinných (terpentýn) nebo jiných živočišných zdrojů. Čím dál více rozšířeným se začal stávat petrolej. Mimo ropy se pro získávání petroleje využívalo též uhlí, tento proces však byl mnohem náročnější. Ovládnutí způsobu frakční destilace ropy zjednodušilo výrobu petroleje a umožnilo dále vyrábět celou řadu široce uplatnitelných produktů od asfaltu, maziv a topných olejů přes kvalitní palivové oleje až po různá rozpouštědla (Yergin 1991, stránky 22–26; Montague, 1902).

Destilací surové ropy v destilačních kolonách se z ropy vydělují sloučeniny s rozdílným bodem varu. Destilací se tak oddělují plynné (propan), kapalné (benzin, petrolej) i tuhé (mazut) složky ropy (Blažek & Rábl, 2006, stránky 51–113). Výzkumem využití ropy se v polovině 19. století ve Spojených státech zabýval například profesor Benjamin Silliman, přírodovědec z Yaleské univerzity, který provedl Bisselem sponzorovaný výzkum s cílem zkoumat chemické vlastnosti a možné využití ropy. Při svých pokusech pracoval se vzorky právě z pensylvánských zdrojů. Silliman zjistil, že destilované vzorky ropy hořely mnohem snadněji, jasněji a efektivněji než ostatní dostupná paliva. Produkty, které získal

2 Oil Creek je cca 15 km dlouhý přítok Allegheny River v Pensylvánii.

3 Pro relativně malou poptávku po ropě, jaká tehdy existovala, bylo postačující ji získávat relativně primitivními způsoby, jako bylo shrnování ropných kalů plovoucích na hladinách vodních ploch a řek či namáčení látek do roponosných jezírek a jejich následné ždímání.

destilací z dodaných vzorků, se rovněž vyznačovaly výbornými mazacími vlastnostmi a schopností odolávat extrémním teplotám. Závěry Sillimanova výzkumu, ve kterých označil ropu jako potenciálně velmi slibnou surovinu schopnou konkurovat v té době používaným látkám, mohou být právem považovány za jeden z důležitých impulsů pro rozvoj ropného průmyslu.

Z ropy se tak již v polovině 19. století začala vyrábět celá řada různých produktů. Kromě nejrozšířenějšího petroleje, používaného pro svícení, se na trh dostala také různá ředidla, rozpouštědla, maziva, palivový olej či farmaceutika. Využití ropy ke svícení byl nicméně až do začátku 20. století a rozvoje automobilového průmyslu hlavní způsob využití ropných derivátů (Yergin 1991, str. 51). Společnost Standard Oil, pozdější dominantní hráč na americkém trhu s ropnými produkty (viz dále), hrála rovněž významnou roli i v petrochemii, neboť velké množství různých produktů z ropy bylo vyvinuto a produkováno právě touto společností.

Bissell s Townsendem, povzbuzeni výsledky Sillimanova výzkumu, s několika dalšími společníky zakoupili půdu nedaleko pensylvánského Titusville a vyslali jistého plukovníka Drakea, aby zde našel vhodné ložisko ropy. Drake se snažil dosáhnout ložiska ropy vrtáním, což bylo nejen tamějšími obyvateli považováno za bláznovství, jelikož bylo této techniky doposud používáno vesměs k hloubení studen a nikoli těžbě.⁴ Drake postupně bez úspěchu vyčerpal veškeré finance, které mu byly poskytnuty a jeho mise hrozila skončit fiaskem. Townsend jej dokonce chvíli platil z vlastních soukromých zdrojů. Ve chvíli, kdy již hodlal Drakea odvolat, byla veškerá snaha 27. srpna 1859 konečně korunována navrtáním ložiska. Byl tak založen první ropný vrt, přičemž se zároveň potvrdilo, že tato technika dobývání ropy je, navzdory tehdejšímu obecnému přesvědčení, pro tento účel vhodná.

Box 2: Plukovník Drake (1819–1880)

Plukovník Drake vstoupil do historie vlastně díky náhodě. James Townsend, jeden z investorů a společníků George Bissella, se s ním seznámil v jednom z hotelů v New Havenu, kde, stejně jako Drake, nějakou dobu pobýval. Townsend v té době nezaměstnaného Drakea přesvědčil, aby se stal akcionářem jeho společnosti a aby pro něj šel hledat ložiska ropy do Pensylvánie. Oblíbil si jej pro jeho přátelskost a zarputilou povahu, která, jak se později ukázalo, byla pro svěřený úkol velmi žádoucí. Aby dodal jeho osobě vážnosti mezi hrubými dřevorubci obývajícími oblast Titusville, začal jej titulovat jako plukovníka, ačkoli Drake v armádě nebyl a této hodnosti nikdy nedosáhl. Tento podivín a dobrodruh pojal úkol navrtat ropné ložisko jako věc osobní cti a přestože se mu mnozí vysmívali, byl prakticky „v hodině dvanácté“ korunován úspěchem. Právě on má tedy zásluhu na rozvoji těžby v Pensylvánii, která může být právem označována za kolébku moderního ropného průmyslu. Sám Drake však v ropě mnoho štěstí nenašel. Jako obchodníkovi se mu nedařilo, k čemuž přispěla i jeho záliba v hazardních hrách. Dožil tak v relativní chudobě pobírajíc pouze skromnou rentu, kterou mu stát Pensylvánie přičkl jako poděkování za rozvoj ropného průmyslu (Yergin 1991, stránky 26–29; Downey 2009, stránky 1–6).

⁴ Vzhledem k relativně malé poptávce v té době stačilo sbírat ropu volně vyvěrající, případně shrnovat ropné skvrny na povrchu vodních zdrojů. Těžba ropy pomocí vrtů byla proto mnohými považována za zbytečnost.

Titusville, které původně obývalo pouze asi 125 obyvatel zabývajících se těžbou dřeva, se začalo masivně rozrůstat a stalo se rodištěm moderního ropného průmyslu v USA. Od této chvíle začalo využití ropy v ekonomice rychle získávat na významu, na čemž měla podíl i občanská válka v první polovině 60. let 19. století⁵. Svou roli sehrála také poměrně omezená dostupnost či nežádoucí vedlejší projevy⁶ spalování ostatních zdrojů používaných v této době pro svícení. Rozvoj mechanizace a využití strojů zase pro svůj chod vyžadovaly účinné mazací prostředky, které mohly být z ropy jednoduše destilovány. Vše tak do sebe zapadlo v pravou chvíli. Svět byl připraven na expanzi nového energetického zdroje, který měl změnit společnost jednou provždy.

Box 3: Nový způsob dobývání ropy

Zprvu se ropa získávala poměrně primitivním způsobem – sběrem z volně přístupných ložisek (viz výše) nebo tzv. nárazovým (perkusiím) hloubením, což stačilo k uspokojení tehdejší poptávky. Rozvoj těžby ropy byl proto mnohými považována za zbytečný.

Hlubinné vrty byly ještě v polovině 19. století dominantně používány zejména pro hloubení studní. Pro tzv. nárazové vrtání, kterým byla zpočátku ropa dobývána i ropa, se používalo metody, při níž se těžké dláto nechalo z výšky dopadat na dno studny a vytěžená hornina byla následně vybírána (později, při těžbě vrtáním, byla hornina vyplachována). Od poloviny 19. století se postupně začalo rozšiřovat rotační vrtání s výplachem horniny, což je de facto stejný princip, jaký se využívá dodnes (Blažek & Rábl, 2006, stránky 14–22).

Ropa si rychle našla cestu na trh ve formě petroleje a rafinérie na jeho destilaci začaly vyrůstat po celé Pensylvánii. Oblasti původní těžby se začalo nově přezdívat „Oil Regions“. Tato oblast se stala cílem spekulantů, kteří stavěli vrty v rychlém tempu. Množství ropy, které na trhu začalo najednou mnohonásobně převyšovat poptávku, však zapříčinilo propad ceny této komodity. Jen během roku 1861 spadla cena barelu⁷ ropy z 10 dolarů na 50 centů (Yergin 1991, str. 30). Spekulanti tak v důsledku padající ceny ropy také rychle krachovali. Petrolej vyráběný z ropy nicméně brzy nahradil petrolej vyráběný z uhlí a související nárůst poptávky opět začal ceny ropy zvyšovat.

Období počátků ropného průmyslu v USA bylo obecně charakteristické nestabilní cenou ropy. Značné výkyvy v ceně pokračovaly prakticky po celá 60. léta, kdy se několikrát zopakovala situace objevu a rozvoje nových ložisek, kdy však až se zpožděním nacházela prudce zvýšená nabídka odpovídající poptávku.

Turbulentní situace na trhu přetrvávala i po válce. Na místech nových nalezišť doslova přes noc rostla několikatisícová města, ceny pozemků se během několika týdnů zvýšily o stovky a tisíce procent, aby následně po vyčerpání místních ložisek opět spadly prakticky na nulu a parcely osiřely. Svou roli v tomto překotném rozvoji hrála též mizivá znalost geologických podmínek podloží a nepřipravenost legislativy na novou situaci.

5 Občanská válka odřízla sever Spojených států od dodávek terpentýnu z jižních států, jehož deriváty byly využívány ke svícení. Státy severu tak byly nuceny hledat náhradu za tento zdroj a petrolej získaný z ropy se ukázal být vhodným substitutem. Výnos z prodeje ropy také kompenzoval státům Severu ztrátu zisků z prodeje bavlny pěstované na jihu USA.

6 Některé deriváty terpentýnu používané ke svícení měly například tendenci při vyšších koncentracích explodovat.

7 Označení „barelu“ a hodnota této jednotky je odvozen od barelů-sudů od whisky, do kterých byla ropa plněna u prvních vrtů, neboť se jednalo o nejdostupnější nádoby, které po sobě zanechávaly skupiny dřevorubců zde působících. Místní přebytek ropy brzy způsobil, že sudy začaly být natolik nedostatkovým zbožím, že jejich cena dokonce převýšila cenu samotné ropy.

Box 4: Překotná těžba

Za prudkým rozvojem těžby stála kromě rostoucí poptávky po ropě také snaha těžařů vytěžit ložisko co nejrychleji. Těžaři totiž většinou potřebovali rychle splatit své půjčky, které si byli nuceni vzít, aby se mohli pustit do průzkumu. Tomuto chování nahrávalo i mizivé povědomí o stavu ropných ložisek. Nikdo přesně nevěděl, kolik ropy se pod povrchem skrývá a kdy ložisko vyschne. Ropné ložisko sice náleželo vlastníkovu parcely nacházející se nad ním, těžaři nicméně trpěli permanentním strachem, že jejich ložisko bude navrtáno a vytěženo těžařem z vedlejšího pozemku. I tato obava přispívala k úporné snaze vytěžit svůj ropný rezervoár co nejrychleji. V praxi tak v oblasti ropných nalezišť v rychlém sledu rostly a zase mizely těžební věže a mnoho vrtů bylo překotnou těžbou poškozeno nebo nedostatečně vytěženo. Ilustrací překotného rozvoje těžby v počátcích ropného průmyslu USA může být osud městečka Pithole, kdysi ležícího asi 25 km od Titusville. Během jednoho roku vyrostlo uprostřed lesa a v období vrcholné těžby čítalo až 15 000 obyvatel. Jen rok od prvního nálezů ropy však zcela osiřelo a zaniklo (The New York Times, 1879).

Situace na trhu s ropou se začala postupně měnit, a to především díky novinkám v dopravě. Původně využívané koňské povozy nebyly dostatečně spolehlivé a zvyšovaly náklady transportu. Ze strany zpracovatelů rostl tlak na zajištění stabilních dodávek ropy a jako vhodné řešení se proto z hlediska poměru ceny, účinnosti a rychlosti ukázala výstavba jednoduchých ropovodů. V této době samozřejmě nešlo o zařízení podobná těm dnešním. Byla to spíše soustava menších koryt a žlabů sbíhajících se do jednoho většího, který přiváděl surovinu k železničním stanicím.⁸

Stejně jako infrastruktura pro dodávky ropy, prošel změnou i systém jejího nákupu. V této době byly položeny základy obchodování s ropou tak, jak na burzách probíhá dnes. Zpočátku byl nákup a prodej uskutečňován prostřednictvím nákupčích objíždějících jednotlivé vrty a dostupná produkce se prodávala na místě dohodou. Jak trh rostl, bylo třeba tento systém rozšířit a lépe organizovat. Za tímto účelem byla v roce 1871 zřízena jakási obchodní místa v Titusville a v železniční stanici poblíž Oil City.⁹ Zde také začaly být užívány pojmy, se kterými se na burzách běžně setkáváme i dnes, tedy „spot“, „regular“ a „futures“¹⁰.

1.2 Rockefeller a Standard Oil

Spolu s boomem těžby ropy se pochopitelně vyrojila řada podnikavců, kteří založili úspěšné ropné společnosti a pohádkově zbohatli. Počátky ropného průmyslu v USA jsou však úzce spjaty zejména s firmou Standard Oil. Její zakladatel a ústřední postava, John Davison Rockefeller, muž, který vydělal na obchodu s ropou obrovské jmění a stal se prvním Američanem s majetkem převyšujícím miliardu dolarů, může být s jistotou dávkou nadsázky označen za otce moderního ropného průmyslu. Dominance Standard Oil na domácí i zahraniční scéně měla za následek fakt, že historie ropného průmyslu je ve svých počátcích také historií této firmy a aktivit, které její konkurenti vyvíjeli ve snaze se Standard Oil postavit.

⁸ Dopravci se později stali jednou z rozhodujících sil v ropném průmyslu a zásadním způsobem zasahovali do konkurenčního boje a tvorby cen. Viz dále.

⁹ Bývalé město Cornplanter.

¹⁰ Spot – znamenalo okamžitou směnu peněz za dodané množství; regular – dodávka musela být uskutečněna do 10 dnů; futures – dodávka, resp. obchod byl dohodnut na určitý čas v budoucnu (Yergin 1991, stránky 33–34).

Rockefeller spolu se svým společníkem Mauricem Clarkem založil v roce 1859 společnost zabývající se obchodem a dodávkou masa či obilí. Po úspěchu plukovníka Drakea v Titusville a vypuknutí ropné hořečky oba společníci zaměřili pozornost také na ropu¹¹. Rockefeller od počátku prokazoval svou obchodní intuici mimo jiné tím, že se, na rozdíl od obecného trendu, který velel zaměřit se na těžbu, soustředil na její rafinaci a zpracování. Tento krok se ukázal být prozíravý, neboť Rockefellerovy obchodní aktivity do značné míry izoloval od už zmíněných turbulencí ve vývoji cen v počátcích ropného boomu. Rockefeller začal brzy expandovat také díky překotnému ekonomickému a především průmyslovému rozvoji v USA, souvisejícímu s poválečnou obnovou a rozvojem západního pobřeží.

Ačkoli se Rockefellerovo rozhodnutí soustředit se na jiné části ropného řetězce než na těžbu ukázalo jako příhodné, nebyl sám, kdo k tomuto názoru dospěl. Podnikatel tak brzy čelil rostoucí konkurenci. Přikročil tedy k dalšímu vizionářskému kroku, a sice integraci všech částí zásobovacího řetězce. Rockefellerovým hlavním motivem byla snaha mít maximální možný vliv na všechny aspekty svého podnikání a být co nejméně závislý na externích faktorech a partnerech jak ve finančních otázkách, tak v otázkách materiálního zabezpečení. Rockefeller tak například investoval do zajištění přepravy ropy a ropných produktů koupí nákladních vozů a lodí, vlastních skladovacích kapacit a výroby donedávna nedostatkových sudů¹². Míra, do jaké se společnost rozrostla, umožňovala uplatňovat úspory z rozsahu, což byla další výhoda oproti společnostem, které se zaměřovaly pouze na určitou část zásobovacího řetězce. Rozsáhlá rafinační kapacita znamenala pro dopravní společnosti jistotu příjmu¹³ v podobě stabilních dodávek velkého množství zboží. Železniční dopravci proto Rockefellerovi poměrně ochotně poskytovali slevy výměnou za to, že pro dodávky svého zboží využíval právě jejich služeb. To bylo pochopitelně trnem v oku ostatním soupeřícím ropným společnostem, které vzhledem k menšímu rozsahu produkce nepožívaly podobných výhod jako Rockefeller.

Trh s ropou byl nicméně stále velice volatilní zejména z důvodu značné nadprodukce a nestálé poptávky, kdy si ropa teprve hledala nová uplatnění a spotřebitele. Ceny padaly a rafinérie byly ve ztrátách. Rockefeller, který v lednu 1870 s šesti společníky vytvořil Standard Oil Company – akciovou společnost¹⁴, usoudil, že tento stav je neudržitelný a vyžaduje rozhodnou akci. Rockefellerovým cílem bylo ovládnout ropný průmysl jak vertikálně integrací různých částí ropného řetězce, tak horizontálně koupí či podřízením¹⁵ konkurenčních společností. Motivem bylo stabilizovat cenu ropy na úrovni zajišťující stabilní zisk.

Ještě než se však tato idea začala uskutečňovat, stala se společnost Standard Oil Company součástí jiného plánu zacíleného na zvýšení ceny ropy, v němž sehrály hlavní roli dopravní společnosti spolu s rafinériemi. V únoru 1872 vyletěly poplatky za přepravu ropy na dvojnásobek. Za zvýšením cen měla stát společnost nazvaná South Improvement Company. Jednalo se o firmu vzniklou dohodou mezi majiteli rafinérií a železničními dopravci a zaměřenou na prevenci snižování cen ropy. Cílem založení společnosti bylo udržení ceny ropy na hladině zajišťující zisk přepravcům i rafinériím a omezení přebytečné výroby snižující ceny. Podle dohody měli dopravci zvednout poplatky za dopravu s tím, že pro Rockefellerovu a další smluvní společnosti zachovají významné slevy. Tato dohoda měla de facto zavést monopol několika málo společností provozujících rafinérie, a dát jim tak do rukou nástroj pro kontrolu ceny ropy. Společnosti, které se tohoto paktu nezúčastnily, byly značně cenově znevýhodněny. Když na povrch vypluly informace

11 Rockefeller v roce 1865 vyplatil po vzájemných sporech Clarka ze společnosti a stal se jejím jediným vlastníkem (Yergin 1991, str. 35).

12 Důraz na stabilitu dodávek a transport byl důležitým aspektem úspěchu společnosti, měl jej na starosti pozdější Rockefellerův obchodní partner Henry Flagler. Nedocházelo tak ke ztrátám způsobeným přerušením dodávek či nedostatkem suroviny (Yergin 1991, str. 38).

13 Jedním z pozdějších obvinění vznesených proti Standard Oil bylo zneužití postavení a tlak na snižování cen za dopravu svých produktů.

14 Slovo „Standard“ v názvu mělo označovat standardizovanou kvalitu petroleje, která tehdy rozhodně nebyla samozřejmostí.

15 Viz níže v boxu *Obchodní praktiky Standard Oil*.

o této dohodě, vypukly nepokoje později pojmenované jako „Ropná válka“. Nezáčastněné společnosti a nezávislí těžaři se dožadovali rozpuštění tohoto kartelu ve strachu, že tato dohoda pro ně bude mít likvidační následky. Nepokoje vypukly v celé oblasti a přerostly v bojkot rafinérií a železničních dopravních společností zapojených do dohody. To spolu s tlakem pensylvánských zákonodárců vedlo v dubnu 1874 k rozpuštění South Improvement Company a ukončení ropné války faktickým vítězstvím nezávislých producentů a rafinérií (Yergin 1991, stránky 40–42). Tento pokus o ovládnutí trhu s ropou, jehož byla Rockefellerova společnost významnou součástí, tedy neuspěl. Byla to však jen krátká odbočka, kterou zřejmě ani Rockefeller neměl původně v plánu¹⁶.

Již během aféry spojené se South Improvement Company se Rockefeller zaměřil na ovládnutí rafinérií v Clevelandu, Pittsburghu, Philadelphii, Baltimoru, New Yorku a dalších městech, čímž získal dominanci nad severoamerickým rafinačním průmyslem. Standard Oil během 10 let postupně ovládl téměř veškerou rafinační kapacitu v USA ať už přímo, či prostřednictvím sítě společností navenek jednajících samostatně, ale ve skutečnosti patřících pod Rockefellerovo rostoucí impérium. Kromě rafinačních kapacit Rockefeller kontroloval většinu transportních tras v regionech produkujících ropu. Stal se tak dominující postavou severoamerického ropného průmyslu. Spolu s jeho rostoucí mocí však rostla i jeho neoblíbenost a byl, mnohdy nespravedlivě, obviňován z podvodného chování a zneužívání dominantního postavení na trhu.

Box 5: Obchodní praktiky Standard Oil

Společnost Standard Oil využívala při svých expanzionistických snahách mnohé více či méně etické či legální metody. Při svém pokusu o expanzi do Evropy sáhl Standard Oil i do repertoáru ilegálních praktik jako byla špionáž, podplácení, očerňování atd. Běžnou praxí bylo hlavně zpočátku uzavírání dohod s přepravci znevýhodňujících ostatní společnosti. Jednalo se zejména o slevy z poplatků za přepravu výměnou za dohodu o stabilním velkoobjemovém využití přepravních kapacit dopravce. Jelikož Standard Oil měl díky rozsahu své produkce silné postavení, přepravci mu tyto ústupky často a ochotně poskytovali. Dopravce poté na základě dohody často znevýhodňoval ostatní společnosti, které musely platit vyšší přepravní cenu. Stejně jako v dopravě i v distribuci z pozice dominantního hráče nutil Standard Oil distributory k uzavírání exkluzivních smluv.

Zřejmě nejznámějším případem zneužití dominantního postavení je případ tzv. South Improvement Company, který byl popsán výše. Ačkoli byla Standard Oil Company jen jednou z několika společností podílejících se na této dohodě, veřejné mínění přisuzovalo počin především J. D. Rockefellerovi, což jen posílilo vzrůstající antipatie. Prvotní podnět však zřejmě vyšel ze strany železničních společností, konkrétně od jistého Toma Scotta, prezidenta Pennsylvania Railroad. Rockefeller se k této organizaci následně připojil v době, kdy už sám usiloval o postupné nepřímé ovládnutí menších ropných společností. Tento plán realizoval po konci aféry South Improvement Co. Krátká epizoda s touto společností znamenala jen odbočku od původních plánů (Yergin 1991, stránky 41–42).

Pro ovládnutí jednotlivých společností se Standard Oil často uchýlovala k agresivní cenové politice, kdy záměrně snižovala ceny pod hranici profitu, aby tak zlikvidovala konkurenci. Rockefeller si mohl takový krok dovolit, neboť jednou z jeho zásad bylo bezpečné finanční zajištění společnosti. Svůj podnikatelský záměr neprovozoval ze zásady „na dluh“ a rozsah aktivit společnosti mu umožňoval udržet ceny pod hranici profitu dostatečně dlouho na to, aby konkurenční společnost přivedl na pokraj krachu. Postupoval od silných společností ke slabším, čímž postupně oslaboval konkurenční prostředí. Využíval svého dominantního postavení na trhu a nutil dopravce zvyšovat ceny konkurenčním ropným

16 Viz níže v boxu *Obchodní praktiky Standard Oil*.

společnostem výměnou za dohodu o stabilním využívání jejich služeb pro dopravu zboží Standard Oil. V konkurenčních společnostech Standard Oil ovládl většinou rozhodující podíl a jejich představitelům nabídl místo v managementu mateřské společnosti, podíl na zisku, případně také pozici společníka Standard Oil. Tím si Standard Oil budoval nejen loajalitu bývalých soupeřů, ale také síť formálně nezávislých společností jednajících s ohledem na zájmy Standard Oil. Jedním ze způsobů získávání konkurentů bylo také skupování akcií společností ať už přímo, či zastřeně přes prostředníky. Díky tomuto uspořádání mohl Rockefeller snadněji čelit nařčením ze snahy ovládnout trh. Mohl v podstatě pravdivě tvrdit, že společnosti, které jednaly v zájmu Standard Oil, jsou nezávislé (American experience). V roce 1882 se management Standard Oil rozhodl formalizovat tento způsob řízení společnosti a stal se tzv. svěřenstvím neboli trustem. Cílem bylo zajistit kontinuitu fungování společnosti a upevnit vazby mezi Standard Oil a ostatními ovládnutými společnostmi. Členové managementu (což byli často bývalí majitelé pohlcených konkurenčních společností) vytvořili správní radu a společně drželi podíly ve zhruba 40 společnostech, které Standard Oil buď zcela, nebo částečně ovládal. Na základě právní definice svěřenství tuto funkci vykonávali ve prospěch akcionářů společnosti Standard Oil. Tím byl legalizován dosavadní způsob, jakým Standard Oil ovládal často formálně nezávislé ropné společnosti. Rockefellerovi a jeho společníkům tato forma organizace umožnila centrálně řídit činnost všech podřízených firem. K efektivnímu působení využívala společnost Standard Oil rovněž zakládání poboček v jednotlivých státech (Yergin 1991, str. 45).

Dominance Standard Oil Trust byla pochopitelně trnem v oku mnoha osobám zainteresovaným v ropném sektoru a firma čelila několika žalobám za zneužití svého postavení na trhu. Na základě jedné z žalob byl v roce 1892 Standard Oil Trust rozpuštěn vyhlášením tzv. Antitrustového zákona (Sherman Anti-Trust Act (1890)). Dopad na společnost však nebyl nijak fatální, neboť se prakticky jednalo pouze o formální změnu statusu společnosti (American experience). Závažnější změna měla přijít až o 20 let později.

Často nestandardní a ne právě legální praktiky, které společnost Standard Oil využívala, učinily z Rockefellera, který pro většinu obyvatel společnost Standard Oil zosobňoval, jednu z nejvíce neoblíbených osob v Americe. Přestože se to zdálo být jen malou cenou za obrovský obchodní úspěch a nesmírné bohatství, které Rockefeller nashromáždil, byly zřejmě útoky na jeho osobu a společnost spolu s nervovým vypětím příčinou Rockefellerových zdravotních potíží, kvůli kterým se na konci 19. století postupně stáhl z vedení společnosti.

Ačkoli byl způsob, jakým svého postavení na trhu Rockefeller dosáhl, poněkud kontroverzní, výsledná struktura ropného sektoru se ukázala jako v zásadě funkční. Cílem bylo zredukovat značně roztržštěný trh na několik málo (ideálně jednu) vertikálně integrovaných společností zahrnujících rafinaci, dopravu i distribuci. Zároveň kromě vertikální integrace můžeme hovořit také o horizontální integraci zejména na úrovni rafinérií, které Standard Oil ovládala. Díky dominantnímu postavení a ovládnutí velkého počtu konkurenčních společností byl Standard Oil schopen organizovat efektivní fungování ropného řetězce a zejména stabilizovat ceny, což bylo hlavním motivem, který stál na počátku těchto snah¹⁷.

17 Jedním z vážnějších konkurentů bránících Rockefellerovi a jeho společníkům v absolutní dominanci byla společnost Tidewater Pipe-Line Company, které se podařilo na tu dobu technologicky nevídaný počín zbudováním ropovodu z Oil Regions do Williamsportu. S pomocí tohoto ropovodu se společnosti podařilo obejít Rockefellerem kontrolované dopravní společnosti. Konstrukce ropovodu představovala jak ojedinělý úspěch nezávislých podnikatelů vymezit se proti Rockefellerově vlivu, tak významný mezník v historii přepravy ropy. Standard Oil, inspirována úspěchem Tidewater, nicméně začala budovat své vlastní ropovody. Tidewater si nicméně zachovala i nadále nezávislost, přestože se Standard Oil podařilo v této společnosti získat menšinový podíl. Výstavba ropovodů dobře ilustruje urychlování a zefektivňování procesů v rámci celého ropného sektoru (Yergin 1991, str. 43).

Standard Oil tedy ovládala rafinaci, přepravu i distribuci. Dosud se však vyhýbala oblasti, která se pečlivě kalkukulujícímu Rockefellerovi a jeho společníkům zdála až příliš riskantní na to, aby do ní investovali. Šlo o produkci ropy, kterou doposud zprostředkovávali nezávislí těžaři. Na rozdíl od zpracovatelů ropy, distributorů a přepravců, kteří se nemuseli obávat o kapacitu nalezišť a zajištění dostatečné produkce, těžaři se museli s touto nejistotou dennodenně potýkat. Těžba ropy byla navíc velmi nebezpečná a výsledky nejisté.

Opět to však byla v jistém smyslu souhra okolností v kombinaci s Rockefellerovým vizionářstvím, která začala psát další kapitolu dějin amerického ropného průmyslu. Až doposud byla těžba ropy v USA rozvíjena výhradně v Pensylvánii. Rostly však obavy, že léta překotné těžby brzy ropný boom v Pensylvánii ukončí. To by pro ropný průmysl, a samozřejmě pro Standard Oil, znamenalo těžkou ránu. Objevovaly se nicméně zprávy o nových nalezištích v Oklahomě a v Ohiu. Zejména naleziště na hranicích Ohia a Indiany se ukázalo být velice slibným. Pro Rockefellera bylo hlavním lákadlem vstoupit do sektoru, do kterého doposud v rámci svých obchodních aktivit významněji nezasáhl. Těžba ropy by mu umožnila ovládnout celý řetězec, průzkumem a produkcí počínaje, přepravou a rafinací ropy konče. Přestože ropa z ložiska v Ohiu obsahovala vysoký obsah síry, Standard Oil se dokázala s tímto problémem vypořádat a od konce 19. století je považována také za významnou těžební společnost (Yergin 1991, stránky 51–54).

Význam nově se rodícího průmyslu v USA bude dobře patrný, uvážíme-li jeho zahraničně-obchodní rozměr. Podobně jako ve Spojených státech i v Evropě vyžadovala stále náročnější populace jak nové zdroje energie ke svícení, tak nová paliva k podpoře průmyslové revoluce a urbanizace. V Evropě se sice nacházelo několik známých nalezišť ropy, zejména v Haliči a Rumunsku, zásadně však zaostávala v technologii těžby a rafinace. Přestože ukrajinský lékárník Igor Lukaszewicz¹⁸ experimentoval s destilací ropy, hledal nové způsoby uplatnění petroleje a založil dokonce rafinérii, ropa byla v Evropě stále získávána neefektivním kopáním v mělkých šachtách. Jen velmi obtížně mohla konkurovat jiným zdrojům užívaným ke svícení a derivátům uhlí, jehož těžba byla v Evropě rozšířena. Petrolej importovaný z USA proto našel na „žíznivém“ evropském trhu velmi rychlé uplatnění a evropský trh se stal pro nový americký průmysl důležitým odbytištěm. Vývoz petroleje do Evropy brzy dosáhl polovičního podílu na celkovém americkém exportu (Yergin 1991, str. 56). Evropa se tedy stala pro Spojené státy významným odbytištěm i díky tomu, že z USA importovala ropu.

1.3 Nová éra – konkurenti Standard Oil v Evropě a Asii

V 90. letech 19. století, v době, kdy se J. D. Rockefeller již pomalu odebíral na odpočinek, vyrostla Standard Oil vážná konkurence v Evropě a Rusku. Rodina Nobelů, obchodníků ze Švédska, a jejich Nobel Brothers Petroleum Producing Company ovládla ruský trh s ropou díky těžbě z nalezišť v okolí ázerbájdžánského Baku. Relativně kompaktní ruský trh švédští obchodníci ovládli během velmi krátké doby a prakticky znemožnili expanzi Standard Oil do Ruska. Neúspěšný pokus Standard Oil ovládnout společnost bratří Nobelů podle obvyklého scénáře nakonec vedl ke změně strategie společnosti. Uplatňování vlivu zpoza oceánu se ukázalo jako neefektivní. Standard Oil proto začala své aktivity na evropském kontinentu realizovat pomocí zřizování dceřiných společností. Tím se Standard Oil formálně stala nadnárodní společností. Snaha ovládnout ruský ropný průmysl a získat tak přístup k evropským trhům se však ukázala být tvrdým oříškem.

¹⁸ Lukaszewicz zdokonalil petrolejovou lampu tak, že nečadila, a ta se pak exportovala s velkým úspěchem i do USA (Petroleum.cz).

Do hry navíc vstoupil další element. Rotschildové, známá rodina židovských finančníků, se vrhla do ropného byznysu. Uvědomujíc si omezení ruského ropného trhu, rozhodli se Rotschildové hledat odbytiště pro zakavkazskou ropu v Asii. S pomocí britského obchodníka Marcuse Samuela, jeho bratra a jejich dopravní společnosti (známé později jako Shell Transport and Trading Company) se podařilo ovládnout asijské trhy ázerbájdžánskou ropou a zasadit tak ránu odbytu produktů Standard Oil mimo území Spojených států. Tzv. Tank Syndicate se skládal z dopravní společnosti Marcuse Samuela a jeho bratra a obchodních společností na Dálném východě. Využíval dodávek ropy a politické podpory rodiny Rotschildů a zejména díky zvládnuté tankerové dopravě a využití plavební cesty skrz Suez proniknul na asijské trhy s ropou, odkud postupně vytlačil produkty Standard Oil (Yergin 1991, stránky 56–72).

V 90. letech 19. století tak existovaly de facto 3 hlavní ropné společnosti: Standard Oil dominující ve Spojených státech, Společnost bratří Nobelů působící na ruském trhu a Caspian and Black Sea Petroleum Company (známá jako Bnito) rodiny Rotschildů dodávající ropu s pomocí dopravní společnosti bratří Samuelů dominantně na asijský trh. Ačkoli do situace promlouvali ještě například další ruští ropní producenti, byly to právě tyto tři společnosti, které držely v rukou největší trumfy v podobě dostatečně bohatých ropných polí a kapitálu. Přestože spolu tyto společnosti jednaly o rozdělení sfér vlivu a vytvoření aliance, jednání dohodou nikdy neskončila. Nabídky Standard Oil nepadly na úrodnou půdu ani u společnosti bratří Nobelů, ani u Rotschildů. Stejně tak dopadla jednání s dopravní společností Shell Transport and Trading Company bratří Samuelů.

Pozornost Standard Oil se začala zaměřovat na jinou společnost, která dynamicky rostla v jihovýchodní Asii právě v době, kdy pokusy o dohodu s evropskými konkurenty krachovaly. Touto společností byla Royal Dutch, působící na souostroví Holandské východní Indie¹⁹ pod patronátem holandské vlády. Ani u této společnosti však Standard Oil neuspěl²⁰ se svojí nabídkou „přísunu kapitálu výměnou za příležitost k vhodné investici“ a neuspěl ani posléze s žádostí o udělení těžební licence v oblasti²¹.

1.4 Vzestup nových aktérů a výzev

Před vlivem svých evropských a asijských konkurentů byl každopádně Standard Oil na domácí půdě v relativním bezpečí. Zde byla síla Standard Oil příliš velká a importu do USA bránila vysoká cla. Nicméně i na domácí scéně začala Standard Oil postupně narůstat konkurence. V Pensylvánii vznikl malý, přesto však odolný konkurent v podobě trustu nezávislých producentů – Pure Oil Company, jejímž zakladatelům se podařilo z oblasti tzv. „Oil Regions“²² postavit ropovod, díky kterému byli schopni vyvážet ropu za konkurenceschopnou cenu a nebyli závislí na železnici, jejíž přepravní ceny a častá spolupráce se Standard Oil podobné menší ropné společnosti likvidovaly.

19 Jedná se o dnešní Indonésii.

20 Společnost Royal Dutch se později, v roce 1907, spojila s Shell Transport and Trading Company. Nová britsko-holandská holdingová společnost byla pojmenována Royal Dutch/Shell. Ačkoli se Standard Oil pokusil nově vzniklou společnost koupit a nabízel za ni až 100 milionů dolarů, neuspěl a americká společnost tak musela čelit stále silicimu globálnímu konkurentovi (Yergin 1991, stránky 125–127).

21 Standard Oil se o získání těžební licence v Holandské východní Indii pokoušel dvakrát. Poprvé jednání vzdal z důvodu vzpoury domorodých obyvatel a druhý pokus byl prakticky od začátku odsouzen k neúspěchu, neboť narazil na odpor holandské vlády chránící své zájmy v oblasti (Yergin 1991, str. 76).

22 Viz výše.

Na přelomu století se začala rýsovat nová výzva nejen pro Standard Oil a americký trh, nýbrž pro ropný průmysl na celém světě. Ropným derivátům používaným pro svícení začala růst konkurence v podobě nového, dynamicky rostoucího zdroje světla – elektřiny. Elektřina si začala rychle hledat cestu do měst, odkud byl petrolej postupně vytlačován a ke svícení byl nadále používán spíše na venkově. Petroleji pro potřeby svícení také konkuroval zemní plyn²³. Spolu s tím, jak se začal vytrácet jeden trh pro využití ropných produktů, začal se objevovat jiný – automobilový průmysl. Souhra okolností tak opět jednou pomohla ropnému průmyslu a spolu s ním i společnosti Standard Oil. Petrolej pro svícení, jako hlavní využití ropy, byl postupně nahrazen benzinem pro pohon automobilů.

Masivní rozvoj těžby ropy a s ním spojené změny v ekonomice a infrastruktuře v druhé polovině 19. století mohou poněkud zastírat fakt, že ropa, ačkoli neustále získávala na důležitosti, primární spotřebě zdrojů energie v USA dlouhodobě nedominovala. Hlavním zdrojem paliva v dobách počínající industrializace v USA bylo až do 80. let 19. století stále to nejjednodušeji dostupné palivo – dřevo, následně bylo vystřídáno uhlím, které i přes masivní rozvoj automobilového průmyslu dominovalo primární spotřebě zdrojů energie až do 30. let 20. století. Teprve tehdy bylo na prvním místě vystřídáno ropou (Heinberg, 2008). Rychlejšímu prosazení ropy v dopravě zpočátku bránilo široké použití parních strojů spalujících uhlí. Ještě na počátku 20. století existovaly pochyby o celosvětovém dostatku ropy, která by nahradila uhlí coby hlavní pohon bitevních lodí. Sázka Lorda Churchilla, tehdejšího ministra pro námořní síly Velké Británie, na ropu coby pohon válečného námořnictva, byla v době těsně před první světovou válkou stále vnímána jako poměrně nejistá (Yergin 1991, stránky 153–164). Těžiště uplatnění ropy se nicméně mezitím postupně přesouvalo od osvětlení k dopravě. Tomu napomáhaly i objevy zdrojů těžší – husté – ropy v jihovýchodní Asii, která se příliš nehodila ke svícení, splňovala však nároky na výrobu pohonných hmot. Výše popsané události předznamenaly začátek nové éry ropy. Konkurenti na zahraničních trzích, nová odbytiště pro ropné produkty a též klesající výnosy z ropných polí v Pensylvánii značily začátek nové éry pro Standard Oil i celý ropný průmysl v USA.

Pozornost ropných společností se nutně musela zaměřit na průzkum a rozvoj nových nalezišť. Slibně se jevíly oblasti na západě USA – Kansas, Colorado a Kalifornie, kde se těžba začala rozvíjet koncem 70. let 19. století. Skutečný boom zaznamenala těžba na přelomu 19. a 20. století v Kalifornii, nejen v americkém, ale i v celosvětovém měřítku. Vzhledem k značné vzdálenosti od rozvíjejících se regionů na východním pobřeží USA se však do hledáčku kalifornských producentů dostávaly spíše trhy v Asii. Dominantním producentem v Kalifornii byla společnost Union Oil, zatímco Standard Oil se zde zpočátku zaměřovala spíše na distribuci a prodej. Ropný boom zaznamenal v 90. letech také Texas – s podobnými následky jako Pensylvánie o 40 let dříve. Na texaské produkci se přiživilo mimo jiné i zahraniční subjekty a pozdější konkurenti Standard Oil jako Shell Transport and Trading Company, která v roce 1901 uzavřela s místními těžaři smlouvu o odběru ropy z texaského naleziště Spindletop (Yergin 1991, stránky 78–95). Dalšími novými významnými oblastmi těžby se staly například Louisiana nebo Oklahoma. Ve vzdálenějších regionech se novým společnostem lépe dařilo pronikat na trhy a konkurovat Standard Oil. V Texasu vznikla Gulf Oil Company, jako plně integrovaná ropná společnost, a také společnost Texaco. Mezi další významné konkurenty patřila například společnost Sun Oil Company, která těžila ropu v Ohio.

Podíl Standard Oil na trhu s ropou tak začal postupně klesat jak v USA, tak ve světě. Éra jeho neomezené dominance se postupně chýlila ke konci. Ačkoli se dá s nadsázkou říci, že druhá polovina 19. století byla zlatým věkem Standard Oil, podobná bezprecedentní dominance již na americkém trhu nikdy nenastala. „Zlatý věk“ Standard Oil umožnila kombinace progresivního řízení společnosti, silného kapitálového zájmu a příhodného období pro její rozvoj, kdy byl ropný průmysl v podstatě stále v plenkách.

23 Dodávkami zemního plynu se na americkém trhu rovněž zabýval Standard Oil. Zemní plyn byl považován za odpadní produkt a často se vyskytoval v oblastech těžby ropy. Proto se první dodávky do měst realizovaly tam, kde celý ropný boom začal – v Pensylvánii (Yergin 1991, str. 78).

1.5 Změny přinášející 20. století

Přelom 19. a 20. století byl ve znamení kulminující moci velkých průmyslových kombinátů nejčastěji organizovaných ve formě trustů. Jak již bylo naznačeno, jednalo se o organizační schéma, ve kterém správci hospodaří se svěřeným majetkem ve prospěch jejich majitelů. Podílníci Standard Oil v tomto schématu drželi podíly v jiných společnostech a fakticky je ovládali. Formálně však mezi Standard Oil a těmito společnostmi žádná vazba nebyla a samotný Standard Oil tak nemohl být obviněn ze snahy o monopol a zneužití postavení na trhu, neboť formálně jiné společnosti nevlastnil a neovládal. Rockefeller a ostatní představitelé vedení Standard Oil tak mohli čestně prohlašovat, že fakt, že velká většina ropných společností na východě USA jedná ve shodě, je čistě dílem šťastné náhody. Kromě Standard Oil a ropného průmyslu se podobné organizační schéma objevilo například v ocelářském, bavlnářském, tabákovém nebo masném průmyslu.

První desetiletí nového století se neslo ve znamení ustanovení nového globálního konkurenta Standard Oil v podobě Royal Dutch/Shell. Nová globální společnost se navíc rozhodla expandovat i do Spojených států, což bylo ještě před několika lety nemyslitelné.

S přelomem století se také váže úpadek kavkazských nalezišť vzhledem ke společenskému a ekonomickému rozkladu v carském Rusku a zvýšená těžební aktivita Standard Oil, Royal Dutch/Shell a dalších subjektů v Evropě, konkrétně zejména v Rumunsku (Yergin 1991, str. 132).

Kromě nových konkurentů v odvětví a konkurenční elektrické energie, která přebrala trh, kde byly kdysi ropné produkty dominantní, nyní Standard Oil v mnoha státech čelila žalobám pro zneužívání svého postavení. Jedním z prvních znamení konce jedné éry nejen pro Standard Oil, ale i pro velké průmyslové kombináty, bylo již zmíněné soudně nařízené rozpuštění Standard Oil Trust v roce 1892 na základě antitrustového zákona (American experience). Prezidenti firem, které dříve tvořily trust, později vytvořili holdingovou společnost. Fakticky se tedy nic nezměnilo, šlo nicméně o vážné varování před tím, co mělo nastat o dvacet let později.

Divoká éra volného byznysu se pomalu chýlila ke konci spolu se silícím progresivistickým hnutím (Yergin 1991, str. 100)²⁴. Jedním z politiků, kteří stavěli svou kampaň na boji proti průmyslovým monopolům, byl i Theodore Roosevelt, pozdější prezident USA, jehož velká popularita mimo jiné pramenila i z tvrdého postoje vůči průmyslovým gigantům.

24 Progresivismem rozumíme reformní hnutí, jehož cílem bylo především omezit korupci a zlepšit pracovní podmínky rozšiřující se střední třídy. S tím souvisela mimo jiné legislativa regulující pracovní podmínky (Academic American History).

Box 6: Standard Oil a konflikty se zákonem

Standard Oil musel na přelomu století čím dál častěji čelit právním bitvám v jednotlivých státech. Proti společnosti se zvedala silná vlna nevole veřejnosti i některých politiků. V Kansasu se například monopol Standardu pokusil guvernér státu rozbít založením státem vlastněné společnosti. Pro udržení svého postavení musel Standard Oil bojovat na několika frontách zároveň. Kromě právních bitev se společnost zaměřila na udržování přátelských vztahů s politiky²⁵ či rozsáhlou reklamní kampaň. Tato kampaň zahrnovala nejen tištěnou reklamu, ale i publikování novinových článků vyznívajících ve prospěch společnosti. Opuštěny nebyly pochopitelně ani již v minulosti osvědčené nástroje, tedy zakládání formálně nezávislých společností, které ve skutečnosti jednaly ve shodě a podléhaly příkazům Standard Oil.

Přestože Standard Oil v některých státech soudní spory prohrál a musel změnit i svoji právní formu, ve skutečnosti se změnilo jen málo a společnost nadále představovala dominantní sílu v ropném průmyslu. V roce 1899 zformovali podílníci společnosti Standard Oil of New Jersey holdingovou společnost ovládající přes akciové podíly dceřiné společnosti, které držely akcie dalších společností. New Jersey bylo jako sídlo společnosti vybráno pro své benevolentnější normy obchodního práva, které společností umožňovaly držet podíly v jiných společnostech. Většina ovládaných společností se tvářila nezávisle a své vazby na Standard popírala, realita však byla zcela opačná (Yergin 1991, stránky 97–98).

V roce 1909 začal soudní proces, jehož výsledkem bylo v roce 1911 soudem nařízené rozdělení Standard Oil. Po rozdělení zůstala jako největší „dědic“ původního holdingu společnost Standard Oil of New Jersey (pozdější Exxon), druhou největší vzniklou společností byla Standard Oil of New York (pozdější Mobil). Celkem se původní holding rozštěpil do 34 nástupnických společností, mezi nimiž byly dále Standard Oil of California (pozdější Chevron) či Standard Oil of Ohio (Sohio, pozdější akvizice BP), Standard Oil of Indiana (pozdější Amoco a rovněž pozdější akvizice BP) atd. Některé si v názvu společnosti zachovaly přídomek „Standard“, jiné se vrátily ke svému původnímu jménu, které používaly před tím, než byly ze strany Standard Oil ovládnuty (Yergin 1991, str. 110). Ačkoli pro společnost Standard Oil znamenalo rozdělení faktické oslabení, v konečném důsledku se jednalo o impuls pro rapidní růst regionálních aktérů-následovníků původní společnosti. V rámci těchto společností byly mnohem snadněji zaváděny inovativní postupy těžby ropy, což v původní poněkud těžkopádné obří společnosti nebylo možné.

Ropný průmysl na počátku nového století byl tak formován především zájmy jednotlivých společností. Nedalo se ještě hovořit o centrálně řízené ropné politice Spojených států, k tomuto účelu neexistovaly ani potřebné státní orgány a instituce. Těžba, zpracování i distribuce ropy byly v rukou soukromých společností. Stát pouze stanovoval regulativní rámec, což se projevilo například právě na zmíněném hnutí progresivismu. Progresivistická politika sice velké průmyslové kombináty oslabovala, na druhou stranu však například společnosti vzniknuvší po soudním rozdělení Standard Oil v roce 1911 byly díky menšímu rozsahu svých aktivit a oblasti působnosti schopny efektivněji a pružněji reagovat na měnící se situaci na trhu a rychleji zavádět inovace.

25 Významné bylo napojení Standard Oil na republikánskou stranu či podplácení vybraných senátorů.

1.6 První světová válka mění pravidla hry

Zásadním zlomem pro americký, ale i celosvětový ropný průmysl byla první světová válka. Již v předválečném období začaly armády významných světových mocností zvažovat větší využití ropy. Např. námořní jednotky Velké Británie, světové námořní mocnosti, začaly masivně přecházet na ropu. Díky svému využití v armádě se tak ropa dostala na pozici strategické suroviny. Během války se zajištění dostatečných dodávek ropy stalo klíčové především pro evropské mocnosti. Británie, stejně jako Francie, tak již v průběhu 1. světové války začala aplikovat prvky státem řízené ropné politiky (Yergin 1991, stránky 176–177).

Stejně jako nebyly Spojené státy přímo dotčeny válečnými útrapami, neznamenala ani první světová válka pro jejich ropný průmysl bezprostřední ohrožení. Na dostatečných zdrojích ropy a transportních trasách byli závislí především evropští spojenci USA, a to až z 80 %. Americké tankery však byly ohroženy německými ponorkami. S postupným zapojováním Spojených států do války a s rozvojem válečnictva rostly nároky jak jejich domácí ekonomiky, tak požadavky na koordinaci zásobování vlastních i spojeneckých jednotek v Evropě. Proto byl v srpnu 1917 nařízením prezidenta Woodrowa Wilsona zřízen speciální úřad (Fuel Administration), jenž měl dohlížet na koordinaci zásobování všech příjemců americké ropy. Tedy jak vojenských jednotek v Evropě, tak odběratelů na domácí půdě (Yergin 1991, str. 178). Dalším z projevů narůstající ingerence státu do ropného průmyslu bylo ustanovení cenových stropů ve chvíli, kdy začala cena ropy na území USA v důsledku zvýšené poptávky na domácí scéně i na evropském bojišti a nedostatečných rezerv nekontrolovaně stoupat.

V důsledku rostoucího strategického významu ropy se otázka zajištění jejich dodávek stala předmětem řady jednání na nejvyšší politické úrovni. Žádosti o poskytnutí „ropné pomoci“ z Británie a Francie v průběhu války směřovaly přímo k americkému prezidentu Wilsonovi. Spojené státy pak spolu s Velkou Británií, Francií a Itálií uzavřely v únoru 1918 systémovou dohodu o dopravě a distribuci ropy. Nevýznamnějšími společnostmi, které v rámci dohody zajišťovaly transport a distribuci paliv, byly Standard Oil of New Jersey a Royal Dutch Shell. Dohoda byla zároveň předzvěstí nově se rodících vztahů mezi spotřebiteli v rámci vznikajícího mezinárodního trhu s ropou (Yergin 1991, str. 177).

Klíčovým aktérem v procesu distribuce americké ropy během válečného období byl tzv. National Petroleum War Service Committee. Výbor sloužil především ke koordinaci kroků vlády a společností působících v ropném sektoru (de facto regionálních nástupců po rozdělení Standard Oil) na zásobování spojeneckých jednotek. Ironií osudu se tak společnosti vzniknuvší po rozdělení kdysi hlavního cíle progresivistické politiky federální vlády staly jejím důležitým spojencem. Dvojí legitimita výboru (federální vláda i sféra soukromých společností) mu zajišťovala poměrně silné pravomoci. Mohl například nařídit přesměrování zdrojů primárně určených civilnímu obyvatelstvu pro válečné účely, tím že dočasně zastavil výrobu některých průmyslových podniků atd. Výbor byl předchůdcem tzv. American Petroleum Institute (API) založeného v roce 1919, který byl jedním z prvních projevů vznikající koordinované ropné politiky USA (American Petroleum Institute).

Box 7: American petroleum institute a vznikající ropné politiky evropských mocností

The American Petroleum Institute byl zřízen v roce 1919 s cílem:

- zastupovat zájmy ropného průmyslu
- podporovat zahraniční a domácí odbyt ropných produktů
- zajistit spolupráci ropných společností s vládou v otázkách národního zájmu
- podporovat vědecko-technický rozvoj v ropném a plynárenského průmyslu

Jednalo se o hybridní platformu, na jejímž základě svou činnost koordinovaly federální vláda a soukromé ropné společnosti. Šlo o zcela jiný způsob řízení ropné politiky, než jaký zvolily evropské velmoci. Např. Velká Británie a Francie svou ropnou politiku realizovaly pomocí státních ropných společností zřízených vládou, jež jednaly v jejím zájmu (např. Britsko-perská ropná společnost, francouzská CFP) (American Petroleum Institute).

1.7 Poválečná éra – Spojené státy se začínají rozhlížet po světě

Zkušenosti z první světové války, tedy silný nárůst poptávky a problémy tuto poptávku uspokojit, přiměly USA více přemýšlet o zajištění dostatečných zahraničních zdrojů ropy. Strach z vyčerpání těch domácích byl živěn nejen zvýšenými požadavky v důsledku válečných operací, ale také masivním nárůstem automobilové přepravy²⁶. Povědomí o rozsahu vlastních ropných zásob navíc nebylo velké. Přidávaly se rovněž nesnáze v zajištění hladkého a bezproblémového zásobování, které obvykle vedly ke skokovému nárůstu ceny ropy a občanským nepokojům. Zajištění ropných nalezišť se proto po první světové válce stalo jedním z hlavních témat americké zahraniční politiky. Vzhledem ke konkurenci jiných světových mocností dlouhodobě působících v zahraničí (především Velké Británie), panovaly značné obavy, jak na straně federální vlády, tak na straně amerických ropných společností, zda se v zahraničí podaří zajistit zdroje, které by svou velikostí převyšovaly tehdejší využívaná naleziště v Rumunsku či Mexiku a dostatečně uspokojovaly rostoucí americkou poptávku. Vyhlídky na zajištění dostatečných zásob se otevíraly především v oblasti Blízkého východu, jež se z hlediska potenciálu jevila nejslibněji²⁷.

Co se týče způsobu, jak na zásoby ropy v zahraničí dosáhnout, názory se nicméně různily. Ačkoli existovali zastánci vytvoření národní ropné společnosti fungující jako nástroj pro uplatňování zájmů federální vlády, mnohem větší podpoře se těšil přístup, v rámci něhož by vláda podporovala aktivity soukromých ropných společností v zahraničí bez vlastní přímé intervence²⁸. Tento přístup ostatně podporovala i většina zástupců tehdejší administrativy jako ministr vnitra Franklin K. Lane a pozdější ministr obchodu Herbert Hoover, který aktivitám soukromých ropných společností vyjádřil v roce 1921 vládní podporu jednoduchým prohlášením ve smyslu „go out and get it“ (Rutledge 2006, stránky 25–26). Podpora, které

26 Automobilový průmysl se postupně během necelých tří dekad dostal na pozici největšího průmyslového odvětví v USA a minimálně jeden automobil vlastnila více než polovina amerických rodin. Vývoji motorizace Spojených států a jejímu vlivu na společnost se věnuje například Ian Rutledge ve svojí knize *Addicted to Oil: America's Relentless Drive for Energy Security* (Rutledge, 2006, stránky 13–20).

27 Blíže k tématu v kapitole *Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970*.

28 Blíže o různých pohledech na zajištění ropných dodávek hovoří kapitola *Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970*.

se ropným společenstvem začalo dostávat od federální vlády, byla v poměrně ostrém rozporu se vzájemnou animozitou předválečných let a éry vrcholného progresivismu. První světová válka a role ropných společností na zásobování spojeneckých vojsk byla spolu s cílem zajistit si zahraniční zdroje ropy definitivní příčinou tohoto obratu.

V regionu Blízkého východu, který začal být považován za ropný rezervoár budoucnosti, chtěly USA prosadit politiku otevřených dveří, tedy volný přístup pro všechny mocnosti. Tato snaha však od počátku narážela na nevoli bývalých francouzských a britských spojenců. Jakákoli šance na aplikaci politiky otevřených dveří definitivně zhasla na konferenci v italském San Remu, kde mimo jiné došlo k rozdělení sfér vlivu a podílu na ropném bohatství bývalé Osmanské říše mezi Anglii a Francií. Spojené státy se této konferenci nezúčastnily (Rutledge 2006, stránky 25–26). Konferenci v San Remu je tak zřejmě možné považovat i za klíčovou událost, která Spojené státy utvrdila v potřebě sledování samostatné politiky v zajišťování dodávek ropy ze zahraničí. Současně začala federální vláda podnikat kroky mající za cíl uchránit domácí ropné rezervy před aktivitami zahraničních ropných společností. Výrazem této snahy byl tzv. Mineral Leasing Act, který mimo jiné svěřoval federální vládě pravomoc rozhodovat o tom, kdo bude provádět průzkum a těžbu na federální půdě²⁹. Protektivistický přístup k domácím ropným ložiskům v kombinaci s tímto zákonem fakticky zamezil přístup k ložiskům na území USA zahraničním subjektům.

1.8 Shrnutí

Ropný boom, který nastal na východě Spojených států v druhé polovině 19. století, nastartoval změny, kterým se mohla svým dopadem rovnat snad jen průmyslová revoluce. Ropa, jako nový progresivní zdroj energie, napomohla rozvoji jedné z nejvyspělejších společností světa, dala zbohatnout stovkám novodobých zlatokopů včetně nejbohatšího muže světa, změnila nenávratně tvář krajiny, promítla se do zahraniční politiky a začala rozhodovat o úspěchu či neúspěchu válčících zemí. Ropa také akcelerovala technologický rozvoj. Automobilový průmysl se v neuvěřitelně krátkém čase stal jedním z dominantních průmyslových odvětví Spojených států a doslova „motorizoval“ obyvatelstvo. Ropa a ropný průmysl napomohl Spojeným státům stát se jedním z nejvýznamnějších hráčů mezinárodního systému. To vše bylo předzvěstí dalších událostí spojených s rostoucím významem ropy ve 20. století.

---

29 Základem pro průzkum a těžbu soukromých subjektů na federální půdě byl tzv. Důlní zákon (Mining Law) z roku 1872, který měl podpořit těžbu a osídlování území západní části Spojených států režimem volné těžby na federální půdě s podmínkou platby pouze ročního poplatku bez nutnosti platit těžební poplatky (royalties). Vzhledem k masivnímu rozvoji těžby byla federální vláda postupně nucena vyjmout některá území z působnosti tohoto zákona, až byla nakonec pravomoc rozhodovat o těžbě na federální půdě svěřena vládě (Bureau of Land Management – U.S. Department of the Interior); (Kubiszewski, 2008)). Tyto změny pak obsahoval již zmíněný Mineral Leasing Act z roku 1920.

2 Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970

Jan Osička

Rostoucí tendence regulovat chronicky nestabilní domácí ropný trh byly vnímány jako zásahy státu do sféry, v níž mu zasahovat nepřísluší, a byly tak neseny velmi nelibě. Vrcholem vznikající animozity mezi vládou a průmyslem byl Rooseveltův New Deal, který autoritativně stabilizoval ceny ropy pomocí produkčních kvót.

Ve dvacátých a zejména třicátých letech 20. století však docházelo k pozvolné konvergenci zájmů americké politické sféry a ropného průmyslu. Brzký start americké těžby ropy měl podle všeho znamenat její dřívější vyčerpání, avšak znatelné domácí zásoby okamžik, kdy poptávka převyší nabídku, neustále odsouvaly. Ve 20. letech nicméně již začínalo být jasné, že se Spojené státy bez importu ze zahraničí pravděpodobně neobejdou. Velké americké společnosti začaly postupně expandovat do zahraničí motivovány snahou získat podíl na budoucích amerických importech, ale i přímými ekonomickými motivy, neboť zahraniční těžební poplatky (royalties) často nedosahovaly výše poplatků majitelům pozemku, které v USA zpravidla představovaly jednu osminu zisku. V zahraničí nicméně narážely na dvě významné překážky: rostoucí nacionalismus místních vlád (Latinská Amerika) a etablované panství ropných společností napojených na koloniální velmoci: Anglo-Persian Oil Company (Velká Británie) na Blízkém východě a Royal Dutch/Shell (Nizozemí) v Holandské východní Indii. Překonat tyto překážky společně pomáhalo americké diplomatické úsilí otevírající dveře k zahraničním produkčním kapacitám.

Kooperaci soukromých firem a státní správy vznikly v obou dříve protichůdných sférách nové štěpící linie – velké ropné společnosti (budoucí mezinárodní ropné společnosti, IOCs) s vidinou participace na dovozu potenciálně levnější ropy ze zahraničí proti menším nezávislým producentům (Independents), které tyto dovozy měly ohrozit; a zastánci spíše volnějšího nastavení spolupráce úřady–firma (Business progressives), kdy by si obě entity vzájemně vypomáhaly v okamžicích průniku zájmů, proti zastáncům formalizované podoby vzájemného vztahu (Left-wing progressives), kteří počítali spíše s podřízeným postavením společností poskytujících znalostní a technologické zázemí a sloužících jako jeden z nástrojů zahraniční politiky.

Tabulka 1: Konvergence zájmů obchodní a veřejné sféry

Obchodní sféra		Veřejná sféra	
Independents	IOCs	Business progressives	Left-wing progressives

Dvacátá léta a první polovina třicátých let byla obdobím politické dominance business progressives. Vláda na jednu stranu podporovala expanzi amerických společností do zahraničí, nicméně bránila se tomu činit tak pomocí státem kontrolovaných, nebo alespoň podílových společností po vzoru Nizozemí nebo Británie, neboť se to přičilo wilsoniánským principům a etablovanému vztahu mezi společnostmi a státem. Výsledkem americké tvorby politiky té doby tak byla takzvaná politika otevřených dveří – Američané uši-

lovali o rovnoprávný přístup všech společností na všechny trhy.³⁰ Jejím konkrétním projevem byl pak tzv. Red Line Agreement, jenž umožňoval konsorciu amerických, britských, nizozemských, francouzských a dalších společností těžit ropu dle přidělených kvót v oblasti vymezené Arabským poloostrovem na jihu a dnešním Tureckem na severu.

Box 8: Red Line Agreement

Historie Red Line Agreement se táhne až ke konci první světové války. V jistém slova smyslu válka prokázala dominanci států plně využívajících výhod kapalných paliv nad státy, které se spíše spoléhaly na uhlí. Ropa se tak stala podstatným prvkem strategického uvažování velmocí. Vzhledem k poměrně nerovnému rozložení tehdejších známých zásob se touha velmocí po ropě střetávala v jednom regionu – Mezopotámii, dnešním Iráku. Již před první světovou válkou se podařilo do oblasti proniknout britské Anglo-Persian Oil Company a německé Deutsche Bank. Ta ve spolupráci s Royal Dutch/Shell a Turkish National Bank vytvořila Turkish Petroleum Company (TPC). Není bez zajímavosti, že Turkish National Bank byla vytvořena a kontrolována Velkou Británií a jejím cílem bylo pomoci britským zájmům v regionu. Předválečné soupeření Německa a Británie v regionu tedy bylo do značné míry spoluprací. Od vzniku společnosti v roce 1912 se Britové pokoušeli své snahy s TPC (a tím pádem i Němci) koordinovat. Nakonec se obě strany dohodly na vstupu Anglo-Persian do TPC. Výsledné konsorcium bylo rozděleno následovně: Anglo-Persian vlastnila 50 %, Deutsche Bank a Shell po 25 %. Bylo nicméně nutné vypořádat se i s nezávislým arménským podnikatelem Calouste Gulbenkianem, který celou dohodu dokázal zprostředkovat. Anglo-Persian a Shell se tedy vzdaly po 2,5 % podílu, díky čemuž se Gulbenkian, šedá eminence tehdejší blízkovýchodní ropné politiky, stal 5% akcionářem TPC. Jeho reálný podíl byl nicméně mnohem větší vzhledem k jeho vlastnictví 30 % Turkish National Bank (Yergin 1991, str. 187). Zřejmě klíčovou částí dohody byla tzv. „self-denying clause“, dle níž nemohly smluvní strany rozvíjet nová naleziště bez adekvátní účasti ostatních stran (U.S. Department of State).

Po první světové válce převzali německé podíly zbylí účastníci konsorcia. Kromě toho si Britové a Francouzi rozdělili těžební práva v Mezopotámii. Situace se pro Spojené státy, toho času silně tlačící na „otevření dveří“ na Blízkém východě, stala kritickou. Na začátku 20. let ale Britové obrátili o 180 stupňů a přizvali USA ke spolupráci. Jednak si nebyli jistí formální platností koncese, kterou sultán udělil TPC stejného dne, kdy byl spáchán atentát na Františka Ferdinanda, na druhou stranu Britům velice záleželo na ekonomické a strategické spolupráci s Američany. V USA nicméně v té době panovala vůči Británii značná antagonie a Kongres dokonce jednal o možnosti ropného embarga, nebudou-li americké firmy vpuštěny do oblasti. Britové zhodnotili, že udržení dominance v přístupu k blízkovýchodní ropě je dílčím cílem, který nevyvážá zhoršené vztahy s USA. Spolupráce s Američany v oblasti by navíc přinesla i transfer amerického kapitálu, know how a technologie, takže místní ložiska by bylo možné rozvinout rychleji. Příjmy z této nové ropy by ulehčily britské státní pokladně zaměstnané podporou nově vzniklé mezopotamské vlády. Pro účast Američanů se aktivně zasazoval i Gulbenkian, podle něhož bylo výhodnější mít Američany na své straně než proti sobě (Yergin 1991, str. 196).

V roce 1921, po předání Sýrie Francii, byla Brity ustanovena arabská vláda v nově vzniklém Iráku. V jejím čele stál ex-syrský monarcha Faisal, který tak ve správě země vystřídal svého bratra Abdullaha, jemuž Britové našli nové místo na transjordánském trůnu. Po rozdělení politických sfér vlivu přišlo

30 Američané by sice neviděli rádi zahraniční společnosti na vlastním území, ale zároveň se jednalo o jedinou obhajitelnou cestu, jak svým společnostem prosadit přístup k zahraniční ropě. Tiše se počítalo s tím, že volná soutěž by probíhala mimo výsostná koloniální území, nebo v oblastech bez etablovaného vlivu některého z rozvinutých států.

na řadu vyřešení ropné otázky. Komplikované jednání bylo završeno dohodou z 31. 7. 1928, dle níž si podíl v Iraq Petroleum Company, následovníku TPC, rozdělilo následujících pět entit: Near East Development Company (50:50 joint venture Exxonu a Mobilu), Anglo-Persian, Royal Dutch/Shell a Compagnie Française Pétrole (pozdější Total) po 23,75 % a tradičních 5 % připadlo opět Gulbenkianovi. V závěrečných fázích dohody byly přesně stanoveny geografické hranice – podle některých Gulbenkianem červenou pastelkou na velké mapě Blízkého východu (Yergin 1991, str. 204).

Celkově lze říci, že na jednu stranu dohoda umožnila koordinaci těžby nejsilnějších hráčů v oblasti, na druhou stranu však účastníkům svazovala ruce v boji s nově příchozími konkurenty a de facto jim zabraňovala v akvizicích podílů v dalších společnostech (typicky americké společnosti usilující o vstup do Aramco). Red Line Agreement tak posloužila americkým firmám jako platforma pro vstup do oblasti spadající pod britské mandátní území, nicméně nedlouho po jejím uzavření začaly přemýšlet, jak ji kvůli jejím omezením opustit.

Obrázek 1: Red Line Agreement

Zdroj: (Ferraro)

V druhé polovině 20. let se americkým firmám přes značný odpor Britů podařilo proniknout do potenciálně slibných oblastí Bahrajnu. Historicky nejvýznamnější však bylo nové partnerství se Saúdskou Arábií. Ačkoliv saúdská pokladna byla prázdná a král Abdulaziz Ibn Saud by uvítal jakoukoliv příležitost tuto situaci změnit, nevěřil, že by v jeho zemi nějaká ropná naleziště mohla být a mimoto považoval přínos ropného průmyslu za značně pochybný. Proti přítomnosti geologů provádějících ropný průzkum a platících za průzkumné koncese však námitek neměl (Yergin 1991, stránky 282–283).

Po jednáních, která kromě amerického Standard Oil of California (Socal, dnešní Chevron) zahrnovaly i znepokojenou Iraq Petroleum Company, byla 29. 3. 1933 podepsána dohoda mezi králem a Socalem. Podle ní příslušelo Socalu průzkumné území na dobu 60 let. Na druhou stranu putovalo celkem 275 000 tehdejších dolarů různě rozdělených do prvních let průzkumu. V případě úspěšného průzkumu mělo být vyplaceno dalších 500 000 dolarů. Zaskočená Anglo-Persian³¹ získala skrze IPC průzkumné koncese v roce 1936 za výrazně méně výhodných podmínek a navíc v oblasti nikdy ropu nenašla (Yergin 1991, stránky 292–293).

Casoc (dceřiná společnost Socalu v Saúdské Arábii) objevila ropu v Saúdské Arábii až v rámci joint venture s Texacem nazvaným California-Texas company (Caltex) v roce 1938. V roce 1939 byla zahájena těžba a s nastupující druhou světovou válkou se Saúdská Arábie stala důležitým partnerem Spojenců, čímž byla založena tradice blízkého vztahu s USA, které výměnou za stabilní dodávky ropy na světový trh garantovaly saúdský politický systém. V roce 1944 se Caltex přejmenovává na Arabian-American Oil Company (ARAMCO), v roce 1948 se součástí konsorcia stávají i Standard Oil of New Jersey (Exxon) a Socony-Vacuum (Mobil) (Thompson).

Na domácí půdě byla 30. a 40. léta obdobím, kdy pravděpodobně vrcholil vliv Left-wing progressives na tvorbu politiky. Roosevelt, jak již bylo naznačeno, a obzvláště jeho ministr vnitra Harold L. Ickes byli velkými zastánci energetických (ropných) témat v politice a ingerencí do ropného trhu. Z Rooseveltova pověření vypracoval Ickes v roce 1937 zprávu, jejímž poselstvím byla definice ropy jako vyčerpatelné strategické suroviny a nutnost americké politiky zajistit, aby Spojeným státům ropa došla jako posledním (Randall, 2005, str. 86). Ještě konkrétnější byla slova Maxe Thornburga, předsedy Zahraničního výboru pro ropu, který doporučoval expanzivní, centralizovanou, dlouhodobou zahraniční ropnou politiku, která měla využívat i zájmů soukromých společností (Randall, 2005, str. 126).

Americká administrativa však v těchto názorech zdaleka nebyla jednotná. Cordell Hull, dlouholetý ministr zahraničí, uvedl, že ministerstvo nepřijme žádné „unusual steps to aid the efforts of American citizens to secure the ownership of oil properties abroad“ (Randall, 2005, str. 87). Walter C. Ferris, Thornburgův asistent, spíše věřil v sílu soukromých společností, jejichž kontakty v zámořských regionech by bylo možné využít pro zlepšování zahraničních vztahů a prosazování politických cílů (Randall, 2005, str. 123). Představitelé armády nebyli, nikoliv nepochopitelně, nikterak zaujati zahraniční ropou a soustředili se na domácí zdroje. A to i přesto, že byli neustále bombardováni předpověďmi o brzkém vyčerpání amerických zásob – první takovou zprávu, předpovídající konec americké těžby na rok 1927, vypracovala Americká geologická služba v roce již v roce 1908. V tomto světle je také poměrně zarážející fakt, že na seznamu 26 strategických komodit určených pro přidělový systém v případě války, jež v roce 1934 vypracovalo Ministerstvo války, chyběla ropa. (Expanzivní) ropná politika čelila ještě jedné výzvě, a sice v okamžiku, kdy se z ní stala součást americké zahraniční politiky, byla poměřována právě principy této politiky – což ve svém důsledku mírnilo agresivní tendence a směřovalo energetickou politiku spíše do proudu tržního přístupu k energetické bezpečnosti. Hraniční je příklad zavedení striktní japonské regulace ohrožující zájmy amerických společností působících na dobytých územích Číny v roce 1934. Americká vláda firmám

31 V roce 1935 přejmenována na Anglo-Iranian Oil Company (Yergin 1990: 368)

odmítla diplomatickou asistenci s tím, že jsou dost silné na to, aby si poradily. Stejný argument následoval znárodnění majetku amerických firem v Mexiku v letech 1938 a 1939. V roce 1943 byl tento rozpor ztělesněn střetem Ministerstva zahraničí prosazujícího spíše širší zahraničně politické cíle s důrazem na vztahy se spojenci a principy Atlantické charty a Petroleum Administration for War (PAW), jež zdůrazňovalo důležitost ropných témat v zahraniční politice a navrhovalo co nejvyšší kontrolu nad domácími, potažmo hemisférickými rezervami a nástup na Blízký východ (Randall, 2005, str. 123).

Vrcholem left-wing progressive politiky a ztělesněním strategického přístupu k energetické bezpečnosti bylo založení Petroleum Reserves Corporation (PRC) v roce 1943. Pozice saúdsko-americké společnosti ARAMCO v Saúdské Arábii se zdála neudržitelná a saúdská ropná pole měla v čase války značnou strategickou hodnotu. Vláda na doporučení Harolda Ickese začala vyjednávat o odkoupení 100% podílu v ARAMCO, který následně převedla na PRC. V roce 1944, kdy celá záležitost vyšla na povrch, byly vláda a PRC důsledně kritizovány a napadány, a to zejména ze strany soukromých společností. Ickes byl nucen přeměrovat snahy PRC na vybudování ropovodu spojujícího saúdská ropná pole se Středozemním mořem (projekt dlouho zvažovaný soukromými společnostmi v 30. letech), ale ten byl posléze odložen jako nepodstatný pro válečné účely. V roce 1944 PRC prakticky přestala existovat (United States Senate, Subcommittee on Multinational Corporations, 1975).

Druhá světová válka přinesla řadu dalších zlomů v zahraniční ropné politice. Konečně došlo k překonání ambivalentního vztahu mezi ropnými společnostmi a vládní sférou intenzifikovaného státními zásahy Rooseveltova Národního plánu pro obnovu. Velkou roli zde sehrála nutnost spojit síly v okamžiku krize a najít vhodný rámec výhodný pro obě strany nejen v době války, ale i po ní. Společnosti uznaly, že zahraniční nacionalismus bude mít v průběhu času spíše rostoucí tendence a že určitá míra státních zásahů jim přinese prospěch, a vláda na druhé straně spíše opouštěla „Left-wing progressive“ logiku myšlení.³² Mimoto bylo definitivně jasné, že Spojené státy budou potřebovat stále rostoucí množství ropy ze zahraničí – a to nejen pro vlastní potřebu, ale i pro obnovu zemí, za jejichž osud se Američané cítili zodpovědní – především Evropy a Japonska.

Po druhé světové válce byla ropa důležitější než když dříve. Rostoucí palivový konzumerismus v USA (love affair with automobile³³) a poválečná obnova se staly základem pro trvale rostoucí světovou spotřebu. Studená válka a nová role Spojených států ve světě však ve své důležitosti překryly roli ropy v zahraniční politice, a ta se tak stala jen jednou z mnoha proměnných v mezinárodní ekonomice a supervelmocenském soupeření (Randall, 2005, str. 253).

Adekvátně se vyvíjel i přístup USA k Blízkému východu, jenž se stal jakousi laboratorní miskou pro genezi poválečného přístupu USA k zahraničním ropným zdrojům a kde Američany čekala tři velká dilemata: ropa, vztah s Velkou Británií a založení státu Izrael. Geografická blízkost Sovětského svazu znamenala vysokou pravděpodobnost nepoužitelnosti tamějších ropných ložisek v případě války. Blízkovýchodní ropa se tak v očích amerických politických představitelů stala nástrojem pro šetření domácích rezerv do doby, než se studený konflikt stane konfliktem horkým (Miller, 1980, str. 208). Samotné angažmá USA v Saúdské Arábii dobře ilustruje důležitost energetických témat v zahraniční politice – Saúdská Arábie neleží přímo na hranici se Sovětským svazem, ani v pásmu střetu jako například Írán, je obtížně hajitelná, a přesto vydali Američané spoustu sil a prostředků, aby využili potenciál místní levné a dostupné energie (Miller, 1980, str. 212).

32 Pěknou ilustrací budiž řešení sporu saúdského krále a ropných společností o výši royalties v roce 1950. Řešení nakonec přišlo z Washingtonu v podobě tzv. *Královské daně*, kdy daň, kterou ropné společnosti platily Washingtonu, byla přeměrována králi. Společnosti platily stejně, král dostal více a Washington udržel toky ropy otevřené, aniž by výrazně narušoval fungování trhu (Miller, 1980, str. 213).

33 V českém kontextu je tento fenomén uchopitelný například pomocí filmu *Americké graffiti* (1973).

Blízký východ byl tradičně prostorem kontrolovaným Velkou Británií. Možnost americké politické intervence k podpoře vlastních společností zde mezi válkami a po dobu druhé světové války byla značně omezená – USA se cítily vázány wilsoniánskými principy a Atlantickou chartou a nechtěly riskovat dobré vztahy s klíčovým spojencem. Po druhé světové válce ale poměr sil na Blízkém východě hovořil natolik v neprospěch Velké Británie, že Američané mohli opustit pro ně již dlouho nevýhodný Red Line Agreement a de facto etablovat preferovanou politiku otevřených dveří.³⁴ V letech 1943–1952 probíhaly mezi USA a Velkou Británií rozhovory o budoucím politickém uspořádání ropných vztahů na Blízkém východě. Jednání nakonec nepřinesla žádný výsledek, a to zejména kvůli přesvědčení Američanů o schopnostech ropných společností zajistit si optimální podmínky samostatně (Randall, 2005, stránky 189–217).

Američané od začátku podporovali myšlenku židovského státu, nicméně si byli vědomi rizik, která případná přílišná angažovanost přinese v kombinaci se silným arabským odporem k Izraeli. Výsledná americká politika byla střídmá podpora Izraele a přenechání jednání se saúdsko-arabskými představiteli zástupcům ropných společností (Miller, 1980, str. 211).

Poválečná situace ve východní Evropě je poměrně opomíjenou kapitolou ve studiu americké zahraniční ropné politiky. Po nacionalizačních tendencích v Číně a Mexiku ve 30. letech se největší výzvou americké ochoty snášet ztráty vlastních firem v zahraničí stalo upevnění sovětského vlivu ve východní Evropě. Americké firmy kontrolovaly významné podíly těžby a/nebo distribuce ropy a ropných produktů v Československu, Rakousku, Jugoslávii, Maďarsku a zejména v evropském měřítku velmi důležitém Rumunsku. Situace v Rumunsku byla mimořádně komplikovaná vzhledem k nacionalistickým tendencím v průběhu 30. let a k německé a sovětské invazi během druhé světové války. V průběhu druhé poloviny 40. let bylo stále více zřejmé, že se Sovětský svaz nebude chtít vzdát možnosti kontrolovat tyto významné zásoby ropy. Pro Spojené státy byly nicméně rumunské zásoby neméně důležité: ještě během války byla východoevropská ropa důležitým zdrojem paliva pro armády bojující v Tichomoří a rovněž lze říci, že východní Evropa byla důležitým regionem z hlediska prosazování idejí Atlantické charty, Krymské deklarace o osvobozené Evropě a politiky otevřených dveří. Možnosti amerických společností byly navzdory podpoře americké diplomacie značně omezené a do roku 1947 byly nuceny z regionu odejít (Randall, 2005, stránky 220–224).

Box 9: Nacionalizace MAORT v roce 1948

Maďarsko-americká ropná společnost (MAORT), předchůdkyně dnešní Maďarské ropné společnosti (MOL), byla založena 15. 7. 1938 ve stoprocentním vlastnictví amerického soukromého kapitálu. Bezprostředně po skončení druhé světové války byla maďarská ropná produkce podřízena potřebám sovětské armády. Zrychlené tempo produkce a orientace na krátkodobý výstup znamenaly postupný pokles výtěžnosti. Státní úřady zahájily rozsáhlou kontrolní kampaň, v jejímž rámci hledaly jakékoliv známky pochybení vedoucích k poklesu produkce MAORT. Následně byl management MAORT odstaven a pod záminkou „sabotáže organizované americkými imperialisty“ maďarská státní bezpečnost zatkla bývalého generálního ředitele, Dr. Simona Pappa, a dalších 12 tehdejších nebo dřívějších vrcholných představitelů. V rámci zinscenovaného procesu byly uděleny celkem tři tresty: trest smrti pro Simona Pappa, 15 let těžkého žaláře pro Bódoga Ábela, bývalého ředitele nákupního oddělení, a 4 roky vězení pro Bélu Bindera, manažera produkce. Na druhém stupni rozhodla Národní rada lidových soudů o zmírnění rozsudků na doživotí pro Pappa, 10 let těžkého žaláře pro Ábela a zmínil také rozhodnutí o propadnutí majetku pro Bindera (Sragli, 2008, stránky 30–31).

34 Jako vhodný nástroj se ukázal *Lend and lease* program, jehož splátky si Američané vyžádali v ropných koncesích.

Podobně komplikovaný byl poválečný vývoj v Latinské Americe. Navzdory kooperativnímu charakteru vztahů mezi místními vládami, americkou diplomacií a ropnými společnostmi během války. Americké společnosti doufaly v udržení jistého panamerického ducha spojenectví proti společnému nepříteli, nicméně po skončení války musely čelit novým vlnám nacionalizačních tendencí, navíc v kombinaci se silnými odbory a rostoucím vlivem komunistické levice v Kolumbii, Mexiku a Venezuele. Zejména vztahy s Mexikem byly i po skončení války poznamenány znárodněním majetku amerických ropných společností v 30. letech, a to i přes vzájemnou dohodu o vyplacení kompenzací (Randall, 2005, str. 225).

Na příkladu Mexika se dále profiloval přístup americké administrativy k zahraničním ropným zdrojům. Jednoznačně převládal názor, že tyto zdroje mají pro Spojené státy strategický význam. Dále, že jejich kontrola americkými společnostmi je žádoucí, nicméně v případě konfliktu s dobrými vztahy s (mexickou/místní) vládou bude mít zahraniční politika přednost před zahraniční ropnou politikou. Neméně podstatným prvkem jako vzájemné vztahy s Mexikem nicméně v rozhodnutí omezit politický nátlak ve prospěch ropných společností hrály americké ropné zájmy ve Venezuele. Američtí představitelé věřili, že příliš aktivní politické krytí obchodní sféry v Mexiku by jen posilovalo venezuelský nacionalismus. Situace ve Venezuele, která byla vnímána jako klíčový stát z hlediska ropných zdrojů, byla nestabilní. V druhé polovině 40. let Venezuela prošla revolucí a vojenským pučem a z nich vzešlé polovojenské a vojenské vlády usilovaly o pevnější kontrolu nad ropným sektorem a zejména o větší podíl na zisku z exportů. Stejně jako v případě Blízkého východu se ropná témata v Latinské Americe brzy stala součástí většího obrazu: s posilováním nacionalisticky orientovaných vlád a pronikáním komunistických myšlenek (což se projevilo zejména v organizaci a aktivitě odborů) se také lépe dařilo Sovětskému svazu prosazovat svůj vliv v této Monreovou doktrínou ohraničené oblasti.³⁵ Prezident Truman na situaci reagoval větší vojenskou angažovaností Spojených států v Latinské Americe. Byly ustaveny zvláštní programy pro vojenskou spolupráci v podobě výcviku a vyzbrojení jejich armád³⁶.

Box 10: Monroeova doktrína

V rámci své Zprávy Kongresu z 2. 12. 1823 prezident James Monroe přednesl varování evropským státům, že USA nebudou nadále tolerovat kolonizaci a dosazování loutkových vlád v Latinské Americe. V podstatě tak Monroe deklaroval západní hemisféru americkou sférou vlivu. K praktickým politickým krokům v duchu doktríny došlo v roce 1865, kdy Američané podporovali mexického prezidenta Beníta Juaréze v revoltě vůči císaři Maximilianovi I. dosazenému na mexický trůn Francouzi. Doktrínu extenzivně využíval prezident Theodore Roosevelt v reakci na snahy evropských mocností vybírat v oblasti dluhy – v rámci policejních akcí se americké námořnictvo angažovalo na Santo Domingu (1904), v Nicaragui (1911) a na Haiti (1915). Významnou oporou byla doktrína také pro prezidenta Kennedyho během karibské krize v roce 1962 (National Archives and Records Administration).

Zde se naplno projevil bezpečnostní rozměr ropy během studené války. Přítomnost významných ložisek ropy ve státech, o jejichž kontrolu oba tábory bojovaly, významně zvyšovala sázky a motivaci obou supervelmocí v tomto dílčím ideologickém střetnutí zvítězit. Stejně tak ale v poválečných letech domácí produkce USA představovala lehce přes 60 % z 9 milionů barelů denně, kolik čítala tehdejší světová produkce (Randall, 2005, str. 234). Pro americké, zejména vojenské představitele z toho vyplýval zne-

35 Ve věcech ropné diplomacie i takovými subtilnostmi, jako veřejnými prohlášeními představitelů sovětského zastupitelského úřadu v Caracasu, že sovětské technologie jsou lepší než ty americké.

36 Více k oblasti Latinské Ameriky a její roli v ropné politice USA níže v příslušných kapitolách této knihy.

pokojující fakt, a sice že americké ropné rezervy se vyčerpávají nejrychleji na světě. Cílem zahraniční politiky zejména vůči zemím Latinské Ameriky mělo být ustavení jakési sdílené odpovědnosti, v rámci níž by tyto země akcentovaly rychlý a kvantitativně významný rozvoj vlastních produkčních kapacit tak, aby se náklady na zásobování trhu rozdělily rovnoměrněji. Jinými slovy, USA usilovaly o aktivní účast latinskoamerických států na prosazování Monreovy doktríny.

Soupeření Západu a Východu bylo základním stavebním kamenem americké ropné politiky i v turbulentních 50. a 60. letech. Klíčovými trendy těchto dekád bylo chronicky větší odhodlání USA postavit se sovětskému expanzionismu v regionech disponujících ropnými zásobami, úpadek moci Velké Británie a vstup USA do vznikajícího mocenského vakua v regionech dříve kontrolovaných Brity a konečně nástup nových producentů na ropný trh – po objevení ropných polí Leduc v roce 1947 se jednalo zejména o Kanadu (Randall, 2005, str. 253). Všechny tyto trendy se naplno projevovaly zejména v regionu Blízkého a Středního východu.

Dříve než naplno vypukly Suezská a Íránská krize, studená válka přešla do horkého lokálního konfliktu v Koreji. Její začátek pouhých 5 let po skončení druhé světové války znamenal sledování stejných postupů, které vedly USA k vítězství ve 40. letech. V americké ropné politice se korejská válka odrazila spíše na domácí půdě, kde promptně došlo k těsnější spolupráci vlády a ropných společností, například v podobě uvolnění protikartelových zákonů. Korejská válka přinesla větší důraz na dostupnost paliv a bezpečnost dodávek ropy obecně. Blízkovýchodní producenti této situace využili a rozhodli se následovat Venezuelu v autoritativním stanovení 50% royalties. Takový podíl vysoce překračoval jakékoliv dosavadní standardy – připomeňme, že jednou z původních motivací amerických firem byla vidina většího profitu v zemích, kde royalties nepřesahovaly 12,5 % obvyklých pro jednání s americkými majiteli pozemků.

Americké společnosti a ropná administrativa tak v řadě důležitých zemí tahala za kratší konec. Reakcí, bezprostředně ovlivněnou korejskou válkou, bylo ustanovení Petroleum Administration for Defence (PAD), v podstatě následovníka Petroleum Administration for War z období druhé světové války. Jeho cílem byla příprava a výkon takových politických rozhodnutí, která přinesou dostatečné množství ropy a paliv pro potřeby armády, státního aparátu, průmyslu a civilního sektoru (Randall, 2005, str. 255). V roce 1954 převzala úkoly PAD Divize ropy a plynu v rámci Ministerstva vnitra.

Mezitím docházelo k dalšímu vzestupu významu Blízkého východu. Začátkem padesátých let představovala blízkovýchodní ropa sice pouze zhruba 18 % světové ne-sovětské produkce, ale podíl regionu na světových (ne-sovětských) zásobách byl již 44 %. Jedním z klíčových blízkovýchodních producentů byl Írán, jehož komplikovaná vnitropolitická situace a společná hranice se Sovětským svazem tvořila nebezpečnou kombinaci se závislostí Velké Británie a západní Evropy obecně na produktech z rafinérie Abadan (roční kapacita 27 milionů tun, tedy cca 0,5 mbd) (Randall, 2005, str. 257). Situace v Íránu vzala rychlý spád na přelomu 40. a 50. let, kdy prvně došlo k vyjednání dělení zisků 50/50 mezi Anglo-Íránskou ropnou společností a státem, načež v roce 1951 došlo k násilnému sesazení tehdejší vlády a instalaci nacionalisty Mossadegha do premiérského úřadu. Krátce poté byla Anglo-Íránská ropná společnost znárodněna. Americká administrativa stála opět před rozhodnutím, zda sledovat ropné zájmy, podpořit společnost proti místní vládě a riskovat její případný příklon k Sovětskému svazu. Mossadegh se ze začátku projevoval protikomunisticky, nicméně s horšící se ekonomickou situací v zemi byl nucen stále více spolupracovat s komunistickou stranou Tudeh. Ve spolupráci s britskou a americkou armádou poté íránská armáda umožnila šáhovi návrat k moci. Pro šáha bylo poté prioritou navázat udržitelný modus vivendi s americkou diplomacií a ropnými společnostmi. Výsledkem byla dohoda o předání 40 % znárodněného konsorcia americkým společnostem. USA tak de facto v Íránu nahradily Velkou Británii (Painter).

O poznání komplikovanější se ukázala situace Suezské krize roku 1956. Již tradičním mezinárodním kontextem byl pronikající Sovětský svaz do sféry vlivu náležící Velké Británii. Pro Brity byl Egypt důležitý nejen pro svoje nerostné bohatství, ale zejména kvůli Suezskému kanálu, který tvořil důležitou dopravní spojkou mezi Británií a Indií. Podstatným rysem krize byl egyptský vnitropolitický kontext, kdy narůstající střední třída přicházející ruku v ruce s bohatnoucí ekonomikou žádala emancipaci v rozhodování o egypt-

ském hospodářství a zejména pak o nerostných zdrojích. V roce 1952 byl režim silně pro-britského krále Farouka svržen a vlády se chopil Gamal Nasser. Této situace využily Spojené státy usilující o větší vliv v oblasti a začaly vyjednávat o podpoře Nasserova režimu přímo, bez britských prostředníků. Výsledkem byla výstavba Asuánské přehrady hrazená převážně USA, Saúdskou Arábií i Velkou Británií (Dougherty, 1959). Situace se rychle otočila v roce 1955, kdy se Nasserovi nepodařilo uskutečnit dodávky zbraní z USA, a tak se místo toho dohodl s Československem. Rok na to Nasser uznal Čínskou lidovou republiku, čímž definitivně popudil Eisenhowerovu administrativu, která se zároveň připravovala na volby. Americkou reakcí bylo stažení fondů z Asuánské přehrady. Na to nicméně ihned zareagoval Sovětský svaz doplněním potřebné částky. Následovalo znárodnění Suezského kanálu, na které zareagovaly vojenskou silou Izrael, Francie a Velká Británie. USA se k velkému šoku britských spojenců k akci nepřidaly, a to z důvodu snahy netlačit blízkovýchodní státy do partnerství se Sovětským svazem. Toto rozhodnutí uchránilo USA před přímým embargem na prodej ropy, které uvalila Saúdská Arábie na Británii a Francii (Randall, 2005, stránky 261–262). Ačkoliv vzniklá krize nebyla vážná a netrvala dlouho, odhalila komplikovanost jednání nejen ropné diplomacie na Blízkém východě, důležitost ropy pro západní státy a nutnost kooperace státního a soukromého sektoru v dobách krize. Na síle získaly hlasy volající po větších úsporách paliv v USA, stejně jako snahy zvýšit podíl produkce v Latinské Americe. USA se postupem času vrátily k podpoře Nassera, který se výměnou zřekl experimentování s komunismem. Celkově tedy Eisenhowerova administrativa díky úspěchům v Íránu a Egyptě zanechala americkou pozici na Blízkém východě posílenou a stabilizovanou.

Založení OPEC v roce 1960 nebylo ve své době v USA bráno jako podstatná výzva. Nečekalo se, že by se Venezuela mohla na něčem reálně úspěšném s blízkovýchodními státy domluvit a kartel jako takový musel v průběhu své existence čelit celé řadě vážných výzev, jako tlumení nacionalismu, který se stal základem ropných politik členských států, spravedlivé začlenění nových producentů (Libye) nebo prevence konfliktů mezi samotnými členskými státy (Írák a Kuvajt).

Tabulka 2: Importéři na americký trh (1960)

Mexiko	6 mb
Kanada	44 mb
Holandská východní Indie	117 mb
Blízký východ	120 mb
Venezuela	334 mb

Zdroj: (Randall, 2005, str. 265)

Během studené války se taktéž aktivně rozvíjely vztahy s Kanadou. V celkovém vnímání USA byl severoamerický kontinent vnímán jako jedna strategická jednotka. I v těchto vztazích byl základním kontextem faktor supervelmocenského soupeření, který přiváděl obě země blíže k sobě. V otázce ropné diplomacie Američané usilovali o společné využívání zdrojů kontinentu (nebo alespoň variantu garantovaného přístupu ke zdrojům v případě napadení jednoho ze států třetí stranou), nicméně tento poměrně odvážný návrh narazil na vnitropolitický odpor Kanady. Situaci nenahrával zejména fakt, že až do Suezské krize Kanada nebyla významným exportérem.

V druhé polovině 50. let se také do značné míry proměnilo vnímání výzev americké ropné bezpečnosti. Vzhledem k překonání agresivních nacionalistických snah v Íránu a Latinské Americe a úspěšnému etablování amerických společností v těchto oblastech pozornost postupně přecházela od problematiky přístupu

amerických společností k zahraniční ropě trochu paradoxně k rozvoji domácího ropného průmyslu. Obavy panovaly zejména o schopnost americké domácí produkce reagovat na případný výpadek importu. Objektem problému tedy zůstaly ropné importy, změnil se však způsob uvažování.

Tabulka 3: Vnímání ropných importů v roce 1945 a 1955

1945 (import 4,7 % spotřeby)	1955 (9,4 %)
<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatečný import je nebezpečný • USA vyčerpávají své zásoby příliš rychle • Jak vytvořit americkým společnostem vhodné podmínky v zahraničí? 	<ul style="list-style-type: none"> • Příliš velký import je nebezpečný • USA by měly mít rozvinutou domácí produkci

zdroj: autor

Navrhovaným řešením byly dobrovolné importní limity, které měly společnosti spíše informovat o směru, který je pro zájmy USA žádoucí. Bylo doporučeno, aby množství ne-kanadské a ne-venezuelské ropy dovezené do ropných okrsků I-IV³⁷ významně nerostlo ve srovnání s referenčním rokem 1954. Tyto dobrovolné limity nicméně zdaleka neplnily svoji roli – zatímco poptávka po ropě mezi lety 1954 a 1958 vzrostla o 217 %, americká domácí produkce reagovala pouze 6% nárůstem. V roce 1959 tak přes svoji silnou pro-tržní orientaci vláda rozhodla o stanovení importních limitů ne-kanadské a ne-venezuelské ropy.

Box 11: Mandatory Oil Import Program

V únoru 1959 reagoval prezident Eisenhower na varování Úřadu pro obranu a civilní mobilizaci (Office of Mobilisation and Civilian Mobilization), že ropa a základní ropné produkty jsou importovány v takovém množství a za takových okolností, že to ohrožuje národní bezpečnost, a skrze Mandatory Oil Import Program stanovil importní licence a importní kvóty. Ty byly rozděleny do ropných okrsků dle rafinační kapacity tak, aby to podle záměrů vlády vedlo k rychlejšímu růstu rafinačních kapacit. Ani povinné licence a kvóty však nestačily, americká poptávka rostla rychleji než domácí produkce a následující administrativy prezidentů Kennedyho, Johnsona a Nixona byly nuceny kvóty zvyšovat. Mimoto byla udělena celá řada výjimek, což vedlo k pozvolnému rozpadu systému. V roce 1973 tak prezident Nixon zahájil postupnou restrukturalizaci systému, která vedla k jeho oficiálnímu zrušení (Bialos, stránky 243–246).

60. léta byla na světovém ropném trhu ve znamení nástupu nových exportérů a značného rozšíření dostupného portfolia ne-sovětské ropy. Větší robustnost trhu spolu s prohlubujícím se trendem většího využívání ropy (a zemního plynu) v energetickém mixu západních států přinesla i vyšší resistenci amerických představitelů vůči rostoucím importům. Již v roce 1961 Clarence Nichols, poradce náměstka ministra zahraničí pro ekonomické záležitosti, před kongresním výborem prohlásil, že i v případě války na Blízkém východě

37 Ropné okrsky byly založeny Petroleum Administration for War pro účely koordinace distribuce paliv během druhé světové války. Po skončení války zůstalo rozdělení území Spojených států na okrsky zachováno, a to z důvodu přesnějšího vedení statistik. Geografické vymezení je následující: Okrsek I představuje státy severovýchodu, II středovýchodu, III jihu, IV středozápadu a V západu.

dě je nedostatek ropy nepravděpodobný, neboť trh disponoval dostatečným počtem nových producentů, jejichž ekonomiky byly navíc monoexportního charakteru (příklad Libye), což vychylovalo rovnováhu vzájemné závislosti exportéři-importéři v jejich neprospěch (Randall, 2005, str. 270).

Pozvolna se vyvíjelo stanovisko americké administrativy k založení OPEC v roce 1960. Prvních pět let existence organizace se k ní americké a s nimi blízce spolupracující britské úřady stavěly neutrálně – z části také proto, že nevěřily, že by podobně sestavený kartel mohl reálně fungovat. V polovině 60. let však přišly první tendence ke změnám této politiky. První impulsy k aktivnější politice vůči OPEC vzešly pochopitelně od ropných společností, protože aktivity OPEC byly zaměřeny zejména proti nim. Na druhou stranu tu byly i deklarované cíle OPEC, se kterými se americká strana ztotožňovala – stabilní úroveň produkce a cen a jistá míra homogenity regulace upstreamu v produkčních regionech. Američané nicméně v duchu tradice nezasahování do sporů svých ropných společností a místních vlád další politické kroky formulovali jen velice opatrně. Silnější stanovisko zastávali Britové, pro něž byla těžba ropy vzhledem k vlastnické struktuře britských ropných společností i významným rozpočtovým tématem. Britové se obávali oslabení své pozice vzhledem k tlakům blízkovýchodních producentů na vyšší odvody v kombinaci s přílivem levné ropy ze Sovětského svazu do západní Evropy. V řadě oblastí ale mezi Brity a Američany panovala shoda a společný postup ve formulování ropných politik v 60. letech se ukázal jako produktivní ve vztahu k jednotlivým zemím jako například Indonésii. Dílčí rozdíly nevznikaly jen mezi spojenci. Uvnitř administrativy v 60. letech probíhal střet mezi Ministerstvem vnitra a Ministerstvem zahraničí o ropných importech. Postupem času nicméně v těžišti problému vystřídala otázka původu dovezené ropy dříve klíčovou otázkou celkového objemu. Oba úřady se nakonec shodly na potřebě minimalizace importů z oblastí, které v dlouhodobém horizontu představují byť minimální riziko. V praxi to znamenalo ze všech regionů kromě Kanady (Randall, 2005, stránky 271–274).

Druhá polovina 60. let byla také ve znamení pokračující supervelmocenské konkurence, a to i na Blízkém východě. Sovětský svaz pronikal do oblasti pomocí barterových kontraktů – typicky dodávek zbraní (MiG-21) za libovolné místní produkty. Spojené státy znepokojovaly tendence Íránu spolupracovat ve vojenské oblasti i s jinými státy (Británií a Sovětským svazem), zatímco Írán znepokojoval vývoj v Iráku a Egyptě. Klíčovou událostí období byla nicméně Šestidenní válka, kterou popisuje kapitola Historie a princip užití tzv. ropné zbraně této knihy. Sázky byly pro USA vysoké: v případě účasti měly USA podle saúdského ministra ropného průmyslu Zaki Yamaniho očekávat znárodnění společnosti Aramco, hrozbou byl také vliv prezidenta Nassera v zemích se slabší vládní strukturou (Saúdská Arábie, Jordánsko, Kuvajt a Libye). Mimo to, 80 % paliva pohánějícího americké jednotky v Pacifiku pocházelo z Blízkého východu. Bezprostředně po vypuknutí války schválila konference ropných ministrů v Bagdádu rezoluce o ropném embargu vůči jakékoliv zemi, která se bude podílet na agresi vůči arabským státům, a o znárodnění majetku jí příslušejícím společnostem, který se nachází v účastnických zemích konference (Randall, 2005, stránky 276–277).

3 Historie a princip užití tzv. „ropné zbraně“

Filip Černoch

Pojmy „ropné embargo“ a „ropná zbraň“ bývají primárně spojovány s rokem 1973, kdy arabské státy v reakci na svůj neúspěch v jomkippurské válce omezily dodávky ropy do Spojených států a některých evropských zemí, aby je tak potrestaly za podporu Izraele v průběhu uvedeného konfliktu. Tento případ je nejznámější a pravděpodobně i ekonomicky a politicky nejzásadnější, rozhodně však nebyl první, ani poslední. Zanechal však hluboké stopy na ekonomikách „západních“ států, které byly tímto embargem navíc zastiženy v období krize Bretton-woodského systému. Toto užití „ropné zbraně“ tak v očích zemí „Západu“ navždy změnilo vnímání ropných importů.

Jak bylo naznačeno, nejednalo se o první využití ropy jako nástroje v mezinárodním systému. Už před druhou světovou válkou Spojené státy a Nizozemsko uvalily ropné embargo na Japonsko, které bylo a je dlouhodobě jeden z nejvíce na ropě závislých států světa. Ke stejné situaci došlo na začátku 60. let, když ve snaze snížit ropnou závislost západní Evropy a vyvinout tlak na Sovětský svaz uvalily státy na západ od železné opony spolu s USA embargo na import ropy ze Sovětského svazu. Ropná embarga ze strany tehdejšího „Západu“ pocítily i další státy: Libye, Írán, Irák, Súdán nebo Barma. Zvažováno bylo dokonce i embargo na dovoz z Nigérie. Zmíněné případy však až na japonskou výjimku omezovaly import, kdy si „Západ“ dobrovolně a na základě svého kalkulu omezil přístup k ropě (Alhajji, 2004).

Pro účely této knihy jsou podstatná ropná embarga arabských států, uvalená na „Západ“ v letech 1956, 1967 a 1973. Tyto případy užití „ropné zbraně“ totiž měly za cíl především ovlivnit politiku „západních“ zemí a Spojených států na Blízkém východě. Konkrétně pak zejména omezit podporu Izraele ze strany USA. Zvláště embargo z roku 1973 mělo dalekosáhlé dopady na ekonomiku nejen Spojených států a nepřímě vyvolalo řadu reakcí politického a ekonomického charakteru.

V posledních desetiletích jsme mohli zaznamenat rovněž situace, které svým dopadem připomínaly užití „ropné zbraně“, ale byly vyvolány jinými činiteli než úmyslnou akcí některého z aktérů v mezinárodním systému. Takové situace jsou na následujících řádcích popsány jako „frikce světového trhu s ropou“.

3.1 Suezská krize

Tzv. Suezskou krizí se v této knize zabývá částečně i kapitola Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970. Na tomto místě se však zaměříme na zmíněnou krizi optikou užití „ropné zbraně“.

Prvnímu ropnému embargu spojenému se Suezskou krizí předcházelo několik více či méně opatrných pokusů arabských států o hru ropnou kartou. Na intenzitě nicméně získaly teprve se vznikem státu Izrael v roce 1948. Na tento krok reagovali představitelé Iráku zastavením exportu ropy přes terminál v Haifě. V jiném případě Sýrie, převážně tranzitní země, odmítla podepsat smlouvu o ropovodu Tapline³⁸ na protest proti podpoře Spojených států rozdělení Palestiny.

38 Jednalo se o Trans-arabský ropovod přivádějící ropu ze Saúdské Arábie do terminálu v libanonském Sidonu. V operačním stavu byl od roku 1950 do 1990 (Yergin 1991, stránky 411–427).

Jak již bylo částečně popsáno v předchozí kapitole, 19. července 1956 odmítly Spojené státy financovat výstavbu přehrady na Nilu u Asuánu. Ostře nacionalistický a populistický egyptský prezident Gamal Abdel Nasser o týden později oznámil znárodnění Suezského průplavu, jehož ekonomického potenciálu hodlal využít pro financování svého ambiciózního projektu. Proti se razantním způsobem postavila Velká Británie a Francie. Tyto země se spolu s Izraelem dohodly na plánu, podle něhož měl Izrael napadnout Egypt, což následně poskytne Británii oprávněný důvod znovu obsadit průplav a poskytnout ochranu lodní dopravě a souvisejícím činnostem zajišťujícím fungování této důležité dopravní tepny. Přestože z vojenského hlediska byla tato akce nazvaná „Mušketýr“ naprosto úspěšná, setkala se s odmítavou reakcí USA. Prezident Dwight Eisenhower podporován americkým veřejným míněním důrazně žádal stažení okupačních vojsk z Egypta.³⁹ Také Sověti reagovali značně podrážděně. Pouhý týden po začátku útoku proto britský ministerský předseda Anthony Eden kapituloval a zavelel k ústupu z vyhrané bitvy. Izraelské, francouzské a britské jednotky se stáhly a byla obnovena demarkační linie z roku 1949 (Johnson P., 2008, str. 479).

Důležitý pro budoucí vývoj byl postup států, které se rozhodly podpořit Egypt a k tomuto kroku chtěly využít své ropné zdroje. Spojenecká dohoda mezi Egyptem a Saúdskou Arábií došla během války naplnění, když rodina Saúdů uvalila embargo na vývoz černého zlata do Francie a Velké Británie. Syřané na Nasserovu žádost zase poškodili terminál společnosti Iraqi Petroleum Company (IPC), který byl poté devět měsíců vyřazen z provozu. Také v Kuvajtu došlo k sabotážím ropných zařízení. Celý Suezský průplav byl navíc uzavřen pro jakýkoliv tranzit ropy blokádou 47 potopených lodí. Výsledkem poničení terminálu na syrském území, saúdskoarabského embarga a uzavření Suezského průplavu však bylo zvýšení ceny ropy na světových trzích o pouhých 25 centů za barel. Tento pochybný úspěch měl několik příčin.

- Pouze malé celkové omezení dodávek a krátké trvání embarga.
- Spojené státy, v této době s dostatečnou vlastní produkcí, zareagovaly na celou situaci zvýšeným vývozem ropy do Evropy, tzv. operace Oil Lift⁴⁰.
- Potenciálně nejzávažnější krok, tedy saúdskoarabské embargo, byl utlumen tím, že souhrnná produkce království zůstala na stejné úrovni a nedošlo k celkovému poklesu exportu. Ropní dodavatelé tak mohli bez problémů přesměrovat část svých dodávek do obou embargem postižených evropských zemí.

Mírné zvýšení cen ropy se nijak zásadně neodrazilo na ekonomikách obou zemí postižených embargem a celá akce tedy bývá hodnocena jako neúspěšná (Alhajji, 2004). Pro další vývoj v oblasti však události roku 1956 měly velký význam.

3.2 Šestidenní válka

Postupné stahování britských vojsk na přelomu 50. a 60. let znamenalo pro blízkovýchodní region počátek doby nejistoty. Posun v strategické rovnováze znamenal pro egyptského prezidenta Nassera i ostatní arabské vládcy možnost odvety za události v roce 1956.

Na jaře roku 1967 se začaly na izraelsko-egyptských hranicích shromažďovat Nasserova vojska. Se stále uzavřeným Suezským průplavem a po odchodu vojáků OSN se židovský stát dostal do poměrně obtížné situace. Situace zjevně špěla k válce, jejímž cílem mělo být zničení Izraele. Ten rozhodně nechtěl čekat

39 Hrozbu americká administrativa podpořila i masivním prodejem britské libry, čímž oslabil už tak nejistou ekonomiku Velké Británie.

40 Jednalo se o společnou akci amerických a evropských ropných společností a vlád (Yergin 1991, str. 493).

na sjednocený útok Egypta, Sýrie, Jordánska a Iráku. 5. června 1967 proto bleskovými nálety zničilo izraelské letectvo (IAF, Israeli Air Force) drtivou část vzdušné síly protivníka ještě na zemi. V následném pozemním konfliktu izraelská vojska dobyla Západní břeh Jordánu včetně Východního Jeruzaléma. Dále také Ramalláh, Hebron a Betlém. Obsazen byl i celý Sinajský poloostrov, egyptské pásmo Gazy a armáda porazila syrská vojska na Golanských výšinách.⁴¹ Výsledek konfliktu by sám o sobě znamenal velké ponížení celého arabského světa. Už od začátku války se ale navíc začaly šířit zvěsti, že do bojů přímým způsobem zasáhly také jednotky Spojených států a Evropy. Přestože se tyto informace nepotvrdily, údajně sionisticko-západní spojení se stalo záminkou pro ropné embargo na USA, Velkou Británii a SRN.

Alžír, Irák, Sýrie a Egypt už během války tvrdě prosazovali potrestání údajných západních spojenců Izraele nejlépe prostřednictvím všeobecného a úplného zastavení produkce arabské ropy. Velmi opatrné a spíše odmítavé stanovisko však zaujaly Saúdská Arábie, Kuvajt a Libye. Nepochota těchto zemí vycházela z obavy, že následné omezení příjmů velmi poškodí jejich slabé ekonomiky a ony tak ztratí své místo na světových trzích⁴². Kompromisní dohodou tedy bylo selektivní embargo na zmíněné tři země, které trvalo od 4. června 1967 do 29. srpna 1967. Vyhlásili je ropní ministři Iráku, Kuvajtu, Libye, Alžíru, Bahrajnu, Kataru a SAE, spolu s reprezentanty Libanonu, Egyptu a Sýrie. O dva dny později oznámil připojení své země k embargu i saúdskoarabský král Faisal (Johnson P., 2008, stránky 647–648).

Motivy tohoto embarga pravděpodobně daleko více souvisely s vnitropolitickou situací v jednotlivých státech protiizraelské koalice, než se skutečnou vírou arabských lídrů v možnost reálně potrestat západní státy a odradit je od dalšího zasahování do konfliktu. Pozice těchto lídrů byla vážně ohrožena vojenskou porážkou a odvedení pozornosti od vlastních chyb na vnějšího nepřítele bylo logickou cestou, jak se vyhnout domácím potížím.

Ropné embargo z roku 1967 lze charakterizovat třemi znaky:

- Selektivnost embarga. Hlavy států jednotlivých zemí musely vědět, že omezení embarga jen na některé země, bez souběžného snížení produkce, žádným zásadním způsobem nezasáhne cílovou skupinu spotřebitelů.
- Krátké trvání embarga. Vzhledem k ropným zásobám, které si jednotlivé státy, a v této době hlavně ropné společnosti, udržovaly pro případ krize, nemohlo mít embargo trvajících necelé tři měsíce stejně jako v předchozím případě účinek, jaký byl požadován a očekáván.
- Jednotná, byť nedeklarovaná, obrana ropných zařízení na vlastním území před voláním veřejnosti po jejich znárodnění. Tento fakt sám o sobě není důkazem snahy místních vládců o demonstrativní, spíše než skutečné embargo, ukazuje však na umírněnost v jednání těchto vládců. Na rozdíl od své rétoriky nebyli ochotni zajít příliš daleko.

Ani takto omezené embargo neudržely arabské státy dostatečně dlouho na to, aby se mohl jeho potenciál projevit. Dvě ropné mocnosti, Saúdská Arábie a Kuvajt, se totiž prakticky okamžitě od jeho počátku pokoušely o jeho zrušení. Velmi výraznou roli v rozhodování hlavně Saúdské Arábie hrálo dlouhodobé spojení této monarchie s USA. Kuvajt se zase velmi obával možné britské vojenské intervence. Zásadní aspekt ropného embarga, tedy jednota producentů zemí, zde nebyl dodržen.

41 Více k tématu viz *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu* (Čejka, 2005) nebo *Izrael, dějiny* (Gilbert, 2002).

42 Jedná se o typický sekundární efekt tzv. ropné zbraně, který bývá často opomíjen.

Podobně jako v případě Suezské krize, i tento případ použití „ropné zbraně“ lze hodnotit jako neúspěch. Ropné embargo nedokázalo prakticky žádným způsobem ovlivnit politiku v cílových zemích, bez ohledu na proklamované cíle. Problémy v dodávkách a krátkodobé mírné zvýšení cen ropy byly důsledkem uzavření Suezského průplavu, nikoliv embargo samotného. Spojené státy nahradily chybějící dodávky zvýšeným importem z Venezuely, Íránu a Indonésie, Izrael zase z Mexika, Norska a také z Íránu.

3.3 První náznaky katastrofy

Přestože Násir velmi pozorně vnímal závislost „Západu“ na ropě, jakýkoliv nátlak z jeho strany v této oblasti byl v podstatě nemožný kvůli omezeným zdrojům ropy v Egyptě. Roli prvního arabského státníka, který si uvědomoval důležitost ropné karty, měl potřebné schopnosti i dostatečné množství ropy a všechny tyto předpoklady dokázal efektivně využít, byl libyjský vůdce Muammar Kaddáfí. Libye totiž v šedesátých a sedmdesátých letech držela prvenství v množství ropy těžené západně od Suezského průplavu, což byla zeměpisná výhoda, jejíž důležitost dramaticky narostla během Šestidenní války díky uzavření průplavu. Už od prvního dne své diktatury tak mohl Kaddáfí zdůrazňovat důležitost ropné zbraně pro „potrestání západních imperialistů“ za podporu Izraele.

Po řadě tvrdých jednání s těžařskými i odběratelskými společnostmi⁴³ dokázal Kaddáfí zvýšit cenu ropy zásadním způsobem, a to dokonce třikrát za sebou. V roce 1970, 1971 a 1973, přičemž poslední zdražení bylo spojeno také s masivním vyvlastňováním poboček největších tamních společností: Exxon, Mobil Oil a Royal Dutch Shell (Baňouch, 2001, str. 194). Do ceny ropy také zavedl přírážku za devaluaci dolaru. To vše by samo o sobě znamenalo průlomový úspěch na straně producentů zemí, mnohem větší význam však tyto kroky měly díky tomu, že se jimi nechala inspirovat nová organizace OPEC zaštiťující zájmy arabských ropných producentů zemí.

Box 12: OPEC a růst jeho vlivu

Míra vlivu organizace OPEC (Organizace zemí vyvážejících ropu – Organization of the Petroleum Exporting Countries) na cenu ropy a na oba ropné šoky v sedmdesátých letech není dosud analytiky posuzována jednotně. Kartel nicméně bezpochyby hrál naprosto zásadní roli ve změně dosavadní rovnováhy mezi exportéry a importéry ropy.

Až do šedesátých let byla cena ropy v zásadě závislá na politice ropných společností. Zdaleka nejvýznamnější skupinu tvořilo tzv. Sedm sester (Seven Sisters)⁴⁴, což bylo neoficiální označení pro takřka monopolní skupinu společností na trhu s ropou. Ty kontrolovaly čtyři pětiny celosvětové těžby ropy, včetně dopravy, zpracování a prodeje výsledných produktů. Cena ropy byla určována pomocí mechanismu tzv. směrných cen (posted prices), ze kterých tyto společnosti platily ropným zemím daně a koncesní poplatky. Tento mechanismus dával ropným společnostem oproti ropu vlastnícím státům poměrně zřetelnou výhodu.

Samotná organizace vznikla během Bagdádské konference v polovině září 1960 jako určitá forma protestu proti tlaku převážně amerických, britských a nizozemských ropných společností. Jednotný hlas

43 Libye měla při vyjednávání s těžařskými a producentními společnostmi neobvykle pevné postavení. Díky svým strategickým plánům totiž Sedm sester (viz poznámka č. 44) přenechalo poměrně velkou část tamního ropného sektoru menším, nezávislým společnostem. Ty potom samozřejmě neměly při vyjednávání s Kaddáfím tak silnou pozici.

44 Skupinu tvořily společnosti Exxon Corporation, Royal Dutch Shell, Soconny – Mobil Oil, Texaco, British Petroleum, Standard Oil of California a Gulf Oil.

měl zásadním způsobem přispět ke zlepšení vyjednávací pozice při stanovování cen ropy (Organization of the Petroleum Exporting Countries, 2012). Prvních deset let svého působení však organizace fungovala spíše jako informační a konzultační těleso bez zásadního vlivu a zaměřovala se hlavně na poradenství zemím třetího světa.

Počátek sedmdesátých let ale znamenal zásadní obrat ve významu celé organizace. Inspirovány libyjským příkladem, jednotlivé země OPEC zvýšily tlak na ropné společnosti na svém území, mimo jiné i prostřednictvím znárodnování. Přes narůstající emancipaci zemí produkujících ropu však v této době nikdo nedocenil, do jaké míry může být tento trend nebezpečný, obzvláště spojili se s vypjatými emocemi ohledně dalšího blízkovýchodního konfliktu.

3.4 Krize 1973–1974

Ropnou krizi první poloviny sedmdesátých let odstartovala izraelsko-arabská jomkipurská válka. Za jejím naprosto devastujícím účinkem na mezinárodní trh s ropou však stojí několik okolností, které zásadním způsobem oslabilu stabilitu světového hospodářství a ekonomiky.

Ropná politika arabských států obnažila a zdůraznila obrovský nárůst spotřeby ropy v industrializovaných zemích v šedesátých a sedmdesátých letech. Šlo doslova o závislost „Západu“ na levné energii. Mezi léty 1951 až 1972 ceny ropy v porovnání s cenami vyráběného zboží neustále klesaly, mj. právě díky dovozu levné suroviny z Blízkého východu (Inflation data, 2012). Spojené státy se tak ze světového vývozce změnil na jednoznačného dovozce, ještě v roce 1960 sedmiprocentní spotřeba ropy z dovozu rostla v druhé polovině šedesátých let každoročně o pět procent, zároveň narůstal dovoz ropných produktů. Podobná situace panovala i v západní Evropě. Rostoucí poptávka se nicméně střetávala s klesající nabídkou, kdy státy OPEC nestíhaly uspokojovat „západní“ poptávku po ropě. Výsledkem byla latentní energetická krize, jejíž první výrazné projevy bylo možné sledovat už na počátku roku 1973 (Rutledge, 2006, stránky 3–24).

Daleko vážnější problém se však skrýval jinde. Jádrem celosvětové ekonomiky tvořil od konce druhé světové války tzv. Bretton-woodský systém vázaných měn, v němž stabilizující prvek tvořil pevný dolar. Na konci šedesátých let už však Spojené státy nebyly schopny tento systém udržet a vláda se musela potýkat nejen se schodky rozpočtu, ale i s obchodním deficitem. V roce 1971 musel Nixon zrušit volnou směnitelnost dolaru za zlato, čímž dolar razantně devalvoval. O dva roky později došlo k oficiálnímu ukončení fungování Bretton-woodského systému a přechodu na plně volně směnitelné měny. Následující události tak světovou ekonomiku zastihly v nejméně vhodný okamžik.

Odpor arabských producentů států vůči finanční politice ropných společností byl již zmíněn na předcházejících řádcích. Jedním z jeho projevů bylo i založení Organizace arabských zemí produkujících ropu OAPEC (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) 9. ledna 1968 v reakci na embargo během Šestidenní války (MEDEA – European Institute for Research on Euro-Arab Cooperation). Primárním cílem organizace, kterou zakládal Kuvajt, Libye a Saúdská Arábie, bylo oddělit produkci a prodej ropy od politiky, nebo lépe řečeno kontrolovat kdy a za jakých okolností bude ropa jako prostředek politického nátlaku použita. OPEC byl pro tuto úlohu nevhodný pro členství nearabských států. Ty se například během Šestidenní války necítily snahou OPEC o embargo vázány.

Použití embarga se do značné míry zdiskreditovalo neúspěchem během Šestidenní války a arabské státy se proto shodly na efektivnější strategii – prostřednictvím navyšování produkce přijímat větší zisky a z nich potom část postupovat zemím, které s Izraelem bojují. Alespoň zpočátku měl v tomto duchu fungovat

i OAPEC. Původní zásady, podle kterých také neměly být do organizace přijímány státy bez většího množství zásob ropy, nebo s radikálními názory, však byly porušeny pozdějším přijetím Egypta a Alžíru, spolu se Sýrií a Irákem, za členy. Povaha celé organizace se tím podstatně zradikalizovala.

Mezinárodní prostředí, jak bylo popsáno na předešlých řádcích, tedy k použití „ropné zbraně“ přímo vybízelo a vytvořilo vysoce výbušnou směs, kterou odpálila jomkipurská válka.

Box 13: Jomkipurská válka

V sobotu 6. října 1973 ve 14.00 hodin egyptské oddíly překročily za současné syrské ofenzívy v oblasti Golanských výšin Suezský průplav a prolomily izraelskou obranu na okupovaných arabských územích. Spojený útok egyptských a syrských vojsk zasáhl židovský stát nepřipravený.⁴⁵ Den smíření (Jom Kippur) patří k nejposvátnějším dnům židovského náboženství a v Izraeli nefunguje veřejná doprava, rozhlas ani televize. Euforie z bleskového vítězství v Šestidenní válce byla náhle pryč a Izraelci bojovali o bytí a nebytí. První výrazný zlom v bojích přišel 8. října, kdy byl zastaven postup syrských jednotek a o dva dny později tak premiérka Golda Meirová mohla zavelet k protiútokům (Gilbert, 2002, stránky 434–440).

K úspěchům arabských armád naprosto zásadním způsobem přispívaly dodávky vojenského materiálu ze Sovětského svazu. Po naléhavých prosbách izraelské vlády zavelel prezident Nixon 13. října k vybudování leteckého mostu, který začal sovětské dodávky kompenzovat a Izraeli tak umožnil účinným způsobem čelit egyptským vojskům. Po vítězné tankové bitvě na Sinaji podnikly izraelské jednotky protiútok. Vzhledem k následnému zrychlujícímu se izraelskému postupu požádal nový egyptský prezident Sadat sovětského ministerského předsedu Alexeje Kosygina, který byl tou dobou v Káhiře, aby inicioval svolání Rady bezpečnosti OSN s žádostí o zastavení palby. 21. října požádal Henry Kissinger Goldu Meirovou o ukončení ofenzívy. Den nato Rada bezpečnosti schválila rezoluci, která vyzývala k zastavení palby, dalšího postupu jednotek a k zahájení vyjednávání. Po složitých jednáních nakonec došlo 26. října k úplnému zastavení bojů (Terner, 1991, str. 168).

Na první pohled skončila jomkipurská válka pro útočící arabské státy stejně špatně, jako ty předchozí. Z jiného úhlu pohledu však celá arabská invaze splnila svůj účel. Prvořadým cílem egyptského prezidenta Sadata jakož i syrského prezidenta Assada bylo napravení reputace arabských států prostřednictvím vojenského úspěchu; zničení izraelského státu považovali tito státníci za věc přesahující jejich síly.

V rozbouřené a emocionálně vypjaté atmosféře jomkipurské války na sebe snaha o hru ropnou kartou nenechala dlouho čekat. Už 23. srpna na přísně utajované schůzce zvažovali prezident Sadat a saúdskoarabský král Faisal použití „ropné zbraně“ v případě možného budoucího útoku. Po řadě jednání, které OPEC a OAPEC vedly již před samotným zahájením bojů, 16. října šest arabských zemí OAPEC (Saúdská Arábie, Írán, Irák, SAE, Kuvajt a Katar), ke kterým se vzápětí přidala Sýrie, Bahrajn a Egypt, zvýšilo cenu ropy o 70 %. Následně tyto země začaly omezovat i její vývoz. Po Nixonově rozhodnutí o pomoci Izraeli Libye a Saúdská Arábie zavedly vůči Spojeným státům embargo totální. O dalších 128 % zvýšily produ-

45 Existují však určité indicie, že tehdejší ministerská předsedkyně Golda Meirová o chystaném útoku věděla od jordánského krále Husajna, nicméně se vyhnula jakýmkoliv přípravám s cílem jasně ukázat mezinárodnímu společenství, kdo je agresorem. O chystaném útoku ji pravděpodobně informovala i tajná služba Mossad.

centské státy cenu 23. prosince, čímž došlo k celkovému nárůstu cen na čtyřnásobek.⁴⁶ Pro západní země to znamenalo razantní nástup stagflace: z 5,2% ekonomického růstu při průměrném cenovém zvýšení 4,1 % svět náhle čelil v letech 1974–1975 nulovému, nebo zápornému růstu při průměrné 10–12% inflaci (Johnson P., 2008, str. 650). Dopad na rozvojové země byl ještě daleko tíživější. Došlo k celkovému otřesu světové ekonomiky. Přesun kapitálu náhle změnil směr, dolary tekly směrem ke státům produkujícím ropu, které z dramatického zvýšení cen získaly mnoho miliard dolarů.

Producentské státy díky nárůstu svého vlivu i bohatství zrychlovaly proces postupného získávání kontroly nad ropnými zařízeními na svém území. Například Saúdská Arábie v této době odstartovala proces přebírání společnosti Aramco, který byl plně dokončen v 80. letech.

„Západ“ však netrpěl pouze vysokými cenami, spolu s omezováním dodávek nastal také fyzický nedostatek ropy a jejich derivátů. Což byla oproti předchozím pokusům o použití „ropné zbraně“ nová situace. Běžné byly v těchto měsících fronty na benzín, docházelo ke zkracování délky pracovního týdne, k určování dnů, ve kterých je možné tankovat, nebo k omezování fungování škol a úřadů kvůli šetření topným olejem. Import USA z arabských zemí poklesl ze 1,2 milionu barelů denně na 19 tisíc barelů, denní spotřeba poklesla od listopadu 1973 do února 1974 o 6,1 procenta. Nezaměstnanost ve Spojených státech dosáhla dvojnásobku předešlého stavu a hrubý národní produkt poklesl o 6 % (Luft, 2003)⁴⁷.

Důležitou roli během celého embarga hrála Saúdská Arábie. Král Faisal byl dlouhodobým odpůrcem propojování byznysu a politiky a také pevný spojenec Spojených států, nicméně jeho pozice hlavy největšího ropného producenta v oblasti ho stavěla do velmi zranitelné pozice. V žádném případě nemohl jednoduše ignorovat rodící se konsenzus mezi arabskými státy o uvalení embarga, v případě nepřipojení se k celé akci by totiž ztratil tvář před svými spojenci i před domácím obyvatelstvem⁴⁸.

Box 14: Hlavní události ropného embarga 1973–1974

- 15. září 1973 – OAPEC deklaruje jednotnou vyjednávací frontu s cílem zvýšit cenu ropy, a tím dosáhnout ukončení podpory Izraele ze strany „Západu“.
- 6. října – Egypt a Sýrie útočí na Izrael.
- 8.–10. října – OPEC vyjednává s ropnými společnostmi o revizi cen z teheránských jednání v roce 1971.
- 16. října – Saúdská Arábie, Írán, Irák, SAE, Kuvajt a Katar jednotně zvyšují směrné ceny (posted price) o 70 % z 3,01 na 5,12 dolarů za barel.

46 V některých textech je možné setkat se s informací, že se cena ropy pouze zdvojnásobila. Je to způsobeno tím, že autoři těchto textů nezahrnují do referovaného zvýšení cen i navýšení směrných cen, ke kterému došlo před uvalením embarga.

47 Samozřejmě ropná krize zasáhla podobně ničivou silou i evropské státy. Nizozemsko muselo čelit úplnému embargu, neboť pokračovalo ve svých dodávkách zbraní Izraeli a propůjčilo svá letiště Spojeným státům. Podobně dopadlo i Portugalsko kvůli letišťům na Azorských ostrovech. Nizozemsko bylo navíc jedinou evropskou zemí, která označila Sýrii a Egypt za agresory v jomkipurské válce. Přestože země Evropského společenství byly až na Nizozemsko nakonec díky pro-arabskému prohlášení z 6. listopadu 1973 z embarga vyjmuty, devastujícímu účinku vysokých cen ropy a otrásající se světové ekonomiky čelit nedokázaly.

48 V této souvislosti je nutné zdůraznit, že mimo obrovských ropných zásob byla a dosud je Saúdská Arábie také prakticky jediný tzv. „swing producer“ (U.S. Energy Information Administration, 2012 I), tedy stát s možností v krátké době znatelným způsobem navýšit svoji produkci. V první polovině sedmdesátých byla v periodě 30–60–90 dní schopná dodat na trh mimořádných 2,5–3 miliony barelů denně nad běžnou produkci, podobná čísla uvádí Saúdská Arábie i dnes. Vzhledem k tomu, že ostatní státy v oblasti se dlouhodobě drží na svojí maximální produkci, je Saúdská Arábie i z tohoto důvodu zdaleka nejdůležitějším hráčem regionu.

17. října – Většina ropných ministrů zemí OAPEC (výše zmínění spolu s Bahrajnem, Sýrií a Egyptem) vydává nezávaznou deklaraci, která doporučuje uvalení ropného embarga na Spojené státy a oznamuje snížení produkce ropy o pět procent.

20. října – Saúdská Arábie, Libye a další arabské státy uvalují ropné embargo na USA.

21. října – Embargo arabských států je rozšířeno na Nizozemsko.

4. listopadu – Arabští producenti oznamují 25% snížení dodávek ropy. Hrozí omezení o dalších 5 procent.

7. listopadu – Prezident Nixon vyhlašuje projekt Independence, který má snížit závislost USA na dovážené ropě.

26.–28. listopadu – Embargo je rozšířeno na Portugalsko, Rhodesii a Jihoafrickou republiku.

27. listopadu – Prezident Nixon podepisuje Emergency Petroleum Allocation Act, který ustavuje státní kontrolu nad ropným trhem v USA.

9. prosince – Ropní ministři arabských zemí odsouhlasili snížení dodávek o dalších pět procent pro nepřátelské země od ledna 1974.

23. prosince – Další zvýšení cen, o 128 %, z 5,12 dolarů na 11,65 dolarů.

25. prosince – Zrušení pětiprocentního snížení vývozu. Ropný ministr Saúdské Arábie Jamání slibuje 10% nárůst vývozu ze strany OPEC.

7.–9. ledna 1974 – OPEC zmrazuje ceny do 1. dubna.

18. březen – Ropní ministři s výjimkou Libye oznamují konec embarga proti USA.

11. července – ukončeno embargo proti Nizozemsku.

(Kissinger, 2004)

Dozvuky ropné krize otřásaly světovou ekonomikou ještě řadu let, období 1973–1974 lze tedy bezpochyby označit jako první pokus o použití „ropné zbraně“ se zřetelným a jednoznačným účinkem. Drtivý dopad ropných sankcí vycházel z několika základních okolností:

- 1) Dlouhodobě neřešený nedostatek ropy, který už před krizí samotnou působil jako časovaná bomba.
- 2) Kromě samotného embarga ropné státy poprvé tvrdě a plošně zavedly souběžné snižování produkce až do výše 25% celkového objemu exportu, respektive 30 % u Saúdské Arábie a Kuvajtu.
- 3) Panika spotřebitelů. Ropné zásoby v USA a v jednotlivých státech Evropy byly dostatečné pro překonání, nebo alespoň významné zmírnění, dopadu embarga. Hromadění zásob, ropné spekulace a další matoucí pohyby ropy na trzích ale nevyhnutelně akcelerovaly celý problém. Špatnou situaci jen zhoršovala související vysoká inflace v západních zemích.⁴⁹
- 4) Minimální diverzifikace zdrojů. Poměrně tvrdě regulovaný americký ropný trh nedokázal pružně reagovat. Především dlouhodobě nízká cena komodity nedávala žádný podnět k hledání dalších zdrojů ropy, výzkumu a hledání nových nalezišť. Levná ropa také sváděla k zbytečnému plýtvání.

49 Pro podrobnější ekonomický rozbor situace viz například velmi zevrubný text od Roberta Copakena – The Arab oil weapon of 1973–74 as a double-edged sword: its implications for future energy security (Copaken, 2003).

- 5) Většina států s volnou těžební kapacitou byla členy OAPEC, typicky například Saúdská Arábie. Mezi zbylými státy nebyl nikdo, kdo by byl schopen a ochoten vzniklou mezeru zaplnit, během embarga se produkce zbytku světa nezvedla.
- 6) Kontrola, kterou arabské státy nad svými zásobami nastolily. Znárodnování ropných zařízení nebo jejich přebírání dohodou vedlo k posunu v držení ropných zdrojů od západních společností k ropným státům.
- 7) Účast Saúdské Arábie na embargu. Dominantní zásoby ropy, rezervní kapacity ke zvýšení těžby, hegemonie na Arabském poloostrově, pozice duchovního vůdce díky ochraně svatých poutních míst jako faktory stavící Saúdskou Arábii do vůdčí pozice v regionu. Se Saúdskou Arábií stojí a padá úspěch každého pokusu o použití „ropné zbraně“.
- 8) Neschopnost odběratelských států jednotně přistupovat k celému problému. Evropské státy viděly USA a jejich zahraniční a obchodní politiku jako jeden z hlavních problémů celé situace, USA zase nebyly ochotny žádným způsobem ujmout se managementu celé krize.

3.5 Efektivita použití „ropné zbraně“

Hospodářská krize iniciovaná a tažená ropnými sankcemi bez nejmenších pochyb naprosto zásadním způsobem poškodila ekonomiku USA i evropských zemí. Nicméně, byl splněn prvotní cíl, tedy odrazení těchto států od pomoci Izraeli? A nebyla cena, kterou producentské země za zmáčknutí pomyslného kohoutku „ropné zbraně“ zaplatily, příliš vysoká?

Nátlak byl vykonáván tím nejtvrdějším možným způsobem, který byli ropní producenti schopni vyvinout. Maximalistické požadavky Iráku, který na počátku embarga žádal totální zastavení produkce v celé oblasti, nebyly vzaty v úvahu proto, že jejich uplatnění by poměrně jednoznačně vrhlo ekonomiky odběratelů, ale i producentů ropy o desítky let zpět a politické dopady by byly naprosto nepředvídatelné.⁵⁰ Je ale zřejmé, že postoj Spojených států k Izraeli se i přes tento nátlak žádným zásadním způsobem nezměnil. Přes vysoké škody USA pokračovaly ve finanční i materiální podpoře Izraele, která se díky vysokým nákladům na válku stala pro další léta naprostou nutností. Potenciál ropného embarga byl ukryt jinde. Americká administrativa sice nebyla svolná slevit ze svých záruk Izraeli, byla ale ochotna věnovat daleko více pozornosti blízkovýchodním událostem ve snaze vyhnout se dalším podobným konfliktům.

Jakým způsobem tedy může být ropné embargo 1973–1974 hodnoceno z hlediska užití ropné zbraně?

- 1) Jeho účinnost, respektive účinnost „ropné zbraně“ v tom nejjednodušším smyslu slova, byla potvrzena. Arabské státy způsobily „Západu“ škody, které naprosto neodpovídaly jejich ekonomickému a vojenskému potenciálu.
- 2) Pozice a funkce organizace OPEC byla potvrzena a kartel se stal respektovanou institucí, zasahující do ceny ropy, určující vývozní kvóty a do značné míry ovlivňující světový ropný trh.
- 3) Pro tradiční způsob tvorby cen ropy znamenalo embargo labutí píseň. Proces započatý v předcházejícím desetiletí byl událostmi ropné krize urychlen a dovršen. Směrné ceny ropy, určované do značné míry ropnými společnostmi se sídlem na Západě, nahradila tvorba cen ropnými státy, prostřednictvím

⁵⁰ Irák se z jednání stáhl, znárodnil nizozemská a americká ropná zařízení na svém území a využil omezených dodávek na trhu ke zvýšení svého profitu prostřednictvím nárůstu exportu ropy o 30 000 barelů denně. Jednota producentských států tedy opět nebyla úplná (Kissinger, 2004).

kartelu OPEC. Zásadní vliv na tento proces mělo hromadné znárodnování ropného bohatství mezi léty 1970 až 1973 (Baňouch, 2001, str. 195).

- 4) Došlo k vytvoření Mezinárodní energetické agentury (IEA), jejímž cílem bylo snížení závislosti na ropě, diverzifikace zdrojů a jejich nahrazování alternativními a také spolupráce vyvázejících a dovážejících států s cílem vytvořit stabilní trh. Vzniklo nové americké ministerstvo energetiky, které budovalo státní strategické ropné rezervy. V reakci na krizi byla zavedena různá úsporná opatření, z nichž k nejznámějším patří tzv. projekt Independence vyhlášený Nixonovou administrativou⁵¹.

„Ropná zbraň“ však nedokázala žádným zásadním způsobem změnit postoj Spojených států vůči Izraeli. Určitý těžko kvantifikovatelný úspěch zaznamenaly arabské státy u evropských států, pro které byla možnost omezení dodávek poměrně vážnou hrozbou a přispěla k jejich rezervovanému postoji k možné pomoci Izraeli. Výsledný efekt použití „ropné zbraně“ je i proto možné označit za neodpovídající ideálním, nicméně unikátním, okolnostem jejího použití.

3.6 Cena za ekonomickou válku – embargo jako dvousečná zbraň

Použití embarga s sebou nicméně přineslo také negativa pro producentské státy. Obrovské zvýšení cen ropy na počátku roku 1974 začalo postupně znepokojovat i je samotné; obávaly se, že nekontrolovaně rostoucí ceny zásadně poškodí ekonomiky západních států, posílí komunistický blok⁵² a podpoří masivní investice do alternativních technologií⁵³. V neposlední řadě panovala také obava z možné vojenské či ekonomické odvety dotčených států. Příklad Iráku, který vysoké ceny a nedostatek ropy na trhu zúročil navýšením své produkce o 30 000 barelů denně, také upozorňoval na možnost, že se jednota zemí uplatňujících „ropnou zbraň“ bude postupně drolit, jak jednotlivé státy začne vysoká cena lákat k porušení embarga (Alhajji, 2004).

Mezi léty 1973–1980 OPEC ztratil značnou část světového trhu (Alhajji, 2004). Tento trend měl několik příčin. V prvé řadě si státy „Západu“ uvědomily nutnost diverzifikovat zdroje a snažily se nahradit alespoň část blízkovýchodního importu. V případě Evropy šlo o ropu ze Severního moře, v případě Spojených států se náhradními zdroji začala stávat jižní Amerika a Aljaška. Dalším pro arabské státy negativním trendem byla celosvětová tendence ke snižování závislosti na energii jako takové a na energii z ropy obzvláště.

V souvislosti s analýzou celého problému ropné krize však vyvstávají ještě dvě důležité otázky. Proč nebyly embargované státy ochotné ustoupit před požadavky arabských států a jakým způsobem ovlivnila ropná krize chování „Západu“ do budoucna? Zatímco racionální zvážení škod, které ropné embargo na ekonomice Spojených států způsobilo, by mělo vést alespoň k důkladnému zvážení možných ústupků arabským státům, k ničemu takovému nedošlo. Naopak, tradiční zahraničně-politický princip ochrany Izraele dostal ropným embargem nový impulz (Alhajji, 2004).

Jakým způsobem tedy ovlivnilo toto použití „ropné zbraně“ chování západních států do budoucna? Zde jsou některé skutečnosti, které naznačí odpověď na tuto otázku:

- 1) Státy „Západu“ si uvědomily svou závislost na blízkovýchodní ropě a začaly ji řešit dvěma způsoby. Snahou o odstranění závislosti samotné a také budováním strategických ropných zásob. Nový přístup k energetické politice formuloval americký prezident Nixon se svým projektem Independence

51 Blíže k projektu Independence viz kapitola *Světoví spotřebitelé – USA*.

52 Této možnosti se obával hlavně saúdskoarabský král Fajsál, který přese všechno spoléhal na zvláštní vztahy s USA.

53 Tyto obavy částečně podpořily i úsporné programy vyhlášené v reakci na krizi, jako byl například zmíněný projekt Independence.

a následně Jimmy Carter. V USA výroba elektrické energie z ropy poklesla ze 17 % na 2 %, počet domácností, které používaly vytápění topným olejem poklesl z 31 % na 10 %. Celková spotřeba ropy poklesla v případě USA mezi léty 1979 až 1985 o 15 %, její dovoz o 42 % a import z oblasti Perského zálivu se snížil dokonce o 87 %⁵⁴ (Luft, 2003).

- 2) Zároveň s tím se Spojené státy a Evropa snažily vylepšit si své vztahy s některými arabskými producenty prostřednictvím investic, diplomatické, technické nebo i vojenské podpory.
- 3) Arabsko-izraelské spory se staly jednou z hlavních zahraničně politických priorit všech západních vlád, s cílem nedopustit opakování situace z první poloviny sedmdesátých let.
- 4) Objevily se snahy o určitou kooperaci odběratelských států, například na Washingtonském ropném summitu v únoru 1974, nebo prostřednictvím vytvoření Mezinárodní energetické agentury IEA (International Energy Agency).
- 5) Došlo k posílení vyjednávací pozice arabských států i organizace OPEC.

Nejdůležitější změnou tedy byl posun v myšlení „Západu“. Doba levné, snadno dostupné ropy byla pryč a před Evropou a Spojenými státy se objevil nový problém, jehož řešení nebylo nalezeno dodnes.

3.7 Shrnutí

„Ropná zbraň“ existuje. Její ničivé schopnosti svět zažil během první ropné krize a vzpomínka na tuto událost do značné míry přispěla k destruktivnímu účinku krize druhé. Možnost jejího použití zůstává vryta do paměti jak západních států a jejich obyvatel, tak i producentů zemí arabského světa. Do určité míry se stala symbolem moci zemí Perského zálivu a Arabského poloostrova. „Ropa je jediná věc, kterou muslimské národy mají a kterou chce zbytek světa ... díky tomu, že můžeme omezit dodávky, nejsme utlačováni ... (ropa) může být použita jako zbraň na ochranu zájmů muslimů,“ horoval malajský ministerský předseda Mahathir Mohamad v roce 2003 pro užití „ropné zbraně“ s cílem zabránit útoku na Irák (Luft, 2003). Už rok předtím Saddám Husajn podporovaný Libyí a Íránem na třicet dní kompletně zastavil export ropy z Iráku na protest proti vojenským operacím izraelské armády na Západním břehu Jordánu.

Jaká je však pozice tohoto prostředku ekonomické války dnes a jaké jsou vyhlídky do budoucna? V horizontu nejbližších několika let je použití „ropné zbraně“ prakticky vyloučené. Hovoří proti ní totiž zejména současná mezinárodní situace. Svět prošel v posledních třech dekadách řadou změn a jen málo z nich je k možnému použití „ropné zbraně“ příznivých. V první řadě je třeba zmínit poměrně stabilní vývoj izraelsko-palestinského konfliktu, který jako iniciační prvek stál za všemi dosavadními pokusy o aktivaci „ropné zbraně“. Dalším faktorem je ekonomická a vnitropolitická situace producentů. Státy v této oblasti nedokázaly účinným způsobem využít svých dosavadních enormních příjmů z ropy. Na rozdíl od sedmdesátých let vládnoucí rodina Saúdů v Saúdské Arábii jen obtížně bojuje s voláním občanů po demokratizaci na straně jedné a se silným tlakem některých skupin k zavedení striktně religiozního zřízení na straně druhé. Příjmy z ropy jsou v tuto chvíli hlavní prostředek, který zhruba pětitisícovou vládnoucí rodinu udržuje u moci. Je naprosto nemyšlitelné, že by byla ochotna ohrožit, byť z jakýchkoliv důvodů, tento stav. Tzv.

54 Zejména snížení závislosti na blízkovýchodní ropě je hlavní důvod, proč je tzv. „ropná zbraň“ označována jako dvousečná a zároveň se jedná o hlavní důvod, proč je do budoucna její opětovné použití nepravděpodobné.

Arabské jaro ukázalo zranitelnost režimů na Blízkém východě. Mnoho zemí v oblasti bylo zachváčeno občanskými nepokoji či dokonce občanskou válkou, jinde byly režimy donuceny ustoupit tlaku ulice a začít implementovat reformy. V této situaci si žádná z producentských zemí v oblasti nemůže dovolit výpadek příjmů z prodeje ropy. Navíc je ztížen či prakticky vyloučen koordinovaný postup zemí v regionu, který zažívá takovéto nepokoje. Případné snahy ostatních světových producentů ropy o použití „ropné zbraně“ jsou vzhledem k dominantní koncentraci ropných zásob v oblasti Blízkého východu a severní Afriky prakticky od začátku odsouzeny k neúspěchu⁵⁵.

Také světový trh s ropou se od konce studené války podstatně změnil. Běžně se obchoduje s ropou z oblasti Kaspického moře⁵⁶ nebo z Ruska a tržní podíl ropy vyprodukované na Blízkém východě se i vlivem výše popsaných krizí výrazně snížil. Přestože blízkovýchodní ropa je nezastupitelná a její důležitost se bude díky tamním velkým rezervám zvyšovat, dostávají se v současné době do popředí právě například kaspické nebo africké zdroje. Mezi hlavní spotřebitele ropy nově vstupuje také Čína a Indie. Tyto země si nárokují stále větší podíl černého zlata a případné použití „ropné zbraně“ by se jich dotklo velmi výrazně, už jen vzhledem k energetické náročnosti jejich hospodářství. Navzdory snahám diverzifikovat zdroje ropy například importem z afrických zemí by tak použití „ropné zbraně“ dopadlo i na Čínu. Je velmi diskutabilní, zda by producentské země byly ochotny použitím „ropné zbraně“ obrátit proti sobě Evropu, Spojené státy i Čínu zároveň.

Všechny tyto okolnosti použití „ropné zbraně“ velmi stěžují, ne-li znemožňují. Za současné situace tedy lze s poměrně vysokou mírou přesvědčení tvrdit, že užití ropy producentskými a zejména arabskými státy jako prostředek politického nátlaku na Evropu a USA, s cílem změnit jejich zahraniční politiku nebo chování, nelze v blízké budoucnosti reálně očekávat. Stále je však nutné počítat s obtížně predikovatelnými faktory majícími potenciál způsobit ropnou krizi podobnou té ze 70. let 20. století. Mezi tyto faktory patří zejména teroristické útoky na klíčová infrastrukturní zařízení některé části ropného zásobovacího řetězce, přírodní katastrofa, ropné havárie, politická nestabilita či kombinace těchto faktorů.

55 Uvádí se, že v oblasti Blízkého východu a severní Afriky se nachází až 70 % světových zásob ropy (Joskow, 2001, str. 26).

56 Blíže k tématu ropných zdrojů v oblasti Kaspického moře a střední Asie v kapitole *Ropná politika Spojených států po konci studené války*.

4 Frikce světového trhu s ropou

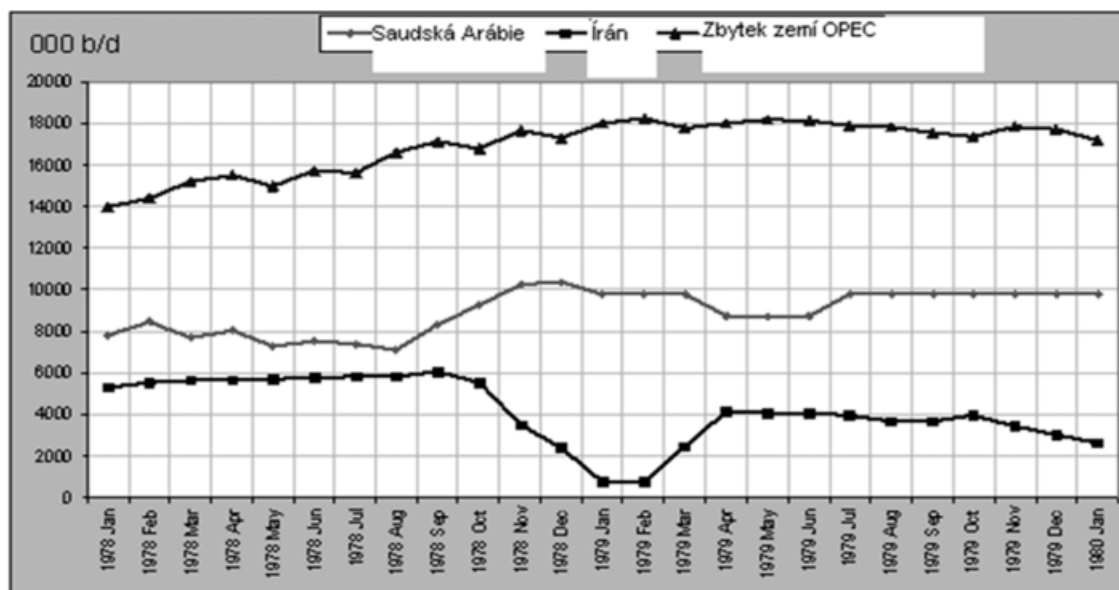
Filip Černoch a Martin Jirušek

Válka v oblasti zajišťující významným způsobem zásobování trhu s ropou, změna vlády, masivní teroristický útok na ropná zařízení nebo dokonce přírodní katastrofa mohou mít na světový trh podobný efekt, jako použití „ropné zbraň“. Primární rozdíl v uvedených situacích je samozřejmě v důvodech jejich vzniku. „Ropná zbraň“ je nástroj ekonomické války, disponuje určitým cílem, ambicemi, limity. Krize na základě výše zmíněných frikčních událostí je neřízený proces, a přestože může mít podobný dopad, důvody vzniku, průběh i nástroje k jejímu řešení jsou naprosto odlišné. I když samy o sobě jako „ropná zbraň“ nepůsobí, mohou inspirovat k jejímu použití nebo přispět k jejímu úspěchu. Pokud by například díky revoluci v Saúdské Arábii razantním způsobem poklesl export ropy, ostatní země Perského zálivu by tuto situaci mohly využít ve snaze prosadit své požadavky hrozbou užití ropného embarga a omezení vývozu. Níže jsou popsány některé významné události minulosti. V následujících kapitolách budou rozebrány důležité události ovlivňující světový trh s ropou a reakce Spojených států na ně.

4.1 Persie znovu centrem světa

Revoluce, která v Íránu proběhla v roce 1979, nahradila proamerický nedemokratický režim šáhů silně protiamerickým nedemokratickým režimem islámských duchovních. Vztahy mezi Spojenými státy a Íránem oficiálně neexistují od doby, kdy skupina extremistických studentů vtrhla do budovy velvyslanectví USA v Teheránu a držela zde skupinu 66 Američanů po více než rok jako rukojmí (Sadžadpúr, 2004). Tento stručný popis shrnuje základní události, ke kterým došlo po více než dvaceti letech americko-iránských kladných vztahů, a které odstartovaly tzv. druhou ropnou krizi.

Graf 1: Produkce vybraných zemí během revoluce v Íránu

Zdroj: (Alhajji, 2006)

Šáh Réza Páhlaví, kterého Spojené státy více než dvacet let podporovaly na íránském trůnu, během revoluce uprchl a jeho místo zaujal 16. ledna 1979 ostře protiamerický ajatolláh Ruholláh Chomejní. Následné vyhnání zahraničních těžebních expertů a další zmatky a nepokoje spojené se zásadní změnou režimu razantním způsobem omezily produkci a vývoz íránské ropy. Zavládla rovněž obava, že se nový režim pokusí podkopat stabilitu režimů v Perském zálivu (Kanovsky, 2003). Vývoz druhého největšího producenta na světě však klesal rychlým tempem už během roku 1978. Prudký pokles exportu se odehrál zejména v druhé polovině roku 1978. Až do jara následujícího roku se do zahraničí dostávalo pouze malé množství íránské produkce. Vynucený exodus zahraničních odborníků na těžbu ropy i obslužného personálu a následná neschopnost íránské vlády obnovit těžbu na předrevoluční úroveň, spolu s embargem prezidenta Cartera na dovoz ropy do USA kvůli zadrženým rukojmím, vedly k praktickému zastavení exportu ropy z Íránu v lednu 1979. Na tuto situaci velmi nešťastně zareagovaly spotřebitelské státy, které začaly masivním způsobem navyšovat své zásoby ropy a tím přispěly k nedostatku suroviny na trhu a zvyšování její ceny. Uklidnění situace nepomohla ani zpráva o neúspěšném pokusu o převrat v Saúdské Arábii, která se spolu s několika dalšími světovými producenty pokoušela vyrovnat nedostatek ropy zvýšením vlastní produkce. Přestože členské státy OPEC dorovnávaly propad zvýšenou produkcí (viz Graf 1), kvůli panice a hromadění zásob byla ropa na světovém trhu spíše nedostatkovým zbožím.

Nicméně už během prvních několika měsíců nové vlády došlo ke zlepšení exportní situace Íránu. Země sice stále nebyla schopna dodávat na trh množství ropy srovnatelné s dobou před revolucí, dokázala však alespoň udržovat omezený export na stabilní úrovni. Situace se postupně uklidňovala a cena ropy začala klesat.

Írácko-íránská válka, kterou vojska Saddáma Husajna zahájila 22. září 1980, však opětovně narušila snahy o stabilizaci situace. V důsledku vzájemných útoků obou zemí došlo k zastavení vývozu ropy přes Hormuzský průplav, docházelo také k přímým útokům na ropná zařízení, útokům obou států na ropné tankery protivníka a později i tankery nezúčastněných zemí. Napadeno bylo celkem asi 546 tankerů, obchodních lodí a dalších komerčních plavidel. Situace se do určité míry stabilizovala na konci první poloviny 80. let, kdy byly oba bojující státy schopné s větší či menší efektivitou zajišťovat dodávky ropy na světový trh. Saúdská Arábie navíc, ve snaze zlevnit ropu a snížit tak příjmy Íránu, v roce 1986 znovu razantním způsobem navýšila produkci ropy. To vedlo k poklesu ceny na úroveň srovnatelnou s obdobím před zahájením írácko-íránské války.

Druhá ropná krize je svým účinkem částečně srovnatelná s událostmi první poloviny sedmdesátých let, které odstartovala snaha arabských států použít „ropnou zbraň“ k dosažení jejich politických cílů. Přestože ji způsobily pouhé dva producentské státy, jejichž snahou bylo navíc ropu vyvážet v co největším množství, dokázala způsobit poměrně výrazné škody ekonomice USA i evropských států, i když nepoměrně menší než krize první. Znovu se objevily fronty na benzín, vysoká cena pohonných hmot brzdila obchod, ve Spojených státech bylo dokonce zvažováno zavedení poukázek na jejich nákup atd. Přelom 70. a 80. let je v důsledku výše popsaných krizí obdobím snahy o zásadní snížení závislosti na blízkovýchodní ropě. Pozornost USA se obrátila zejména na zdroje na západní polokouli, zejména na Kanadu, Mexiko a Venezuelu⁵⁷. Ačkoli import ropy z oblasti Perského zálivu vlivem nízkých cen postupně zase narostl, krize ukázaly, že výhradní závislost na blízkovýchodní ropě může být potenciálně nebezpečná. Snahy o diverzifikaci se pak zrcadlily v aktivitách Spojených států po pádu Sovětského bloku, zejména ve střední Asii a Africe (viz dále).

Přes proklamovanou vnější jednotu docházelo mezi zeměmi OPEC k poměrně ostrým střetům ohledně určování množství produkce a vyhlásování cen. Během celého krizového období Saúdská Arábie nebyla ochotna využít situace ke zvyšování cen a přesvědčovala ostatní státy v oblasti o potřebě navýšit produkci ropy jako náhradu za íránský, popřípadě irácký výpadek. Lze odhadovat, že tento saúdskoarabský postoj byl motivován poučením z předchozí krize.

57 Viz Graf 2 *Množství ropy importované do USA z oblasti Perského zálivu, Kanady, Mexika a Venezuely (1975–2010)*.

Tuto ropnou krizi umožnilo několik okolností. Zejména to byla světová ekonomika oslabená následky předchozí ropné krize, nervozita spotřebitelů hromadících zásoby a spekulujících o cenách ropy, nedostatek konsensu mezi zeměmi „Západu“ ohledně řešení krize a souhra dalších událostí, jako změna režimu v Íránu a irácko-iránský konflikt. Během irácko-iránské války, která začala v září 1980, však již poučené členské státy IEA zareagovaly efektivněji, pozornost byla přesunuta na potřebu vytváření a koordinovaného uvolňování SZR. Tyto byly s pokračující irácko-iránskou válkou chápány jako nezbytný nástroj energetické politiky, i když byly použity až v letech 1991, 2005 a 2011⁵⁸.

Mezi hlavní důvody omezených dopadů událostí 1979 patřily:

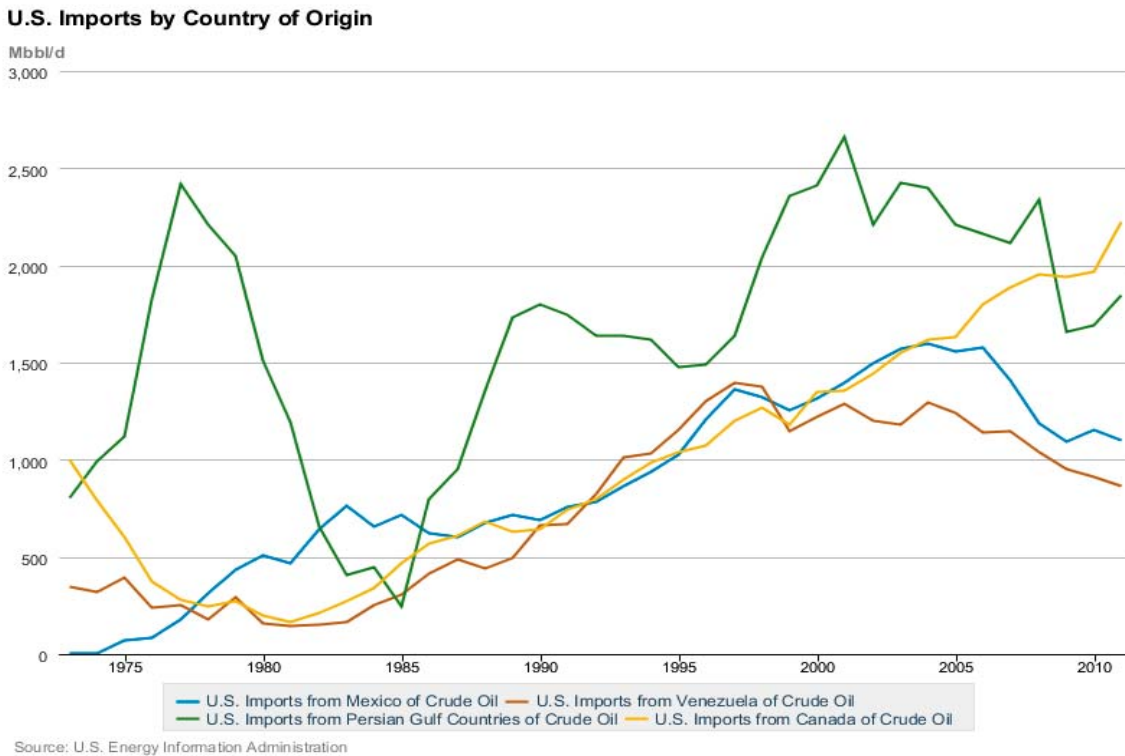
- 1) Vysoká úroveň světových zásob ropy (objevena byla nová ložiska v Mexickém zálivu, Severním moři a na Aljašce).
- 2) Zvýšení produkce ostatních arabských států reagujících na výpadky Iráku a Íránu.
- 3) Stagnující poptávka způsobená všeobecnou recesí a úspornými opatřeními.
- 4) Postupující reorientace na jiné producentské země. Byla nastartována již zmíněná úsporná opatření⁵⁹, která postupně snižovala závislost na ropě z oblasti Perského zálivu, jak naznačuje Graf 2. Proběhla také částečná reorientace na jiné producenty⁶⁰. Rapidní vzestup zaznamenaly zejména importy ze zemí západní polokoule, jmenovitě z Kanady, Mexika a Venezuely, jak ukazuje rovněž Graf 2.
- 5) Větší využití ostatních primárních zdrojů energie; sedmdesátá léta byla zlatou érou jaderné energie (World Nuclear Industry Status Report, 2012), ropa začala být vytlačována z elektroenergetického sektoru a významně se zvýšila spotřeba zemního plynu.
- 6) Strukturální změny ekonomik „západních“ zemí – rozvoj energeticky méně náročných odvětví s vyšší přidanou hodnotou (hi-tech a služby) na úkor energeticky náročné průmyslové výroby.

58 Více k tzv. Státním zásobám ropy viz kapitola *Světoví spotřebitelé: postavení USA na globálním trhu s ropou*.

59 Mezi úsporná a protikrizová opatření patřil již zmíněný Nixonem vyhlášený projekt Independence, CAFE standards určující standardy efektivity spalovacích motorů nebo zřízení Strategických zásob ropy (viz níže) (U.S: Department of Energy, 2012 a); (National Highway Traffic Safety Administration).

60 Díky úsporným opatřením spotřeba během osmdesátých let významně poklesla. Přestože Saúdská Arábie mezi lety 1981 až 1985 snížila svoji produkci o 75 %, nezabránilo to 25 % poklesu nominální ceny (a ještě výraznějšímu poklesu ceny reálné), viz např. (Rutledge, 2006, stránky 186–197).

Graf 2: Množství ropy importované do USA z oblasti Perského zálivu, Kanady, Mexika a Venezuely (1975–2010)

Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2012 i)

Box 15: Diverzifikace zdrojů a přechodné zmírnění závislosti na blízkovýchodní ropě v 80. letech

Problémy s dodávkami blízkovýchodní ropy na přelomu 70. a 80. let v důsledku Íránské revoluce a irácko–íránské války dovedly administrativu Spojených států k vážným úvahám o snižování závislosti na této oblasti. I přes své trvajících vazby na největšího producenta, Saúdskou Arábii, a vyhlášení Carterovy doktríny podpořené zformováním jednotek schopných rychle zasáhnout s cílem bránit zájmy USA v oblasti⁶¹ se závislost na blízkovýchodní ropě stala jedním z hlavních témat a hlavním důvodem vyhlášení úsporných opatření. Motivací bylo pochopitelně zabránit opakování ropných šoků.

Závislost na ropě z nestabilních oblastí Carterova administrativa vnímala jako ohrožení federální bezpečnosti a akceschopnosti, a vyhlásila proto rozsáhlý program zahrnující jak úsporná opatření, tak diverzifikaci ropných zdrojů (Carter 1979). Diverzifikace zdrojů ropy byla rovněž jednou z determinantů navázání užší obchodní spolupráce v rámci severoamerického kontinentu. Tento trend vyústil v uzavření dohody o Severoamerické zóně volného obchodu (North American Free Trade Association – NAFTA) v roce 1993 (Rutledge, 2006, s. 49). Snahy o omezení závislosti na blízkovýchodní ropě byly částečně úspěšné. Mezi lety 1980–1985 se Spojeným státům podařilo snížit celkový import ropy z 5,2 milionů barelů denně na 3,2 milionu, import z oblasti Perského zálivu klesl z 1,5 milionu barelů denně na 244 000 barelů. Nutno

61 Jednalo se o Rapid Deployment Joint Task Force, později začleněnou v rámci reorganizace pod United States Central Command (US CENTCOM). Viz dále v kapitole 5 Hegemonie USA, její kořeny a důsledky pro světový trh s ropou.

62 Např. v době tzv. první války v Zálivu. Viz dále.

ovšem podotknout, že tento pokles byl zčásti vynucený zásobovacními potížemi a propadem ekonomiky v reakci právě na druhý ropný šok. Oproti poklesu importu blízkovýchodní ropy docházelo na druhé straně k růstu importu z jiných oblastí, které administrativa považovala za bezpečné. Import kanadské, mexické a venezuelské ropy se v první polovině 80. let prakticky vyrovnal a začal nahrazovat import z Perského zálivu (Rutledge, 2006, stránky 48–49; U.S. Energy Information Administration, 2012 i).

Pokles importů z Perského zálivu se zastavil v polovině 80. let. Obnovená schopnost Íránu a Iráku dodávat ropu na trh, byť v menší míře než před vypuknutím vzájemného konfliktu, a snaha Saúdské Arábie vyrovnat pokles exportu z oblasti zvýšením vlastní produkce znamenaly bod obratu. Snížená poptávka hlavních odběratelů (západních zemí), zapříčiněná zmíněným poklesem ekonomiky a úspornými opatřeními, spolu s růstem produkce Saúdské Arábie a zemí mimo region Blízkého východu zapříčinila rapidní snížení cen ropy v druhé polovině 80. let. Relativně nízké ceny se pak i přes ojedinělé výkyvy udržely i v 90. letech.

4.2 První válka v Perském zálivu a nové tisíciletí

Také další skokový růst cen začal válkou – vojenskou akcí iráckého diktátora Saddáma Husajna, který se 9. srpna 1990 rozhodl řešit své vnitropolitické problémy a neukojené mezinárodní ambice napadením Kuvajtu, sousedního státu bohatého na ropu. Již tři dny po zahájení útoku iráckých vojsk Saúdská Arábie a Turecko uzavřely ropovody, kterými přes jejich území tekla irácká ropa. Válka si vyžádala také odchod zahraničních dělníků, což mělo výrazné dopady na zajištění bezchybného provozu tamních zařízení. V důsledku těchto faktorů cena ropy mezi srpnem a zářím 1990 vzrostla z cca 20 na 40 USD. Poměrně velkou škodu později způsobilo také zapálení cca 700 ropných vrtů coby pomsta ustupujících vojsk Saddáma Husajna.

Nárazové zvýšení ceny ropy během tzv. první války v Zálivu žádným zásadním způsobem ekonomiky Spojených států nebo Evropy nezasáhlo. Okolní státy takřka okamžitě po zahájení bojů oznámily navýšení produkce, a růst ceny ropy tedy může být přisouzen běžné reakci trhu na nestandardní situaci. Stabilní ekonomiky „Západu“ dokázaly náraz zvýšených cen vstřebat, prohlášení exportních států o zvýšení produkce uklidnilo spotřebitele a rychlý ústup Saddámových vojsk vrátil situaci do normálu. V USA byly navíc uvolněny strategické zásoby ropy (SZR)⁶³, díky nimž nedošlo k nedostatku ropy na americkém trhu jako v případě prvních dvou ropných šoků, a lze tedy jen stěží hovořit o ropné krizi podobné událostem ze 70. let.

K zásadnímu zvýšení cen ropy došlo v následujících letech samozřejmě ještě několikrát. Nárůst světové poptávky, tažený hlavně raketově rostoucí spotřebou asijských zemí, vyhnal například v roce 2000 cenu ropy těsně nad hranici 30 USD. Ekonomická recese ve Spojených státech, která snížila poptávku po ropě, spolu s masivním zvýšením produkce zemí OPEC však zmírnily dopady cenového skoku dřív, než mohla situace přerůst v krizi (U.S. Energy Information Administration, 2012 g). V letech 2002–2003 se jednalo například o prudký pokles venezuelské produkce, zapříčiněný stávkou v národní ropné společnosti PDVSA (Schleicher, 2003), nebo občanské nepokoje v Nigérii, které rovněž způsobily výpadek produkce (Online NewsHour, 2003).

Nejvýznamnější událostí tohoto období však zůstává tzv. druhá válka v Iráku v rámci tzv. války proti terorismu, která následovala po teroristických útocích na New York a Washington 11. září 2001. 11. září 2001 lze označit jako významnou změnu v ropné politice Spojených států. Do té doby USA v oblasti uplatňo-

63 Viz kapitola *Světoví spotřebitelé – postavení USA na světovém trhu s ropou*.

valy svůj vliv spíše pasivně, kdy spíše bránily nepříznivému vývoji, případně svojí přítomností a asistencí stabilizovaly a konzervovaly status quo⁶⁴. Po jedenáctém září se však administrativa George W. Bushe rozhodla v rámci tzv. války proti terorismu zasáhnout silou (The National Security Strategy of the United States of America, 2002). Tzv. druhá válka v Zálivu však znejistila trh z obavy před dopady vojenských akcí USA a ze zničení místních ropných polí. Cena ropy atakovala hranici 35 USD za barel. Protože se však tento katastrofický scénář nenaplnil, ceny se vzápětí vrátily do normálu.

Zatím poslední případ významné frikce světového trhu s ropou se odehrál v polovině uplynulého desetiletí a svými následky prohloubil následující globální ekonomickou krizi. Někteří autoři tuto krizi označují jako „demand shock“ – krizi poptávky⁶⁵. Po sérii finančních krizí v druhé polovině devadesátých let⁶⁶ dochází na přelomu tisíciletí k obnově hospodářského růstu, kdy mezi lety 2004 a 2007 světová ekonomika rostla tempem téměř o 5 % ročně (Principal Global Indicators, 2012), a s tím spojené zvyšující se poptávky po ropě (cca 3 % ročně) (British Petroleum, 2012).

Enormní nárůst poptávky po ropě⁶⁷ donutil producenty navýšit těžbu na maximum možného. Zejména rychle se rozvíjející země jako Čína a Indie požadovaly stále vyšší dodávky. Producentům země se ve snaze uspokojit rostoucí poptávku dostaly až na samý limit svých produkčních kapacit. Tempo zvyšování produkčních kapacit bylo nicméně výrazně nižší než růst poptávky. Mezi léty 1986 a 2005 poklesla rezervní produkční kapacita ropy z 15 % na 2–3 % světové poptávky (Umbach, 2010, stránky 1233–1234)⁶⁸. Navyšování produkce a postupná ztráta rezervní produkční kapacity tak zřejmě v konečném důsledku byly jedním ze spouštěčů pozdější krize. Tato situace nicméně nebyla dílem náhlé změny, ale vyplývala z dlouhodobého trendu. Producentům země pochopitelně chtěly rostoucí poptávku uspokojit a rovněž, přirozeně, více vydělat. Menší producenti OPEC se navíc obecně dívají s nelibostí na produkční kvóty a mají tendenci produkovat nejvyšší možné objemy ropy s cílem maximalizovat svůj zisk. Produkci na hranici kapacit tak OPEC ztratil možnost působit na cenu ropy a ta se tak vymkla kontrole. K růstu cen přispěly kumulativně i další faktory, které byly opět spíše výrazem dlouhodobějšího trendu. Jednalo se například o dlouhodobě nízké investice do ropných nalezišť, nedostatek kvalifikovaného personálu a materiálu a oslabující dolar. Cena ropy tak postupně spolu se stále rostoucí poptávkou a zvyšujícími se náklady na těžbu vystoupala až na 148 dolarů za barel v roce 2008 a stala se jedním z katalyzátorů zmíněné světové hospodářské krize. I díky krizi a vysokým cenám se však následně růst poptávky zastavil, což vytvořilo příznivé podmínky pro snížení produkce a opětovné vytvoření volné produkční kapacity, díky níž se podařilo cenu suroviny opět dostat víceméně pod kontrolu⁶⁹ (Downey, 2009). Toto snížení produkce či obnovení produkční rezervy však bylo realizováno pouze v řádech jednotek milionů barelů denně, což může do budoucna při rostoucí poptávce znamenat velmi malý manévrovací prostor a tedy opakování situace z let 2005–2008. Opětovné a víceméně stabilní zvyšování ceny od propadu během hospodářské krize může dle některých autorů dávat těmto predikcím zapravdu (srov. Worth, 2010, str. xiv).

Vedou se spory, zda i Saúdská Arábie produkovala ropu na limitu svých produkčních kapacit, či zda si nějaké kapacity ponechala volné. Období mezi léty 2005 a 2008 je nicméně některými autory označováno za tzv. ropný vrchol neboli „peak oil“, tedy moment maximální světové produkce ropy, po němž už bude následovat pouze postupné snižování celosvětové produkce (Worth, 2010, stránky XI–XVI). Přes strmý

64 Viz dále v kapitole 5 *Hegemonie USA, její kořeny a důsledky pro světový trh s ropou*.

65 Jedním z takových autorů je například Daniel Yergin ve svojí knize *The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World* (Yergin 2011).

66 Výrazné byly zejména hospodářské krize v jihovýchodní Asii a v Rusku v letech 1997–1998.

67 I přes ekonomickou krizi vzrostla globální spotřeba ropy mezi lety 2000–2010 o 12 % (Yergin 2011, str. 161).

68 Prakticky veškerá rezervní kapacita je navíc lokalizována na Blízkém východě, především pak v Saúdské Arábii, což umocňuje její kritickou roli v systému.

69 Existence, respektive velikost, rezervní produkční kapacity je však předmětem sporů.

nárůst cen, který by dle předpokladů měl vést k růstu průzkumu a produkce nových (dražších) ložisek (které tak budou ekonomicky rentabilní), je nárůst celosvětové produkce relativně velmi pomalý. Nedochozí ani k výraznějšímu poklesu cen. To, že se nedaří výrazněji zvyšovat produkci i přes výrazné zvýšení cen, je jedním z důvodů, proč se mnoho autorů domnívá, že bylo dosaženo jakéhosi ropného „plateau“. Nemá se jednat se o absolutní vrchol, po němž bude následovat strmý pád produkce, ale spíše o situaci, kdy se produkce bude i přes nárůst cen držet na víceméně stejné hladině, na což naváže pozvolný pokles. Ačkoli nekonvenční zdroje ropy mohou do otázky globálních ropných rezerv ještě významně promluvit, objevují se názory, že minimálně konvenční zdroje již svého vrcholu dosáhly⁷⁰. Vyšší náklady na realizaci produkce z nekonvenčních zdrojů pak vedou k teoriím, že ačkoli možná v budoucnu nebude hrozit akutní nedostatek ropy na trhu, éra nízkých cen této suroviny je již nenávratně pryč.

4.3 Shrnutí

Krise světového trhu s ropou nemusejí být vyvolány jen úmyslným použitím „ropné zbraně“. Spouštěčem krize mohou být například vojenský konflikt, ekonomické potíže či přírodní katastrofa. Vzhledem ke globalizovanému trhu s ropou mohou do situace na trhu promlouvat i události zdánlivě lokálního charakteru, jako jsou občanské nepokoje. Na rozdíl od případů užití ropné zbraně, jejíž použití se dá na základě zkušeností z minulosti předvídat, krize způsobené výše vyjmenovanými faktory jsou do značné míry nepředvídatelné.

Na rozdíl od „ropné zbraně“, jejíž použití může být charakterizováno vesměs jako reaktivní a předvídatelné, mohou krize, jejichž případy byly v kapitole popsány, vznikat latentně. To je případ zatím poslední krize, která na rozdíl od krizí vyvolaných válkou v producentních zemích, použitím „ropné zbraně“ či přírodní katastrofou nebyla krizí nabídky, ale fakticky krizí poptávky. Nebyla způsobena nedostatkem ropy na trhu, ale příliš rychle rostoucí poptávkou a neschopností aktérů udržet cenu suroviny pod kontrolou. Jedinečnost této krize je tak v tom, že byla způsobena de facto překotným růstem jak vyspělých, tak především rozvíjejících se ekonomik, což z ní dělá krizi, před kterou se lze jen velice těžko bránit. Spolu s rostoucí cenou ropy a snižující se volnou těžební kapacitou hlavních ropných nalezišť se stále častěji hovoří o dosažení vrcholu produkce konvenčních zdrojů, tzv. „peak-oil“. Ačkoli tato teze není všeobecně přijímána bez výhrad a lze předpokládat, že nekonvenční zdroje ropy mohou v budoucnu do situace významně promluvit, je třeba se jí vážně zabývat⁷¹. Zejména submaximální využití známých konvenčních ropných zdrojů znamená nejen stále nebezpečí opakování poslední krize, ale pravděpodobně i konec éry relativně levné ropy.

70 Ani náklady na průzkum nových konvenčních ložisek již významně nestoupají, neboť ropné společnosti obecně předpokládají, že velká konvenční ložiska ropy již byla vesměs prozkoumána (Worth, 2010, stránky xii-xiii).

71 Blíže k problematice tzv. „peak-oil“ v kapitole *Světoví spotřebitelé: postavení USA na světovém trhu s ropou*.

5 Ropná politika Spojených států po konci studené války

Martin Jirušek

Konec studené války předznamenal řadu významných změn. Zmizelo bipolární rozdělení světa a spolu s ním soupeření mezi Spojenými státy a Sovětským svazem mimo jiné i o vliv v zemích produkujících ropu. Zkušenosti z předchozích ropných krizí naznačovaly, že se podobné situace nebudou opakovat, neboť již bylo zřejmé, že narušení trhu s ropou není v zájmu ani producentů, ani spotřebitelů. Ke stabilitě cenového vývoje významně přispívala také velká přebytková kapacita Saúdské Arábie, která umožnila ztlumit zvýšení cen spojené s první válkou v Perském zálivu (1990 až 1991) a pokrýt zvyšující se poptávku velkých nastupujících trhů.

Cena ropy dosáhla vrcholu v letech 1996–1997, kdy se vyšplhala nad 20 USD za barel. V následujících letech však poklesla prakticky na polovinu v důsledku asijské finanční krize a následnému omezení poptávky. Ke kolapsu cen přispěly poměrně teplé zimy a stagnace poptávky ze strany OECD a nadprodukce zemí OPEC. Poslední dekáda 20. století tak byla ve znamení stabilních dodávek a relativně nízkých cen.

V USA v 90. letech poptávka po ropě setrvala stoupala⁷², byť při pomalu se zvyšující energetické efektivitě a klesající energetické intenzitě⁷³. Relativní stabilita na mezinárodních trzích měla za následek velice malý zájem o energetickou politiku jak ze strany veřejnosti, tak ze strany politických představitelů. Z hlediska vývojového cyklu ekonomiky, stabilních cen ropy a mezinárodního kontextu se jednalo o období, které bylo pro Spojené státy nadměru vhodné k přehodnocení ropné politiky, respektive dovozní závislosti na ropě. Tím spíše, když se otázka ropné závislosti „připomněla“ hned na počátku dekády, kdy proběhla tzv. první válka v Zálivu následovaná přechodným zvýšením cen ropy⁷⁴. Nízké ceny ropy a energií obecně spolu s příznivou ekonomickou a politickou situací zapříčinily, že otázce závislosti na ropných importech nebyla přikládána dostatečná důležitost a snaha o systémové snižování importní závislosti na ropě byla neúspěšná⁷⁵. Také pokusy o vyšší zdanění energie⁷⁶ skončily nezdarem a změny v energetické politice se dále odehrávaly v intencích naznačených již Reaganovou administrativou, kdy energetický sektor byl dále deregulován⁷⁷ (U.S. Energy Information Administration). Obecně vzato, co se energetické politiky USA týče, nesla se devadesátá léta v podobném duchu jako druhá polovina let osmdesátých, která byla charakteristická Reaganem prosazovaným tržně orientovaným přístupem v duchu hesla „laissez-faire“. I administrativa republikána George H. W. Bushe a následně demokrata Williama J. Clintona spoléhala na tržní mechanismy. V případě druhé jmenované administrativy pak šlo o kombinaci tržních sil spolu s finančními nástroji. Na domácí scéně byl na poli legislativy událostí číslo jedna tzv. Energy Policy Act z roku 1992, který mimo jiné upravoval otázky úspor, energetické efektivity, rozvoje alternativních paliv, obnovitelných zdrojů energie a dalších oblastí energetiky (Joskow,

72 Tento trend se nicméně týkal i Evropy a v menší míře i dalších vyspělých zemí (U.S. Energy Information Administration, 2011 f).

73 Energetickou intenzitou rozumíme množství energie na jednotku HDP. Energetická intenzita však klesala přece jen pomaleji než v 80. letech, kdy byl tlak na její snižování vyšší z důvodu vyšších cen energie. Nárůst spotřeby navzdory zvyšující se efektivitě nakládání s energií a snižující se intenzitě souvisí s jevem zvaným jako Jevonsův paradox, který tvrdí, že zvýšení efektivity nakládání se zdrojem energie v důsledku vede spíše ke zvýšené spotřebě než k jejímu snížení. Spotřebitelé uspokojeni nižší spotřebou energie jednotlivých spotřebičů mají tendenci si jich pořizovat více. Typickým příkladem je automobil, kde spolu se zvyšující se efektivitou spalovacích motorů zároveň rostl počet vozů na jednu domácnost.

74 Viz výše v kapitole *Frikce světového trhu s ropou*.

75 V jednotlivých případech, jako bylo otevírání nových nalezišť v okolí Kaspického moře a na Kavkaze, se dalo hovořit o dílčích úspěších, problém stoupající poptávky a dovozní závislosti vyřešen nebyl.

76 Příkladem byl pokus Clintonovy administrativy o zavedení daně za energetickou jednotku paliva tzv. BTU (British thermal unit) tax – jedná se o všeobecnou energetickou daň (výjimku tvoří pouze obnovitelné zdroje) vypočítávanou na základě množství energie obsažené na jednotku paliva (Joskow, 2001, str. 2).

77 V roce 1998 byla například zprivatizována ropná pole a zařízení v Elk Hills v Kalifornii spadající do federálních ropných rezerv, což byla zároveň největší privatizace federálního majetku v historii (U.S. Department of Energy, 2008 b).

2001, stránky 14–16). Z hlediska energetického sektoru se jedná o mimořádně komplexní zákon. Zřejmě nejvýznamnější počín na poli environmentální legislativy byl učiněn ještě za administrativy George H. W. Bushe, kdy byla v roce 1990 schválena novela tzv. Clean Air Act, který zaváděl emisní pravidla pro spalovací motory, normy pro motorová paliva a zakazoval například produkci motorů spalujících olovnatý benzín (U. S. Environmental Protection Agency, 2012 a). Následující Clintonova administrativa se brzy po svém ustanovení neúspěšně pokoušela o prosazení všeobecné energetické daně. Motivací pro toto opatření však nebyla pouze snaha o omezení spotřeby energie a znečištění⁷⁸, ale také snaha o „zhojení“ státního rozpočtu⁷⁹. Úsporné iniciativy a programy zvyšování efektivity narážely jak na finanční omezení celého resortu energetiky, tak na republikány obsazený Kongres. Se silným odporem se setkaly zejména snahy o zostření norem účinnosti pro osobní automobily⁸⁰, zavedení pobídek pro obnovitelné zdroje a alternativní zdroje pohonu⁸¹. Nepřijetí výraznějších reforem nezabránil ani potenciál těchto opatření snížit závislost na importu ropy. Neochota či neschopnost státní správy k zavedení opatření výrazněji regulujících spotřebu spolu s pokračující deregulací trhu tak rozhodně byla jedním z důvodů postupného zvyšování dovozní závislosti.

V zahraniční politice probíhaly snahy navázat co nejlepší vztahy s ropnými producenty s cílem diverzifikovat své zdroje ropy. V atmosféře po konci studené války mohly USA ve vztahu k nově osamostatněným státům produkujícím ropu zahrnout tyto snahy pod podporu jejich emancipace a demokratizace. Postupně se začalo dostávat čím dál více pozornosti zejména kavkazským státům a zemím v oblasti okolo Kaspického moře.

Box 16: Energy Policy Act (1992)

Hlavní oblasti energetické politiky, kterými se zabýval Energy Policy Act z roku 1992, lze shrnout do těchto bodů:

- Efektivita využívání energie a obnovitelné zdroje: energetické standardy (např. ve stavebnictví nebo u spotřebičů), daňové úlevy a nepřímé pobídky pro využití úsporných technologií a obnovitelných zdrojů.
- Daňové úlevy pro alternativní paliva a využití elektřiny v dopravě.
- Daňové úlevy pro nezávislé těžaře ropy a zemního plynu.
- Podpora využití alternativních paliv ve veřejné dopravě.
- Podpora výzkumu a vývoje nových technologií výroby a skladování elektrické energie (obnovitelné zdroje, palivové články).
- Výzkum a vývoj energetických derivátů uhlí.
- Podmínky pro navýšení strategických ropných rezerv.
- Změna klimatu: zadáno několik studií s cílem prozkoumat tuto problematiku.
- Jaderná energie: úprava dohledu nad skladováním a obohacováním uranu.
- Restrukturalizace a úprava soutěže mezi poskytovateli elektrické energie.

(Energy Policy Act of 1992 (Bill Text))

78 Environmentální aspekty energetické politiky byly příznačné zejména pro obě administrativy prezidenta Billa Clintona.

79 Dílčím úspěchem bylo na federální úrovni mírné zvýšení daně u benzínu (Joskow, 2001, str. 17).

80 Tzv. CAFE (Corporate Average Fuel Economy) standards – Limity pro spotřebu osobních vozů (bližší viz kapitola *Světovi spotřebitelé – Postavení USA na globálním trhu s ropou*). Přesto byly za administrativy prezidenta Clintona zahájeny některé technologické programy s cílem zvýšit efektivitu využívání paliva v dopravě (Joskow, 2001).

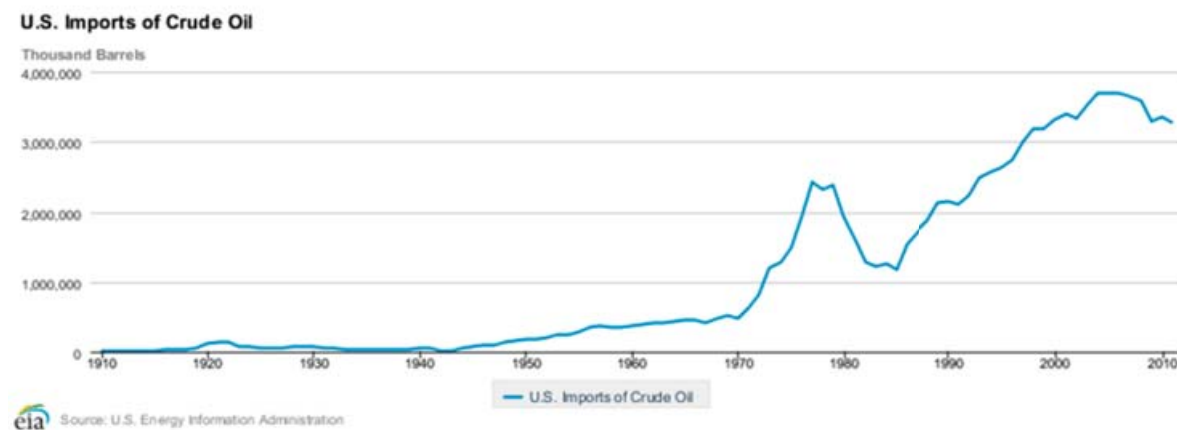
81 Ukotvení těchto témat se nacházelo zejména v Energy Policy Act (1992) – viz níže.

5.1 Spotřeba a využití ropy v USA v 90. letech 20. století

Jak bylo naznačeno, energetická politika byla v 90. letech spíše opomíjena a nebyly realizovány ani žádné velké investice v energetickém sektoru, od nichž odrazovaly nízké ceny energií. „Ropný šok“ spojený s první válkou v Zálivu byl tak na dlouhou dobu posledním momentem, kdy se energetická bezpečnost dostala do popředí zájmu veřejnosti a politiků. Nedostatečné investice do modernizace a výstavby nové infrastruktury se však o dekádu později naplno projeví v podobě problémů s rafinačními kapacitami a přepravní infrastrukturou. Těmto součástem ropného sektoru byla spolu se skladovacími kapacitami v 90. letech zejména v důsledku nízkých cen věnována minimální pozornost. Rostoucí poptávka po ropných produktech spolu s nutností je diverzifikovat podle lokálních potřeb daných environmentálními a klimatickými podmínkami⁸² tak postupně vytížila kapacity rafinérií a infrastruktury prakticky naplno, což udělalo ze zpracovatelského sektoru jednu z nejzranitelnějších součástí ropného průmyslu v USA, jejíž výpadky měly za následek lokální cenové šoky (Joskow, 2001, stránky 22–23; Jordan, 2005, str. 13).

Během 90. let došlo v USA jen k relativně malým změnám ve spotřebě primárních zdrojů energie. Podíl ropy na energetickém mixu mírně poklesnul, nicméně v dopravním sektoru zůstala ropa nezastupitelným zdrojem, když mezi léty 1990–2000 vzrostl podíl dopravního sektoru na spotřebě ropy z 64 % v roce 1990 na 68 %. Celková spotřeba ropy dále rostla prakticky během celých 90. let⁸³ a tento nárůst byl pokryt především importem, který se mezi léty 1990–2000 zvýšil o polovinu, jak ukazuje graf č. 3.⁸⁴ Současný pokles domácí produkce ropy způsobil, že se ropa podílela na celkovém nárůstu importu energie, který mezi léty 1992–2000 vzrostl o více než polovinu (Joskow, 2001, str. 22)⁸⁵.

Graf 3: Dovoz ropy do USA 1910–2010

Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2012 k)

82 Jednalo se například o tzv. Summer Volatility Regulations, restrikce regulující množství vypouštěných látek vzhledem k ročnímu období a hustotě zalidnění (Lidderdale, 1999).

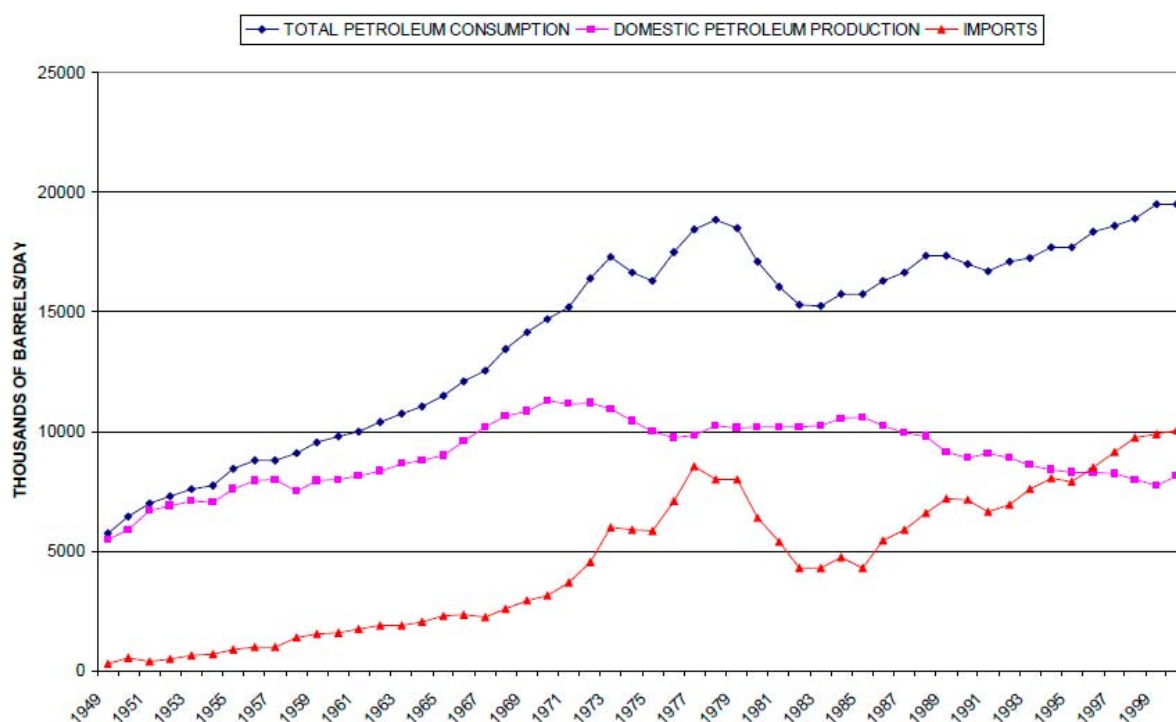
83 Vyjádřeno čísly klesl podíl ropy na TPES Spojených států během 90. let o dvě procenta z 40% na 38%. Samotná spotřeba ropy však za stejné období stoupla o 15 %, vrcholu dosáhla v roce 1998 (Joskow, 2001, stránky 19–21).

84 Podle statistik EIA byl nárůst z 2 151 387 000 barelů ropy v roce 1990 na 3 319 816 000 (U.S. Energy Information Administration, 2012 h).

85 Domácí produkce ropy klesala od poloviny 80. let v reakci na tehdejší nízké ceny a zvyšující se import jak z oblasti Perského zálivu, tak z dalších zemí jako Kanada, Mexiko a Venezuela. Viz Graf 4. Po celou tuto dobu zároveň klesala energetická intenzita, což jen zvyrazňuje fakt, jakou rychlostí spotřeba ropy reálně rostla.

Zmíněný pokles domácí těžby ropy souvisel jednak s malými investicemi a také s restrikcemi na otevírání nových vrtů, kdy se návrhům na otevření nových vrtů na Aljašce postavili ochránci přírody a demokraté v Kongresu⁸⁶. V průběhu 90. let a později na začátku nového milénia se zvyšovala aktivita spíše malých těžebních společností na úkor těch velkých. Další omezování větší těžební aktivity na federální půdě spadá zejména do období demokratické Clintonovy administrativy. Výjimkami byly koncese pro zmíněné nezávislé těžaře, kterým se za Clintonovy administrativy dostalo daňových úlev a snížení licenčních poplatků (royalties) (U.S. Energy Information Administration, 1995). Situace se změnila na konci 90. let. Mexiko a státy OPEC, nespokojené s nízkými cenami ropy na světovém trhu, se dohodly na omezení dodávek, což mělo spolu se současně rostoucí poptávkou na konci desetiletí za následek růst světových cen zejména v letech 1999–2000. Jestliže při nízkých předchozích cenách domácí těžba ve Spojených státech spíše upadala, zdražení na konci dekády mělo na těžební aktivitu zcela opačný efekt.

Graf 4: Spotřeba, produkce a dovoz ropy do USA v 2 polovině 20. století

Zdroj: (Joskow, 2001, str. 75)

86 Přestože demokraté obecně podporovali některé iniciativy jako zvyšování počtu vrtů na federální půdě, těžební a průzkumná aktivita na Aljašce se snižovala a spolu s ní i množství v oblasti vytěžené suroviny (National Energy Technology Laboratory, 2009, str. 71). Menší aktivita velkých společností a rozvoj spíše malých a středních vrtů nezávislými těžaři způsobil prakticky setrvalý pokles v množství vytěžené aljašské ropy během posledních dvaceti let, k čemuž přispělo i moratorium na těžbu v některých částech Aljašky uvalené v roce 1990 (U.S. Energy Information Administration, 2012 a). Více k tématu v kapitole *Světoví spotřebitelé – USA*.

5.2 Shrnutí

Období prvního desetiletí po konci studené války znamenalo pro Spojené státy americké období relativního klidu. V energetickém sektoru docházelo jen k malým změnám, pokračujícím většinou v intencích naznačených ve druhé polovině 80. let. Do popředí zájmu nejen v souvislosti s energetikou se začala dostávat environmentální témata a těžba ropy byla omezována v některých citlivých lokalitách na Aljašce a v Mexickém zálivu. Stabilní dodávky a nízké ceny odsunuly ropu a související témata do pozadí a oproti krizovým obdobím 70. a počátku 80. let byla této tématice věnována jen malá pozornost. To se projevilo rovněž poklesem investic do infrastruktury a rafinačních kapacit, které se tak postupně dostaly na samou hranici svých možností. Během období nízkých cen, ekonomické stability a relativně klidné mezinárodní situace, které „ukolébalo“ spotřebitele, postupně narůstala spotřeba ropy a to i při zvyšující se efektivitě jejího využití. Masivně rostoucí ekonomiky v Asii spotřebovávající stále více energie pak byly dalším kamínkem v mozaice budoucí ropné krize, která udeřila mezi léty 2005–2008.

6 Hegemonní postavení USA, jeho kořeny a projevy

Martin Jirušek

Autoři Jackson a Sørensen za hegemonu v mezinárodních vztazích označují stát, jehož vojenská a hospodářská moc je dominantním faktorem ovlivňujícím domácí a zahraniční politiku ostatních států (Jackson & Sorensen, 2007, s. 307)⁸⁷. Takové státy mohou být hegemonovi buď přímo podřízeny, nebo jednají v souladu s jeho vůlí. Snaha získat, respektive udržet, hegemonní postavení v mezinárodním systému je hlavním cílem americké zahraniční politiky již více než půl století. Spojené státy se snažily a snaží upevňovat své postavení v rámci kulturního okruhu tzv. západních zemí a tento okruh dále rozšiřovat. Nástroje, kterými je tento cíl dosahován, se však mění také v závislosti na strukturálních změnách v systému. Po 2. světové válce se předchozí systém sestávající z více regionálních center dominovaných geopolitickými hegemony přetvořil v bipolární rozdělení, v němž západním zemím dominoval hegemon v podobě Spojených států amerických. V tomto systému bylo až do 90. let 20. století pro USA hlavní výzvou mocenské působení Sovětského svazu. Po pádu sovětského bloku pak Spojené státy zůstaly v pozici supervelmoci osamoceny, objevily se však nové výzvy ohrožující jejich hegemonní postavení. Jmenujme například střet kulturních a náboženských celků⁸⁸, hrozbu terorismu či ekonomické krize. V mnoha případech se jedná o výzvy, které byly v době bipolárního soupeření dvou mocenských bloků odsunuty do pozadí a které se s o to větší silou projeví po rozpadu studenovělečného uspořádání. Hlavní cíl a imperativ americké zahraniční politiky však i přes měnící se strukturu systému, aktuální výzvy a způsoby jejich zvládnutí zůstává neměnný. Neustále jde o udržení hegemonního postavení a eliminaci hrozeb této pozici.

Pád Sovětského bloku umožnil šíření liberálně-demokratických zásad i v oblastech, které byly do té doby v područí Sovětského svazu. Osamostatnění zemí dříve patřících pod sovětskou sféru vlivu a jejich zapojení do globalizující se ekonomiky znamenalo pro USA možnost šíření přímého i nepřímého vlivu. Existuje poměrně široký konsensus⁸⁹, že právě rozšiřování okruhu liberálních demokracií, respektive principů liberálního ekonomického řádu, je hlavním nástrojem posilování hegemonního postavení USA v systému, který právě se zhroucením bipolárního rozdělení světa získal na důležitosti. Vyspělé liberálně-demokratické státy aktivně participující na tomto systému podporují USA v pozici hegemonu, jehož vojenská a ekonomická síla je garantem stability systému, který zúčastněným zemím umožňuje sdílet výhody a snižovat náklady. Státy sdílející stejné hodnoty, které spolu navíc navzájem obchodují, jsou pak méně náchylné ke vzájemným konfliktům. Cílem zahraniční politiky Spojených států je proto rozšířit okruh států ochotných podílet se na obchodní výměně a cirkulaci kapitálu. Rozšiřování okruhu zúčastněných zemí posiluje stabilitu systému a stabilnější systém pochopitelně znamená jistější pozici hegemonu – Spojených států (viz dále).

87 Autoři dle úrovně, na níž je moc hegemonu vykonávána, rozlišují mezi regionálním (Německo před a během druhé světové války) a globálním hegemonem (Spojené státy na konci 20. a začátku 21. století).

88 Asi nejznámějším dílem pojednávajícím o nových hrozbách v období po konci studené války je kniha *Střet civilizací* od Samuela Huntingtona (Huntington, 1996).

89 Např. Doug Stokes a Sam Raphael v knize *Global Energy Security and American Hegemony* (Stokes&Raphael 2010) nebo Christopher Layne v knize *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present* (Layne 2007).

Box 17 Vítězství liberální demokracie jako „konec dějin“

Francis Fukuyama označil ve svém známém článku a později knize pád sovětského bloku, respektive komunistických režimů podléhajících vlivu SSSR, za vítězství liberální demokracie a jejích zásad. Fukuyama tento okamžik označil jako „konec dějin“, neboť tvrdil, že „...liberální demokracie může představovat koncový bod ideologické evoluce a státního zřízení a tedy může představovat konec dějin“. To proto, že zatímco dřívější formy vlády se projevovaly závažnými vnitřními chybami a iracionalitou, které vedly k jejich pozdějšímu zhroucení, liberální demokracie pravděpodobně těmito vnitřními rozpory netrpí. Neznamená to, že ve stabilních demokraciích, jako jsou Spojené státy, Francie nebo Švýcarsko, neexistuje nespravedlnost nebo vážné sociální problémy. Tyto problémy však plynou z nedůsledného uplatňování dvou základních principů moderní demokracie – svobody a rovnosti – spíše než z její závadnosti“ (Fukuyama, 1992, s. xi).

6.1 Hegemonní postavení USA – jeho rysy a nástroje

V úvodní části této kapitoly jsme si představili cíle jednání Spojených států v systému mezinárodních vztahů, v této podkapitole se blíže podíváme na způsoby, jak těchto cílů dosahuje. V případě mocenského působení Spojených států je možné vystopovat jisté prvky charakteristické pro imperiální mocnosti. Na druhou stranu však Spojené státy některé charakteristické rysy jednání imperiálních mocností postrádají. Rozdíl mezi „tradičním“ impériem a Spojenými státy nejlépe ilustruje následující tabulka.

Tabulka 4: Srovnání tradiční imperiální mocnosti a Spojených států amerických

	Tradiční imperiální mocnosti	Spojené státy
Hlavní cíl	Kontrola systému	Kontrola systému
Způsob kontroly ostatních aktérů	Přímý	Nepřímý
Rozšiřování území	Důležitá součást působení	Nedůležité, není cílem
Šíření ideologie	Není důležité, není primárním cílem	Velmi důležité, jeden z cílů (a zároveň nástrojů)
Otevřenost ekonomiky	Uzavřená aktérům zvenčí imperiální říše	Otevřená
Způsoby užití vojenských kapacit	Vedení válek za použití vlastních vojenských kapacit	Vedení válek často ve spolupráci se spojenci
Stupeň spolupráce s vojenskými silami ostatních jednotek v systému	Malý stupeň spolupráce	Relativně vysoký stupeň spolupráce

Zdroj: (Layne & Thayer, *American Empire: A debate*, 2007, s. 6)

Můžeme si všimnout, že jediným společným rysem je snaha o kontrolu systému, tedy, jinak řečeno, snaha dosáhnout dominantního postavení a přimět ostatní jednotky v systému, aby jednaly v souladu s vůlí hegemonu. Zatímco však pro tradiční imperiální mocnosti bylo důležité především silové působení a přímá kontrola systémových jednotek, působení Spojených států v systému vykazuje odlišné znaky. Nemají zá-

jem na rozšiřování území, jelikož je k tomuto kroku netlačí nutnost zajistit své pohraničí, získání životního prostoru, ani potřeba přístupu k surovinám, jak tomu bylo u imperiálních mocností v minulosti⁹⁰. Naproti tomu používají šíření liberálně-demokratického řádu a principu volného trhu jako ideologie vlastní kulturnímu okruhu, pomocí níž chtějí tento okruh rozšířit. Sdílené hodnoty liberálního ekonomického řádu a provázanost vzájemných kulturně-ekonomických vztahů drží zúčastněné země pohromadě, ve vzájemně závislém postavení. Spojené státy pak v tomto systému vzhledem ke své velikosti (ekonomické, geografické, vojenské atd.) hrají dominantní roli. Není to však role, v níž by Spojené státy udržovaly nadvládu nad ostatními jednotkami v systému pomocí vojenské síly⁹¹ (Layne & Thayer 2007, stránky 5–8). Spíše lze hovořit o roli jakéhosi nositele konsensu a hlavního obránce hodnot systému, který je na těchto hodnotách založen. S jistým zjednodušením by se tak USA a jejich postavení v rámci systému liberálně-demokratických zemí dalo označit jako *primus inter pares*, neboli první mezi rovnými.

Kromě vojenské síly (*hard power*) používané v případech konfliktů, hraje významnou a nezřídka dominantní roli též působení ideologie (*soft power*). *Soft power* přitom užití *hard power* často následuje⁹², případně ji dokonce nahrazuje⁹³ (Nye, 2004, stránky 99–122). *Soft power* působí s cílem rozšířit okruh zemí, které jednají v souladu se zájmy hegemonu a transformuje je v souladu s požadavky systému. Šíření liberálně-demokratické ideologie a principů trhu, v rámci něhož Spojené státy spolupracují s ostatními aktéry, tak zpětně posiluje postavení Spojených států, neboť rozšiřuje okruh spolupracujících jednotek jednajících v souladu s jejich vůlí. Logika, na jejímž základě ostatní jednotky systém podporují, je poměrně přímocharý. Tyto jednotky z účasti na systému profitují – využívají výhod interdependentního ekonomického řádu, stability systému, sdílení nákladů a společné eliminace hrozeb. Pro zúčastněné státy je, jednoduše řečeno, výhodné být ve spolenectví a podporovat aktéra, který *de facto* jako jediný má kapacity a vůli bránit systém silou prakticky kdekoli na světě. Tato garanční role hegemonu je dalším důvodem, proč je pro jednotlivé zúčastněné země výhodné systém udržovat a hegemonu podporovat. Ten si tento vzájemný vztah samozřejmě uvědomuje, a proto jedná nikoli výhradně ve svém zájmu, ale také v zájmu celého systému. Tato logika se viditelným způsobem projevuje v otázkách zajišťování zdrojů ropy, jak uvidíme dále.

Box 18: USA a koncept *soft power*

Joseph Nye, tvůrce konceptu *Soft Power*, jej popisuje jako způsob, jak může aktér přinutit mocí jednat dle jeho vůle bez užití silových donucovacích prostředků nebo finančního či jiného materiálního nátlaku. *Soft power* reprezentuje nepřímý vliv, který může být mimo přímou či úmyslnou kontrolu státu a jeho mocenských složek. Ty však mohou působení *soft power* zaměřovat na určité aktéry.

Úspěšnost působení *soft power* závisí na délce tohoto působení a na přijetí ze strany ovlivňovaného. Kulturní kompatibilita je v tomto ohledu faktorem, který působení *soft power* výrazně usnadňuje. Důležitým rysem pro objasnění role USA v systému a důležitosti *soft power* je fakt, že *soft power* působí nepřímo, na pozadí. Může tak hrát výraznou roli ve vytváření prostředí přijatelného pro další působení aktéra (Nye, 2004, stránky 99–122). Spojené státy používají často působení *soft power* k vytvoření podmínek pro působení zahraničního kapitálu a zapojení ovlivňované země do globální ekonomiky.

90 Silové rozšiřování území s sebou navíc nese rostoucí náklady jednak na samotné získávání takového území a pak na jeho udržení, což v minulosti byl jeden z faktorů rozpadu „tradičních“ imperiálních mocností.

91 Přesto je vojenská síla rovněž důležitá pro udržení „důvěryhodnosti“ dominantního postavení. V tomto smyslu je vojenská síla využívána ne přímo jako donucovací prostředek, ale jako garance dominantního postavení působící v pozadí jako jistota, že postavení USA nikdo zásadně nezpochybní.

92 Jako příklad může posloužit Irák nebo Afghánistán a snaha o implementaci demokratických zásad po odstranění starého režimu.

93 Příkladem může být působení Spojených států v postkomunistických evropských zemích.

6.2 Role ropy pro postavení USA v systému

Jak bylo ilustrováno v předchozích kapitolách, ropa hraje v ekonomice USA a západních zemích významnou a často nezastupitelnou roli. V případě Spojených států je dokonce determinantou jejich postavení v mezinárodních vztazích. Dostupnost a dostatečné dodávky ropy jsou nedílnou součástí uvažování Spojených států o zahraniční politice. Jestliže totiž existuje importovaná komodita, na níž je aktér závislý a jejíž případný nedostatek by mohl přímo ohrozit jeho akceschopnost a tedy jeho postavení, je pro aktéra nezbytné dát této komoditě ve svém uvažování prioritu.

Tato logika uvažování je spolu s faktem, že se většina současných komerčně těžených světových zásob ropy⁹⁴ nalézá v zemích kulturně a politicky odlišných od zemí tzv. Západu, důvodem, proč jsou intervence mající za cíl zajistit nepřerušovaný tok ropy na světový trh významnou součástí americké zahraniční politiky. Se zhroucením sovětského bloku a procesem dekolonizace v zemích globálního Jihu se otevřel přístup k oblastem bohatým na ropu dříve patřících pod sféru vlivu Sovětského svazu a jiných mocností. Současně s radikálním úpadkem vlivu konkurenční supervelmoci zmizela Spojeným státům nutnost modelovat svoji zahraniční politiku s ohledem na svého tradičního rivala⁹⁵. Nově se západním zemím, respektive nadnárodním ropným společnostem (IOC's), otevřel přístup k ložiskům ropy v oblasti jižního Kavkazu a ve střední Asii v okolí Kaspického moře. Pozornost Spojených států se v důsledku snahy diverzifikovat zdroje ropy začala v tomto období obracet také na některé africké země.

Ve všech případech je cílem nastolit, případně udržovat takový stav, který umožní ropě nerušeně „téct“ na světový trh, respektive umožní ropným společnostem v těchto zemích operovat. Toho může být dosaženo v zásadě dvěma způsoby. Prvním způsobem je zavedení principů liberální demokracie a „otevření“ těchto zemí zahraničnímu kapitálu⁹⁶ a investicím. Ty jsou tak zapojeny do globální ekonomiky, kde může kapitál volně cirkulovat a surovina je obchodována na globálním trhu. Tato strategie jde proti přímočaré teorii, podle níž země Západu usilují o přímou exploataci přírodních zdrojů producentů zemí čistě pro vlastní prospěch. Tato teorie bývá populárně stavěna do popředí například v případě tzv. druhé války v Zálivu. V určitých případech je však tento postup z důvodu přílišných kulturních odlišností či historických nebo politických okolností neuskutečnitelný. Naopak pokus o přerod některých autoritářských zřízení v demokratická společenství může znamenat, že se země propadne do chaosu ohrožujícího její schopnost obchodovat a tím dodávat ropu na trh⁹⁷. Druhým způsobem, jak zajistit tok ropy z některých zemí, tak může být konzervace režimu ochotného dodávat svoji ropu na trh, byť tento režim může být svojí povahou poměrně vzdálen ideálům liberální demokracie (Stokes & Raphael, 2010, stránky 38–52).

94 Viz kapitoly věnující se historickým mezníkům problematiky ropy v zahraniční politice. Možnou změnu v rozložení světových zásob ropy může znamenat rozvoj nekonvenčních zdrojů. Podle některých předběžných zpráv bude rozvoj těžby například břidličné ropy znamenat, že Spojené státy na konci tohoto desetiletí předstihnou v produkci ropy i dosavadního lídra Saúdskou Arábii (U.S. Energy Information Administration, 2013 e).

95 Postupně však Spojeným státům začala růst konkurence v otázkách zajišťování energetických dodávek v podobě rostoucích asijských ekonomik, zejména pak Číny a Indie.

96 Pro tyto země to znamená většinou asymetrický vztah, kdy jsou otevřeny přílivu zahraničního kapitálu, nicméně vlastní produkci, povětšinou s nízkou přidanou hodnotou, mohou na západní trhy skrze celní bariéry jen stěží dodávat.

97 Uvolnění poměrů v dříve autoritářských zemích většinou vede k vnitřním konfliktům, které dřívější režim tlumil právě díky své autoritářské povaze. Asi nejtypičtějším příkladem je v současnosti Irák. O snahách USA nastolit v Iráku režim vhodný k mezinárodnímu obchodu s ropou více v kapitole *Frikce světového trhu s ropou*.

Faktem nicméně zůstává, že prioritou západních zemí je maximalizovat množství ropy přitékající na světový trh, kde mohou z dostatečných ropných dodávek profitovat všechny zúčastněné země. Spojené státy, jako hegemon kulturně-hospodářského okruhu západních zemí, jsou přirozeně hlavním strůjcem této strategie. Takovéto jednání sice pro USA znamená nedostat veškerou možnou ropu „přitékající“ na trh, na druhou stranu pomáhá upevňovat jejich hegemonní postavení díky podpoře ostatních států profitujících z tohoto systémového přístupu (Stokes & Raphael, 2010, stránky 38–52; Layne & Thayer, *American Empire: A debate*, 2007, stránky 5–33, 39–41, 43–47).

Výše popsany výklad americké strategie, respektive imperativu chování, odpovídá na otázky týkající se motivů jednání USA v jednotlivých historických situacích. Konzistence tohoto výkladu může být zdánlivě narušena v některých obecně podobných případech, v nichž Spojené státy volily jinou strategii chování. Přes odlišnosti v chování v některých specifických případech však můžeme identifikovat v zásadě stále stejné jednotící motivy jednání. Rozdílné reakce mohou být vysvětleny jako momentální taktické kroky zapadající do celkové strategie, která zůstává neměnná. Tak je například interpretována i tzv. „Válka proti terorismu“, v rámci níž proběhly postupně invaze do Afghánistánu a Iráku. Globální hrozba terorismu může být interpretována jako jedna z hrozeb liberálnímu ekonomickému řádu a snaha zemí Západu v čele se Spojenými státy o její eliminaci jako pokračování ve stále stejné strategické linii. Ani v tomto případě se nejedná o novou velkou strategii („grand strategy“), nýbrž o aktualizaci cílů a identifikaci nových hrozeb ohrožujících postavení USA. Jde tedy spíše o momentální změnu taktiky v rámci stále platné dlouhodobé strategie (Stokes & Raphael, 2010, stránky 18–29). Na následujících stranách jsou uvedeny některé nejtypičtější příklady působení Spojených států ve prospěch globálního liberálního ekonomického řádu, respektive nepřerušeno toku ropy na trh.

Box 19: Volný tok ropy na světový trh – nejen zájem západního světa

Nejen Spojené státy, ale i ostatní spotřebitelé mají zájem na toku ropy na světový trh, neboť ropu potřebují pro svoji ekonomiku. Producentké země jsou na druhou stranu vedeny pochopitelným zájmem své nerostné bohatství zpeněžit. Často tento jejich zájem vychází z pohnutek souvisejících přímo se zachováním vlastní vnitřní stability. Příjmy z ropy z velké části či dokonce zcela pokrývají vládní výdaje a jsou nepřímou zárukou udržení vládnoucích elit. Odbyt ropy je tak nezřídka doslova životním zájmem vládnoucích elit producentských zemí, které si „kupují“ vnitřní stabilitu a umlčují opoziční hlasy skrze přebujelý sociální systém a represivní aparát financovaný z prodeje ropy. Oproti populárně přijímané tezi, podle níž blízkovýchodní producenti drží západní svět „v hrsti“ díky jeho závislosti na ropných zdrojích, je tak možné postavit tvrzení, že výpadek exportu by mohl mít vážné následky i pro producenty, a ti se mu proto snaží vyvarovat. Závislost na ropném průmyslu nahrává i častý jev, kdy dostupnost ropných zdrojů vede k zaměření země na těžební průmysl na úkor dalších odvětví schopných generovat kapitál⁹⁸.

Zajímavým pojmem je tzv. „férová“ nebo „rozumná“ cena, jak ji nazývají producentké země⁹⁹. Jedná se o jakousi minimální cenu za barel ropy, která je z hlediska producentké země nezbytná k pokrytí jejich výdajů¹⁰⁰. Tato cena v posledních dvou dekáдах významně vzrostla. Dle saúdského ministra

98 Tento charakteristický rys producentských zemí mívá fatální důsledky pro ostatní domácí odvětví. Tento jev se nazývá jako tzv. Holandská nemoc, viz Box 28.

99 Pojem „rozumná cena“ je používán především v Saúdské Arábii (Luft, 2013).

100 Producentké země pochopitelně „férovou cenu“ vysvětlují méně přímočaře, jako peněžní hodnotu ospravedlněnou nezbytnými náklady vynaloženými na těžbu suroviny.

ropného průmyslu Ali ai-Naimiho je v současnosti „spravedlivá cena“ na úrovni 100 dolarů za barel. V roce 1997 to bylo přitom zhruba 20 dolarů a ještě v roce 2006 přibližně 27 dolarů za barel (Luft, 2013). „Spravedlivá cena ropy“ je ovšem předmětem sporů nejen mezi producenty a spotřebiteli, ale také mezi jednotlivými členy OPEC. Zatímco pro Saúdskou Arábii je „spravedlivá cena“ na úrovni 100 dolarů, druhý nejvýznamnější hráč v oblasti, Írán, označuje za „spravedlivou“ cenu zhruba na úrovni 125 dolarů za barel (Luft, 2013). Neustále se zvyšující domácí výdaje státního aparátu především v sociální oblasti jsou v případě Saúdské Arábie jedním z hlavních důvodů k nechuti zvyšovat produkci, jelikož by to znamenalo pokles ceny ropy, a tedy potíže s financováním vládní politiky.

Následky ropných krizí 70. let, kdy se západní svět začal od blízkovýchodní ropy odvracet, zdejšími producentům ukázaly, jak dvousečná zbraň může být ropné embargo a jak vážné ekonomické následky pro ně může mít snížení poptávky západních zemí (Copaken, 2003)¹⁰¹. Snaha producentů o ochranu exportu¹⁰² cenné suroviny může být dobře ilustrována například aktivitou zemí OPEC a zejména Saúdské Arábie v reakci na tzv. druhou ropnou krizi, kdy se propad v exportu Iráku a Íránu snažili vyrovnat zvýšením vlastní produkce¹⁰³. Prvotní reakcí Saúdské Arábie na klesající cenu ropy v důsledku snížené poptávky a růstu produkce dodavatelů mimo OPEC sice bylo snižování produkce, v polovině 80. let se však již toto ukázalo jako příliš svazující. Hrozilo, že Saúdská Arábie přijde o svoji výsadní pozici v ropné produkci a výpadek příjmů nebude čím nahradit. Zvýšení produkce sice znamenalo 50% propad cen z 27 na necelých 13 dolarů za barel, export saúdské ropy však i přes později zavedené exportní kvóty ze strany OPEC začal opět strmě stoupat¹⁰⁴ (Rutledge, 2006, s. 50). Druhým podobným příkladem je reakce ostatních zemí OPEC na iráckou invazi do Kuvajtu. Zbylé členské země tehdy navýšily produkci, čímž jednak smazaly výpadek irácké ropy v důsledku uvaleného embarga, a jasně tím také vystoupily proti irácké agresi a snaže cenu ropy zvyšovat tímto způsobem (Yergin, 1990, stránky 772–775).

6.3 Specifický vztah USA a Saúdské Arábie

Asi nejtypičtějším příkladem konzervace režimu neodpovídajícího charakteristikám liberálně-demokratického zřízení je Saúdská Arábie. Mezi Spojenými státy a Saúdskou Arábií existuje již více než půlstoletí specifické spojení, jehož podstatou je ochrana vládnoucích elit výměnou za zajištění toku ropy na trh. Toto spojení bylo založeno smlouvou, kterou v roce 1945 uzavřeli prezident Franklin D. Roosevelt a saúdský král Abdul Aziz na palubě křižníku U.S.S. Quincy kotvícího na Velkém Hořkém jezeře v Suezském kanálu (Rutledge 2006: 30–31). Na základě této dohody měla Saúdská Arábie poskytnout americkým ropným společnostem přístup ke svým nalezištím výměnou za vojenskou a materiální pomoc, která měla rodině Saúdů zajistit bezpečné udržení moci v zemi. Velice úzká vládnoucí elita rodiny Saúdů byla od té doby podporována dodávkami zbraní a vybavení nutných pro modernizaci vlastní armády. Součástí podpory byl i výcvik saúdských vojenských jednotek americkými vojenskými složkami rozmístěnými v oblasti a později soukromými vojenskými jednotkami jednajícími na základě smluvní dohody s vládou

101 Viz kapitola 3.6 *Cena za ekonomickou válku – embargo jako dvousečná zbraň*.

102 Výjimkou byl Írán, který i v pozdějších letech neskrýval svoji ochotu použít ropu opět jako zbraň. V souladu s touto snahou tlačil na další členy OPEC ve snaze zvýšit cenu ropy. S tím ostatně irácký diktátor Saddám Hussajn počítal i během přípravy invaze do sousedního Kuvajtu, která byla součástí jeho plánu na obsazení pozice lokálního a ropného hegemona (Yergin, 1990, s. 771).

103 Saúdská Arábie byla (a stále zřejmě je) nejvýznamnějším „swing producentem“. Tedy producentem, schopným díky svým rezervám nahradit výpadek produkce jiného státu. Viz kapitola 4 *Frikce světového trhu s ropou* a Graf 1.

104 Zavedené kvóty však měly spíše udržet pod kontrolou případnou nadprodukcí méně „disciplinovaných“ členů organizace.

Spojených států¹⁰⁵. Americká vojenská přítomnost v oblasti a výcvik tamějších jednotek v technikách potlačování vnitřních opozičních sil měly ochránit režim jak před vnějšími nebezpečími, tak proti vnitřním diverzním silám. Cílem bylo udržet status quo a zamezit jakýmkoli turbulencím potenciálně ohrožujícím ropná naleziště a těžební aktivity. Jakkoli je podpora USA jedním z klíčových elementů schopnosti Saúdské Arábie dodávat ropu na světový trh, kritický pohled na stav občanské společnosti v zemi může napovědět, že tzv. protipovstalecké aktivity prováděné pod patronátem USA přispívají ke špatnému stavu občanských práv v zemi, neboť fakticky pomáhají konzervovat tamní autoritářský režim. Přestože vzájemný vztah obou zemí doznal změn v důsledku událostí, jako byly ropné šoky či znárodnování ropné produkce v zemích Blízkého východu, stále se jedná o oblast primárního zájmu USA, které je věnována specifická a s ohledem na externí kulturní a politické vlivy stabilní pozornost.

6.4 Írán – neúspěšná snaha o stabilizaci

Saúdská Arábie nebyla jedinou zemí, kde USA uplatňovaly svůj vliv s cílem konzervace statusu quo a zabezpečení aktivit ropných společností. Podobné motivy jako v případě konzervace saúdského režimu stály za aktivitami USA i v případě druhého nejvýznamnějšího vlastníka ropných rezerv v oblasti Blízkého východu – Íránu. Jejich působení zde však mělo mnohem méně hladký průběh než ve výše zmíněném případě. Občanské nepokoje plynoucí z nespokojenosti s životními standardy a podmínkami, za jakých těžila Anglo-íránská společnost ropu, vedly k instalaci demokraticky zvoleného premiéra Mossadegha a znárodnění Anglo-íránské ropné společnosti (AIOC) v roce 1951. Nacionalizace AIOC, silně protikoloniální tón Mossadeghovy politiky a obava z prorůstání sovětského vlivu v oblasti donutily USA jednat. Spolu s Velkou Británií zorganizovaly prostřednictvím tajných služeb puč, který vrátil moc opět do rukou prozápadně orientovaného šáha Rezzy Pahláviho¹⁰⁶. De facto tato změna znamenala odklon od demokraticky zvoleného Mossadegha k autoritářské vládě, avšak pro západní země znamenal šáhův režim jistotu dodávek ropy na trh, a tedy jasně preferovanou variantu vývoje. Další vývoj v americko-íránských vztazích během následujících necelých 30 let reflektoval vývoj zmíněný výše v případě Saúdské Arábie. Spojené státy zde rovněž poskytovaly výcvik a vybavení vojenských složek a paramilitárních uskupení s cílem udržet šáhův režim u moci a ochránit jej především proti vnitřním silám usilujícím o jeho svržení. Vzhledem k potenciálně výbušné situaci panující v íránské společnosti se Írán v 70. letech stal největším odběratelem amerických zbraní a vojenského vybavení na světě a jednotky vycvičené pod patronátem Pentagonu se počítaly v řádech tisíců (Stokes & Raphael, 2010, stránky 88–89). I v případě Íránu přispěly tyto aktivity Spojených států nepřímě k utužení autoritářského šáhova režimu a tvrdému potírání veškerých opozičních sil.

Kontinuita v působení Spojených států v oblasti je patrná i v reakci na Íránskou revoluci a ropný šok z roku 1979¹⁰⁷, když Spojené státy ustanovily v rámci nově prosazované Carterovy doktríny¹⁰⁸ Jednotku rychlého nasazení (Rapid Deployment Force), která měla za cíl bránit zájmy Spojených států v rámci oblasti Perského zálivu. Působnost této jednotky byla v roce 1983 rozšířena za administrativy Ronalda

105 Výcvik Saúdské národní gardy, jakési „pretoriánské jednotky“ určené k ochraně rodiny Saúdů, měla například na starosti Vinell Corporation, soukromá vojenská společnost, která později působila na základě kontraktu s vládou Spojených států i v Iráku po tzv. druhé válce v Zálivu (Spearin, 2008, stránky 224–225).

106 Více k událostem v oblasti v kapitole *Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970*.

107 Více v kapitole *Frikce světového trhu s ropou*.

108 Carterova doktrína deklarující použití síly v případě, že budou narušeny zájmy USA v oblasti Perského zálivu, bývá nejčastěji interpretována jako reakce na Sovětskou invazi do Afghánistánu. Ve světle pozdějších prohlášení prezidenta a dalších událostí je možné tuto politiku dát do souvislosti i s ochranou tamějších ropných zdrojů (Stokes & Raphael, 2010, stránky 90–91; Carter, 1980).

Reagana na oblasti severní Afriky a střední Asie¹⁰⁹ a jednotka byla přejmenována na United States Central Command (USCENTCOM) (Stokes & Raphael, 2010, s. 91). Kontinuita v naplňování cílů je v případě této jednotky zřejmá a zapadá do rámce koherentní doktríny USA v oblasti – bránit v činnosti silám nepřátelsky naladěným vůči zájmům Spojených států, což pochopitelně zahrnuje ochranu toku ropy na světový trh¹¹⁰. V rámci této strategie se de facto nesl další přístup Spojených států k Íránu, který byl od revoluce vůči západním zemím nepřátelsky naladěný. V praxi to znamenalo „zadržování“ Íránu pomocí hospodářských sankcí a diplomatického úsilí (Stokes & Raphael, 2010, s. 93)¹¹¹. Jelikož však Írán nedemonstroval své snahy stát se lokálním hegemonek tak agresivním a pro lokální zdroje ropy ohrožujícím způsobem jako Irák, omezila se aktivita Spojených států a západních zemí na tyto nevojenské nástroje.

6.5 První a druhá válka v Zálivu

Dalším typickým příkladem působení USA ve prospěch globálního trhu s ropou je tzv. první válka v Zálivu, která je blíže rozebrána v kapitole Frikce světového trhu s ropou. Důvodem pro rozhodnou akci koaličních jednotek pod vedením Spojených států proti agresí Saddáma Hussajna byla obava o významné ropné zdroje nacházející se v oblasti. Dohromady s územím okupovaného Kuvajtu totiž mohl irácký diktátor ovládat až 25% světových zásob ropy. Navíc se konflikt odehrával v bezprostřední blízkosti saúdskoarabských ložisek, jejichž jakékoli ohrožení nehodlaly Spojené státy připustit¹¹². Rozšíření moci tehdejšího iráckého diktátora nepřátelsky naladěného vůči západnímu světu v takto důležité oblasti bylo zcela jasně proti zájmu spotřebitelů, kteří se rozhodli rázně zakročit. USA se staly hlavní silou v koalici spojeneckých sil zformovaných proti Hussajnově agresí v rámci tzv. operaci „Pouštní bouře“. Úspěch této akce a zatlačení iráckých jednotek z Kuvajtu znamenalo eliminaci aktuální hrozby ropným nalezištím, ale také výrazné oslabení vlivu nevypočitatelného diktátora ochotného použít „ropnou zbraň“. Pro specifický vztah mezi Saúdskou Arábií a USA znamenalo silové řešení krize oživení bezpečnostních záruk, které slibovala původní dohoda ze 40. let.

V následujícím desetiletí uplatňovaly Spojené státy vůči Iráku taktiku zadržování, která měla zajistit, že se nebude opakovat ohrožení blízkovýchodních zásob ropy z počátku 90. let. Během tohoto období Spojené státy udržovaly oslabenou pozici Iráku s pomocí sankcí, které byly na Irák uvaleny mezinárodním společenstvím, a faktickou dominancí nad iráckým vzdušným prostorem (Stokes & Raphael, 2010). V podstatě tak první válka v Zálivu v 90. letech pouze přešla do jakési latentní fáze (low-level war). Označení konfliktu následujícího po teroristických útocích z 9. září 2011 jako tzv. „druhá válka v Zálivu“ je z tohoto pohledu poněkud nepřesné, neboť dle některých autorů bylo definitivní odstranění autoritářského Hussajnova režimu a odstranění hrozby pro tok ropy z Perského zálivu součástí dlouhodobější strategie vůči regionu¹¹³. Otevřený střet z roku 2003 tedy v souladu s tímto výkladem lze považovat spíše za eskalaci „doutnajícího“ konfliktu a urychlení postupu Spojených států (a jejich spojenců) v otázce vypořádání se

109 Primární zaměření však i vzhledem k okolnostem vzniku bylo jednoznačně na oblast Perského zálivu.

110 V době ustanovení této jednotky samozřejmě hrálo roli vyvažování vlivu Sovětského svazu v oblasti (zvláště s ohledem na válku v Afghánistánu), s pádem Sovětského svazu je motivace k působení založena spíše na strategické zásoby ropy v oblasti.

111 Viz kapitola *Ropná politika Spojených států po konci studené války*.

112 Podíl Iráku, Kuvajtu a Saúdské Arábie na tehdy známých celosvětových ropných rezervách činil zhruba 40 % (Rutledge, 2006, s. 51). K obavám spotřebitelů přispíval též fakt, že v druhé polovině 80. let se v důsledku zvyšující se poptávky snižovala rezervní kapacita producentů zemí. Omezení či výpadek některých důležitých zdrojů tak mohl odstartovat vážnou krizi.

113 Tuto interpretaci ve svých knihách prosazují například Doug Stokes a Sam Raphael (Stokes & Raphael, 2010) nebo Ian Rutledge (Rutledge, 2006).

s Hussajnovým režimem, než za změnu přístupu¹¹⁴. Tato interpretace ostatně odpovídá celkové konzistenci přístupu Spojených států k oblasti, kdy dominantním motivem jednání byla vždy snaha o zajištění podmínek pro dodávky ropy na trh, respektive zadržení (či odstranění) hrozeb.

Box 20: Druhá válka v Zálivu motivována ropou?¹¹⁵

Za pravý důvod tzv. druhé války v Zálivu bývají často neoficiálně označována irácká ropná naleziště. V oficiálních dokumentech, stejně jako v projevech prezidenta George W. Bushe, se však po roce 2002 nevyskytují žádné zmínky, které by naznačovaly, že ropná naleziště jsou jedním z hlavních důvodů amerického působení na Blízkém východě. Z oficiálních vládních dokumentů té doby nelze vyčíst, že by zajišťování energetické bezpečnosti USA jakkoli souviselo s tehdejší blízkovýchodní politikou. Z hlediska potenciálních zisků je rovněž diskutabilní vedení takto nákladné války, neboť, jak podotýká Christopher J. Fettweis, pokud byla důvodem pro vstup do války v Iráku ropa, pak se jedná o obrovský neúspěch. Navíc neúspěch, který byl již od počátku předvídatelný, neboť je vždy výhodnější zdroje získávat na bázi obchodu než bojem (Fettweis, 2009, stránky 67–68).

Na druhou stranu některé studie, které se objevily ještě před událostmi z 11. září 2001, jednoznačně označují Irák za klíčovou součást budoucí produkce ropy na Blízkém východě. Jak naznačuje například studie provedená institutem Jamese A. Bakera III. z dubna 2001, v zájmech USA rozhodně není, aby irácké ropné bohatství rozvíjel nepřátelsky naladěný režim Saddáma Hussajna (James A. Baker III Institute for Public Policy, 2001). Z hlediska úvah o energetické bezpečnosti z pohledu Spojených států mohlo sehrát roli také to, že zhruba v této době se naděje, které Spojené státy vkládaly do ropných rezerv v okolí Kaspického moře, ukazovaly být přemrštěné. Tehdejší administrativa si tedy jistě uvědomovala důležitost irácké ropy.

Jiné motivy než boj proti terorismu či šíření demokratických hodnot podle některých autorů naznačuje rovněž napojení různých významných činitelů administrativy G. W. Bushe na americké ropné společnosti¹¹⁵, obavy z nedostatečných investic do rozvoje ropných ložisek v oblasti apod. (Noel, 2006). Americký zájem na rozvoji iráckých ropných ložisek naznačují též schůzky odehrávající se v druhé polovině roku 2002 a první polovině roku 2003. V rámci těchto schůzek se setkávali zástupci ropných a těžebních společností ExxonMobil, ChevronTexaco, ConocoPhillips a Halliburton se zástupci iráckého opozičního hnutí, které se mělo po svržení Hussajnova režimu dostat do vedení země. Tito zástupci údajně měli zástupcům americké administrativy a těžebních společností slibovat preferenční přístup k iráckým ropným ložiskům výměnou za své prosazení do čela poválečné irácké správy (Rutledge, 2006, stránky 180–181). Ačkoli většinou výsledky těchto jednání nebyly veřejně komentovány, podle dostupných

114 Citovaní autoři tvrdí, že teroristické útoky z roku 2001 a podezření z podpory terorismu a držení zbraní hromadného ničení byly jen jakousi rozbuškou (viz např. Rutledge, 2006, stránky 53–54). V této interpretaci nicméně nepanuje shoda a například Daniel Yergin (Yergin, 2011) se nepřímou příklání ke zdůvodnění, že se v případě obou válek v Zálivu jednalo o víceméně oddělené konflikty. Dle Yergina sice Hussajnov režim představoval stálou hrozbu, nicméně ne primárně z hlediska dostupnosti ropy, neboť nedisponoval kapacitami nutnými pro dosažení lokální hegemonie (což byl jeden z Hussajnových motivů při invazi do Kuvajtu) a z hlediska exportu ropy byl vzhledem k rozvrácenosti vnitřní infrastruktury příspěvek Iráku relativně velmi malý (Yergin, 2011, stránky 146–147). Shoda mezi autory však vesměs panuje nad tím, že cílem USA nebylo dostat se k ropným zdrojům přímo, ale otevřít iráckou ekonomiku zahraničnímu kapitálu a umožnit irácké ropě dostat se na trh.

115 Více k problematice viz *The New US Middle East Policy and Energy Security Challenges* (Noel, 2006), *Oil is America's Motive for War* (Sachs, 2003) a *The Push for War* (Anatol, 2002).

informací se zde opravdu jednalo zejména o poválečném rozvoji iráckého ropného průmyslu a roli amerických společností. Spojené státy měly samozřejmě značný zájem na dosažení přátelského režimu, který by umožnil poválečné aktivity zahraničních ropných společností a zajistil tok ropy na světový trh. Zároveň měly Spojené státy zájem na negociaci ropných kontraktů a zvýšení podílu amerických společností na iráckém ropném exportu na úkor Ruska a Číny (Rutledge, 2006, stránky 178–186).

V rámci logiky uvažování popsané v kapitole Hegemonie USA, její kořeny a důsledky pro světový trh s ropou není (resp. nebylo) primárním cílem pro USA získání přímého a exkluzivního přístupu k ložiskům ropy nacházejícím se v Iráku, ale otevření irácké ekonomiky zahraničním investicím a ropným společnostem. Motivací pak byla snaha stabilizovat Irák, ustanovit zde režim nakloněný obchodním vztahům se Západem a dostat iráckou ropu na trh¹¹⁶. Představitelé administrativy popírající ropu jako hlavní motiv intervence tak de facto mohli mluvit pravdu, neboť v intencích této interpretace ropa není hlavním motivem. Tím je „internacionalizace ekonomiky země, její otevření a až z těchto procesů následně plynoucí lepší dostupnost ropy na trhu“. Možným potvrzením správnosti této domněnky může být i fakt, že to nakonec nebyla americká ropná společnost, která v Iráku získala významný kontrakt, ale čínská China National Petroleum Corporation (CNPC) (CNN/World Business, 2008)¹¹⁷.

116 Tuto logiku uvažování zastávají mimo jiné již zmínění autoři Doug Stokes a Sam Raphael (Stokes & Raphael, 2010), Christopher Layne (Layne, 2007) nebo Daniel Yergin (Yergin, 2011).

117 Jak je ilustrováno i v kapitole *Významní dodavatelé ropy do USA*, účast jiných než amerických ropných společností na ropných kontraktech není pro Spojené státy problém do té doby, dokud se vytěžená ropa dostává na trh.

7 Světoví spotřebitelé: postavení USA na globálním trhu s ropou

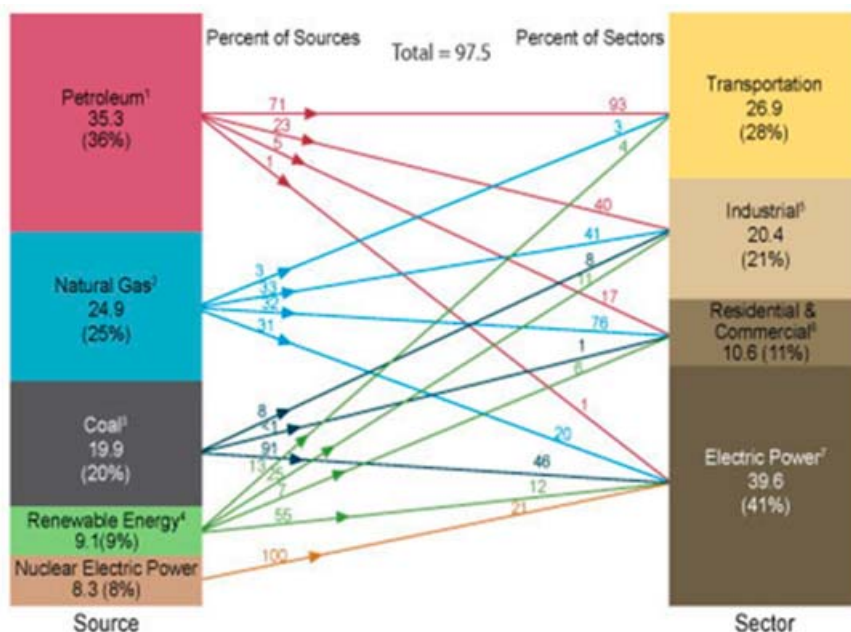
Hedvika Kod'ousková

Následující kapitola pojednává o nových výzvách na současném globálním trhu s ropou, jimž USA jakožto největší světový spotřebitel čelí. Dříve, než však přistoupíme k vylíčení soudobé situace na straně nabídky i poptávky a předpokladů budoucího vývoje, je třeba krátce nastínit, jak si USA v celkové spotřebě zdrojů energie a především ropy stojí a jaká rizika mohou být spojena s pokračující závislostí na dovozu ropy ze zahraničí. Závěrečná kapitola rozebírá dlouholetou diskuzi o dosažení „energetické nezávislosti“ a nastiňuje některá opatření, která mohou přispět k zvýšení energetické bezpečnosti USA.

7.1 Spotřeba primárních zdrojů energie v USA

Spojené státy americké byly ve spotřebě zdrojů energie nezávislé až do 50. let minulého století. Tehdy spotřeba poprvé převýšila domácí produkci a USA začaly některé zdroje dovážet. Kromě krátkého období na konci 70. a na začátku 80. let celková spotřeba primárních zdrojů energie v USA kontinuálně rostla. V absolutních číslech USA dlouhodobě spotřebovaly více zdrojů energie, než kterákoliv jiná země na světě. Teprve v roce 2010 je překonala Čína (British Petroleum, 2011). I tak se USA, v nichž žije cca 4,6 % světové populace, v roce 2006 podílely na 21 % globální spotřeby zdrojů energie při současném podílu 15,1 % na světové produkci. 6% rozdíl mezi podílem na světové spotřebě a produkcí řeší USA zahraničním importem, především ropy (Geri & McNabb, 2011, str. 14). Z uvedených čísel je patrné, že USA spotřebují více energie na hlavu než většina světových spotřebitelů a že je americký způsob života jeden z nejvíce energeticky náročných na světě. Ve spotřebě ropy na jednoho obyvatele překonala USA z vyspělých ekonomik pouze Kanada (British Petroleum, 2011; Luft, 2009, str. 144).¹¹⁸ Celkové spotřebě zdrojů energie v USA dominuje ropa (36 %). Následuje zemní plyn s 25 %, uhlí s 20 % a jaderná energetika s 8 %. Výčet uzavírají obnovitelné zdroje energie s 9 % celkové spotřeby. Nejvíce primárních zdrojů energie je přitom využito k výrobě elektrické energie (41 %) a také v dopravě (28 %) (U.S. Energy Information Administration, 2012 m).

118 Geri a McNabb tento fakt zdůvodňují několika skutečnostmi. Svou roli hraje rozloha USA a klima, tj. množství energie nutné k vytápění v chladnějších regionech, respektive k ochlazování vnitřních prostor v teplejších částech USA. Američané také cestují autem na delší vzdálenosti než obyvatelé jiných spotřebitelských zemí. Podíl na energetické náročnosti má i životní styl Američanů, především obliba velkých rodinných domů (Geri & McNabb, 2011, stránky 16–17).

Graf 5: Primární spotřeba zdrojů energie v USA¹¹⁹

Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2012 m)

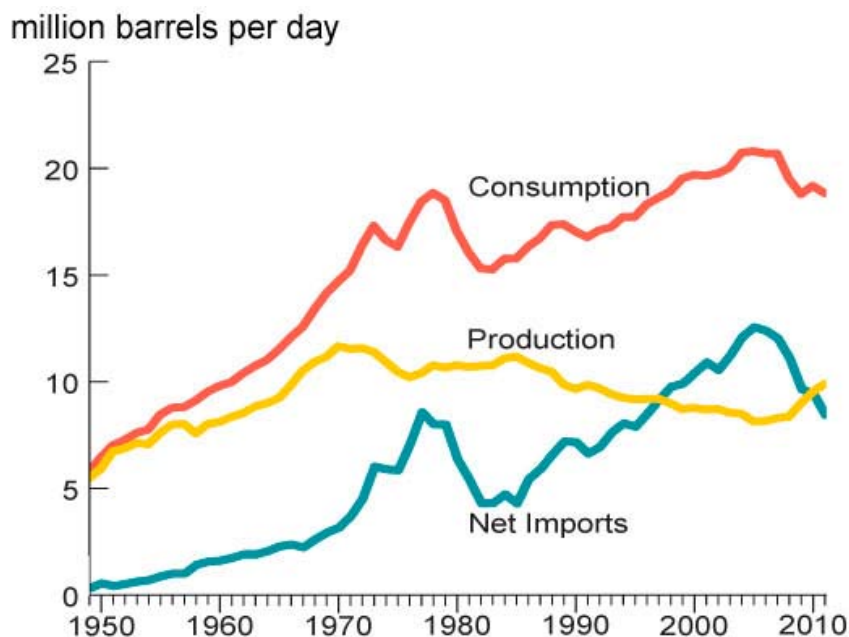
Zaměříme-li se pouze na ropu, s výjimkou posledních let docházelo v USA k trvalému navyšování spotřeby oproti stagnující domácí produkci. Z historického hlediska tak můžeme pozorovat postupný nárůst podílu importu na celkové spotřebě ropy. V roce 1973 dovážely USA ze zahraničí cca 35 % celkové spotřeby. Na počátku 80. let v reakci na ropné šoky podíl klesl na cca 27 %. Do roku 2005 se však znovu vyšplhal až na cca 60 % celkové spotřeby (Crane. et. al. 2009, str. 6)¹²⁰. USA jsou dnes s 18,5 miliony barely denně největším světovým spotřebitelem ropných produktů na světě a současně třetím největším producentem surové ropy ve výši 6,5 milionů barelů denně. Připočítáme-li i jiné zdroje tekutých paliv (získaných např. při těžbě zemního plynu či výrobou biopaliv), bude celková hodnota činit 11,1 milionu barelů denně pokrytých z domácích zdrojů (U. S. Energy Information Administration, 2012 f). USA v roce 2012 dovezly 11 a vyvezly 3,2 milionů barelů ropy a ropných produktů denně, tedy bilance import mínus export dosáhla výše 7,4 milionů barelů denně (U. S. Energy Information Administration, 2012 f).¹²¹ Americká domácí produkce se tak na celkové spotřebě ropy v USA podílela v roce 2011 60 % oproti 40 % ropy a ropných produktů dovezených ze zahraničí¹²² (U. S. Energy Information Administration, 2012 f). Objem importované ropy přitom ještě donedávna převyšoval celkovou spotřebu druhého největšího světového konzumenta (Číny).

119 Množství je udáváno v kvadrilionech BTU. Poznámky k číslicím: 1) Nezahrnuje biopaliva smíchaná s benzínem. Biopaliva jsou zahrnuta pod položkou „obnovitelné zdroje“. 2) Nezahrnuje některá doplňková plynná paliva. 3) Zahrnuje méně než 0,1 kvadrilionu BTU vyváženého koksu. 4) Zahrnuje konvenční zdroje vodní, geotermální, solární, větrné a biomasu. 5) Zahrnuje kombinovanou průmyslovou výrobu elektřiny a tepla i samostatnou výrobu elektřiny. 6) Zahrnuje kombinovanou komerční výrobu elektřiny a tepla i samostatnou výrobu elektřiny. 7) Zařízení na kombinovanou výrobu elektřiny a tepla a samostatné elektřiny, jejichž primárním určením je dodávka elektrické energie obyvatelstvu. Zahrnut je import elektrické energie ve výši 0,1 kvadrilionu BTU.

120 Podobně také (Salameh, 2003, str. 137)

121 Statistiky společnosti BP vyčíslují americkou spotřebu ropy pro rok 2011 na 18,83 milionů barelů ropy denně při současné produkci 7,84 milionů barelů ropy denně (údaj nezahrnuje tekutá paliva získaná z jiných zdrojů, jako je biomasa nebo deriváty z uhlí). USA v téže roce dovezly 11,33 a vyvezly 2,57 milionů barelů ropy denně (British Petroleum, 2012, stránky 8–9,18).

122 Pětiprocentní změna ve prospěch vyšší domácí produkce oproti roku 2011 může být připisována boomu těžby ropy z nekonvenčních zdrojů.

Graf 6: Historický vývoj spotřeby, produkce a importu ropy v USA (1949–2011)

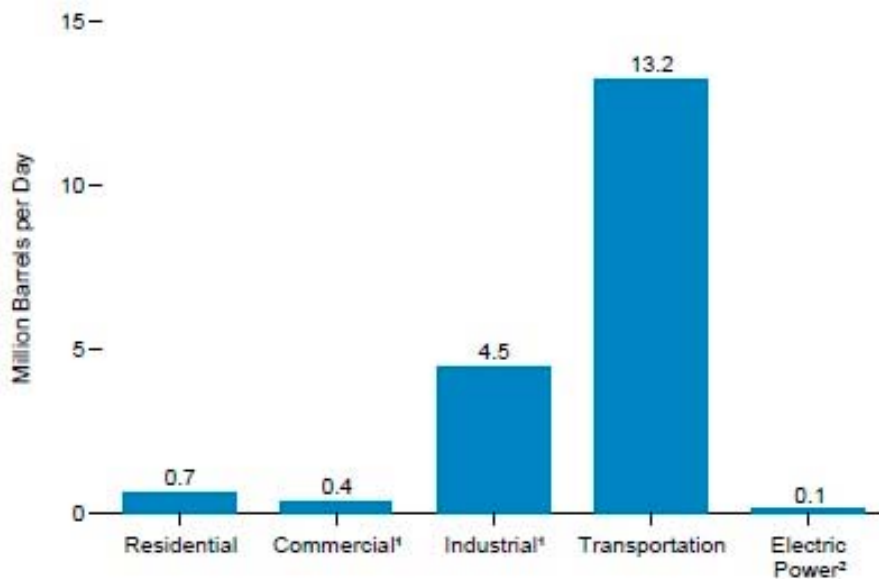
Zdroj: (U. S. Energy Information Administration, 2012 f)

Je zajímavé, že závislost USA na dovozu ropy dosáhla v roce 2005 svého vrcholu a nyní klesá. Nejnovější a v porovnání s historickým vývojem poněkud neobvyklý trend odráží řadu faktorů: od světové hospodářské krize z roku 2008 a pokles spotřeby; přes posilování energetické efektivity; až po zvyšování domácí produkce biopaliv, zvýšenou účinnost rafinérií a především nárůst produkce z nekonvenčních zdrojů. Americká organizace Energy Information Administration (dále jen EIA) předpokládá pokračování nastalého trendu, tedy snižování závislosti na dovozu ropy ze zahraničí, i do budoucna. Důvodem má být jak zvyšování energetické efektivity, tak právě využití nekonvenčních zdrojů. EIA dále předpokládá, že spotřeba tekutých paliv v dopravním sektoru do roku 2035 dále poroste, avšak podíl dovážené ropy se bude dále snižovat díky rostoucí domácí výrobě, která má v následující dekádě výrazně narůstat (U. S. Energy Information Administration, 2012 c, str. 2).

Přes poměrnou diverzifikaci dodavatelů¹²³ a optimistické projekce EIA však prozatím zůstává pro USA nepříjemnou samozřejmostí více jak 90% závislost na spotřebě ropy v dopravě. Zatímco jsou USA téměř soběstačné ve výrobě elektrické energie díky čtvrtině světových ověřených zásob uhlí, více než stovce jaderných reaktorů, bohatým nalezištím nekonvenčních zásob zemního plynu a hydroelektrárnám, situace v dopravě je zcela opačná (Luft, 2009)¹²⁴. Se závislostí na ropě v dopravě se vzhledem k nedostatku alternativ potýkají všichni světoví spotřebitelé. Nelze však přehlížet skutečnost, že USA jsou největším spotřebitelem ropy a ropných produktů na světě, i objemy ropy, které jsou k zabezpečení hladkého chodu americké ekonomiky nezbytné. Zajištění dostatečných dodávek ropy a ropných produktů ze zahraničí proto zůstane minimálně ve střednědobém horizontu klíčovým imperativem americké energetické bezpečnosti.

123 Konkrétní údaje viz následující kapitola knihy „Hrozby plynulosti námořní dopravy ropy“.

124 Podobně (Salameh, 2003, stránky 136–139).

Graf 7: Spotřeba ropy v USA dle sektorů¹²⁵

Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2012 d, str. 164)

Box 21: Závislost na importu ropy Achillovou patou americké národní bezpečnosti?

Závislost na dovozu ropy ze zahraničí má dle řady autorů přímé dopady na americkou národní bezpečnost. Na ekonomické implikace mimo jiné upozorňuje například Gal Luft. Nestabilita v Africe a na Blízkém východě, přírodní katastrofa na území nejvýznamnějších světových producentů, růst islámského fundamentalismu či jiné ohrožení stabilních dodávek ropy a ropných produktů mají výrazné ekonomické konsekvence v podobě navýšení světových cen. Mezi léty 1988 a 2007 dosahovaly výdaje USA za dovoz ropy v průměru 78,5 miliardy amerických dolarů ročně. V roce 2008 při vysokých světových cenách však výdaje za import dosáhly téměř půl bilionu amerických dolarů (Luft, 2009, stránky 144–145). Patrně největší znepokojení pramenící se závislosti na dovozu ropy je však spojeno s obtížností prosazovat cíle americké zahraniční politiky. Nákup ropy ze zahraničí vede k přesunu finančních prostředků i do těch zemí, které nesdílejí americké zahraničně-politické cíle. Prodej ropy či zemního plynu zvyšuje vyjednávací potenciál Ruska či Venezuely, roste také mezinárodní vliv nových spotřebitelských zemí, především Číny a Indie. Na druhé straně samotné USA mohou mít tendenci přehlížet sociální či politickou situaci v některých producentech zemích v protikladu k deklarovaným cílům zahraniční politiky (Luft, 2009, stránky 144–145)¹²⁶.

Jeden z nejucelenějších rozborů dopadů americké závislosti na dovozu ropy na národní bezpečnost USA poskytuje analýza úkolové skupiny pro otázky energetiky a energetické bezpečnosti Rady pro zahraniční vztahy (Council on Foreign Relations – CFR) z roku 2006. Skupina odborníků činných v oblasti energetiky a energetické bezpečnosti ve své stati identifikuje pět hlavních důvodů, proč se závislost na dovozu ropy a ropných produktů do USA těší takové významnosti (Council on Foreign Relations, 2006, stránky

125 Poznámky k číslům: 1) Zahrnuje provozy na kombinovanou výrobu elektřiny a tepla a malé množství provozů vyrábějících pouze elektřinu. 2) Zahrnuje provozy na kombinovanou výrobu elektřiny a tepla a provozy vyrábějící pouze elektřinu a dodávající je obyvatelstvu.

126 Viz předchozí kapitoly nebo také Wirth, Gray, & Podesta, 2003, str. 134.

26–30). V první řadě zásoby ropy umožňují producentům zemím přijmout i takovou politiku, která je v opozici k americkým hodnotám a zájmům (typicky iránský jaderný program; energetická politika Ruska vůči Evropské unii; podpora proti-amerického smýšlení v latinské Americe ze strany Venezuely...). Za druhé, závislost na ropě omezuje schopnost USA navazovat partnerství k dosažení společných cílů (např. neochota Německa či Francie rázně zakročit vůči Rusku; čínská politika vůči „rouge-states“...). Za třetí, nárůst světové spotřeby oproti slabému růstu produkce a volatilita cen vedou k pochybnostem, zda je světový trh schopen zabezpečit stabilní dodávky. Za čtvrté, zisky producentů z prodeje ropy a zemního plynu jsou často v protikladu k principu „dobrého vládnutí“ a zároveň zájmu USA na dostatečných investicích, jež by zvyšovaly množství ropy na světových trzích. V neposlední řadě mají výpadky dodávek ropy a ropných produktů významné ekonomické a politické konsekvence. Nedostatečná koordinace na straně spotřebitelských zemí či ukvapené jednání může situaci výrazně zhoršovat (např. nedostatečná účast Číny a Indie na opatřeních Mezinárodní agentury pro energii – dále jen IEA).

Míru rizik pramenících z americké závislosti na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí hodnotí ve své studii i Keith Crane s kolektivem autorů. Za nejvíce rizikové považují narušení dodávek, vzestup světové ceny za ropu a související náklady, které se odráží na životní úrovni amerického spotřebitele. Globální nabídka a poptávka se vyznačují značnou neelastičností. Jakékoliv omezení produkce se promítá do zvýšení světové ceny ropy, negativně ovlivňuje výdaje USA za import, obchodní bilanci a kupní sílu amerického spotřebitele (Crane et. al., 2009, str. 77). Problematický i je i přesun finančních prostředků do rukou nestabilních či slabých vlád. Příjmy z prodeje ropy například umožnily Venezuele sledovat politiky, které jsou v opozici k americkému cíli vytvoření stabilní, mírové, dynamické demokratické společnosti v Latinské Americe (Crane et. al., stránky 53–54). Za významné považují autoři i náklady, které musí USA vynakládat k ochraně nejvýznamnějších producentů, námořních transportních tras a přepravních uzlů. Přestože je obtížné vyčíslit úspory, které by USA získaly při redukci vojenských sil v zahraničí, autoři studie je odhadují na 12 až 15 % amerického rozpočtu na obranu (Crane et. al., 2009, str. 74).¹²⁷

7.2 Světový trh s ropou a jeho dopady na americkou energetickou bezpečnost

Je pochopitelné, že je energetická bezpečnost USA, coby největšího světového spotřebitele ropy, úzce propojena s vývojem na světovém trhu. Následující část má za cíl ilustrovat současné problematiku stránky globálního trhu s ropou a možné dopady na americkou energetickou bezpečnost. Zabývá se jak vývojem světové poptávky, tak situací na straně producentů, především koncentrací zdrojů v rukou několika málo aktérů, otázkou dostatečnosti investic, tendencí k tzv. „zdrojovému nacionalismu“ a vzestupu státních aktérů oproti soukromým subjektům.

127 Autoři naopak nepovažují za pravděpodobné uplatnění embarga jako formy nátlaku ze strany producentů zemí. Za příklad udávají vývoj událostí po ropných šocích v 70. letech. Nejen, že producentské státy nedocílily změny blízko-východní politiky USA či evropských partnerů, ale došlo i k přijetí opatření ke snižování spotřeby ropy (energetická efektivita a úspory, uplatnění nových technologií...) a také těch, které zmírňují dopady nenadálých výpadků (uvolnění strategických ropných zásob). Z dlouhodobého hlediska se producentům tato politika nevyplatila. Také ve snaze získávat na svou stranu spojence prodejem ropy a zemního plynu za výhodné ceny nejsou producentské státy výrazně úspěšné. Příjemci vždy obhajují především své národní zájmy, bez ohledu na dřívější příznivé vztahy na pozadí energetické bezpečnosti (Crane, 2009, stránky 25–57).

7.2.1 Růst světové poptávky

IEA ve svých výhledech do roku 2035 očekává signifikantní nárůst světové poptávky po zdrojích energie včetně fosilních paliv. Ten však nebude přicházet z nejmypělejších zemí, naopak až 93 % předpokládaného růstu bude pocházet ze států mimo OECD v důsledku ekonomického růstu, rozvoje průmyslu, nárůstu populace a extenzivní urbanizace. Největší zásluhu na růstu světové poptávky budou mít rostoucí asijské ekonomiky, především Čína (36 %) a Indie (18 %), následovány státy Blízkého východu. USA však dle předpokladů IEA zůstanou i v roce 2035 druhým největším světovým spotřebitelem zdrojů energie po Číně, s velkým náskokem před třetím nejvýznamnějším spotřebitelem – Indií (International Energy Agency, 2010, str. 47). Je zřejmé, že se na scénu dostávají noví aktéři, s jejichž energetickými nároky i politikou na světových trzích a v nejvýznamnějších producentních zemích musejí USA dlouhodobě počítat. Jen nárůst spotřeby zdrojů energie v Číně byl od roku 2000 do roku 2008 4x větší než v předchozí dekádě. Předpoklad dalšího růstu zůstává vysoký vzhledem k tomu, že spotřeba zdrojů energie na hlavu je v miliardové Číně stále poměrně nízká, třetinová oproti průměru v zemích OECD (International Energy Agency, 2010, str. 47).

Světová poptávka po ropě poroste při zachování současných politik z 84 milionů barelů ropy denně v roce 2009 na více než 105 milionů barelů ropy denně v roce 2035.¹²⁸ Veškerý růst bude přitom pramenit ze zemí mimo OECD, 57 % z Číny. Poptávka členských států OECD bude naopak klesat. Na zvýšené spotřebě ropy se podepíše především silný ekonomický a populační růst a vzestup světové poptávky po mobilitě, která převyšuje růst efektivity ve spotřebě ropy v dopravě. Podíl dopravy na celkové globální spotřebě ropy tak zejména díky novým spotřebitelům z Asie a Blízkého východu vzroste z 53 % v roce 2009 na 60 % v roce 2035 (International Energy Agency, 2010, stránky 101, 104–105). Také tyto predikce naznačují, že globálnímu trhu s ropou začínají dominovat rostoucí asijské ekonomiky.

Porovnáme-li pořadí šesti nejvýznamnějších importérů ropy z roku 1974 a 2011, zatímco v roce 1974 vedly statistikám největších světových importérů USA a Japonsko (což platí dodnes), následovány SRN, Francií, Velkou Británií a Itálií, dnes je na jejich postech vystřídalý Čína, Indie a také Jižní Korea (Singh, 2010, str. 18; U.S. Energy Information Administration, 2011 a). Stávající pořadí na žebříčkách největších světových importérů ropy nebude nijak překvapivé, uvážíme-li, jakému ekonomickému růstu se Čína a Indie za poslední desetiletí těší. Nejnovější statistiky pro léta 2006 až 2010 sice vypovídají o určitém poklesu ekonomického růstu v důsledku světové hospodářské krize, i tak roční růst HDP činil u Číny 12,7 % v roce 2006, 14,2 % v roce 2007, 9,6 % v roce 2008, 9,1 % v roce 2009 a 10,4 % v roce 2010; u Indie pak ve stejných letech 9,3 %, 9,8 %, 3,9 %, 8,2 % respektive 9,6 % (The World Bank a). Čína je dnes se spotřebou cca 9,8 milionů barelů ropy denně řazena na místo druhého největšího světového spotřebitele hned po USA, přestože je zároveň se 4,3 miliony barelů ropy denně čtvrtým největším ropným producentem (U.S. Energy Information Administration, 2011 a). Dle nejnovějších statistik překonala Japonsko na místě druhého největšího světového importéra. Denně dováží až 5,5 milionů barelů ropy (U.S. Energy Information Administration, 2011 a). Indie na rozdíl od Číny nedisponuje rozsáhlejšími domácími nalezišti ropy. V současnosti je se 3,3 miliony barelů ropy denně po USA, Číně a Japonsku čtvrtým největším spotřebitelem ropy na světě. Jedná se rovněž o jednoho z nejvýznamnějších světových importérů. Indie dováží ze zahraničí více než 2/3 svojí spotřeby (U.S. Energy Information Administration, 2011 a).¹²⁹ Přestože domácí produkce zůstává přibližně na stejné úrovni, spotřeba ropy se od roku 1990 v Indii téměř zdvojnásobila. Závislost Indie na importu ropy ze zahraničí stoupla ze 44 % v roce 1990 až na 70 % celkové spotřeby ropy v roce 2005

128 Statistiky společnosti BP vyčíslují celkovou světovou spotřebu ropy pro rok 2011 na 88,03 milionů barelů ropy denně (British Petroleum, 2012, str. 9).

129 Statistiky společnost BP vyčíslují spotřebu ropy v Indii pro rok 2011 na 3,47 milionů barelů ropy denně, při produkci 857 tisíc barelů ropy denně. Indie ve stejném roce dovezla cca 3,58 milionů barelů a vyvezla přibližně 875 tisíc barelů ropy denně (British Petroleum, 2011, stránky 8–9, 18).

(International Energy Agency, 2007; Misra, 2007, str. 70). Podobně jako v případě Číny se na růstu spotřeby ropy výrazně podepisuje rostoucí automobilový průmysl, když výroba levných automobilů s nízkou prodejní cenou umožňuje milionům spotřebitelům pořízení vlastního auta.¹³⁰

Svůj podíl na rostoucí světové poptávce však mají i samotní producenti. Jak ve své studii uvádějí Kjærstad & Johnsson, mezi léty 2000 až 2007 rostla poptávka po ropě v regionu Blízkého východu o 3 % ročně. Růst o 2,7 % ročně byl ve stejném období zaznamenán v Africe a v oblasti Asie-Pacifik. Tyto tři regiony se mezi léty 2000 a 2007 podepsaly až na 70 % zvýšení světové poptávky po ropě (Kjærstad & Johnsson, 2009, str. 459). IEA předpokládá, že oblast Blízkého východu se bude na růstu světové poptávky po ropě do roku 2035 podílet až jednou pětinou (International Energy Agency, 2010, str. 105). Je možné, že vysoké ceny za ropu a také environmentální dopady spalování fosilních paliv povedou k zmírnění projekcí o budoucí světové spotřebě. Nicméně jiné faktory, především nedostatek alternativ k ropě v sektoru dopravy, naznačují pokračující růst světové poptávky (Kjærstad & Johnsson, 2009, str. 460).

Z uvedených závěrů vyplývají hned dvě otázky, a to dostatečnost světových zdrojů ropy pro uspokojení rostoucí poptávky a také otázka možného střetu zájmů největších světových spotřebitelů, především USA a Číny, v producentických zemích. Úvahy o tom, zda jsou světové zásoby ropy dostatečné k uspokojení rostoucí poptávky po ropě, nás provázejí již několik desetiletí. O dosažení tzv. „peak oil“, tedy jakéhosi pomyslného vrcholu produkce v souvislosti s dosažením geofyzikálních limitů těžby, hovořil geolog M. King Hubbert již v 50. letech minulého století. Současné názorové spektrum je značně různorodé, neboť se neshodne na době, kdy dosáhneme tohoto vrcholu, ani na míře, jak mohou situací zamíchat technologický pokrok v průzkumu a těžbě či kroky k omezení poptávky na straně spotřebitelů. Zastánci blízcího se „peak-oil“ argumentují zejména nepříznivými produkčními trendy, tedy klesající produkcí nejvýznamnějších světových ropných polí a předpokladem dosažení geofyzikálních limitů. Obavy vzbuzuje i klesající trend v objevech nových nalezišť a skutečnost, že se v posledních desetiletích nedaří nacházet obří ropná pole podobná těm v Saúdské Arábii či Kuvajtu. Optimisté naopak zdůrazňují roli nových technologií, které výrazně přispívají k růstu výtěžnosti stávajících nalezišť a zvyšují odhady dostupných zdrojů. Shodují se navíc v názoru, že zhodnotit světové zdroje ropy je mimořádně obtížné. Některé oblasti nebyly dostatečně prozkoumány, a může proto docházet k výrazným odchylkám (Bridge, 2010, str. 525; Mabro, 2010, stránky 9–11; Yergin 2006, stránky 14–18). Např. Robert Mabro ve své stati doporučuje rozlišovat mezi tzv. „absolutním vrcholem“ a „dočasnými vrcholy“. Absolutní vrchol je nezvratný. Jakmile bude dosažen, ropná produkce už nikdy neporooste. K takovému vývoji by však mohlo dojít pouze za splnění následujících podmínek: veškeré světové zdroje ropy byly objeveny a rozvíjeny s maximální efektivitou; na všech polích byly aplikovány nejmodernější technologie zvyšující jejich výtěžnost; technologický pokrok v tomto směru dosáhl svého vrcholu. Lze se proto domnívat, že spíše než dosažení absolutního vrcholu budeme v budoucnu svědky několika dočasných vrcholů produkce, které sice budou mít výrazné ekonomické konsekvence, ovšem situace se časem opět ustálí (Mabro, 2010, str. 10).

130 Tradičním asijským spotřebitelem zůstává Japonsko. Jeho pozice na regionálním i globálním trhu se zdroji energie se však postupně mění, především v důsledku růstu okolních zemí. V době ropných šoků v 70. letech se Japonsko podílelo na 60 % asijské spotřeby ropy. V roce 2005 však podíl Japonska na ropné spotřebě Asie klesl na 25 % a do roku 2020 by měl klesnout až na 14 % (Evans, 2006, stránky 10–12). Japonsko nedisponuje téměř žádnými domácími nalezišti ropy, přestože bylo v roce 2010 se 4,5 miliony barelů ropy denně třetím největším světovým spotřebitelem (U.S. Energy Information Administration, 2011 a). Zatímco ve světových žebříčcích nahrazují Japonsko Čína a Indie, japonská spotřeba ropy by do budoucna měla stagnovat či mírně klesat. Na poklesu se podílejí jak strukturální faktory (stárnutí populace, náhrada ropy jinými zdroji energie...), tak vládní cíle na zvýšení energetické efektivity a úspor. Rozhodnutí japonské vlády omezovat roli jaderné energetiky po havárii v elektrárně Fukušima však může vést k opětovnému příklonu Japonska k fosilním palivům a tím i rostoucí závislosti na jejich dovozu ze zahraničí. Kromě Číny, Indie a Japonska se dnes mezi významné světové spotřebitele ropy řadí i Jižní Korea. Země spotřebovává více než 2,2 miliony barelů ropy denně a je desátým největším spotřebitelem ropy na světě. Jižní Korea však nemá žádná domácí naleziště ropy a je zcela závislá na jejím dovozu ze zahraničí. Zároveň se tak jedná o šestého největšího importéra ropy a také druhého největšího importéra uhlí a zkapalněného zemního plynu (LNG) na světě (U.S. Energy Information Administration, 2011 a).

Jak dokládá samostatná kapitola této knihy, svou roli jistě sehrají i nekonvenční zdroje a geograficky vzdálenější či technologicky náročnější naleziště, jejichž těžba by se mohla při vysokých světových cenách ropy vyplatit. Spíše než na konci „století ropy“ se proto autoři shodují na konci „století levné ropy“, kdy budeme postupovat níže po pomyslné pyramidě, na jejímž vrcholu stojí levné konvenční zdroje kvalitní ropy, směrem k dražším, méně kvalitním, avšak bohatším nekonvenčním nalezištím. Představu o dosažení „vrcholu“ (peak) by v tomto případě nahradila představa o dosažení jakési „náhorní plošiny“ (plateau), tedy výrazného zpomalení sestupné osy produkce. Do jaké míry nekonvenční zdroje zasáhnou do budoucího vývoje, je však stále poměrně obtížné předpovědět (viz kapitola Frikce světového trhu s ropou a Bridge, 2010, str. 41) (Harris & Naughten, 2007; Mabro, 2010, str. 11).

Co se týká vztahů USA a Číny coby nejdůležitějších světových spotřebitelů, i zde se setkáme se zcela rozdílným hodnocením budoucího vývoje. Např. Michael T. Klare předpokládá, že snaha USA i Číny militarizovat svou energetickou politiku v zahraničí (poskytování zbraní a vojenské podpory nejdůležitějším producentům či snaha ochránit zahraniční naleziště s výhradním právem na část budoucí těžby) nutně povede k vzájemnému soupeření a následné přímé konfrontaci. Tato konfrontace přitom nemusí být zamýšlená. Může být výsledkem eskalace regionálního sporu, který ohrozí vitální zájmy obou velmocí a do něž obě velmoci nasadí ozbrojené síly (Klare M. T., 2009, str. 61). Také Daniel Moran & James A. Russell považují energetickou bezpečnost za jednu z nejpravděpodobnějších oblastí, jež může vést k proměně postoje světových mocností k otázce užití síly v mezinárodních vztazích. Ve své stati rozvíjejí situaci, kdy náklady zisku zdrojů energie násilnou (vojenskou) cestou již nebudou převyšovat výdaje za nákup surovin na světových trzích; tedy kdy trh již nebude schopen dostatečně flexibilně reagovat na rostoucí cenu ropy, kdy zanikne víra v tržní mechanismy vyrovnávání nabídky a poptávky a kdy významně utrpí ekonomiky jednotlivých zemí. Práva nakupujících a prodávajících na světových trzích se pak snáze stanou objektem, respektive nástrojem strategického nátlaku (Moran & Russell, 2009, stránky 1–18).

Naproti tomu Daniel Yergin sice riziko určitých kolizí vzhledem k napjatému současnému trhu nepopírá, argumentuje však tím, že případné spory neopustí úroveň standardního ekonomického soupeření. Přímý (vojenský) střet USA a Číny o zdroje energie nelze vzhledem k jejich vzájemné provázanosti očekávat. Pokud by došlo k roztržce mezi oběma státy o ropu a zemní plyn, byla by spíše součástí širších zahraničně-politických sporů (typicky jaderný Írán). Dle Yergina riziko a náklady přímé konfrontace doposud převyšují cenu získaných surovin (Yergin 2006, stránky 69–82; Yergin 2009, stránky 93–94). Podobný názor předkládá ve své stati i Christopher J. Fettweis. Domnívá se, že války o nerostné suroviny nebudou v nadcházejícím století častým jevem tak, jak by se na první pohled zdálo. Historicky k válce, jež by byla založena čistě na „boji o zdroje energie“, dle autora nikdy nedošlo a to ani v případě ropných šoků v sedmdesátých letech, kdy k tomu bylo skutečně blízko. Použití síly se totiž v takových případech nejeví jako praktické a strategické řešení. Nehledě na pravděpodobné fyzické poškození nalezišť a křehké infrastruktury, jejíž nahrazení je obvykle velmi nákladné, zajištění dlouhodobé bezpečnosti dobytých území a hladkého fungování ropných a plynových polí je zatím stále nákladnější než prosté zakoupení surovin na světových trzích. Ačkoliv tedy autor nepopírá, že se projevy jednotlivých aktérů podobají klasické reálpolitice, nástroje, které jsou užívány k dosažení deklarovaných cílů, jsou často ekonomické a diplomatické a odrážejí společný zájem aktérů na stabilním toku ropy a zemního plynu (Fettweis, 2009, stránky 66–70).

Zdá se tedy, že zatímco v minulosti provázely diskuze o čínsko-amerických vztazích na pozadí energetické bezpečnosti spíše obavy z budoucího vývoje, v současnosti získává pozornost i debata o vzájemném energetickém dialogu (Yergin 2009, str. 93). Čína a Indie mají koneckonců jako ostatní spotřebitelské země zájem na adekvátně zásobeném světovém trhu s ropou, jenž je integrální součástí globální ekonomiky. V úvahu je třeba brát i otázku, kterou si pokládá Yergin: „proč by se Čína chtěla dostat do konfrontace s USA o dodávky ropy, když je americký trh tak klíčový pro její ekonomický růst a když jsou oba státy natolik finančně provázané?“ (Yergin 2009, str. 93).

Aktivita Číny na území producentů zemí a jejich dopady na energetickou bezpečnost USA či západních spotřebitelů jsou navíc často přeceňovány. Přestože je čínská energetická politika popisována jako: „aktivní centrálně řízená forma obchodní diplomacie nejvyššího politického vedení v producentech zemích, v kombinaci s působením čínských národních ropných společností (NOCs), jež mají společně zajistit přímou kontrolu nad zahraniční produkcí ropy a dostatečně diverzifikované dlouhodobé kontrakty na dodávky uhlovodíků do Číny“ (Lieberthal & Herberg, 2006, str. 13), i u čínských NOCs hrají svou roli snaha o zisk, otázka mezinárodní konkurenceschopnosti, a také technologický rozvoj a know-how. Čínské a indické národní ropné společnosti se zajímají o přímé zahraniční investice, skupují podíly na zahraničních ropných a plynových polích či investují do průzkumu a rozvoje nových nalezišť s výhradním nárokem na část budoucí těžby. Aktivita NOCs v zahraničí jsou čínskou a do jisté míry i indickou vládou podporovány politicky, diplomaticky i ekonomicky (poskytování zahraniční pomoci a investic, budování infrastruktury...). Tato forma „ropné diplomacie“ je často založena na uzavírání mezivládních dohod a spojování energetické politiky s jinými zahraničně-politickými cíli (Ahmad, 2008; Ahmad, 2009; Andrews-Speed, Liao, & Dannreuther, 2002; Brown, Mukherji, & Wu, 2008; Chen, 2008; Dannreuther, 2003; Jakobson & Zha, 2006; Madan, 2006). Ne všechna ropa, kterou Čína v zahraničí získá, však do „říše středu“ také směřuje. Pěkný příklad poskytuje výstavba ropovodu Atasu-Alašankchou z Kazachstánu do čínského západního regionu Sin-t'iang. Kazachstán je po Súdánu nejvýznamnějším příjemcem čínských zahraničních investic do ropného sektoru a sektoru plynárenství (Andrews-Speed & Dannreuther, 2011, str. 125). Před dostavbou ropovodu však končila většina ropy z nalezišť s více jak 50 % účastí čínských NOCs (ropné pole severní Buzachi, naleziště pod společnostmi AktobeMunaiGas, PetroKazachstan a MangistauMunaiGas) na světových trzích nejen v důsledku nedostatečné infrastruktury, ale také vyšších zisků, které NOCs obdržely na zahraničních trzích v porovnání s dovozem ropy do Číny (Downs, 2006, stránky 43–44; Kozyrev, 2008, str. 223; Seaman, 2010, str. 24). V řadě případů tak noví spotřebitelé z trhu nejenom berou, ale mohou jej i obohacovat o nové zdroje ropy.

Rovněž domněnka, že čínské NOCs vyhrávají světové závody v průzkumu a rozvoji nových nalezišť, nemusí vždy odpovídat skutečnosti. I zde dobře poslouží případ Kazachstánu. Zatímco se v médiích často spekuluje o dominanci Číny v kazašském sektoru energetiky, už méně často je uváděno, že se čínské NOCs prozatím nepodílejí na rozvoji žádného z největších ropných polí (Karachaganak, Tengiz a Kašagan) a že kazašská vláda doposud preferovala k rozvoji environmentálně citlivých a technologicky náročných nalezišť západní partnery (BG, ENI, ExxonMobil, Chevron...),¹³¹ případně ruské společnosti, kteří mají dlouhodobé zkušenosti s těžbou uhlovodíků ve ztížených podmínkách. Posiluje rovněž kazašská KazMunaiGas (Kennedy, 2010, stránky 123–126). I když tedy expanze čínských NOCs do jisté míry mění podobu globálního ropného trhu a lze předpokládat, že se čínské NOCs postupně stávají/stanou jedněmi z nejvýznamnějších globálních hráčů, prozatím za západními společnostmi v některých směrech zaostávají např. v úrovni investovaných prostředků. Jak uvádějí Andrews-Speed & Dannreuther, v průběhu posledních osmnácti let získaly čínské NOCs podíly na více než dvou stech projektech v cca padesáti zemích, jejichž hodnota byla v roce 2009 odhadována na 60 miliard amerických dolarů. Roční investice do průzkumu a produkce každé z nejvýznamnějších světových společností (ExxonMobil, Shell, BP) v roce 2008 však dosahovaly výše 20 miliard amerických dolarů (Andrews-Speed & Dannreuther, 2011, str. 75).

131 Viz kapitola *Ropná politika Spojených států po konci studené války*.

7.2.2 Situace na straně produkce

Samostatnou kapitolu představuje situace na straně produkce. Jak bylo zmíněno výše, spíše než z nedostatku zdrojů, zaznívají vážné obavy o dostatečnost světové produkce ropy v důsledku faktorů, jež omezují dlouhodobé investice do průzkumu a těžby (Kjærstad & Johnsson, 2009, str. 457; Vivoda, 2009, str. 4618). Mimořádnou důležitost je třeba přičítat geopolitickým překážkám; např. nacionalizaci produkce a nedostatku investic (např. Rusko, Venezuela...), či snížené dostupnosti některých nalezišť, bezpečnostní situaci a obtížnosti aplikace nových technologií v řadě producentů zemí (například Írán, Irák...).

Míra, do jaké ovlivňují fungování světového trhu s ropou netržní strategie jeho aktérů, a také rostoucí role národních ropných společností na světových trzích se neseťkávají s výrazným optimismem. Největší nezávislá americká ropná společnost Exxon Mobil se řadí v objemu vlastnictví ropných zásob až na 14. místo za národní ropné společnosti (Council on Foreign Relations, 2006, str. 18). Odhaduje se, že mezinárodní ropné společnosti (International Oil Companies – OILs) mají v držení cca 14 % světových zásob ropy a zemního plynu a podílí se na 11 % ropných zásob spravovaných NOCs. 17 % světových zásob je v rukou ruských společností, zbylých 58 % mají v držení výhradně jiné NOCs (Kjærstad & Johnsson, 2009, str. 458).¹³² NOCs nemusejí reagovat na tržní signály tak, jak by zareagovaly soukromé subjekty. V některých případech to může být pro spotřebitelské země prospěšné. Například společnost Saudi Aramco udržováním nadbytečné kapacity dlouhodobě přispívala k stabilitě na globálním trhu s ropou. Řada z nich však nesleduje tržní signály k investicím, jak je tomu v případě soukromých subjektů, či se potýká s nedostatkem kapitálu a technologií nutných k efektivnímu využití nalezišť a zvyšování těžby (Council on Foreign Relations, 2006, str. 19)¹³³.

Za současný příklad rostoucí nacionalizace je možné považovat např. energetickou politiku Ruska. V roce 2003 byl přijat oficiální dokument „Energetická strategie Ruska na období do roku 2020“, který explicitně usiluje o posílení státní kontroly nad společnostmi v ropném sektoru a sektoru plynárenství především skrz kontrolu exportní infrastruktury. Stát má za tímto účelem podporovat participaci ruských společností na rozvoji a realizaci velkých mezinárodních projektů k transportu ropy, plynu a jiných zdrojů energie na západ i na východ (Andrews-Speed & Dannreuther, 2011, str. 121; Ministry of Energy of the Russian Federation, 2003, str. 2). Tento fakt by potvrzovalo i uvedení nového zákona (Subsoil Resources Law) z roku 2005, který má obnovit státní kontrolu nad existujícími a potenciálními nalezišti ropy a zemního plynu ustanovením nového režimu udělování licencí (Kozyrev, 2008, str. 212). Nový zákon neumožňuje společně s více jak 50 % zahraniční účastí usilovat o získání větších nalezišť či těch, které se nacházejí v blízkosti oblastí důležitých z hlediska bezpečnosti (Blank, 2006, str. 18). Bez zahraničních investic a nejnovějších technologií, které lze uplatnit v náročných sibiřských podmínkách, však může být pro Rusko obtížné uspokojit nejen budoucí zahraniční, ale i domácí poptávku. Zdá se tedy, že v současné době Rusko své strategie přehodnocuje a je více ochotné ke kooperaci se zahraničními partnery tam, kde je to pro něj výhodné.

Na straně producentů zemí nesmíme zapomínat ani na roli OPEC. Zatímco zastánci tzv. „tržního přístupu“ k energetické bezpečnosti zdůrazňují komplementaritu a společný cíl jednotlivých aktérů, tj. stabilní trhy coby efektivní nástroj k dosažení energetické bezpečnosti, uspokojení poptávky spotřebitelů a prostor pro odbyt producentů zemí, jež jsou samy do značné míry závislé na příjmu z exportu ropy a zemního plynu a nemohou riskovat ztrátu exportních trhů; obháječi „strategického přístupu“ k energetické bezpečnosti naopak upozorňují na skutečnost, že většina trhu s ropou je kontrolována vládami či státními ropnými společnostmi a že se do energetických politik producentů a spotřebitelů často promítají strategie tzv. „zdrojového nacionalismu“, jimiž státy usilují o získání většího ekonomického, ale také politického vlivu. Předpokládají,

132 Gal Luft a Anne Korin ve své stati odhadují, že je téměř 80 % světových zásob ropy kontrolováno vládami skrz národní ropné společnosti. Produkční a investiční rozhodnutí těchto vlád mají výrazný dopad na světové ceny ropy (Luft & Korin, 2009 a, str. 342).

133 Podobně viz také (Crane, 2009, str. 16).

že trh nepracuje ideálně, naopak přetlak poptávky nahrává producentům a soustředí značnou moc do rukou OPEC. Jak popisují např. Gal Luft a Anne Korin, členské státy OPEC jsou závislé na ziscích z prodeje ropy. Mají tendenci držet pod kontrolou domácí produkci i světové ceny a znesnadňovat příliv investic ze strany IOCs. Autoři predikují, že vzestup podílu členských států OPEC na světové produkci přinese těmto zemím i větší možnosti, jak ovlivňovat světové ceny ropy ve svůj prospěch, a tak i nesmírný geopolitický vliv (Luft & Korin, 2009 a, stránky 342–343). Existují však i názory, které zpochybňují schopnost producentů zemí omezením produkce či uvalením embarga ovlivňovat zahraniční politiku jiných zemí, jak se ostatně ukázalo i po ropných šocích v 70. letech, a upozorňují na vlastní ekonomickou závislost producentů zemí na zisku z prodeje ropy a zemního plynu (Crane et. al., stránky 14, 25–34).

Otázkou také zůstává, jak rychle se bude vliv členských států OPEC v blízké budoucnosti zvyšovat. Blízký východ zůstává hlavním rezervoárem konvenčních světových zásob ropy. V Perském Zálivu se nachází přibližně polovina světových zásob, členové OPEC pak disponují až 2/3 světových zásob ropy. Těžba ropy na Blízkém východě je navíc výrazně levnější než v jiných částech světa. Blízkovýchodní producenti mohou také těžit z dlouholetých zkušeností a rozvinuté infrastruktury (Crane et. al., 2009, str. 11; Salameh, 2003, str. 141). Pokud by však rostoucí světové ceny ropy přispěly k většímu využití nekonvenčních zdrojů a dražších konvenčních zásob, výrazně by ovlivnily i budoucí podíl OPEC na světové produkci (Council on Foreign Relations, 2006, str. 34; Crane et. al., 2009, str. 12). Např. samotné USA disponují významnými nekonvenčními zásobami ropy (Utah, Colorado, Wyoming), jejichž těžba byla doposud značně finančně nákladná. Vysoké ceny za ropu a rozvinuté technologie těžby však přispívají k vyšší konkurenceschopnosti těchto nalezišť v porovnání s těžbou konvenčních zdrojů.¹³⁴

7.3 Závislost USA na spotřebě ropy: opatření k omezení poptávky, navýšení dodávek, nebo revoluce v dopravě?

Otázkou tedy zůstává, zda je možné zmírnit rizika pramenící z vývoje na světovém trhu s ropou omezením závislosti USA na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí. Historie energetické politiky USA je dlouhodobě spojena se snahou o dosažení „energetické nezávislosti“. Již v době ropných šoků v 70. letech hovořil americký prezident Richard Nixon o tzv. „Projektu nezávislosti“ (Project Independence), který měl do roku 1980 zbavit USA závislosti na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí. Projekt byl založen na třech základních opatřeních: a) navýšení domácí produkce zdrojů energie; b) zvýšení energetické efektivity a úspor; c) rozvoj nových technologií skrz masivní investice do výzkumu a vývoje (R&D) (Woolley & Peters). Podíváme-li se na vývoj spotřeby, produkce a importu ropy v USA, prezentovaný na začátku kapitoly, je zřejmé, že se uvedeného cíle dosáhnout nepodařilo, právě naopak. Jak výstižně komentuje Daniel Yergin, ukázalo se, že je snazší dostat člověka na Měsíc, než dosáhnout energetické nezávislosti (Yergin 2007). Myšlenka úplného vyvázání USA z globálního trhu s ropou se navíc díky jeho charakteru stává prakticky nedosažitelnou. Lze se domnívat, že i v případě naprostého omezení importu ropy a ropných produktů ze zahraničí by byly USA stále ovlivněny vývojem světové ceny ropy, nehledě na obtížnou proveditelnost a ekonomickou nákladnost takového opatření (Crane et. al., 2009, stránky 7–8; Wirth, Gray, & Podesta, 2003, str. 134; Yergin 2007). Závislost USA na spotřebě ropy v dopravě je totiž třeba chápat také jako výsledek dlouholetých vládních politik, hluboce zakořeněného chování spotřebitelů a rozsáhlých investic do ropné infrastruktury (Sandalow, 2008, str. 3). Kroky k omezení závislosti, jež byly v 70. letech navrhovány, však mají své místo v energetické bezpečnostní politice USA dodnes.

¹³⁴ Problematické jsou však environmentální dopady na půdu a vodu a také množství energie spotřebované k těžbě a zpracování nekonvenční ropy (Council on Foreign Relations, 2006, stránky 40–41); (Crane, 2009, str. 83).

Závislost USA na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí mohou výrazně omezit opatření k snížení spotřeby ropy v osobní přepravě. Jeden z často diskutovaných, avšak politicky citlivých kroků představuje zvýšení daní na ropné produkty.¹³⁵ Dle úkolové skupiny pro otázky energetiky a energetické bezpečnosti Rady pro zahraniční vztahy by zvýšení daní vedlo nejen k omezení osobní dopravy, ale také k preferenci spotřebitelů využívat k osobní přepravě úspornější typy automobilů. Zvýšení daní za ropné produkty by tak nepřímo tlačilo na výrobce aut vyrábět automobily s nižší spotřebou (Council on Foreign Relations, 2006, stránky 37–38; Geri & McNabb, 2011, stránky 151–152). Snížení spotřeby u tak velkého konzumenta, jakým jsou USA, by mohlo také zmírnit napětí na světovém trhu s ropou a pozitivně přispívat k opatřením na ochranu klimatu (Crane et. al., 2009, str. 85). Politicky se však jedná o mimořádně citlivé téma, které se vzhledem k společenské nepopulárnosti a ekonomickým dopadům setkává s výraznou opozicí, přestože je daňová zátěž v USA z vyspělých světových ekonomik jedna z nejnižších. Rozdíl je patrný především v porovnání s evropskými spotřebiteli, kde se daň za benzín pozitivně odráží v chování spotřebitele. Evropští či japonští spotřebitelé se také lépe vyrovnávají s nenadálým růstem světové ceny ropy (Chow & Elkind, 2006, str. 149; Geri & McNabb, 2011, stránky 151–152).¹³⁶

Druhou nejčastěji zmiňovanou možností omezování spotřeby v dopravě je pak reforma standardů určujících minimální možnou efektivitu motorů (míle na galon ropy), tzv. Corporate Average Fuel Economy standards (CAFE). Snaha USA uzákonit větší energetickou efektivitu motorů se datuje již do roku 1975 v návaznosti na ropné embargo z let 1973–1974 ze strany arabských producentů. Kongresem prošel zákon Energy Policy and Conservation Act (EPCA), jenž stanovil závazné standardy výkonu motorů pro všechna nová auta (nejméně 27,5 míle a více na galon ropy) a lehká nákladní vozidla vyrobená v USA počínaje modelovou řadou z roku 1978 a zavedl pokuty pro výrobce, kteří by standardů nedosáhli. Opatření tak bylo výraznou pohnutkou pro automobilky, které se chtěly vyhnout finančním postihům. Standardy se však během následujících desetiletí prakticky nezměnily, kromě zvýšení minimální možné efektivity motorů lehkých nákladních vozidel (ze 17,2 na 22,2 mil na galon ropy) z roku 2003. Od roku 1985 až do roku 2007 se otázka nedočkala pozornosti Kongresu a energetická efektivita automobilů spíše klesala (Geri & McNabb, 2011, stránky 80–81). K prvnímu výraznému zvýšení CAFE došlo až v roce 2007, kdy prezident George W. Bush podepsal nový zákon (Energy Independence and Security Act). Zákon stanovil minimální kombinovanou efektivitu automobilů a lehkých nákladních aut na 35 mil na galon ropy počínaje rokem 2020 (Geri & McNabb, 2011, str. 77). Nejnovější vývoj představuje ohlášení postupného zvýšení standardů prezidentem Barackem Obamou. Na jeho základě by mělo docházet k pozvolnému zvyšování minimální efektivity o 4,3 % z 27,3 mil na galon ropy u modelové řady automobilů pro rok 2011 na 34,1 mil na galon ropy u modelové řady vozidel pro rok 2016 (U. S. Energy Information Administration, 2010 a, str. 12).¹³⁷

135 Národní federální daň za benzín byla poprvé uvalena v roce 1932. Poté stoupala pouze mírně z 1 centu na 1,5, respektive 2 centy za galon. Zákon z roku 1956 (Federal Aid Highway Act) zvýšil daň na 3 centy za galon ve snaze získat dostatečné finanční prostředky pro výstavbu dálničního systému v zemi. Daň poté opětovně stoupala, ale pouze mírně v porovnání s mezinárodními standardy. V současnosti činí federální daň 18,4 centů za galon benzínu a 24,4 centů za galon nafty. Kromě federální daně uvalují všechny americké státy své vlastní daně. Celková výše se tedy stát od státu liší. Národní průměr činí 47,7 centů za galon benzínu a 52,2 centů za galon nafty. 0,1 centů za galon je navíc odváděno pro speciální fond tzv. Leaking Underground Storage Tank (LUST) Trust Fund, 2,86 centů za galon potom na jiné projekty, především fond na údržbu dálnic, tzv. Highway Trust Fund (Geri & McNabb, 2011, stránky 149–150); (U. S. Energy Information Administration, 2012 c, str. 10).

136 Podle Keith Crane a kolektivu autorů je společenská přijatelnost zvýšené daňové zátěže odvislá od způsobu, jakým budou finanční prostředky využity. S pozitivním ohlasem by se mohly setkat např. investice do dopravní infrastruktury nebo vývoje alternativ k ropě. Z ekonomického hlediska je třeba posoudit úsporu na výdajích za import při snížené spotřebě na straně jedné a ekonomické ztráty pramenící z vyšší ceny ropných produktů na straně druhé (Crane, 2009, stránky 85–86).

137 Ve sledovaném období je souběžně plánováno postupné snižování emisí CO₂ z 295 na 250 gramů na míli (U. S. Energy Information Administration, 2010 a, str. 12).

V souvislosti se závislostí USA na spotřebě ropy v dopravě se často hovoří také o aktuální otázce zvyšování produkce biopaliv. Standardy na využití obnovitelných paliv v dopravě coby příměsí k benzínu (Renewable Fuel Standards – RFS) byly uzákoněny v roce 2005. V roce 2007 byly tyto standardy signifikantně navýšeny z 9 miliard galonů pro rok 2008 na 36 miliard galonů pro rok 2022 (U. S. Energy Information Administration, 2012 c; Geri & McNabb, 2011, stránky 77,100). V USA je nejčastěji vyžívaným obnovitelným zdrojem energie v dopravě ethanol, vyráběný z kukuřice, v menší míře potom biodiesel, vyráběný z rostlinných olejů (sójových bobů) nebo živočišných tuků. V roce 2010 se v USA coby příměsí k benzínu spotřebovalo 13 miliard galonů ethanolu (U. S. Energy Information Administration, 2012 c). Ethanol vyráběný z kukuřice je však dle odborníků konkurenceschopný pouze díky vládním dotacím ve výši 0,45 amerického dolaru na galon (Volumetric Ethanol Excise Tax Credit – VEETC), které měly být původně ke konci roku 2010 zastaveny (U. S. Energy Information Administration, 2012 c, str. 10). Vládní dotace do domácí výroby a také prodloužení dovozního tarifu ve výši 0,54 amerického dolaru (EIA, 2011, s. 10) však znevýhodňují ethanol dovážený ze zahraničí, kde je výroba výrazně levnější. Například v Brazílii je ethanol vyráběn z cukrové třtiny, která je díky vysokému obsahu cukrů k fermentaci považována za jednu z nejvhodnějších surovin k jeho výrobě. Odborníci se proto shodují na nutnosti odstranění dotací a dovozních tarifů, a tak i plného využití regionů, které jsou k výrobě ethanolu nejvhodnější (Council on Foreign Relations, 2006, stránky 39–40; Crane et. al., 2009, str. 84; Geri & McNabb, 2011, str. 100; Sandalow, 2008, str. 14; Wirth, Gray, & Podesta, 2003, str. 146). Diskuzím neunikají ani náklady na výrobu ethanolu (šlechtění plodin, nároky na využití půdy a vody, hnojení a transport...) v porovnání s konečnou spotřebou a také možné dopady na zvyšování cen potravin. Pozornosti se proto dostává i novým projektům na výrobu ethanolu rozkladem celulózy z dřevěných vláken, i využití zdrojů, které nejsou primárně určené k potravě (rychle rostoucí stromy, traviny či odpadní materiál...) (Crane et. al., 2009, str. 84; Geri & McNabb, 2011, stránky 73, 123–124; Luft, 2009, str. 154).

Box 22: Klíčová energetická legislativa v letech 2005–2010

Energy Policy Act z roku 2005 je dosud platnou novelizací nejdůležitějšího zákona pro sektor energetiky. Z hlediska energetické bezpečnosti a snížení závislosti na importu energií přinášel zákon důležitá ustanovení v otázkách energetických úspor a efektivity¹³⁸. Založil daňová zvýhodnění na vozidla využívající alternativních zdrojů pohonu¹³⁹ a byla rozšířena zvýhodnění biopaliv. Dále byly zpřísněny některé emisní limity v dopravě, z původního návrhu se nicméně do konečné podoby zákona nedostalo například zpřísnění tzv. CAFE standards (viz výše). Rovněž nebyla uzákoněna podpora rozvoje těžby na Aljašce (The Library of Congress). Zákon snižoval těžební poplatky pro hlubokomořskou těžbu ropy a zemního plynu v Mexickém zálivu, na druhou stranu omezil zakládání nových ropných a plynových vrtů v oblasti Velkých jezer.

Energy Independence and Security Act of 2007 udal standardy hospodaření se zdroji energie kromě automobilového průmyslu i v několika dalších oblastech. Kromě standardů pro federální budovy, novostavby a nové způsoby hodnocení úspor energií stanovil tento zákon normy pro spotřebu paliv státními úřady. Jedná se například o zákaz pořizování automobilů, které nesplňují standardy co se týče množství vypouštěných emisí a ekonomičnosti provozu, či nařízení o celkovém snížení spotřeby paliv ve prospěch většího rozvoje alternativních zdrojů do roku 2015. Celková produkce paliv z obnovitelných zdrojů se má podle tohoto zákona rovněž zvýšit. Zákon dále obsahuje např. ustanovení o efektivitě domácích spotřebičů (U.S. Environmental Protection Agency, 2012 b).

138 Ustanovení se dotýkala zejména spotřebičů a stavebnictví.

139 Zejména se jednalo o zvýhodnění pro elektromobily, hybridní automobily a vozy poháněné vodíkovými palivovými články.

Kromě výše zmíněného *Energy Independence and Security Act of 2007* byl dalším důležitým zákonem mezi léty 2005–2010 *Energy Improvement and Extension Act of 2008* z roku 2008. Jednalo se o součást zákona s názvem *Emergency Economic Stabilization Act*, jakéhosi balíčku opatření pro ekonomickou stabilizaci v době globální hospodářské recese. *Energy Improvement and Extension Act of 2008* zaváděl zejména daňové úlevy a finanční pobídky pro alternativní paliva a alternativní zdroje pohonu¹⁴⁰ (U. S. Department of Energy, 2008 a).

Podobně byl zaměřený také *American Recovery and Reinvestment Act* z roku 2009, který byl součástí širšího investičního rámce s úkolem vytvořit nová pracovní místa mimo jiné i investicemi do obnovitelných zdrojů energie. Navazující *Tax Relief, Unemployment Insurance Reauthorization, and Job Creation Act* z roku 2010 zavedl a rozšířil daňové úlevy na alternativní paliva (VEETC) (U. S. Department of Energy).

Tax Relief, Unemployment Insurance Reauthorization, and Job Creation Act of 2010 a *American Taxpayer Relief Act of 2012* jsou zákony udělující daňové výjimky a zavádějící pobídky k využívání některých typů alternativních paliv a dopravních prostředků na alternativní pohon (U. S. Department of Energy).

V roce 2001 byla nařízením prezidenta George W. Bushe založena National Energy Policy Development Group s cílem „...vytvářet státní energetickou politiku pomáhající soukromému a, v případě potřeby, státnímu sektoru a místním vládám zajišťovat spolehlivou, dostupnou a environmentálně šetrnou výrobu a distribuci energie pro budoucnost“. Cílem této skupiny mělo být zmírnění dopadů možné budoucí energetické krize, zejména pak snížit závislost USA na dovozu ropy (Klare, 2004).

Jedním z mnoha opatření, jak snížit závislost na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí, je i zvyšování domácí těžby ropy. Z nalezišť v přímořských vodách byla těžba dlouhodobě povolena pouze v některých částech západního pobřeží Mexického zálivu a Aljašky. Od roku 1982 do roku 2008 Kongres pravidelně schvaloval dodatkové klauzule, které zakazovaly pověřenému orgánu Ministerstva vnitra (Minerals Management Service – MMS) povolovat průzkum a produkci ropy a zemního plynu ve většině federálních vod. Na řadu oblastí se vztahovalo také moratorium na těžbu uvalené prezidentem Georgem H. W. Bushem v roce 1990 a později prodloužené prezidentem Williamem J. Clintonem do roku 2012. Pod moratorii zůstávala naleziště ropy na severoatlantickém pobřeží, na většině pacifického pobřeží, v části Aljašky a ve východní části a části centrálního úseku Mexického zálivu. Z pevninských nalezišť potom Skalisté hory (Rocky Mountains) a chráněné krajinné oblasti na Aljašce (Arctic National Wildlife Refuge – ANWR). Speciální zákon z roku 2006 týkající se Mexického zálivu (The Gulf of Mexico Energy Security Act) pak zakázal těžbu ve východní a centrální části Mexického zálivu až do roku 2022 (U. S. Energy Information Administration, 2009). V roce 2008 však prezident George W. Bush ukončil moratorium z roku 1990. Ve stejném roce se také Kongres usnesl na ukončení zákazů těžby. Přestože moratorium na těžbu do roku 2022 ve východních a centrálních částech Mexického zálivu zůstává v platnosti, ukončení prezidentského moratoria a moratoria Kongresu znamená odstranění zásadní překážky pro rozvoj těžby na atlantickém a pacifickém pobřeží. MMS odhaduje zásoby ropy v nově zpřístupněných oblastech na cca 14 miliard barelů, dalších 3,7 miliard barelů ropy zůstává odhadem pod moratoriem na těžbu v Mexickém zálivu (U. S. Energy Information Administration, 2009).

Zahájení těžby v kritických oblastech je však značně kontroverzní. Roli hrají především obavy z nepřiměřených dopadů těžby na životní prostředí a také nesouhlas některých států se zahájením produkce v blízkosti jejich pobřeží. Odborníci se neshodnou ani v otázce míry přispění zvýšené domácí produkce z konvenčních zdrojů k energetické bezpečnosti USA. Např. Crane a kolektiv autorů doporučují zvážit výhody

140 Zákon se v tomto ohledu týkal zejména biopaliv a hybridních automobilů.

zvýšené domácí těžby a potenciální rizika jsou podle nich především environmentálního charakteru. Rozhodnutí by mělo brát v úvahu i náklady těžby nových či alternativních zdrojů v porovnání s očekávanými pozitivními faktory v podobě zvýšení množství ropy na světových trzích a tak i snížení tlaku na zvyšování světové ceny ropy (Crane et. al., 2009, str. 81). Pro a proti těžbě v kritických oblastech rozebírá ve své stati také Gawdat Bahgat. Zastánci těžby v ANWR argumentují vznikem nových pracovních míst pro místní populaci, zlepšením obchodní bilance USA díky snížení nákladů na import ropy a ropných produktů ze zahraničí a také posílenou schopností USA vyrovnat se s nenadálými výpadky. Odpůrci těžby minimalizují ekonomický a politický přínos a naopak zdůrazňují potenciální riziko pro regionální ekologický systém. Otázkou zůstává i velikost potenciálních zásob v regionu (Bahgat, 2006, str. 194). Podobně jako v případě ANWR bude pokrok v technologii těžby, ekonomické pohnutky, veřejné mínění a environmentální rizika do budoucna určující také pro případné zvyšování těžby v oblasti Mexického zálivu.

Box 23: Nekonvenční zdroje ropy v USA

Významným faktorem, který ovlivňuje podobu současné ropné politiky USA, je rozvoj domácích nekonvenčních zdrojů. Podobně jako v případě zemního plynu (viz kapitola Nekonvenční plyn v USA: Tichá revoluce), kde vývoj těžebních technologií a snižování ekonomické nákladnosti umožnily otevřít do té doby nedostupná naleziště, zažívá i americký ropný průmysl díky těžbě nekonvenčních zdrojů výrazný vzestup. Ropná produkce v posledních pěti letech vzrostla o polovinu – z 5 na více než 7 milionů barelů ropy (2013) (U. S. Energy Information Administration, 2013 g). Růst těžby z nekonvenčních zdrojů by měl pokračovat i v následujících letech. Energy Information Administration odhaduje současné vytěžitelné zásoby břidličné ropy na území Spojených států na téměř 60 miliard barelů (U. S. Energy Information Administration, 2013 a). Dle některých predikcí by Spojené státy mohly do roku 2020 dokonce předstihnout Saúdskou Arábii na pozici největšího světového producenta ropy (Nguyen, 2012). Ačkoliv je tyto předpovědi třeba brát s určitou opatrností, nárůst produkce ropy v USA díky nekonvenčním zdrojům nelze přehlížet. V roce 2013 měla domácí produkce poprvé od roku 1995 předstihnout import (viz graf).

Růst domácí produkce přispívá k energetické bezpečnosti země. Bylo by však mylné se domnívat, že se díky tomu Spojené státy stanou zcela nezávislé na vývoji na světovém trhu s ropou. Globální charakter ropného trhu způsobuje, že se narušení produkce v hlavních producentních regionech či dopravy v klíčových přepravních uzlech promítá do ceny ropy, nehledě na to, kolik jí USA aktuálně těží z domácích zdrojů (Walsh, 2013). Nekonvenční zdroje ropy však mohou významně posílit stabilitu dodávek a snižovat fyzickou závislost USA na importu ropy ze zahraničí. Pozitivní dopad mají také na obchodní bilanci. Obchodní deficit USA činil v roce 2008 více než 42 miliard USD. I díky zvýšené domácí těžbě ropy však klesl na 17,4 miliard USD (Phillips, 2013a; Bartash, 2013)¹⁴¹. Vyšší soběstačnost USA může vést k přesměrování dodávek ropy na jiné trhy, především ten asijský, a také omezit tok „petrodolarů“ do zemí, které nesdílejí hodnoty a cíle americké zahraniční politiky.

USA udržují i značné strategické zásoby ropy (SZR). Podobně jako další členové Mezinárodní agentury pro energii ustanovily USA v roce 1975 své SZR v reakci na ropný šok z let 1973–1974. V roce 2009 dosahovaly americké SZR výše 727 milionů barelů ropy a pokrývaly 75 dnů importu. Zároveň se jednalo o největší pohotovostní zásoby ropy na světě ve vlastnictví konkrétního státu (U. S. Department of Energy, 2012 b). Ropa je skladována v podzemních solných jeskyních v blízkosti rafinérských a distribuč-

141 Svoji roli pochopitelně hrála i ekonomická krize a její následky.

ních center v Mexickém zálivu. Zákon z roku 2005 nařizuje navýšení SZR na jednu miliardu barelů, což překračuje současnou kapacitu úložišť. V současné době proto probíhá proces výběru a rozvoje úložišť nových (U. S. Department of Energy, 2012 b). SZR chrání spotřebitele před krátkodobými a střednědobými výpadky dodávek ropy na světový trh a současným navyšováním ceny. Jsou-li uvolněny v kooperaci s dalšími spotřebitelskými zeměmi, může být jejich přínos ještě větší. Podléhají však potřebě adekvátního managementu. V současné době mohou být SZR uvolněny v odpovědi na „stav národní nouze“ (national emergency) na příkaz prezidenta. Co představuje „stav národní nouze“, však doposud nebylo dostatečně definováno (Crane et. al., 2009, stránky 78–79). SZR byly dosud uvolněny celkem třikrát. V roce 1991 při okupaci Kuvajtu Irákem, v roce 2005 v návaznosti na hurikány Rita a Katrina, které zasáhly Mexický záliv, a nejnověji také v červnu 2011 v odpovědi na výpadky ropné produkce v Libyi a nepokoje v oblasti Blízkého východu a severní Afriky. Právě třetí případ koordinovaného uvolnění SZR (celkem 60 milionů barelů ropy, z toho 30 milionů barelů z amerických SZR) (U. S. Department of Energy, 2012 b), rozdmýchal debatu, zda bylo dění na Blízkém východě a výpadek produkce v Libyi ve výši 2 milionů barelů ropy denně adekvátním zdůvodněním¹⁴². Otázkou zůstává, zda by měly být SZR uvolňovány pouze v případě závažných výpadků produkce či všeobecně při nepřijatelném růstu světové ceny ropy (Bamberger, 2008, stránky 11–13; Council on Foreign Relations, 2006, str. 42).

Důležitým opatřením k posílení energetické bezpečnosti USA je i adekvátní zabezpečení ropné infrastruktury (před přírodními katastrofami i cílenými útoky), a tak i redukce ekonomických nákladů spojených s výpadkem rafinérských kapacit nebo částí distribuční sítě. Na významnosti tak získává nejen zabezpečení námořní přepravy ropy, o němž je pojednáno v samostatné kapitole, ale i zabezpečení domácí infrastruktury. Nedostatky v této oblasti mohou činit USA více zranitelné než závislost na dovozu ropy a ropných produktů ze zahraničí. To se ostatně ukázalo po hurikánech Rita a Katrina, které zasáhly Mexický záliv, vyřadily z provozu signifikantní část americké zpracovatelské a distribuční sítě a připomenuly nutnost modernizace energetické infrastruktury či potřebu vytváření nadbytečných kapacit, záložních zdrojů a dostatečné sítě rafinérií (Bahgat, 2006, str. 196; Chow & Elkind, 2006, str. 147; Yergin 2005, str. 7).

7.4 Závěr

I přes výše uvedená opatření je „energetická nezávislost“, definovaná jako dosažení absolutní soběstačnosti či úplné vyvážení ze světových trhů, pro USA stejně jako pro jakéhokoliv jiného světového spotřebitele prakticky nedosažitelná. Velmi však záleží na tom, jak si pojem „energetická nezávislost“ vyložíme. Yergin vidí cíl energetické nezávislosti v dosažení energetické bezpečnosti. Vychází přitom z předpokladu vzrůstající vzájemné závislosti na světových trzích. Spíše než na nereálné snaze vyvázat se ze světových trhů závisí dle Yergina energetická bezpečnost na schopnosti USA koordinovat vztahy s ostatními aktéry (Yergin 2007; Yergin 2006; podobně Bahgat, 2006, str. 199). Energetickou nezávislost je možné pojímat také jako možnost volby. Luft a Korin ji chápou jako schopnost USA vyvázat se z vlivu nepřátelských režimů, jejichž moc je odvislá od ropných rezerv, které vlastní; tj. schopnost nebýt subjektem kontroly jiných (Luft & Korin, 2009 a, stránky 28, 34). Energetická nezávislost znamená redukcí role ropy v mezinárodních vztazích tak, že již nebude mít strategický význam a bude ji možné chápat jako kteroukoli jinou tržní komoditu (Luft, 2009, str. 153).

142 Je zajímavé, že SZR nebyly uvolněny v mnoha dalších případech, ať už se jedná o výpadek venezuelské produkce na přelomu let 2002 a 2003 či tzv. druhou válku v Perském zálivu. Bushova administrativa patrně považovala za moudřejší uchovat si zásoby ropy pro případ, že by USA čelily teroristickému útoku na sebe nebo Saúdskou Arábii.

Celkově tak docházíme k myšlence, že USA mohou dosáhnout energetické nezávislosti, pokud se stanou nezávislé nejen na dovozu ropy, ale na ropě samotné, nalezením alternativního zdroje pro dopravní sektor. V první fázi např. přizpůsobením nově vyráběných automobilů tak, aby byly schopné fungovat na více různých druhů pohonných hmot, což by mohlo podnítit i rozvoj nové infrastruktury doposud odvislé od dlouhodobé spotřeby ropy (Luft, 2009, str. 154; Luft & Korin, 2009 a, stránky 58–59; podobně Sandalow, 2008, stránky 6–9). Významnou roli do budoucna pak hraje využití elektrické energie v dopravě a výroba automobilů, které budou moci kombinovat spotřebu pohonných paliv s dobíjením z elektrické sítě (plug-in hybrid electric vehicles – PHEVs), či přímo automobilů na elektrický pohon, které by mohly sloužit coby dopravní prostředek na kratší vzdálenosti (Luft, 2009, str. 155; Luft & Korin, 2009 a, stránky 63–65; Sandalow, 2008, stránky 6–9). Uvážíme-li, že americká rodina obvykle vlastní dvě a více aut, mohlo by se auto na elektrický pohon stát reálnou alternativou vedle klasického automobilu.

8 Významní dodavatelé ropy do USA

Martin Jirušek

V následujících kapitolách bude věnována pozornost nejvýznamnějším dodavatelům ropy do Spojených států. Výběr vychází z oficiální vládní statistiky U. S. Energy Information Administration aktuální v době tvorby této publikace (viz U. S. Energy Information Administration, 2013 c). Vzhledem k tomu, že oblast Blízkého východu byla podrobně rozebrána v předchozích kapitolách, bude se tato část knihy věnovat roli dalších významných dodavatelů – Kanady, Venezuely a Mexika.

8.1 Kanada

8.1.1 Historie

Zrod ropného průmyslu v Kanadě se datuje zhruba do stejného období jako ve Spojených státech, tedy do poloviny 19. století. Významná produkce ve světovém měřítku nicméně začala až v období mezi světovými válkami. Během druhé světové války a po ní byla rozvíjena ropná ložiska především v kanadské provincii Alberta. V tomto období získala na důležitosti v důsledku politických událostí na Blízkém východě a v Latinské Americe, které byly potenciální hrozbou ropným dodávkám z těchto zemí (Randall, 2005, s. 265)¹⁴³. Na rozvoji kanadských ložisek měly v tomto období zásluhu zejména nadnárodní ropné společnosti, převážně pak ty americké, které využily pobídek kanadské vlády. Aktivity nadnárodních ropných společností nacházely podporu i v provinční vládě programově zaměřené na svobodné působení soukromého kapitálu, která v nich spatřovala nejsnazší cestu, jak ropná ložiska rozvíjet a podporovala je na úkor lokálních kanadských těžebních společností. Nadnárodní ropné společnosti také do sektoru přinášely potřebné know-how a kapitál. Byly za to „odměněny“ nízkými těžebními poplatky (royalties) a byla jim ponechána volná ruka při rozvoji ložisek. V průběhu 50. a 60. let nicméně začala růst nespokojenost drobných kanadských producentů s aktivitami nadnárodních ropných společností. V tomto období dominovaly produkci kanadské ropy čtyři společnosti z okruhu tzv. Seven Sisters: Royal Dutch/Shell, Imperial/Exon¹⁴⁴, Texaco a Gulf. Tyto společnosti využívaly pro své rafinérie mimo provincii Alberta levnou importovanou ropu a ropa z Alberty tak jen těžko nacházela uplatnění. Pro producenty v Albertě byly ceny importované ropy neúnosně nízké (Brownsey, 2007, stránky 95–96)¹⁴⁵. Postupně byl tedy reorganizován trh s ropou tak, aby byl ochráněn před levnými importy a využíval domácí zdroje. Kanadě nicméně v tomto období napomohl vývoj na mezinárodní scéně, když růst cen ropy akcelerovaný prvním ropným šokem donutil nadnárodní ropné společnosti hledat levnější zdroje. Jejich pozornost se proto obrátila mimo jiné i ke Kanadě. V reakci na ropný šok a související krizi založila federální kanadská vláda v roce 1974 státní ropnou společnost Petro-Canada, s jejíž pomocí chtěla získat větší kontrolu nad domácími zdroji a méně spoléhat na nadnárodní ropné společnosti. V reakci na druhý ropný šok, stoupající ceny paliv a veřejné mínění stavící se proti vyvážení zisků z kanadského nerostného bohatství ven ze země¹⁴⁶ zvýšila kanadská levicová vláda v rámci

143 Viz příslušné kapitoly této knihy.

144 Imperial byla kanadská dceřiná společnost Standard Oil of New Jersey – pozdější společnosti Exxon. Celkový podíl nadnárodních ropných společností na kanadském ropném průmyslu byl na konci 60. let až 98% (Brownsey, 2007, stránky 96–97).

145 Problematicky bylo vnímáno i upozadování kanadských ropných společností a vyvážení zisků z těžby ropy mimo kanadské území.

146 Vzhledem k dominanci amerických ropných společností byly tyto nálady zaměřeny právě proti těmto společnostem (Rutledge, 2006, s. 82).

tzv. National Energy Program (NEP) svoji ingerenci v ropném průmyslu¹⁴⁷, posílila pozici Petro-Canada a přijala řadu opatření, které měly snížit závislost na dovozu ropy, podpořit domácí ropné společnosti a zachovat ropné zásoby pro domácí potřebu (Scarfe, 1980, stránky 98–99). Tato politika zasáhla do vztahů s USA, neboť měla dopad na zájmy amerických ropných společností operujících v Kanadě¹⁴⁸. Se změnou vlády a kolapsem světových cen ropy v polovině 80. let však byl NEP opuštěn a nadnárodní ropné společnosti tak opět mohly volněji operovat. Integrace severoamerických trhů v letech 1988, respektive 1994, která omezila možnosti státní ingerence v ropném průmyslu, pak definitivně ukončila snahy kanadské vlády o izolaci země před výkyvy v cenách ropy a projekt NEP skončil (Scarfe, 1980, s. 100)¹⁴⁹.

Liberalizace kanadského ropného sektoru v 90. letech minulého století vyústila v masivní přísun kapitálu ze strany USA, respektive nákup kanadských ropných společností jejich americkými protějšky v hodnotě cca 40 miliard kanadských dolarů (Rutledge, 2006, s. 84). V jisté omezené míře se opakovala situace z 50. a 60. let, kdy kanadskému ropnému průmyslu dominoval zahraniční kapitál. I díky těmto akvizicím se Kanada v roce 2001 stala největším dodavatelem ropy do USA.

Box 24: Nekonvenční zdroje ropy v Kanadě¹⁵⁰

Kanada disponuje v současnosti zhruba 170 miliardami barelů v prokázaných rezervách, tedy těch s 90% pravděpodobností těžitelnosti. Přední místo v žebříčku držitelů nejrozsáhlejších ropných rezerv však Kanada díky tomuto značnému množství drží teprve posledních deset let. Od 70. let 20. století docházelo k setrvalému poklesu množství ropy v konvenčních nalezištích a původní předpokládaný termín vyčerpání těchto zdrojů určený na rok 2060 se zdál být dokonce výrazně nadhodnocený (Brownsey, 2007, s. 92). Sestupný trend byl zvrácen v roce 2003 zařazením tzv. ropných písků mezi ropné rezervy. Tento zdroj bývá označován jako nekonvenční, neboť na rozdíl od tzv. konvenčních zdrojů zde není ropa obsažena ve volně přístupných podzemních ložiscích, ale je součástí horniny, z níž je následně získávána dalšími poměrně složitými postupy. Ačkoli přítomnost a potenciál ropných písků byly známy již dříve, do té doby známé technologie nebyly schopné zajistit efektivní a ekonomicky udržitelnou těžbu. Díky technologickému rozvoji a stoupající ceně ropy však začalo být možné tento zdroj těžit za ekonomicky udržitelných podmínek. S rozvojem technologií zároveň masivně vzrostl objem potvrzených, ale i předpokládaných rezerv. Ropné písky nyní tvoří 98 % kanadských zásob ropy (Slutz, 2013, stránky 5–6). Dle kanadského Ministerstva přírodních zdrojů existuje předpoklad, že současné potvrzené rezervy mohou dále vzrůst až na 315 miliard barelů (Government of Canada, 2013), což je více, než jsou současné potvrzené rezervy Saúdské Arábie. V případě takového vývoje a při zvážení potenciálu nekonvenčních zdrojů v USA je možné, že se současná energetická mapa producentů a spotřebitelů může dočkat zásadního překreslení. Kromě benefitů v podobě rozvoje „bezpečného“¹⁵⁰ zdroje na severoamerickém kontinentu však stále panují dohady o environmentálních dopadech těžby nekonvenčních zdrojů.

147 Například zavedla státní 25% podíl ve všech ložiscích (Weir, 2001). Vůči NEP se nejvíce vymezovaly západní provincie, které byly dominantní, co se týče produkce ropy.

148 Mimo jiné tato opatření zahrnovala také převzetí několika původně dceřiných společností od tzv. „Big Four“ kanadskou vládou, zakládání ropných společností vlastněných provinciálními vládami atd. (Rutledge, 2006, s. 82).

149 PetroCanada byla částečně zprivatizována, nicméně z obavy před převzetím společností některou z nadnárodních ropných společností stále zůstávají uvaleny restrikce na maximální možný podíl vlastněný jediným, respektive jediným zahraničním, podílníkem. Někteří autoři, jako např. Ian Rutledge, za tímto opatřením vidí strach z opakování situace, kdy kanadskému ropnému průmyslu dominovaly americké ropné společnosti (Rutledge, 2006, s. 84).

150 Bezpečného ve smyslu umístění v nekonfliktní oblasti pod správou státu náležejícího do kulturního okruhu západních zemí.

8.1.2 Specifický vztah Spojených států a Kanady

Spojené státy a Kanada patří mezi jedny z nejpropojenějších ekonomik na světě. Denně se mezi nimi uskuteční obchody v hodnotě téměř 2 miliardy dolarů, přičemž obchody související s energetikou představují největší podíl z této částky (Slutz, 2013, s. 2). V roce 2011 dosáhl kanadský export do USA v oblasti energetiky 120 miliard dolarů včetně zhruba 2,7 milionů barelů ropy a ropných produktů denně (Government of Canada, 2013). Z Kanady tak pochází zhruba 1/3 veškeré ropy importované do Spojených států (U. S. Energy Information Administration, 2013 c), což z Kanady dělá nejvýznamnějšího importéra ropy do USA. Na tuto pozici se severní soused Spojených států postupně dostával od 80. let, kdy se USA zaměřily na diverzifikaci zdrojů importované ropy v reakci na předchozí ropné šoky. Pro Spojené státy znamená dovoz energií a surovin z Kanady zásadní zvýšení energetické bezpečnosti, přičemž klíčová role Kanady pro energetický sektor USA je pochopitelně významně determinována přírodními podmínkami. Kanada je šestým největším producentem ropy na světě a disponuje 3. největšími potvrzenými ropnými zásobami na světě hned po Saúdské Arábii a Venezuele¹⁵¹. Vzájemnou závislost obou zemí dokládá fakt, že prakticky veškerý kanadský ropný export směřuje právě do USA¹⁵² (U. S. Energy Information Administration, 2013 d).

Vztahy mezi Spojenými státy a Kanadou byly nejen v otázkách dodávek ropy utuženy zřízením Severoamerické zóny volného obchodu (NAFTA) v roce 1994¹⁵³. Vzájemná spolupráce v otázkách energetiky byla dále posílena skrze North American Energy Working Group v roce 2001 (Government of Canada, 2009). Stabilitu vztahů mezi Kanadou a USA kromě „tvrdých dat“ ilustrují také prohlášení a kroky členů různých prezidentských administrativ, realizované projekty i důležitost, kterou Kanadě přisuzují nejrůznější dokumenty zabývající se energetikou a energetickou bezpečností USA¹⁵⁴. Kanada je pro Spojené státy, respektive pro americké ropné společnosti nesporně vhodný partner i z hlediska nízkých obchodních bariér a rozsáhlé privatizace ropného sektoru. Americký kapitál zde může poměrně volně proudit, pouze s jistými omezeními uvalenými na maximální možný podíl zahraničního kapitálu v kanadských ropných společnostech (Rutledge, 2006, stránky 83–84, viz výše).

Na rozdíl od ostatních hlavních exportérů ropy do USA má Kanada specifické postavení z hlediska socio-kulturních aspektů vzájemných vztahů. Jedná se o zemi srovnatelně ekonomicky vyspělou, náležející ke stejné kultuře a vyznávající stejné hodnoty. Na rozdíl od producentů ropy na Blízkém východě,

151 98 % těchto zásob tvoří tzv. ropné písky, jejichž zahrnutí do potvrzených rezerv celkové zásoby podstatně navýšilo. Těžba ropných písků se stala ekonomicky únosnou až se zvýšením ceny ropy v poslední dekádě. Stále však panují dohady o jejich environmentálních dopadech a udržitelnosti.

152 Podobná situace je v případě zemního plynu (Asia Pacific Foundation of Canada, 2012). Kanada je také jedinou zemí, do které USA vyvázejí surovou ropu.

153 Integrace trhů začala již o 6 let dříve zřízením zóny volného obchodu mezi Kanadou a USA. Významným ustanovením byl závazek pro obě strany exportovat do partnerské země množství ropy (resp. plynu) ekvivalentní dodanému množství za posledních 36 měsíců (s výjimkou specifikovaných případů, zejména nenadálých krizí). Toto ustanovení zakládalo jakousi bezpečnostní pojistku zamezující náhlým výpadkům dodávek. Vzhledem k povaze partnerství mezi USA a Kanadou v otázkách energetiky je tato klauzule de facto zavazující téměř výhradně pro Kanadu (Rutledge, 2006, s. 82–83; Foreign Affairs, Trade and Development Canada). Z hlediska vlastní energetické bezpečnosti se jedná pro Kanadu o na první pohled poměrně nevýhodný závazek. Kanada totiž sama musí poměrně značné množství ropy, necelý 1 milion barelů ropy denně, importovat (IndexMundi). Tato situace je však do značné míry způsobena vnitřními faktory, jako je například kompatibilita kanadských rafinérií s lehkou ropou těžnou ve Spojených státech (naopak platí podobný vztah mezi těžkou kanadskou ropou a rafinériemi v USA na pobřeží Mexického zálivu), která je navíc levnější než ropa importovaná ze vzdálenějších destinací (Shauk, 2013).

154 Například hned první zpráva tzv. National Energy Policy Development group (pracovní skupina vytvořená nařizením prezidenta G. W. Bushe v roce 2001 pro otázky tvorby a rozvoje energetické politiky schopné obstát před novými výzvami v energetice) identifikovala Kanadu jako jednoho z nejdůležitějších partnerů v otázkách energetiky a doporučovala navázání těsnější spolupráce v souvisejících otázkách (The National Energy Technology Laboratory, 2001).

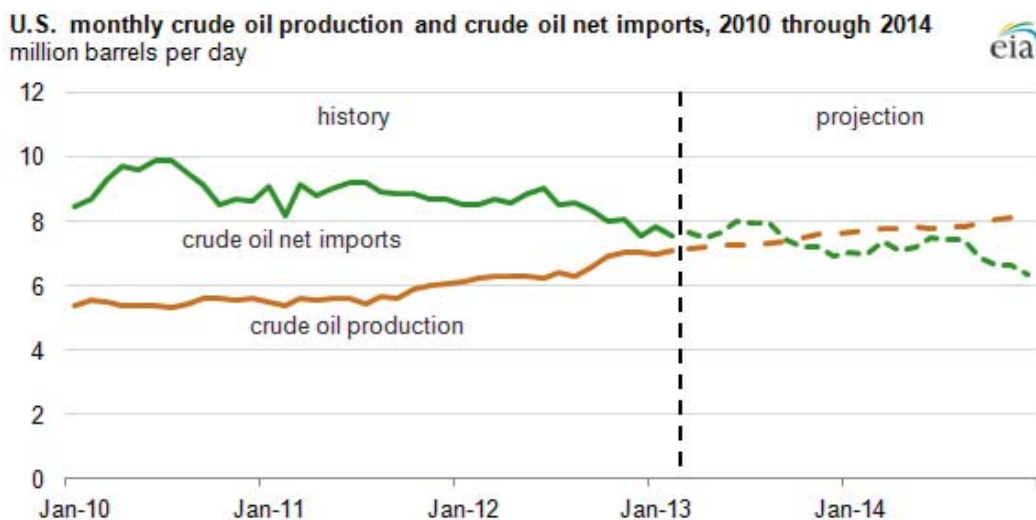
Kavkazu, či ve střední Asii jsou tak při zajišťování toku ropy z Kanady používány odlišné nástroje. Tyto nástroje jsou narozdíl od jiných producentů zemí výhradně ekonomické či politické povahy. Pro armádu či jiné silové nástroje politiky zde není místo¹⁵⁵.

8.1.3 Nová situace na poli ropných zdrojů

Vztah Spojených států a Kanady může projít v budoucnu významnými změnami s dopadem nejen na postavení Kanady jako dodavatele energetických komodit, ale i pro energetickou politiku USA. Tyto změny mohou být zapříčiněny několika faktory, které jsou pozorovatelné již dnes. Zřejmě nejviditelnějším faktorem je zvýšené využívání nekonvenčních zdrojů fosilních paliv, které výrazně změnilo postavení USA na energetických trzích¹⁵⁶. Díky zvýšené produkci zemního plynu a ropy na území Spojených států je predikce taková, že import těchto surovin z Kanady do USA bude klesat (viz Graf 8). Pro Kanadu to může znamenat, že Spojené státy již nebudou představovat neomezený trh schopný pohltit veškerý kanadský ropný export¹⁵⁷.

Existuje zde navíc problém s nedostačující přepravní infrastrukturou. Kapacita kanadských ropovodů přivádějících kanadskou těžkou ropy k americkým rafinériím v jižní části Spojených států je omezená a pokud se tento problém nevyřeší¹⁵⁸, může to spolu s rostoucí produkcí na straně Kanady a potenciálně i na straně USA¹⁵⁹ donutit kanadské ropné společnosti k diverzifikaci odběratelů. Pozornost se v tomto směru zaměřuje zejména na asijské trhy, k jejichž dosažení by napomohlo rozšíření ropovodu Trans Mountain, respektive stavba ropovodu Northern Gateway, vedoucích na západní pobřeží (Slutz, 2013, s. 9).

Graf 8: Historie a vývoj produkce a importu ropy v USA

Zdroj: (U. S. Energy Information Administration, 2013 b)

155 Viz kapitoly pojednávající o oblasti Blízkého východu, střední Asie, Kavkazu a Latinské Ameriky.

156 Viz kapitola *Nekonvenční plyn v USA: Tichá revoluce*.

157 Na druhou stranu to spolu s rostoucí produkcí na straně Kanady podněcuje kanadské ropné společnosti v expanzi na nová odbytíště. Viz dále.

158 Jedním z řešení by mohl být v současnosti hojně diskutovaný ropovod Keystone, respektive jeho rozšíření. Stavba této dopravní cesty se však komplikuje především z environmentálních důvodů (Ramseur, 2013).

159 V případě USA se jedná o predikovaný nástup těžby ropy z břidlic. Viz Box 23 *Nekonvenční zdroje ropy v USA*.

Právě rostoucí poptávka po energiích v asijských zemích je vedle rostoucí schopnosti USA saturovat svou vlastní poptávku po ropě a plynu z vlastních zásob dalším faktorem, který může změnit postavení Kanady a energetickou situaci na severoamerickém kontinentu. Tento stav si dobře uvědomují i čínské společnosti, které se snaží v rozvoji kanadských zdrojů stále více angažovat. V posledních 4 letech čínské investice v kanadském energetickém sektoru rostou dosud nevídaným tempem. V roce 2010 byly například jen v kanadské provincii Alberta, hlavním centru těžby ropy, realizovány investice čínských společností v hodnotě 15 miliard kanadských dolarů (Slutz, 2013, s.). Příliv čínského kapitálu pak neustal ani v následujících letech. Poslední významnou akvizicí je převzetí významné kanadské těžební společnosti Nexen čínskou CNOOC za více než 15 miliard dolarů na začátku roku 2013 (Rocha, 2013). V některých případech začíná dokonce čínský kapitál konkurovat tomu americkému, jako v případě převzetí podílu ConocoPhillips v kanadské těžební společnosti Syncrude Canada, nejvýznamnějším kanadským producentovi ropy z ropných písků (The Jamestown Foundation, 2011 s. 10)¹⁶⁰.

Zvýšená aktivita na poli investic do kanadského ropného sektoru korelovala s oživením v čínsko-kanadských vztazích v roce 2009¹⁶¹. Odraz mění se situace je patrný také v aktivitách různých nevládních organizací a think-tanků. V roce 2011 byla například v rámci think-tanku Asia-Pacific Foundation of Canada ustanovena zvláštní skupina pro energetické otázky, která aktivity asijských společností v Kanadě vnímá jako příležitost, kterou musí Kanada využít v rámci měnící se situace na poli energetiky, a nikoli jako hrozbu (Asia Pacific Foundation of Canada, 2012).

Tabulka 5: Nejvýznamnější investice čínských společností v Kanadě od konce roku 2009

Cíl investice (společnost)	Hodnota v USD	Investor
Teck Resources	1,5 mld.	China Investment Corp.
AOSC	1,9 mld.	PetroChina
Syncrude	4,65 mld.	Sinopec
Penn West Energy	1,25 mld.	China Investment Corp.
EnCana	2,21 mld.	PetroChina
Opti	2,1 mld.	CNOOC
Nexen	15,1 mld.	CNOOC

Zdroj: (The Jamestown Foundation, 2011; McKinnon, 2012). Sestavení: autor

Od roku 2007 uskutečnili asijská investiční společnosti¹⁶² ve Spojených státech a Kanadě 13 investic v hodnotě přesahující 1 miliardu dolarů. Ačkoli ¾ těchto investic byly realizovány v USA a pouhá ¼ v Kanadě, z hlediska objemu vynaložených financí se rozhodně nedá říci, že by Kanada byla ze strany asijských investorů opomíjenou zemí. Naopak, zatímco ve Spojených státech byl ve většině případů cílem investic odkup podílů

¹⁶⁰ Čínské snahy se neomezily jen na území Kanady. Ještě mnohem dříve, v roce 2005, se CNOOC snažila uskutečnit akvizici americké společnosti UNOCAL. Viz dále.

¹⁶¹ Cena ropy se v tomto období opět ustálila na hodnotě schopné garantovat udržitelnost těžby z ropných písků. Čínské společnosti, povzbuzené tímto vývojem, za významné finanční podpory ze strany státu a na rozdíl od amerických společností relativně nedotčené ekonomickou krizí, začaly na poli akvizic vykazovat zvýšenou aktivitu (The Jamestown Foundation, 2011, s. 11).

¹⁶² Kromě čínských ropných a chemických společností to byly společnosti z Japonska (Mitsubishi Corporation, Mitsui&Co. atd.) a Jižní Koreje (Korea National Oil Corporation). Z hlediska objemu investic však dominovali čínští investoři (Slutz, 2013, stránky 11–12).

společností a tvorba „joint-ventures“, v případě Kanady se často jednalo o akvizici celých společností. To byl kupříkladu případ společností Nexen (viz výše) či OptiCanada, které obě převzala čínská CNOOC¹⁶³, či Daylight Energy, kterou koupila čínská petrochemická společnost SINOPEC (Krauskopf & Xu, 2011). Přes tato fakta a nesporně rostoucí vliv čínského kapitálu se zdá, že se Spojené státy zatím nemusejí obávat „konkurence ve vlastním domě“. Přestože se zdají být částky vydané čínskými společnostmi za kanadské akvizice vysoké, jsou v porovnání s ostatními finančními aktivitami čínských společností ve světě jen jedněmi z mnoha a rozhodně zatím nelze mluvit o vytlačování amerických společností. Přítomnost amerických ropných společností a kapitálu v Kanadě je jednak dlouhodobější a jednak jsou částky, které za tu dobu do kanadského ropného sektoru přitekly z USA, stále nesrovnatelně větší (The Jamestown Foundation, 2011, stránky 11–12). Nelze ani očekávat, že by se situace vlivem čínských investic v dohledné době výrazně proměnila. V případě čínských investic v Kanadě se rovněž nejedná o snahu získat práva na exkluzivní dodávky ropy s vyloučením trhu. Ropa vytěžená s pomocí čínského kapitálu v Kanadě proudí stále z velké většiny na základě existujících kontraktů do USA (The Jamestown Foundation, 2011, stránky 12–13).

Na základě logiky, která byla nastíněna při popisu strategie chování Spojených států v mezinárodních vztazích, respektive zajišťování toku ropy na trh, nejsou čínské investice vnímány primárně jako hrozba, dokud nezakládají pro Čínu (či jiný stát) exkluzivní přístup ke zdroji. Na druhou stranu je možné, že administrativa USA pohlíží na čínské aktivity optikou strategického uvažování. Dokládají to například okolnosti zamýšleného převzetí americké společnosti UNOCAL čínskou CNOOC, která za americkou společnost nabízela 18,5 miliard dolarů. Proti této akvizici se vzedmula nejen vlna veřejného odporu, ale především odmítavé reakce Kongresu z důvodu deklarovaného možného ohrožení národní bezpečnosti. CNOOC svoji nabídku nakonec stáhla a UNOCAL byla převzata americkou společností Chevron za nižší částku, než jakou nabízel čínský zájemce (Xinhua News Agency, 2005; White, 2005). V Kanadě pak již zmiňovaná uskutečněná akvizice společnosti Nexen ze strany CNOOC rovněž vyvolala zvýšenou pozornost a byla přezkoumávána Výborem vlády USA pro zahraniční investice¹⁶⁴ (Slutz, 2013, s. 15).

Případnou změnu pro vztahy Spojených států a Kanady mohou znamenat spíše „vnitřní“ faktory, zejména pak rapidní rozvoj vlastních zásob ropy z nekonvenčních zdrojů, které v USA zažívají bezprecedentní vzestup. Některé zdroje, včetně oficiálních vládních agentur, hovoří o tom, že by se Spojené státy měly do roku 2020 stát největším producentem ropy na světě a předstihnout dokonce Saúdskou Arábii (U. S. Energy Information Administration, 2012 q). To by zřejmě vyústilo i v reformulaci vládní politiky USA¹⁶⁵ a následně částečnou, víceméně nucenou, reorientaci Kanady na jiné, primárně zřejmě asijské, spotřebitele. Svoji roli v případné, byť částečné, reorientaci kanadského ropného exportu na asijské trhy bude hrát i otázka dopravy. Plánování a stavba nových dopravních cest na západní pobřeží¹⁶⁶, které by umožnily lepší přístup k asijským trhům a umožnily rozvoj i ložiskům v odlehlejších částech Kanady, jsou však velice komplikované¹⁶⁷.

163 CNOOC (China Natural Offshore Oil Corporation) je největší čínský offshore producent ropy a zemního plynu (CNOOC Limited, 2005). V případě společnosti Nexen se však jednalo spíše o investici do významné těžební společnosti, než do kanadského nerostného bohatství, neboť Nexen většinu svých těžebních aktivit realizuje mimo území Kanady, primárně v Severním moři či západní Africe (Tertzakian, 2012).

164 K přezkumu došlo, neboť Nexen vlastnil aktiva i na území USA (Slutz, 2013, s. 15).

165 Klíčový bude zejména dominantní koncepční přístup k otázce, tedy zda se Spojené státy spolehnou na tržní principy, či zda bude v případě ropy (a případně i zemního plynu) uplatňována větší ingerence federální vlády. Významnou roli bude rovněž hrát ochota vlády k udělování těžebních licencí na federální půdě.

166 Rozšíření Trans Mountain pipeline, respektive stavba Northern Gateway pipeline. Viz výše.

167 Rozvoj těžby nekonvenčních zdrojů postavil dříve objevené zásoby ropy a plynu v odlehlých severních teritoriích do ekonomicky nerentabilní pozice z hlediska těžby a následné dopravy ke spotřebitelům v USA. Jejich budoucí uplatnění je však možné na asijských trzích (Slutz, 2013, s.17).

Na případu rozšíření ropovodu Keystone¹⁶⁸ lze ilustrovat, jak zdoluhavý může celý proces být. Lze se přitom domnívat, že v případě zmiňovaných kanadských ropovodů bude proces povolování a výstavby neméně složitý vzhledem k chráněným přírodním územím, jimiž má vést¹⁶⁹.

8.2 Latinská Amerika

Latinská Amerika je další významná oblast, odkud Spojené státy dovážejí ropu. Mexiko a Venezuela zaujímají třetí, respektive čtvrté místo v pořadí nejvýznamnějších exportérů ropy do USA, navíc je Latinská Amerika jednou z nejvýznamnějších oblastí, co se týče objemu potvrzených rezerv konvenční ropy. V tomto ohledu oblast konkuruje dokonce Blízkému východu¹⁷⁰.

Mexiko a Venezuela spolu s Kolumbií exportují do USA více ropy než Saúdská Arábie (U. S. Energy Information Administration, 2013 c). Nebylo tomu tak ovšem vždy. Rapidní nárůst importu ropy ze zemí Latinské Ameriky odstartoval, podobně jako v případě Kanady, na počátku 80. let 20. století, respektive od tzv. „druhého ropného šoku“. Tehdy se Spojené státy začaly cíleně snižovat svoji závislost na blízkovýchodní ropě a reorientovaly se na země západní polokoule¹⁷¹. Orientace na Latinskou Ameriku byla pro USA výhodná i z jiného důvodu. Už od vyhlášení tzv. Monroeovy doktríny¹⁷² vnímaly USA Latinskou Ameriku jako svoji sféru vlivu, v rámci níž si vyhradily právo hájit své zájmy. Ačkoli nelze hovořit o dominanci Spojených států nad státy v této oblasti, blízkost jednoho z mocenských center a posléze světového hegemonu působila silně proti jakýmkoli pokusům dominanci USA v této části světa zpochybnit. Na rozdíl od oblastí, které se začaly Spojeným státům „otevírat“ až po pádu železné opony, je v případě států Latinské Ameriky patrný jejich dlouhodobý vliv¹⁷³. Tento vliv se samozřejmě dotýká i ropného průmyslu. Spojené státy přisuzují ropným rezervám v Latinské Americe strategickou důležitost, zvláště pro případ nenadálých frikcí na světovém trhu. Geografická a relativně i kulturní blízkost dělají z latinskoamerických zdrojů bezpečnější alternativu ke zdrojům z Blízkého východu, o čemž se Spojené státy v poválečném období přesvědčily hned několikrát.

168 Předmětem diskusí je zejména rozšíření stávajícího ropovodu, proti kterému brojí občanská a environmentální sdružení, neboť má dle plánů procházet některými citlivými regiony a oblastmi s rezervoáry pitné vody (TransCanada). Zmíněný ropovod se však zdá být zásadním pro dostatečný odbyt kanadské ropy a životaschopnost amerických rafinérií. Nekonvenční ropa těžená v USA je velmi lehká (s nízkou hustotou), většina rafinérií ve Spojených státech (zejména na pobřeží Mexického zálivu) je však uzpůsobena na zpracování těžší ropy, která se nachází právě v Kanadě. Infrastruktura schopná dopravit těžkou ropu z Kanady k rafinériím v USA je tak zcela klíčová (Slutz, 2013, s. 20; Phillips, 2013). Z tohoto pohledu je pravděpodobné, že minimálně ve střednědobém horizontu budou Spojené státy vlastní lehkou ropu z nekonvenčních zdrojů vyvážet a dovážet ke zpracování budou těžkou ropu (mimo jiné) z Kanady (Sreekumar, 2013).

169 Environmentální překážky a odpor místních komunit se obecně mohou stát jedním z největších problémů brzdících nejen rozvoj infrastruktury, ale i samotnou těžbu. Tyto faktory mají potenciál ovlivnit i další tok zahraničních investic.

170 V některých statistikách je Venezuela v otázce ropných rezerv dokonce řazena před Saúdskou Arábii díky dosud ne zcela prozkoumaným ložiskům v tzv. pásu řeky Orinoko a potenciálu nekonvenčních zdrojů (U. S. Energy Information Administration, 2013 a).

171 Viz box Box 15 *Diverzifikace zdrojů a přechodné zmírnění závislosti na blízkovýchodní ropě v 80. letech.*

172 Viz Box 10 *Monroeova doktrína*

173 Vzhledem k tomu, že se jedná o oblast dlouhodobé sféry zájmů USA, mají zde tyto zájmy širší historické souvislosti a neomezují se jen na nerostné bohatství. Signifikantní vliv USA je možné zaznamenat i ve státech, které nejsou z hlediska nerostného bohatství pro USA významné. V této kapitole se však budeme věnovat státům Latinské Ameriky bohatým na ropné zdroje, kde ropná politika doplňuje tradiční působení Spojených států v oblasti. Venezuelu a Mexiko, nejvýznamnější latinskoamerické vývozece ropy do USA (viz úvod), spolu s Kolumbií jmenoval National Energy Policy Report z roku 2001 jako tři pro USA nejvýznamnější země Latinské Ameriky v otázkách rozvoje těžby a exportu ropy (U. S. Energy Information Administration, 2013 e; The National Energy Technology Laboratory, 2001). V realitě po 11. září 2001 je pro Spojené státy navíc významné zajistit ropné zdroje mimo oblast Blízkého východu a to i přes zřejmě velmi bohaté vlastní nekonvenční zdroje ropy.

8.2.1 Venezuela

Jak již bylo řečeno výše, Venezuela je jedním z největších producentů a exportérů ropy na západní polo-kouli. Zároveň disponuje jedněmi z nejvýznamnějších světových zásob ropy a to jak v konvenčních, tak nekonvenčních ložiscích¹⁷⁴. Ropný průmysl, respektive zisky z prodeje ropy, tvoří podstatnou část rozpočtových příjmů. Významné postavení v ekonomice si ropný průmysl drží i přes to, že v posledních letech byl zaznamenán jistý pokles produkce v důsledku vysychání některých starších ložisek a nedostatku financí k rozvoji nových¹⁷⁵. Venezuela je jedním ze 4 nejvýznamnějších exportérů ropy do USA dodávající cca 10 % celkového množství importované ropy. Své postavení si drží i přes to, že export do USA od 90. let 20. století významně poklesl a tento trend nadále pokračuje (viz dále)¹⁷⁶. Pro Spojené státy je však Venezuela významná také proto, že dodává téměř polovinu tzv. těžké ropy zpracovávané v amerických rafinériích na pobřeží Mexického zálivu (Rutledge, 2006, s. 97; U. S. Energy Information Administration, 2013 d).

8.2.1.1 Historie a mezníky ropného průmyslu ve Venezuele

Počátky rozvoje ropného průmyslu se ve Venezuele datují zhruba od konce druhé dekády 20. století. Za rozvojem tamních těžko přístupných ložisek stála především britsko-holandská Royal Dutch/Shell a americká Jersey Standard, jedna z nástupnických firem někdejší Standard Oil. Významnou roli v počátcích ropného průmyslu sehrál tehdejší venezuelský diktátor generál Juan Vicente Gómez, který, ve snaze přilákat do země zahraniční kapitál, uděloval velice volným způsobem těžební licence¹⁷⁷ a de facto na míru zahraničnímu kapitálu a s pomocí amerických ropných společností prosadil v roce 1922 zákon upravující podmínky těžby na venezuelském území¹⁷⁸. V následující dekádě se ropný průmysl ve Venezuele rozvinul ohromující rychlostí právě díky stabilním podmínkám, které Venezuela, na rozdíl od dalšího významného hráče v oblasti – Mexika, nabízela zahraničním ropným společnostem. Na konci 20. let se Venezuela stala po Spojených státech druhým největším producentem a největším světovým exportérem ropy (Yergin, 1991, stránky 236, 434; Randall, 2005, s. 230)¹⁷⁹. Po Gomézově smrti sice došlo na začátku 40. let k jisté úpravě zákona ve smyslu zvýšení odvodů ze zisku ropných společností státu¹⁸⁰, podstatné úpravy však byly zavedeny až s další revoluční změnou v roce 1945 (Rutledge, 2006, s. 85). Nový zákon

174 Pokud by se potvrdily odhady nekonvenčních zásob v pásu řeky Orinoco, disponovala by Venezuela pravděpodobně největšími zásobami ropy na světě (U. S. Geological Survey, 2009).

175 Venezuela v tomto ohledu trpí podobnými potížemi jako Mexiko i když v menším rozsahu. Viz dále.

176 Venezuela se zaměřuje na větší diversifikaci odběratelů. Jedním z nejrychleji rostoucích odběratelů je Čína, která v posledním desetiletí import z Venezuely navýšila více než desetinásobně (U. S. Energy Information Administration, 2012 o).

177 Udělování licencí provázela korupce a byly udělovány povětšinou Gomézovým přátelům a příbuzným, kteří je pak dále prodávali zahraničním ropným společnostem. Tímto způsobem přišla k těžební licenci i společnost Jersey Standard (Yergin, 1991, stránky 233–237; Painter, 2010, stránky 491–493).

178 Silně autoritářský charakter Gomézova režimu se zpočátku ukazoval pro příliv zahraničních společností příznivý, neboť garantoval stabilitu a předvídatelnost podnikatelského prostředí. Nedemokratický režim tak fakticky poskytl živnou půdu pro rozvoj ropného průmyslu tak, jak se tomu v dalších letech mělo stát i v jiných zemích bohatých na ropu.

179 Těžební operace byly zpočátku dominovány 3 společnostmi – americkými Gulf (dnes Chevron) a Pan American (později součást Standard Oil of Indiana – Amoco, dnes součást BP) a Royal Dutch/Shell. Později po boku Royal Dutch/Shell zůstala americká Jersey Standard, respektive její místní pobočka s názvem Creole. (Yergin, 1991, stránky 236, 434; Randall, 2005, s. 230).

180 Další změnou měla být povinnost ropných společností investovat do výstavby a rozvoje venezuelského ropného průmyslu a povinné využití venezuelských rafinérií, což mělo omezit vyvážení zisku ze země (Randall, 2005, s. 230). Významnou roli v urovnání sporů mezi americkými ropnými společnostmi a venezuelskou vládou sehrála tehdejší administrativa Spojených států. Roli sehrál také fakt, že si Spojené státy během 2. světové války silně uvědomovaly strategický význam ropy nacházející se v dosahu jejich geopolitického vlivu (Painter, 2012).

byl mnohem důslednější než předchozí dva roky stará úprava a fakticky ukládal ropným společností odvádět venezuelské vládě 50 % ze zisku. Spojené státy se začaly obávat silících levicových proudů projevujících se právě zvyšující se ingerencí státu, silícími hlasy po znárodnění ropného průmyslu či rostoucí mocí zaměstnaneckých organizací, a začaly pochybovat, zda vláda pod vedením socialistické strany Acción Democrática představuje dostatečně pevnou hráz vůči komunismu¹⁸¹. V roce 1948 nicméně proběhl další převrat, který svrhnul vládu a nastolil vojenský autoritářský režim (Randall, 2005, stránky 230–235). Z pohledu Spojených států se jednalo o uklidnění situace, neboť extrémně levicové nálady byly tímto na nějakou dobu umlčeny a hrozba znárodnění ropného průmyslu pominula¹⁸². S novým režimem dokonce USA realizovaly několik programů vojenské spolupráce ve formě výcviku venezuelských vojenských jednotek se zřejmým cílem ochrany investic a aktivit amerických ropných společností. Důležitost venezuelských ropných rezerv byla dostatečně pádným argumentem, který Spojené státy poháněl ke spolupráci s venezuelskými vládami nehledě na to, jak autoritářské metody používaly. I další aktivity Spojených států vůči Venezuele tak byly vedeny s cílem ochraňovat aktivity a investice amerických ropných společností a zadržovat komunismus. Na této situaci se nezměnilo nic ani po dalším převratu v roce 1958, kdy se po demokratických volbách vrátila k moci strana Acción Democrática. Spojené státy nový režim podpořily výměnou za garance investic amerických ropných společností (Painter, 2010, s. 492).

I přes poněkud turbulentní vývoj na politické scéně venezuelská ropná produkce stoupala. V roce 1960 bylo množství vyprodukované ropy více než 3x vyšší, než v polovině 40. let a venezuelská ropa tvořila v tomto období polovinu amerických ropných importů (Painter, 2010, s. 492). Zahraniční ropné společnosti si stále zachovávaly svoji důležitost, neboť disponovaly kapitálem a know-how, tolik potřebnými elementy pro rozvoj ropných ložisek. Venezuelská vláda si důležitou roli ropných společností uvědomovala a přes to, že se na první pohled zvýšenými odvody ze zisku jejich pozice zhoršovala, požívaly tyto společnosti také několika významných výhod. Výměnou za setrvání v zemi tak bylo například zjednodušení režimu vydávání a prodlužování těžebních licencí (Randall, 2005, stránky 262–265).

Významné změny s celosvětovým dopadem, ve kterých Venezuela sehrála klíčovou roli, se udály na přelomu 50. a 60. let. Dlouhodobě nízké ceny ropy a výnosy z těžby způsobené mimo jiné objevy nových ropných ložisek¹⁸³ přispěly k nespokojenosti producentů zemí se systémem, který ovládaly „západní“ ropné společnosti. Nacionalistické tendence získávaly na síle a byly předzvěstí událostí následujících let, kdy vyústily ve vlnu znárodnění ropných společností. Prvním krokem na cestě ke změně poměru sil v neprospěch nadnárodních společností bylo sjednocení zemí disponujících ropnými zásobami. Významnou zásluhu na něm měla právě Venezuela, která celý proces de facto iniciovala. V roce 1959 se Juan Pablo Pérez, venezuelský ministr zodpovědný za ropný průmysl, sešel se svým saúdským protějškem Abdullahem Taríkem a uzavřeli dohodu, která se o rok později stala základem pro zformování Organizace zemí vyvážejících ropu – OPEC.

S rostoucí emancipací producentů zemí v otázkách ropného průmyslu procházel proměnou i ropný průmysl ve Venezuele. V roce 1959 venezuelská vláda oznámila, že již nebude udělovat další těžební licence zahraničním ropným společnostem a o rok později byla založena první státní vertikálně integrovaná

181 Již v tomto období administrativa prezidenta Trumana uvažovala o vyslání vojenských jednotek do oblastí. Vojenská mise měla mít oficiálně za cíl výcvik venezuelských jednotek, ve skutečnosti však mělo jít o pojistku proti komunistickým diverzním silám a prostředek pevnějšího zakotvení vlivu USA. K vyslání jednotek však nakonec nedošlo. Jedním z důvodů byl jednak nejednotný postoj administrativy a také odpor samotné Venezuelské vlády k jakékoliv formě vojenské spolupráce (Randall, 2005, stránky 233–235).

182 Přes to se nedalo hovořit o ideálních podnikatelských podmínkách pro operace ropných společností, neboť i autoritářský režim si uvědomoval cenu svého ropného bohatství a zvýšil opět odvody ze zisku ropných společností (Rutledge, 2006, s. 85).

183 Nové zdroje ropy byly otevírány především na Blízkém východě, svoji roli nicméně sehrála také ložiska v Latinské Americe, kde se, jak bylo řečeno výše, ropná produkce během necelých dvou dekad zvýšila několikanásobně.

ropaná společnost *Corporación Venezolana de Petroleo*, která se začala významně angažovat v otázkách rozvoje domácího ropného průmyslu a technologií. Během 60. let docházelo v souladu s trendem v ostatních producentních zemích k dalšímu významnému zvyšování daňové zátěže zahraničních ropných společností operujících na venezuelských nalezištích¹⁸⁴. Další zhoršení postavení pro zahraniční kapitál přišlo v roce 1971, kdy bylo ustanoveno, že po vypršení koncesí budou všechna těžební práva zahraničních ropných společností převedena na venezuelský stát. Vrchol nacionalizačních tendencí nastal v roce 1976 kompletním zestátněním ropného průmyslu včetně převedení podílů a licencí zahraničních ropných společností na nově vzniklou *Petróleos de Venezuela S. A. (PDVSA)*.

V následujících letech po nacionalizaci byly realizovány masivní státní investice do ropného sektoru, mohutná podpora ropného průmyslu byla realizována na úkor ostatních průmyslových odvětví i sektorů ekonomiky. Příznivé podmínky pro rozvoj venezuelského ropného sektoru vytvořila i mezinárodní situace po ropných šocích charakterizovaná zvýšenými cenami ropy a odklonem Spojených států od Blízkého východu k alternativním dodavatelům, mezi něž patřila právě Venezuela. Po tomto příznivém období, kdy země bohatla a životní úroveň se zvyšovala, však nastala v polovině 80. let krize. Masivní rozvoj ropného průmyslu a závislost Venezuely na něm z ní však udělaly jeden z učebnicových případů tzv. *Holandské nemoci*. Nevyrovnaná obchodní bilance daná nekonkurenceschopností ostatních odvětví a zboží na zahraničních trzích, nízké ceny ropy v 80. letech a v neposlední řadě růst zadluženosti obyvatelstva vedly k nepokojům. I přes prováděné reformy se však situace příliš nezlepšovala a veřejnost vnímala tato opatření nastavená Mezinárodním měnovým fondem spíše jako nadměrnou zátěž zhoršující jejich životní podmínky. Východiskem z krize se měly stát zahraniční investice, dominantně v ropném sektoru jakožto nejvýznamnějším průmyslovém odvětví. Země tak zažila další významnou změnu, když byl po letech státního dirigismu ropný sektor opět otevřen zahraničním investicím. Ropná politika byla reformována a PDVSA získala postupně v určování směru této politiky výraznou autonomii. Své aktivity přitom společnost modelovala čím dál více dle tržních principů. Cílovým odběratelem zvýšené těžby měly být především Spojené státy, na jejichž trhu chtěla PDVSA získat větší podíl¹⁸⁵. Spojené státy tento obrat vítaly, neboť doufaly, že zvýšenou obchodní výměnou napomohou odluce Venezuely od ostatních zemí organizace OPEC¹⁸⁶. Zvýšení vývozu venezuelské ropy do USA, který mezi lety 1991 až 1997 narostl téměř dvojnásobně z 1 na 1,8 milionu barelů ropy denně, hodnotila administrativa Billa Clintona kladně také proto, že šlo o další krok ke snížení závislosti na ropě z oblasti Blízkého východu (Rutledge, 2006, stránky 88–91; Wilpert, 2003).

184 Obavy o stabilitu dodávek a klesající domácí produkce vedly Spojené státy spolu s dalšími významnými spotřebiteli k tomu, že tlačily na ropné společnosti, aby přistoupily na podmínky producentních zemí (Bird & Brown, 2005). Dělo se tak přes to, že podle odhadů amerických ropných společností činily na počátku 70. let odvody venezuelské vládě až 80 % (Randall, 2005, s. 285). Situaci začal komplikovat i americký program importních kvót, který omezoval odbyt nejen venezuelské ropy (viz Box 11 *Mandatory Oil Import Program*) (Randall, 2005, s. 284).

185 Venezuelskou ropnou expanzí byli postiženi zejména menší američtí producenti, kteří v 90. letech proti agresivní cenové politice a aktivitám PDVSA tvrdě vystupovali. Tito producenti se dostávali i do sporu s vládou pro její neochotu či neschopnost domácí producenty chránit. Zvýšení dovozu venezuelské ropy tlačilo ceny ropy na americkém trhu dolů, což donutilo další významné exportéry ropy do USA, Mexiko a Saúdskou Arábii, rovněž zvýšit produkci a snížit ceny. Cenový propad měl na domácí ropný průmysl v USA silný vliv. Mnoho malých producentů bylo nuceno skončit a domácí produkce klesla mezi lety 1997 a 1998 o 10 %, přičemž počet aktivních vrtů se mezi lety 1997–1999 snížil téměř o polovinu (Rutledge, 2006, stránky 88–89). Důsledkem nízké ceny ropy bylo v USA také snížení a v některých případech dokonce zastavení financování rozvoje ložisek a investic do infrastruktury. Důsledky těchto událostí se přitom v infrastruktuře významně projeví v následujícím desetiletí, kdy se její nedostatečnost a zranitelnost ukázala např. během hurikánu Katrina nebo v podobě lokálních výpadků dodávek ropných produktů. Více viz kapitola *Ropná politika Spojených států po konci studené války*.

186 Produkce ropy přesahující kvóty nastavené OPEC byla v tomto období pro Venezuelu typická. Viz dále.

Box 25: Holandská nemoc

Tzv. Holandská nemoc (v originále „Dutch disease“) je termín, který vznikl v 70. letech 20. století k popisu negativních vlivů jednoho silného odvětví ekonomiky na ostatní části hospodářství. Jméno tohoto jevu bylo odvozeno od situace, která nastala v Holandsku v 70. letech, kde zemní plyn těžený v Severním moři, jenž generoval velké zisky, posiloval měnu a zhoršoval tak konkurenceschopnost ostatních odvětví. Hlavním znakem tohoto ekonomického jevu je tedy exportní nekonkurenceschopnost mimo jedno konkrétní odvětví. Dalším průvodním jevem, zvláště ve slabších ekonomikách, je dominantní důraz na vybraný sektor či komoditu generující zisk při současném podfinancování ostatních částí ekonomiky. Země postižené tímto jevem se dále kromě podfinancování ostatních sektorů a zhoršené exportní pozice projevují malou diverzifikací ekonomiky. Ekonomika závislá dominantně na výnosech z jednoho odvětví je pochopitelně nestabilní a svázaná se vzestupy a propady tohoto odvětví či komodity na trhu (Downey, 2009, stránky 67–68).

Zvyšování produkce nad hranici stanovenou produkčními kvótami bylo jednou z příčin a zároveň průvodním jevem rozpadu jednoty členských zemí OPEC¹⁸⁷, na němž měla právě Venezuela svůj významný podíl. Pro producentské země se jednalo o začarovaný kruh nízkých cen ropy a zvyšování těžby ve snaze vyrovnat tento cenový propad. Obnovená jednota se pro členské země OPEC zdála být jediným východiskem z této situace. Změna politického kurzu, která nastala po zvolení Huga Cháveze venezuelským prezidentem na konci roku 1998, reformě poměrů ve prospěch producentských zemí nahrávala. Znovuobnovená kontrola nad cenou ropy se stala jedním z cílů jeho politiky, přičemž omezení samostatnosti PDVSA bylo v tomto ohledu jedním z předních bodů programu levicově a nacionalisticky orientovaného nového prezidenta¹⁸⁸. Deklarované odhodlání znovu dodržovat produkční kvóty mělo ohlas i u ostatních členů OPEC, k nimž se přidali i další producenti mimo tuto organizaci¹⁸⁹. Výsledkem bylo omezení celosvětové produkce téměř o 5 milionů barelů ropy denně, které zapříčinilo dvojnásobný růst ceny během roku 1999 z 12,5 dolarů za barel na začátku roku na více než 25 dolarů na jeho konci (Rutledge, 2006, stránky 91–92; U.S. Energy Information Administration, 2013 e).

Ve Venezuele mezitím pokračovala politika opětovně se zvyšující státní ingerence v ropném sektoru¹⁹⁰. Pro všechny hlavní americké společnosti, tedy Exxon, Mobil, Chevron, Amoco, Texaco, Conoco a Phillips, které nalákalo otevření venezuelského ropného průmyslu v 90. letech, se pochopitelně jednalo o neblahý vývoj. Chávez si nicméně uvědomoval důležitost těchto společností pro venezuelský ropný průmysl a vytlačení zahraničních investorů ze země proto nebylo jeho okamžitým cílem. Tím byla spíše kontrola PDVSA, jejíž politika maximalizace produkce a pronikání na americký trh byla v rozporu s Chávezem prosazovaným směrem utužení jednoty v rámci OPEC a dodržování produkčních kvót.

187 Venezuela byla jedním ze států, které modelovaly (zvyšovaly) svoji produkci bez ohledu na kvóty stanovené v rámci OPEC. Ironií osudu to byla právě Venezuela, která byla jednou ze zemí, která vznik OPEC iniciovala. Viz výše.

188 Jedním z prvních kroků bylo ustanovení nové ústavy z roku 1999, které výslovně zakazovalo privatizaci PDVSA (Stokes & Raphael, 2010, s. 199).

189 Konkrétně se jednalo o Mexiko, Norsko, Omán a Rusko (Rutledge, 2006, s. 92).

190 Za tímto účelem byla v roce 2001 přijata novela původního zákona z roku 1943. Nově měla být zavedena povinná nadpoloviční účast státu ve všech nových joint-ventures s podílem zahraničního kapitálu, konec daňového zvýhodňování zahraničních ropných společností a těžební poplatky (royalties) vypočítávané na základě ceny barelu ropy na světovém trhu (Rutledge, 2006, stránky 92–93).

Nový Chávézův politický směr tzv. socialismu 21. století¹⁹¹ však nebyl bezvýhradně přijat ani mezi veřejností, ani v ropném průmyslu. Vnitřní rozpolcenost země ohledně dalšího směřování vedla k několika pokusům o obrácení politického kurzu. První byl neúspěšný pokus o převrat z jara 2002, při němž pomohla Chávézovi k návratu do úřadu podpora chudších vrstev obyvatelstva¹⁹². Dalším, který byl zároveň ostrým projevem nesouladu mezi PDVSA a Chávézovou snahou o reformu této společnosti¹⁹³, byla dvouměsíční stávková akce trvající od prosince 2002, která měla významný vliv na cenu ropy v celosvětovém měřítku. Ta v důsledku těchto událostí vzrostla o 4 % (BBC News, 2002)¹⁹⁴. Po této stávce bylo propuštěno 19 000 zaměstnanců PDVSA včetně managementu a nahrazeno zaměstnanci loajálními režimu. Třetím pokusem o zvrácení politického směru pak bylo neúspěšné referendum o Chávézovo odvolání (The Carter Center, 2005).

V následujících letech byly postupně zvyšovány odvody ropných společností do venezuelské pokladny ve formě licenčních poplatků (royalties) a dalšího zvyšování daňové zátěže¹⁹⁵. „Re-nacionalizace“, jak byl tento proces zvyšování státní ingerence nazýván¹⁹⁶, dostoupila vrcholu v roce 2007 v podobě prezidentského dekretu o převzetí majoritních podílů ve všech joint-ventures státem¹⁹⁷. Ve většině případů došlo k dohodě mezi venezuelskou vládou a zahraničními společnostmi. Dvě společnosti, konkrétně americké ConocoPhillips a ExxonMobil, však odmítly podmínky nabízené vládou a opustily zemi úplně¹⁹⁸. Zbývající americká společnost Chevron spolu s BP, francouzskou společností TOTAL a norskou Statoil v zemi zůstaly za nových podmínek.

8.2.1.2 Venezuela a její role v ropné politice USA

Venezuela je pro energetickou bezpečnost Spojených států velmi důležitá a výpadek dodávek venezuelské ropy by pro Spojené státy znamenal potíže hned z několika důvodů. Prvním je podíl venezuelské ropy na importu, který činí zhruba 1/10 z celkového množství. Dalším důvodem je faktická závislost amerických rafinérií na břehu Mexického zálivu na „těžké ropě“ pocházející z velké části právě z Venezuely. Venezuela také některé rafinérie na území Spojených států přímo provozuje skrze svoji dceřinou společnost CITGO (U. S. Energy Information Administration, 2012o). V neposlední řadě je třeba jmenovat důvod, který s prvními dvěma úzce souvisí. Vzhledem ke své relativní blízkosti ke Spojeným státům a krátké době dopravy mezi zdrojem a odběratelem na americkém území má v případě narušení zásobovacího řetězce odběratel jen velice krátký čas na reakci. V kombinaci s nezanedbatelným podílem venezuelské ropy na americkém importu a nastavení jejich pobřežních rafinérií pak případný výpadek venezuelské produkce může znamenat vážný problém.

191 Tzv. „socialismus 21. století“ je směr populární zejména v jihoamerických zemích v posledních dvou dekadách. Jedná se do jisté míry o eklektický směr stavějící na zásadách socialismu očištěného od potřeby násilné revoluční změny poměrů a doplněného například o principy přímé demokracie (Dieterich).

192 O roli Spojených států, respektive podpoře opozičních sil při přípravě převratu není dosud jasno. Některé indicie však ukazují minimálně na to, že o přípravách věděly (Forero, 2004; Campbell, 2002).

193 Nesoulad spočíval především mezi Chávézovou snahou o znovuoobnovení postavení OPEC a dodržování produkčních kvót na jedné straně a snahou o maximalizaci produkce a tržního podílu (zejména v USA) na straně managementu PDVSA.

194 Venezuelská produkce během tří týdnů klesla o více než 2 miliony barelů ropy denně (Rutledge, 2006, s. 96).

195 Zvýšena byla daň z příjmu a zavedena byla nová „těžební daň“ ve výši 33,5 % uplatňovaná na joint-ventures, v nichž nebyl státní podíl ve výši 60 % (Toothaker, 2006).

196 Součástí „re-nacionalizace“ byla i zpětná renegociace smluv o účasti zahraničních společností z let 1992–1997 a převedení majoritních podílů na stát.

197 Týkalo se to především kontraktů uzavřených před rokem 2001, kdy začal platit nový zákon ustanovující povinný nadpoloviční podíl státu ve všech joint-ventures. Viz výše v poznámce 189.

198 Soudní pře mezi těmito společnostmi a venezuelským státem dosud nebyly zcela vyřešeny.

Jak bylo řečeno výše, Spojené státy si dobře uvědomovaly důležitost venezuelských nalezišť od počátku rozvoje zdejšího ropného průmyslu. Zahraniční politika vůči této zemi tak vykazovala shodné rysy s předešlými popsány případy. I zde sehrál významnou roli Pentagon a v rámci spolupráce na zajišťování bezpečnosti byla zemi poskytována vojenská pomoc. Vzhledem k nestabilnímu vnitřnímu vývoji, reprezentovanému pravidelnými vlnami nacionalismu, byla však tato pomoc realizována zejména v 90. letech 20. století v období otevřenosti západním investicím a restrukturalizace ekonomiky. V tomto období byla Venezuela největším odbytištěm amerického vojenského materiálu a bylo zde realizováno nejvíce misí za účelem výcviku venezuelských jednotek v protipovstaleckých technikách ze všech zemí Latinské Ameriky¹⁹⁹ (Stokes & Raphael, 2010, s. 198). Tato spolupráce však skončila se změnou politického kurzu na konci 90. let. V poslední dekádě je Venezuela spolu s Ekvádorem a Bolívií zřejmě nejvýraznějším představitelem nové vlny nacionalismu v Latinské Americe. Tento nacionalismus je pro Spojené státy problémem ne snad proto, že by ohrožoval jejich hegemoniální postavení, či proto, že by byl bezprostřední hrozbou pro jejich energetickou bezpečnost. Není tomu tak ani přes fakt, že změna politického kurzu s sebou přinesla reorientaci Venezuely na Čínu nebo Rusko (viz dále)²⁰⁰. Pro Spojené státy je tato situace problematická spíše proto, že se oblast zahrnutá do původní Monroeovy doktríny snaží stále více emancipovat a vymanit z jejich vlivu. Spojené státy na tento vývoj reagovaly zostřenou rétorikou, když dotčené země nazvaly hrozbou pro demokracii a stabilitu regionu²⁰¹ (The White House, 2006, s. 15). Dalším krokem bylo zmrazení podpory těmto zemím, vojenské projekty nevyjímaje.

Reakcí na snahy Spojených států o izolaci Venezuely byla již zmíněná zvýšená aktivita ve vztazích s Ruskem a Čínou. Venezuela se pro Čínu stala největším příjemcem investic v Latinské Americe naopak pro Venezuelu je Čína druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem. Rozvoj vzájemných vztahů ilustruje nedávno uzavřený kontrakt v hodnotě 4 miliard dolarů na rozvoj venezuelského ropného průmyslu výměnou za dodávky ropy, který PDVSA uzavřela s čínskou Bankou pro zahraniční obchod (Iwata, 2013). Již dříve, v roce 2009, byly uzavřeny další významné obchody s čínskými společnostmi CNOOC (China National Offshore Oil Corporation) a CNPC (China National Petroleum Corporation) (Crowe, 2009). Ve vztahu k Rusku stojí za zmínku aktivity ruské společnosti Rosneft, která uzavřela kontrakt na rozvoj venezuelských ropných ložisek (Rapoza, 2013), ale také významné dodávky zbraní, které nahradily dřívější vojenskou pomoc USA, a kontrakt na výstavbu jaderné elektrárny (Stokes & Raphael, 2010, s. 202; Harding, 2010).

8.2.2 Mexiko

Mexiko patří spolu s Kanadou, Saúdskou Arábií a Venezuelou mezi čtyři nejvýznamnější dovozce ropy do USA (U. S. Energy Information Administration, 2013 c). Zhruba 85 % ropy exportované z Mexika míří do Spojených států (U. S. Energy Information Administration, 2012 p), nicméně pro USA má Mexiko význam z hlediska ropného zásobování také proto, že dodává svoji „těžkou“ ropu americkým rafinériím na pobřeží Mexického zálivu (viz výše). Výhodou napomáhající vzájemné obchodní výměně je, podobně jako v případě Kanady, geografická blízkost a silné ekonomické vazby institucionalizované například ve formě Severoamerické zóny volného obchodu (viz dále).

199 Objem aktivit překonal v tomto období i bezpečnostní asistenční programy v Kolumbii, která je tradičním příjemcem pomoci USA v boji proti narkomafii (Stokes & Raphael, 2010, s. 198).

200 Spolu s Venezuelou tyto tendence projevují i ostatní latinskoamerické země sledující stejný politický kurz.

201 Otázka dalšího vývoje vztahů Spojených států a Venezuely po smrti Huga Cháveze zůstávala v době psaní tohtoto textu otevřená.

Historie ropného průmyslu v Mexiku je poměrně dlouhá, první průzkumné operace se odehrávaly již na konci 60. let 19. století, tedy jen pár let po té, co začala ropná „horečka“ v sousedních Spojených státech. Rozvíjející se ropná produkce byla sice ve stínu svého severního souseda, nicméně na počátku 20. století se země stala významným exportérem ropy a jedním z hlavních míst horečné honby za novými nalezišti na západní polokouli. I zde měly americké společnosti velký podíl na prvotním rozvoji mexických nalezišť. Jednou ze dvou společností mající na rozvoji největší zásluhu byla americká Pan American Petroleum (Yergin, 1990, 229–232).

Rozvoj mexického ropného průmyslu nabral na přelomu 19. a 20. století rychlé tempo. Během deseti let se z Mexika stal jeden z nejdůležitějších hráčů na trhu s ropou a během první světové války již bylo jedním z nejdůležitějších zdrojů ropy pro Spojené státy. Na konci druhé dekády 20. století již pokrývalo pětinu poptávky USA (Yergin, 1991, s. 231) a na začátku té třetí okupovalo pozici druhého největšího světového producenta a největšího exportéra ropy. Vzestup mexických ropných exportů byl způsoben zvýšením celosvětové poptávky po ropě akcelerované první světovou válkou a rozšířením využití ropy zejména v sektoru dopravy. Brzy však přišel zlom a do konce dekády bylo Mexiko na pozici dominantního světového exportéra vystřídáno Venezuelou. Bylo tomu jednak z důvodu geologických potíží mexických nalezišť²⁰², ale především proto, že autoritářský režim ve Venezuele představoval pro ropné společnosti stabilnější prostředí než o poznání neklidnější Mexiko (Yergin, 1990, 229–232).

V roce 1911 začala v Mexiku revoluce, která fakticky probíhala po zbytek dekády a mnohé ropné společnosti odradila od jakýchkoli aktivit v zemi. Tato revoluce se ropného průmyslu mimo jiné významně dotkla i tím, že promluvila do vlastnictví nerostných surovin. Do roku 1884 byly suroviny ležící pod zemským povrchem ve vlastnictví státu, nicméně pozdější autoritářský režim prezidenta Porfirio Díaze převedl vlastnictví na majitele půdy. Jedním z výsledků revoluce bylo zavedení nové ústavy a opětovné znárodnění nerostných zdrojů (Haber, Maurer, & Razo, stránky 2–13). Tento stav, spolu s právní nejistotou ohledně budoucího vývoje, zahraniční investory výrazně odrazoval. Další zvyšování zdanění, obviňování ropných společností z vykořisťování a imperialismu zhoršovalo nejen postavení (především amerických) ropných společností, ale poškozovalo vzájemné vztahy Mexika a USA. Ve Spojených státech se dokonce začaly ozývat hlasy volající po vojenské intervenci na ochranu amerických zájmů, ta však realizována nebyla²⁰³. Mexiko tak především kvůli svým vnitropolitickým problémům do začátku 30. let ztratilo své významné pozice na trhu s ropou. Další ránou pro mexický ropný průmysl byla světová hospodářská krize, která odbyt mexické ropy dále poškodila.

Oživení mexických ropných exportů a obnovení postavení na světovém trhu pomohlo otevření nových nalezišť na přelomu 20. a 30. let a uklidnění situace mezi ropnými společnostmi a mexickou vládou. Toto uklidnění však nemělo dlouhého trvání. V polovině 30. let se opět začaly na domácí scéně výrazně projevovat nacionalistické tendence. Levicový prezident Lazáro Cardénas začal prosazovat nacionalistickou politiku, která se nevyhnula ani ropnému sektoru. Situace vyvrcholila znárodněním ropného průmyslu v březnu roku 1938 a vytvořením státní ropné společnosti s názvem Petróleos Mexicanos (PEMEX). Tento krok se pochopitelně významně dotkl amerických ropných společností, které požadovaly odškodnění za zmařené investice a tlačily na Rooseveltovu administrativu, aby je v jejich snažení podpořila. Podpora,

202 Řada mexických nalezišť leží v pobřežních vodách a v poměrně velkých hloubkách. To vysvětluje pokles produkce a potíže při těžbě v první polovině 20. století, kdy nedostatečná technologie neumožňovala tyto zásoby těžít (Haber, Maurer, & Razo, s. 2). Je to také důvod zranitelnosti mexických nalezišť v případě živelných katastrof, zejména hurikánů, které se v oblasti často vyskytují.

203 Kromě zájmů amerických ropných společností však byly ve hře i zájmy amerických finančních institucí, kterým Mexiko dlužilo nemalé částky. Těm se zvyšování zdanění a odvodů do mexické pokladny hodilo a proti vojenské intervenci tedy silně lobovaly. Několik konfliktů, které proběhly během mexické revoluce, bylo většinou vyprovokovaných pohraničními šarvátkami (Yergin, 1991, stránky 232–233, 272).

kteří se společnosti dočkaly, však byla vzhledem k mezinárodně-politické situaci slabá a spíše formálního rázu. Tehdejší administrativa si v době, kdy se světové mocnosti formovaly k vzájemnému konfliktu, nechtěla znepřátelit zemi ležící na vlastních jižních hranicích. Majíce v živé paměti snahu Německa dostat Mexiko na svoji stranu v první světové válce, sledovaly Spojené státy se znepokojením významné obchodní vazby, které se rozvinuly mezi Mexikem a státy Osy²⁰⁴. Neangažování ve sporech ropných společností s mexickou vládou dávalo administrativě USA širší manévrovací prostor, tolik potřebný v předvečer světového konfliktu²⁰⁵. Svoji roli sehrála i Rooseveltem prosazovaná tzv. Good Neighbor Policy, jejímž jádrem byl neintervencionismus a respekt k vnitropolitickému vývoji sousedních států (U. S. Department of State – Office of the Historian). Vnitřní rozpolcenost USA ohledně vedení ropné politiky, kdy se na domácí scéně názorový proud prosazující státní intervencionismus v ropném sektoru dostával pod stále silnější palbu kritiky ze strany zastánců tzv. volnějšího vztahu státu a ropných společností (tzv. business-progressives)²⁰⁶, byla zřejmě dalším důvodem. Mexická strana sporu, podpořena silně protiamerickým veřejným míněním, ospravedlňovala své kroky tvrzeními o protizákonném a asociálním jednání zahraničních společností a vykořisťování zaměstnanců. Tato argumentace přenášela spor z mezistátní úrovně na rovinu bilaterálních sporů společností a mexické vlády, do nichž z formálně-právního hlediska mohla administrativa USA těžko zasahovat. Za těchto podmínek převážila opatrnost v jednání s jižním sousedem na úkor zájmů ropných společností. Série jednání o vyrovnání mezi mexickou vládou a americkými ropnými společnostmi se vlekla od začátku 40. let až do roku 1947²⁰⁷. Většinu kompenzací obdržely společnosti Jersey Standard a Standard Oil of California (SOCAL), které před znárodněním produkovaly asi 30 % mexické ropy²⁰⁸. Návrat k jednacímu stolu ve věci nových podmínek pro zahraniční investory skončil po 2. světové válce neúspěchem, neboť podmínky, za nichž měla ložiska ropy zůstat ve vlastnictví mexické vlády a sektoru měl dominovat PEMEX, byly pro ropné společnosti neakceptovatelné (Randall, 2005, stránky 97–105; U.S. Department of State: Office of the Historian; Yergin, 1991, s. 277).

Nejen mezinárodní situace, ale i změny v otázkách domácí produkce a spotřeby byly příčinou dalších proměn mexického postavení na trhu s ropou. Ačkoli mexická ropná produkce mezi lety 1938–1971 rostla průměrným tempem 6 % za rok, domácí spotřeba rostla ještě rychleji a Mexiko tak postupně bylo nuceno ropu začít dovážet (Gonzalez, 1996). Na počátku 70. let nicméně došlo ke zlomu, když bylo nalezeno několik mohutných ložisek v jižní části země a v Mexickém zálivu a ropná produkce díky těmto objevům překonala maximum z 20. let produkcí 200 milionům barelů ročně. Mexiko se opět stalo exportérem a země začala svůj ropný potenciál masivně rozvíjet. Rozvoj ropného průmyslu byl nicméně financován především ze zahraničních půjček, přičemž PEMEX sloužil vládě jako záruka za tyto půjčky a stal se tak fakticky rukojmím vládní politiky. Ropná produkce však nadále stoupala bezprecedentním tempem, neboť Mexiko bylo jednou ze zemí, které těžily z odklonu Spojených států od zemí Blízkého východu po ropných šocích. Do roku 1982 tak produkce vystoupala přes 3 miliony barelů ropy denně a export přesáhl 1,5 milionu barelů (U. S. Energy Information Administration, 2012 p). V následujících letech export kolísal spolu s tím, jak se měnila situace na světovém trhu po kolapsu cen v 80. letech. V posledních 10 letech je možné pozorovat stabilní pokles produkce²⁰⁹, která je z velké části způsobena podfinancováním mexického ropného sektoru a také z důvodu přirozeného poklesu produkce velkých offshore ropných loži-

204 Německo, Japonsko i Itálie se postupně staly jedněmi z hlavních odběratelů mexické ropy (Yergin, 1991, s. 277).

205 Spojené státy si navíc uvědomovaly důležitost mexických přístavů pro zásobování v případě budoucího konfliktu.

206 Obecně k tématu názorových proudů v ropné politice USA v kapitole *Ropa v zahraniční politice a problematika importů 1920–1970* (Randall, 2005, stránky 100–101).

207 Motivací pro jednání o kompenzacích, při nichž Rooseveltova administrativa ropné společnosti podporovala, nebyla ani tak reálná hodnota investic, ale především snaha vytvořit precedent, který by ostatní země odradil od podobného kroku, jaký udělalo Mexiko (Maurer, 2010).

208 Dodejme, že Eagle, dceřiná společnost Royal Dutch/Shell, která před znárodněním produkovala 60 %, obdržela v roce 1947 jako vyrovnání 130 milionů dolarů (U. S. Department of State: Office of the Historian).

209 Vrcholu dosáhl mexický export do USA v roce 2004 (U. S. Energy Information Administration, 2012 p).

sek²¹⁰ (Haber, Maurer, & Razo, stránky 38–39; Manzano & Monaldi, 2008, stránky 19–20; Randall, 2005, stránky 97–105, 224–230; Rutledge, 2006, stránky 98–99; Puyana, 2006, stránky 72–97; U. S. Energy Information Administration, 2012 p)

8.2.2.1 Vztahy USA a Mexika v otázkách ropného zásobování

Mexiko představuje specifický případ ropného průmyslu v dlouhodobém držení státu a politiky oponující vstupu zahraničního kapitálu do tohoto sektoru²¹¹. Přestože Mexiko v minulých letech přijalo liberalizační reformy Mezinárodního měnového fondu a stalo se v rámci NAFTA členem společného trhu spolu s USA a Kanadou²¹², jeho ropný průmysl zůstává i nadále v rukou státu. Zůstalo tomu tak i přes to, že Spojené státy tlačily na těsnější integraci v rámci severoamerického kontinentu skrze několik iniciativ rozšiřujících původní rámec NAFTA²¹³. Navíc při samotném vyjednávání o NAFTA si Mexiko vyjednalo několik zásadních výjimek týkajících se ropného sektoru. Při jednáních dali například mexičtí zástupci jasně najevo, že americkým ropným společnostem nepovolí průzkum a těžbu svých ropných ložisek²¹⁴. Mexiko také nepřistoupilo na „bezpečnostní pojistku“ pro případ výpadku dodávek ropy. Toto ustanovení, které navzájem uplatňují Kanada a USA, zavazuje smluvní strany v případě přerušení ropného zásobování k udržování dodávek ropy na úrovni odpovídající dodávkám za posledních 36 měsíců²¹⁵ (Rutledge, 2006, stránky 82–83, 98–101; Villarreal & Lake, 2009, stránky 1–7).

Vzájemné vztahy Mexika a Spojených států komplikují především nacionalistické tendence v mexické ropné politice. Ačkoli Mexiko není členem OPEC, jeho v zásadě pozitivní vztah k této organizaci má vliv i na vzájemné vztahy se Spojenými státy. Mexiko několikrát podpořilo snahy OPEC o zvyšování ceny ropy skrze produkční kvóty. V roce 1988 a 1999 se připojilo k omezení produkce s cílem zvýšit cenu ropy a v létě roku 1990 podpořilo Irák, který obvinil Kuvajt a Saúdskou Arábii z nedodržování kvót a požadoval zvýšení ceny ropy (Rutledge, 2006, s. 99).

210 Podfinancováním trpí i mexické rafinérie, které byly opomíjeny mimo jiné z důvodu kontraktů s americkými rafinériemi na „těžkou“ ropu na březích Mexického zálivu. V souvislosti s v předchozích letech navyšovanou produkcí se tak Mexiko dostalo do situace, kdy je nuceno ropné produkty dovážet (Puyana, 2006). Dominantním zdrojem importů jsou Spojené státy (U. S. Energy Information Administration, 2012 p). Zároveň se soustavně zvyšuje domácí poptávka po ropě a ropných produktech, což dále možnosti exportu omezuje.

211 Specifikem je v tomto případě uzavřenost právě a jen ropného sektoru, který je pro Mexiko symbolem národní suverenity a emancipace. Tradiční dvojčce ropného průmyslu, plynový sektor, je zahraničním investicím otevřen, byť ne zcela (U. S. Energy Information Administration, 2012 p).

212 Podobně jako na jiných místech provázely i zde ekonomickou liberalizaci strukturální ekonomické potíže s mnohdy neblahým dopadem na obyvatelstvo. Snížená ochrana domácího trhu tvrdě dopadla také na menší a střední podniky a zemědělský sektor. Proti reformám se zvedla poměrně tvrdě potlačená vlna odporu (Stokes & Raphael, 2010, stránky 207–208).

213 Jmenujme iniciativu s cílem vzájemného otevření hranic kapitálu nazývanou NAFTA-Plus (Villarreal & Lake, 2009, s. 5).

214 Zákaz cizímu kapitálu participovat na mexickém ropném průmyslu je zanesen v ústavě od znárodnění ropného průmyslu. Jedinými aktivitami tak v současnosti zůstává technická asistence těžbařských společností, jako jsou např. americké firmy Halliburton nebo Schlumberger, kterou umožnily částečné reformy z roku 2008 (U. S. Energy Information Administration, 2012 p; Forbes – Trefis Team, 2013 Robertson, 2011). Tyto reformy byly doprovázeny zuřivými protesty opozice, která na protest proti jejich přijetí několik dní blokovala kongres.

215 Viz výše v kapitole věnující se Kanadě.

I přes mnohá úskalí zůstává snaha o otevření mexického ropného sektoru zahraničnímu kapitálu jedním z cílů Spojených států v oblasti. Novou naději dal tomuto snažení nedávný vývoj na mexické politické scéně, respektive reformní návrh na výraznou změnu ústavy, která by umožnila přístup zahraničního kapitálu do mexického ropného sektoru²¹⁶. Nedostatek financí, neefektivita státní ropné společnosti PEMEX a potřeba investic, tedy chronické potíže přetrvávající navzdory dílčím reformám 90. let, by touto změnou mohly být alespoň zčásti vyřešeny. Proti návrhům však stojí silná levicová opozice (Grillo, 2013).

Podobně jako v dalších případech popsanych v této knize, i v případě Mexika USA podporují liberalizaci ekonomiky a její otevření zahraničnímu kapitálu. V souladu s americkou strategií v tomto ohledu dochází k podpoře Mexika ve formě dodávek vojenského materiálu a výcviku bezpečnostních složek za účelem podpory vnitřní stabilizace. Pod tento termín lze v tomto případě kromě narušování obchodní výměny a dodávek ropy zahrnout i boj proti narkomafii, který bývá často prezentován jako hlavní účel pomoci²¹⁷. Významné zvýšení objemu vojenské pomoci nastalo po zformování NAFTA²¹⁸ a tzv. Security and Prosperity Partnership z roku 2005, přičemž mezi hlavními deklarovanými úkoly iniciativy z roku 2005 hrála energetická bezpečnost klíčovou úlohu (Villarreal & Lake, 2009, stránky 1–7)²¹⁹.

---

216 V době psaní knihy se jednalo o návrhu, který podporoval centristický prezident Enrique PeñaNieto (Grillo, 2013).

217 V roce 2008 byla mezi Mexikem a Spojenými státy uzavřena tzv. Merida Initiative, která zakotvuje spolupráci s cílem zvýšení vnitřní stability v Mexiku (U. S. Department of State).

218 Je však třeba dodat, že zatímco objem vojenské výměny se zvýšil zhruba 2,5x, objem obchodní výměny byl nesrovnatelně vyšší (Stokes & Raphael, 2010, s. 209).

219 Tato konkrétní iniciativa je v současnosti již nefunkční.

9 Státy jižního Kavkazu a střední Asie a jejich význam pro ropnou politiku USA

Martin Jirušek

Na domácí scéně byla 90. léta pro Spojené státy obdobím klidu, kdy se energetická bezpečnost, vnímaná především skrze růst nebo pokles cen paliv, příliš nedostávala do popředí zájmu a to ani přes signifikantní nárůst závislosti na externích dodávkách ropy. Tento trend nebyl vnímán nijak palčivě právě díky nízkým cenám ropy, jejichž příčiny jsou rozebrány v ostatních kapitolách. Oč klidnější byla domácí scéna, o to důležitější změny se začaly dít v zahraniční politice. Konec studené války znamenal mimo jiné příležitost dosáhnout na rozsáhlé zdroje ropy ve střední Asii a na jižním Kavkazu. Po počátečním zdánlivém nezájmu o tyto regiony, pramenícím však spíše z nejistoty ohledně vývoje v oblasti²²⁰, začala americká administrativa v druhé polovině 90. let vyvíjet poměrně intenzivní úsilí ve snaze navázat co nejlepší vztahy s kavkazskými a středoasijskými zeměmi a podpořit rozvoj tamních ložisek ropy. Obecným cílem americké zahraniční politiky vůči zemím v oblasti se stal opatrný přístup s ohledem na ruské zájmy a snaha navázat s těmito zeměmi vztahy založené na liberálně-obchodním základu.

V hledáčku administrativy USA se ocitla zejména trojice zemí Ázerbajdžán, Kazachstán a Turkmenistán. Potenciální význam těchto zemí a ložisek ropy na jejich území stoupl po první válce v Zálivu, kdy se USA začaly opětovně zabývat přílišnou závislostí na blízkovýchodní ropě. Svoji roli sehrála i další radikalizace islámských zemí Blízkého východu. Trnem v oku administrativy USA byl jednak nepřátelsky naladěný Irák, ale také Írán s jeho bohatými zásobami ropy a strategickou polohou v sousedství Hormuzské úžiny, jedné z nejdůležitějších dopravních tras na světě (U. S. Energy information administration, 2012 n)²²¹. V případě Íránu byla pro USA rovněž neakceptovatelná jeho podpora terorismu. Dalším důvodem pro zvýšenou aktivitu v oblasti střední Asie byl mocenský vzestup Číny, která začala být po konci studené války postupně vnímána jako nový vážný konkurent Spojených států. V sektoru energetiky se začal projevoval rostoucí „hlad“ Číny po energetických zdrojích pro svoji rostoucí ekonomiku²²².

220 Je také třeba říci, že Rusko vnímalo tuto oblast jako oblast svého zájmu, což dokazovalo jak rétoricky, tak prakticky kroky na poli diplomacie i podporou separatistických hnutí, a rozmístováním vlastních jednotek v oblasti. Panovala tedy jak obava z případného politického zvratu, tak opatrnost vůči Rusku, které mohlo aktivity ropných společností z USA vnímat velice citlivě.

221 Na Írán byly Spojenými státy uvaleny sankce zprvu zabraňující americkým společnostem v obchodním jednání v oblasti rozvoje ropného průmyslu. Tyto sankce byly později rozšiřovány, až v letech 1995–1997 byly prakticky zakázány jakékoli peněžní operace s Íránem, jmenovitě zejména co se rozvoje ropného průmyslu týče (U.S. Department of the Treasury, 2012). Podle některých zpráv USA rovněž vyvíjely rozsáhlou zákulisní činnost, aby odradily i ostatní země a společnosti od investic do íránského ropného průmyslu (Jaffe, 2000, str. 138). Vzhledem k negativnímu dopadu na aktivity některých amerických ropných společností působících v té době v Íránu byla později některým z nich udělena výjimka na import ropy z této země (Randall, 2005, str. 303).

222 Růst ropných importů do Číny, která až do roku 1993 byla exportérem této suroviny, je enormní. Viz např. *China: Country Analysis Brief* (U.S. Energy Information Administration, 2010 b).

Obrázek 2: Politická mapa Kavkazu a střední Asie.

Zdroj: Mapy světa (nedatováno)

Důležitost nových oblastí zájmu v rámci americké zahraniční politiky naznačuje jak navazování četných diplomatických styků na nejvyšší politické úrovni, tak i zakládání speciálních institucí a funkcí souvisejících se vztahy s touto oblastí. Clintonova administrativa dala například vzniknout speciální pracovní skupině pro zahraniční politiku ve vztahu ke kaspickému regionu nebo investiční společnosti s cílem podporovat zde výstavbu energetických a infrastrukturních projektů. V roce 1996 byla založena U. S. – Azerbaijan Chamber of Commerce s cílem napomáhat obchodním jednáním mezi USA a Ázerbajdžánem, ve které postupně zasedly významné osobnosti různých prezidentských administrativ a představitelé velkých ropných společností z USA²²³. Ustanovení této organizace a její složení jen podtrhlo význam oblasti nejen pro zahraniční politiku USA, ale zároveň i pro americké ropné společnosti, které byly hladové po nových nalezištích tím spíše, že na domácí půdě byly omezovány těžebními restrikcemi. V roce 1998 byl Richard Morningstar, současný velvyslanec USA v Ázerbajdžánu, jmenován na pozici poradce prezidenta a ministra zahraničí pro energetickou diplomacii v oblasti kaspického regionu a byly podniknuty další kroky na diplomatické a vojenské rovině značící eminentní zájem USA na stabilitě a dobrých vztazích s tímto regionem (Jaffe, 2000, str. 137). Pozdější teroristické útoky byly novým impulsem i ospravedlněním amerických aktivit v oblasti (viz dále).

223 Nutno podotknout, že co se týče obsazení Chamber of Commerce jasně dominovali představitelé z USA a obecně mechanismus fungování této organizace naznačoval jasné zaměření na otázku ropy. Zasedly zde významné osobnosti průmyslu a diplomacie jako například Dick Cheney, Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski nebo Richard Armitage. Spolu s nimi byli součástí organizace také vysocí představitelé ExxonMobil, ChevronTexaco, Conoco a dalších soukromých společností, které získaly 60 % vlastnictví ropných, ale i plynových rezerv v oblasti. Z 38 členů komory byli pouze dva občané Ázerbajdžánu. (Rutledge, 2006, stránky 108–110).

9.1 Zakotvení vlivu Spojených států v oblasti

Aktivity v rámci dlouhodobé hegemonní strategie USA s cílem odstranit hrozby toku ropy či stabilizovat režim nakloněný přátelským obchodním vztahům můžeme jasně identifikovat i zde. Uplatňování strategie mající za cíl zpřístupnit tamní ložiska západním těžebním společnostem však muselo být vzhledem k poloze regionu, jeho historii a vazbám upraveno. Jako určující se ukázalo být zejména bezprostřední sousedství Ruska a jeho geopolitické nároky²²⁴. Dalšími faktory byla blízkost Číny, jejíž zájmy v otázkách zajištění ropných surovin začaly v 90. letech dramaticky narůstat, a také Íránu²²⁵. Prvotní aktivity o otevření regionu pro obchod se západními zeměmi tak paradoxně nesměřovaly přímo do kaspického regionu, ale do Moskvy. Cílem bylo zajistit, aby aktivity Spojených států, respektive amerických společností, v oblastech náležejících k bývalému Sovětskému svazu nebyly Moskvou vnímány jako ohrožení jejích zájmů. Bylo nutné přistoupit ke strategii, která měla Rusko přesvědčit, že dřívější systém bipolárního soupeření je věcí minulosti. Dle stejné logiky, podle níž se řídilo působení Spojených států v zemích bohatých na ropu, tak byla podporována restrukturalizace ruské ekonomiky dle tržních principů.

Box 26: Nerostné bohatství prokletím pro obyvatelstvo?

Podobně jako v jiných zemích bohatých na přírodní zdroje, i v zemích střední Asie a jižního Kavkazu existují poměrně úzké elity ve vedení státu. Tyto elity, navíc často příbuzensky spřízněné, ovládají státy jako rodinné podniky, což v kombinaci s autoritářskou formou vlády vede ke špatným životním podmínkám většinového obyvatelstva a rozevírání pomyslných nůžek mezi bohatými a chudými. Příliv zahraničních investic a rychlá internacionalizace ekonomiky v těchto zemích situaci nezvrátily. Naopak, životní úroveň v těchto zemích po rozpadu Sovětského svazu spíše klesala a rozdíly v životní úrovni obyvatel se prohlubovaly. Svoji roli sehrálo i zacílení toku zahraničního kapitálu, který je primárně směřován do sektorů souvisejících s těžbou, transportem a zabezpečení těchto sektorů, zatímco ostatní sektory tradičně trpí nedostatečným financováním²²⁶. Konzervuje se tak stav, kdy je většina majetku soustředěná do rukou úzké vládnoucí skupiny. Jak dokládají studie Světové banky a UNESCO, přestože od poloviny 90. let začaly do kavkazských a středoasijských zemí proudit relativně velké objemy zahraničního kapitálu, průměrný příjem včetně dalších ukazatelů kvality života prudce klesal a dostal se dokonce pod úroveň, ve které se státy nacházely před rozpadem SSSR (United Nations Development Programme, 2004). Neblahý ekonomický a politický vývoj má pochopitelně vliv na občanskou společnost, která reaguje dezintegrací a radikalizací²²⁷. Autoritářské vlády mají tendenci na rostoucí nespokojenost a hrozící nepokoje reagovat utužením režimu a posílením bezpečnostních a represivních složek. Tomu nahrává vojenská a materiální pomoc, která je producentům zemím poskytována právě za účelem

224 Podpora separatistických tendencí hraničních regionů kavkazských států jako v případě Jižní Osetie a konfliktu s Gruzii v roce 2008 je typickým příkladem ruského působení.

225 Aktivity Číny mají rostoucí tendenci spolu s její dramaticky rostoucí domácí spotřebou během posledních dvou dekad. V posledních letech můžeme vystopovat jistou konverzi zájmů či alespoň snahu o spolupráci mezi Čínou a Ruskem. Za zmínku stojí kupříkladu snahy na poli koordinace energetických politik v rámci Shanghai Cooperation Organisation apod. (Eurasia.net, 2007).

226 Do sektorů souvisejících s těžbou a dopravou surovin směřuje zhruba ¼ zahraničních investic (FDI – Foreign Direct Investment). Takže přes to, že se mezi lety 1996–2006 zahraniční investice ve středoasijských zemích téměř zdesetinásobily (z 6 miliard USD v roce 1996 na 56 miliard v roce 2006), sektory přímo ovlivňující kvalitu života, jako je zdravotnictví, školství nebo služby, z této sumy získaly jen zlomek. Připočítat je třeba také rozsáhlou korupci související se zmíněnou „privatizací“ státní správy ze strany vládnoucích elit (Stokes & Raphael, 2010, stránky 128–134; United Nations publication, 2003).

227 Nejsilnější opoziční skupiny se zvláště na Kavkaze rekrutují ze silně islamistických skupin.

udržení vnitřní stability a k potlačení diverzních sil, které by mohly ohrozit dodávky ropy na trh. Kruh poskytované pomoci, nevyrovnané distribuce zisků z ropných prodejí, autoritářských praktik vládních elit a špatné životní úrovně radikalizujícího se obyvatelstva se tím uzavírá.

Jako v podobných případech byla politika vůči zemím středoasijského a kavkazského regionu primárně determinována snahou o zabezpečení stabilního investičního prostředí a internacionalizaci ekonomik. Specifická geopolitická situace však byla překážkou uplatnění strategie penetrace vládnoucích elit či instalace spřáteleného režimu. Podpoře Ázerbajdžánu navíc bránilo ustanovení v rámci tzv. Freedom Support Act z roku 1992 zakazující vládě USA jeho přímou podporu²²⁸. Od poloviny 90. let vzrůstala otevřenost v prohlášeních představitelů administrativy USA ohledně zájmu o tuto oblast a rostla též diplomatická aktivita, nejviditelněji prezentovaná návštěvami kazašského premiéra Nursultana Nazarbajeva a turkmenského prezidenta Saparmurata Nyiazova ve Washingtonu D. C. v letech 1997–1998. Prezident Bill Clinton zde tyto představitele ujistil o strategickém zájmu a závazcích USA vůči těmto zemím. Zájem USA o region byl zdůrazněn vojenskými cvičeními spolu s jednotkou CENTRAZBAT²²⁹ v letech 1997 a 1998. Jednalo se o nepochybnou demonstraci zájmu, podobně jako v oblasti Perského zálivu, bránit své strategické zájmy v případě ohrožení i nasazením vojenské síly²³⁰.

Oficiální aktivita administrativy USA tak měla zpočátku spíše podpurný a humanitární charakter²³¹, který jen postupně nabíral na síle spolu s tím, jak se stabilizovala situace v oblasti a v samotném Rusku. Zpočátku nového tisíciletí však dostaly po teroristických útocích z 11. září 2001 bilaterální vztahy se zeměmi jižního Kavkazu a střední Asie nový impuls. Ten reprezentuje například bilaterální smlouva mezi USA a Kazachstánem v otázkách energetické efektivity, environmentálně šetrných technologií, diverzifikace zdrojů a v neposlední řadě také v otázkách tvorby příznivého investičního prostředí (Tengri News, 2012). Na Kavkaze je nová kvalita vztahů reprezentována mírnějším přístupem k Ázerbajdžánu²³² a intenzivnější spoluprací v otázkách energetiky a ochrany transportní infrastruktury (viz dále)²³³.

Stejně jako v ostatních případech, hrála i ve střední Asii významnou roli „vojenská diplomacie“, Pentagon byl opět klíčovým aktérem v zajišťování vlivu Spojených států v oblasti. Podobně jako v Perském zálivu i zde působí soukromé vojenské společnosti najímané vládou USA zejména pro výcvik tamních jednotek v protipovstaleckých technikách²³⁴. Hlavním nástrojem nicméně byla rozsáhlá vojenská spolupráce a dodávky vojenského mate-

228 Toto ustanovení si, k nelibosti Ázerbajdžánu, prosadila silná arménská lobby jako vypořádání v rámci konfliktu o Náhorní Karabach (Armenian National Committee of America, 2006). Po roce 2001 bylo administrativou umožněno toto ustanovení vypustit, což Arménie i početná arménská komunita v USA nesla nelibě (Armenian National Committee of America).

229 CENTRAZBAT (The Central Asian Battalion) je společná jednotka vytvořená Kazachstánem, Kyrgyzstánem a Uzbekistánem mající za cíl v nastalém mocenském vakuu po rozpadu SSSR udržovat mír ve středoasijské oblasti (Butler, 2001).

230 Přestože po zvolení Baracka Obamy prezidentem USA doznaly projevy administrativy navenek značných, zejména rétorických, změn, celková strategie vůči regionu zůstává prakticky stejná.

231 90. léta byla typická spíše aktivitou samotných ropných společností. Aktivní byly zejména Chevron, ExxonMobil, ConocoPhillips. Administrativa se ve svých aktivitách držela zpátky. Kromě zmíněné Azerbaijan Chamber of Commerce (viz kapitola *Kaspický region – nový Blízký východ?*) je možné zmínit schválení tzv. Freedom Support Act v roce 1992 (program podpory nově samostatných eurasijských zemí), zároveň zakládající lokální obchodní komory pro podporu investic amerických společností (US Embassy, 2012), nebo přijetí tzv. Silk Road Strategy Act z roku 1999 (resp. revize z roku 2006), která definovala strategii a nástroje podpory zemí kaspického regionu například v otázkách zajišťování stabilního investičního prostředí a budování infrastruktury (Govtrack, 1999; Govtrack, 2006). Více viz Box 27 *Vojenská a finanční pomoc USA ve střední Asii a na Kavkazu*.

232 Viz poznámka 149 – Freedom Support Act a jeho zmírnění ve vztahu k Ázerbajdžánu z roku 2001.

233 Viz Box 28 *Ropovod BTC*.

234 Tyto soukromé vojenské jednotky našly své uplatnění zejména po roce 2005 v Ázerbajdžánu, kdy tamní parlament přijal zákon o zásadním omezení pobytu cizích státních jednotek na svém území, i v Gruzii v rámci výcviku domácích jednotek k ochraně ropovodu BTC (Stokes & Raphael, 2010, s. 138; Walsh, 2004). Stejně jako v Iráku, i zde byla největším smluvním partnerem vlády USA soukromá vojenská společnost Blackwater (Wayback machine – Internet archive, 2004).

riálu realizované zejména od poloviny 90. let²³⁵, kdy dodávky vojenského materiálu dosáhly hodnoty přesahující 80 milionů dolarů. Vzhledem k ekonomickým potížím Ruska v 90. letech, které nemohlo v otázkách materiální pomoci Spojeným státům konkurovat, hrála tato pomoc roli v zamýšlené reorientaci zemí kolem Kaspického moře na Západ (Stokes & Raphael, 2010, s. 120). Geografické podmínky středoasijských zemí, ve kterých je pro dopravu vytěžené suroviny nutné překonat rozsáhlá odlehlá území, kde často operují nepřátelsky naladěné nestátní aktéři či teroristické skupiny, determinovaly povahu zvolené strategie zahrnující kromě zmíněné vojenské pomoci a výcviku také pomoc se zadržováním separatistických a extremistických skupin, spolupráci na ochraně a kontrole hranic, těžko přístupných teritorií či kritické infrastruktury atd. (Stokes & Raphael, 2010, s. 135)²³⁶. Podobný přístup musely Spojené státy uplatnit i na Kavkaze, zejména v případě ropovodu BTC (viz Box 28). Zde byl rozvinut jeden z největších výcvikových programů realizovaných Ministerstvem obrany USA v zahraničí²³⁷, oficiálně v rámci „Války proti terorismu“ (U.S. Department of Defense, 2002).

Box 27: Vojenská a finanční pomoc USA ve střední Asii a na Kavkaze

V zásadě se i v případě kavkazských a středoasijských zemí opakují scénáře popsané dříve, kdy Spojené státy v rámci zachování toku ropy na trh volí stabilitu aktuálního statusu quo, byť se ten ne zcela slučuje s principy, na kterých stojí západní demokratická společnost²³⁸. Podpora Spojených států středoasijským (a do jisté míry i kavkazským) zemím nebyla narušena ani autoritářskými praktikami a porušováním lidských práv ze strany tamějších vládnoucích režimů. Přehlíženo bývá i masivní korupční prostředí v těchto zemích, přestože se mnohdy dotýká i kontraktů s americkými ropnými společnostmi²³⁹. Posílení vztahů středoasijských zemí s USA, jakožto spojenců v boji s terorismem po 11. září 2001, místním vůdcům de facto ještě více uvolnilo ruce v korupčních a totalitních praktikách²⁴⁰.

Spojené státy byly v 90. letech opatrné v poskytování vojenského materiálu a pomoci zemím ve střední Asii a na Kavkazu s ohledem na nejasnou geopolitickou situaci, dřívější konflikty, neprůhledné fungování státního aparátu, korupci a četné separatistické či extremistické skupiny operující v oblasti. Od poloviny 90. let začaly dodávky vojenské pomoci středoasijským zemím růst spolu s tím, jak se uvolnilo mezinárodní napětí a pozice zemí v oblasti ve vztahu k Rusku se začala vyjasňovat. Výše vojenské pomoci postupně přesáhla 80 milionů dolarů a rovněž objem prostředků v dalších programech byl radikálně navýšen. Příkladem budiž podpora středoasijských zemí kaspického regionu na základě

235 Jak bylo řečeno výše, počáteční aktivita v regionu byla velice opatrná a spíše podpůrného charakteru z důvodů nejasné geopolitické a bezpečnostní situace. O to větší byl nárůst spolupráce na politické i vojenské úrovni od poloviny 90. let dále.

236 Ve středoasijských zemích získala tato strategie na důležitosti po 11. září 2001 spolu s tzv. „Válkou proti terorismu“. Významnými partnery Spojených států v této souvislosti, i přes fakt, že jejich domácí režimy nebylo možné nazvat demokratickými (Cohen, 2004; Amnesty International, 2006–2007), byly Uzbekistán a Kyrgyzstán. Přestože samy nedisponují nijak významnými ložisky ropy, operují na jejich území nepřátelsky naladěné skupiny, jejichž zadržování bylo jedním z cílů USA v oblasti (Stokes & Raphael, 2010, stránky 137–138; The White House – Archives, 2002) s ohledem na zajištění bezpečného prostředí, v němž mohou ropné společnosti operovat, těžit a dopravovat ropu.

237 Programy pomoci zemím střední Asie byly často realizovány v rámci akcí Ministerstva obrany, které podléhají menší kontrole.

238 Navzdory rétorické odlišnosti je zde patrná kontinuita mezi administrativou George W. Bushe a Baracka Obamy, což jen potvrzuje konzistenci americké zahraniční politiky ve vztahu k ropným producentům (Rutledge, 2006, s. 114).

239 Viz výše.

240 Přestože po zvolení Baracka Obamy prezidentem USA doznaly projevy administrativy navenek jistých, zejména rétorických, změn, celková strategie vůči regionu zůstává prakticky stejná jako v minulosti. Dokladem toho, že přístup administrativy Baracka Obamy se navzdory obecnému přesvědčení od administrativy George Bushe jr. příliš neliší, budiž fakt, že Ázerbajdžán, Gruzie, Kazachstán i Turkmenistán se do roku 2010 dočkaly významného navýšení finanční pomoci zaměřené mimo jiné na rozvoj tamního ropného a plynového sektoru, ale také protiteroristická a jiná opatření pro vnitřní bezpečnost (Department of State – United States of America). Ke konzistenci zahraniční politiky USA viz kapitola *Hegemonie USA, její kořeny a důsledky pro světový trh s ropou*.

tzv. Freedom Support Act²⁴¹ (FSA – viz výše), která mezi lety 1997–2006 dosáhla 3 miliard dolarů (Stokes & Raphael, 2010, s. 120). Dále byl schválen tzv. Silk Road Strategy Act of 1999²⁴², který měl zemím dopomoci v tranzici od plánované k otevřené tržní ekonomice (Stokes & Raphael, 2010, s. 126). V rámci tzv. Caspian Guard Initiative založené v roce 2003, která spadala pod velení amerických jednotek v Evropě (EUCOM), byla poskytnuta pomoc v hodnotě 100 milionů dolarů na výbavu a výcvik protiteroristických jednotek v Ázerbajdžánu a Kazachstánu. Nemateriální pomoc zahrnovala zejména výcvik domácích jednotek v protipovstaleckých technikách; svoji roli v internacionalizaci a ekonomických reformách sehrál i Mezinárodní měnový fond (IMF).

Posílení vzájemných vztahů a ekonomická podpora ze strany USA po teroristických útocích na New York a Washington se pozitivně projeví také na výši poskytované pomoci. Mezi lety 2001 a 2006 přiteklo do zemí v asijské části kaspického regionu přes 600 milionů dolarů převážně ve formě vojenského vybavení (Stokes & Raphael, 2010, s. 121)²⁴³. Další pomoc v hodnotě 220 milionů dolarů byla do oblasti přesunuta v rámci různých protiteroristických opatření a opatření na potlačení obchodu s drogami²⁴⁴. Tato částka byla obhajována především jako pomoc při zabezpečení zemí v rámci operace „Enduring Freedom“ v sousedním Afghánistánu. V rámci této kampaně se Spojeným státům podařilo zakotvit svoji vojenskou přítomnost v oblasti pomocí dohod o využívání základen v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu. Ve většině ostatních zemí regionu se vojenským silám USA podařilo získat alespoň právo na využití letových zón či základen pro servis a doplnění paliva (Stokes & Raphael, 2010, s. 122). Spolupráce založená na této operaci napomohla významnému posílení vlivu Spojených států v oblasti.

Vojenské působení Spojených států v oblasti nicméně není bezproblémové. Rusko s Čínou zastávají vůči vojenské přítomnosti USA stabilně negativní postoj. Přítomnost USA v oblasti zkomplikovalo také vypovězení amerických jednotek z uzbecké vojenské základny v roce 2005 (Walsh, 2005; Ria Novosti, 2005). Dalším komplikujícím faktorem byl rusko–gruzínský konflikt z roku 2008.

Rostoucí význam regionů pro americkou administrativu v druhé polovině 90. let dokládá i prostor, jaký jim je věnován v dokumentech Národní bezpečnostní strategie (National Security Strategy). Do roku 1996 bylo tématice energetické bezpečnosti v těchto dokumentech věnováno jen relativně málo prostoru, počínaje rokem 1997 se i díky zmínkám o strategickém významu kaspického regionu tento prostor zvětšuje. Tematika energetických zdrojů, respektive zdrojů ropy a zemního plynu, v postsovětských zemích prorůstá i do dalších částí dokumentů věnujících se zahraničním investicím a rozšiřování prostoru demokracie a liberálního působení trhu²⁴⁵. Po roce 2001 je již energetika v dokumentech úžeji spjata s bezpečností bez konkrétnějších zmínek o kaspickém regionu²⁴⁶.

241 Významnou změnou byla výjimka ze zákona, která byla přijata v roce 2001. Dle původního znění FSA z roku 1992 nemohly Spojené státy poskytovat Ázerbajdžánu přímou pomoc (jednalo se o reakci na jeho aktivity v rámci konfliktu o Náhorní Karabach). V roce 2001 přijal kongres výjimku, dle níž se toto ustanovení nevztahovalo na aktivity podporující demokracii, boj proti terorismu, humanitární pomoc nebo ochranu investic amerických společností (U.S. Government Printing Office, 2002).

242 Zatímco Freedom Support Act byl určen všem zemím bývalého sovětského bloku včetně Ruska, Silk Road Strategy Act byl zaměřen na země střední Asie a Kavkazu.

243 Zrychlený rozvoj vzájemných vztahů zemí regionu s USA od druhé poloviny 90. let ilustruje i fakt, že téměř 90 % veškeré pomoci bylo poskytnuto právě v období po 11. září 2011 (Stokes & Raphael, 2010, s. 121).

244 Díky této specifikaci bylo možné obejít výhrady ve vztahu k nedodržování lidských práv v těchto zemích (Stokes & Raphael, 2010, s. 121).

245 Jedná se o zřejmý odkaz na dlouhodobou strategii Spojených států tak, jak byla popsána v kapitole *Hegemonie USA, její kořeny a důsledky pro světový trh s ropou*.

246 Oblast nicméně nadále hraje roli ve strategických plánech NATO, které v tomto korespondují se zájmy USA (Daly, 2008; NATO Parliamentary Assembly, 2008).

V zájmu o tuto na energetické suroviny bohatou oblast nezůstaly Spojené státy pochopitelně osamoceny. Kromě Ruska, činícího si na tyto zdroje nároky z historických a geopolitických důvodů, hraje stále významnější roli také Čína. Oproti obecné představě však čínské investice nebo ruské mocenské ambice jako takové nemusí být pro USA problémem, dokud tyto aktivity nebrání toku kaspické ropy na trh²⁴⁷. Problematicky se jeví spíše čínské aktivity s cílem zakotvit vliv v oblasti, získat přímý a exkluzivní přístup k ropným ložiskům skrze státem ovládané společnosti a obejít tak trh²⁴⁸. Přestože si i čínští představitelé zřejmě uvědomují důležitost mezinárodní spolupráce a akceptují myšlenku interdependence, jsou USA nuceny brát tyto aktivity vážně, neboť jsou hrozbou pro globální trh s ropou, a tedy i jejich pozici.

Specifickou otázkou, která se ukázala být zcela zásadní pro etablování vlivu Spojených států v oblasti, byla infrastruktura, a to nejen z hlediska jejího bezpečnostního zajištění. Většina existující infrastruktury z doby Sovětského svazu byla orientována ruským směrem, přičemž Rusko nejevilo zájem tento stav výrazně změnit. Vybudování infrastruktury dopravující kaspickou ropu na světový trh co nejbezpečnější cestou však bylo pro Spojené státy a ostatní západní země zcela klíčové. Investice do výstavby infrastruktury byly kromě rozvoje klíčové dopravní infrastruktury důležité také pro navázání užších vztahů západních spotřebitelských zemí se zeměmi v oblasti. Stavba nových dopravních cest tak nebyla řízena jen čistě ekonomickou logikou, nýbrž i strategickým myšlením²⁴⁹.

Box 28: Ropovod BTC^{250 251}

Jedním z projektů, který měl zakotvit vliv USA v oblasti, byl ropovod vedoucí z ázerbajdžánského Baku přes gruzínské Tbilisi do tureckého přístavu Ceyhan (Odtud název sestávající z počátečních písmen názvů těchto měst). USA tento projekt podporovaly jako způsob, jak dostat ropu z ázerbajdžánských a kazašských zdrojů do tureckého přístavu, aniž by trasa musela procházet íránským či ruským územím²⁵⁰. Navíc se jednalo o možnost dopravy suroviny z ložisek Azeri, Chirag a Guneshli, na jejichž rozvoji se podílely americké společnosti na základě tzv. „Kontraktu století“ (Sagheb & Javadi, 1994)²⁵¹.

247 Jedná se o premisu zapadající do celkové strategie tak, jak byla představena na předcházejících stranách, kdy je v zásadě lhotejně, zda je ropa získávána a uváděna na trh pomocí amerických nebo čínských investic. Dokonce není ani příliš důležité, zda je takto získaná ropa spotřebována výhradně v Číně, neboť díky globálnímu charakteru ropného trhu je tak uvolněna kapacita, která je dostupná i ostatním spotřebitelům.

248 Existují náznaky, že se Čína na ložiska ve střední Asii zaměřuje čím dál více, ačkoli by pro ni bylo ekonomicky výhodnější ropu importovat z Perského zálivu. Pevné zakotvení vlivu USA v Zálivu a naopak geopoliticky příznivější prostředí ve střední Asii se však zdá být silnou motivací pro orientaci právě na kaspický region (Stokes & Raphael, 2010, stránky 118–120; Antelava, 2007). Ve prospěch Číny pak hovoří i preference bilaterálních dohod a menší tlak na vnitřní hospodářské a lidskoprávní reformy než v případě USA.

249 V souladu se specifickou geopolitickou situací byl jednou ze základních podmínek požadavek, aby se budovaná infrastruktura pokud možno vyhýbala území geopolitických rivalů, jmenovitě Rusku a Íránu.

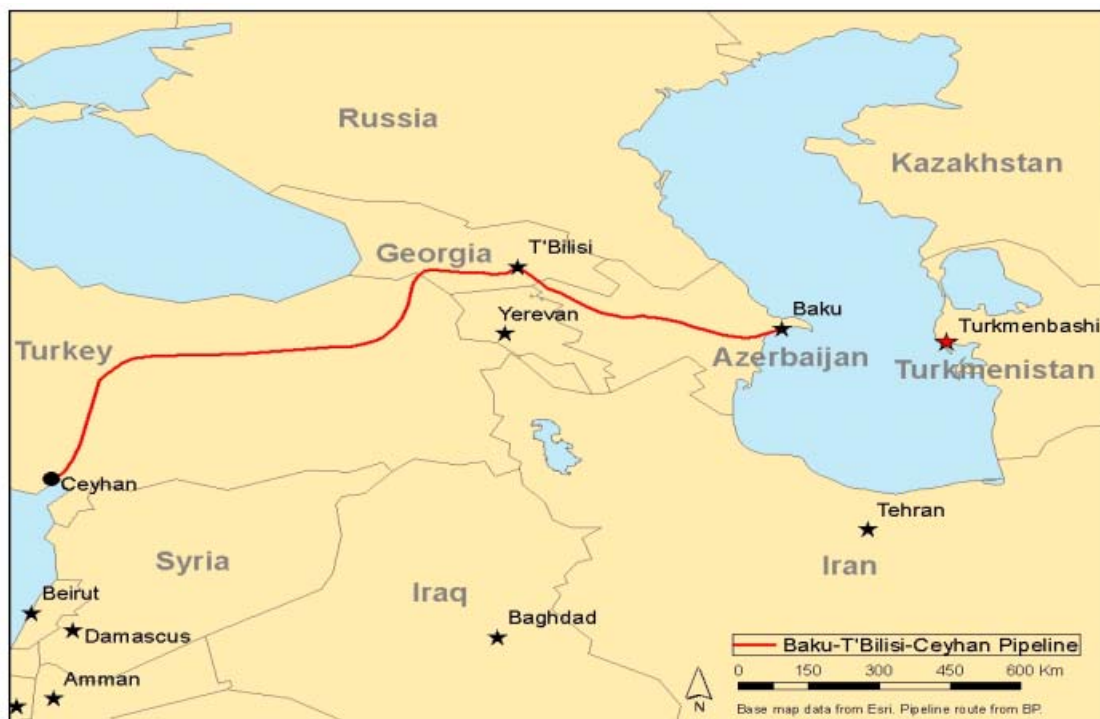
250 Ropovod byl vnímán jako konkurenční trasa ropovodu přivádějícího surovinu z Baku do ruského přístavu Novorosijsk. Tento ropovod vznikl jako trojstranný projekt Ázerbajdžánské státní ropné společnosti (State Oil Company of Azerbaijan Republic), International Operating Company of Azerbaijan a ruské společnosti Transněft v letech 1996–1997 (Transport Routes of Azerbaijan Oil Baku–Novorosijsk, Baku–Supsa). Do jisté míry ropovod BTC konkuroval i ropovodu Baku–Supsa, postaveného v letech 1996–1999 norskou společností Kvaerner. Operátorem tohoto ropovodu je britská BP (Hydrocarbons – Technology).

251 Původně konsorcium AIOC (Azerbaijan International Operating Company), vytvořené za účelem rozvoje zmíněných ložisek, tvořilo 11 společností. Mezi společnostmi tvořícími joint-venture byly americké společnosti Amoco, Pennzoil, Unocal, McDermott International. Ke konsorciu těchto společností se později připojil ExxonMobil, McDermott International naopak z konsorcia vystoupil. Momentálně se konsorcium skládá z 9 společností: BP (Velká Británie), Chevron (USA), SOCAR (Ázerbajdžán), INPEX (Japonsko), Statoil (Norsko), ExxonMobil (USA), TPAO (Turecko), ITOCHU (Japonsko) a ONGC (Indie) (British Petroleum).

Pro stavbu ropovodu v navržené podobě hovořilo hned několik faktorů. Zvažováno bylo poměrně velké množství konkurenčních variant, pro trasu skrz Turecko však hovořilo několik faktorů. Pozitivně se jevila zejména z důvodu bezproblémových vztahů země se Západem a členství v NATO²⁵². Výhodou oceňovanou zejména ze strany Turecka bylo v tomto případě také vyloučení nebezpečí ropné havárie v úžinách Dardanely a Bospor. Toto riziko by hrozilo v případě, že by namísto potrubní dopravy byla ropa dopravována vodní cestou přes Černé moře. Jako jednoznačně výhodná se též jevila poloha přístavu Ceyhan ležícího blízko Izraele. V neposlední řadě se také jednalo o zakotvení vlivu USA v oblasti a navázání kontaktu s bývalými státy Sovětského svazu. (Rutledge, 2006, stránky 114–115).

Stavba ropovodu BTC však byla i přes své nesporné výhody od počátku předmětem mnoha kontroverzí. Nejistota panovala především v otázce rentability projektu a schopnosti Kazachstánu a Ázerbajdžánu dodávat dostatečné a stabilní množství ropy. Definitivní impuls ke stavbě přišel „zvenčí“, když teroristické útoky z 11. září 2001 posunuly celý projekt na rovinu primárního strategického zájmu USA²⁵³. Tato událost umožnila Spojeným státům upevnit vazby se zeměmi v oblasti a celou otázku významně sekuritizovat. Vlastní stavba ropovodu započala v listopadu roku 2003, do provozu byl ropovod uveden v květnu 2005 a první ropa dorazila do přístavu Ceyhan v létě 2006 (Yergin 2011, str. 62).

Obrázek 3: Ropovod BTC

Zdroj: AAAS (nedatováno)

252 Významné podpory se tomuto projektu dostalo od amerických stavebních firem, které mohly projekt realizovat na v zásadě přátelském území spojenců.

253 USA i Velká Británie stály i přes veškeré pochybnosti pevně za celým projektem po celou dobu. Tento fakt je třeba vnímat v dobovém kontextu a také s ohledem na roli amerických a britských firem, kde kromě podílu na výstavbě byla například britská BP hlavním operátorem projektu (Rutledge, 2006, str. 118).

Všechny aktivity administrativy USA a amerických ropných společností však nebyly realizovány až na přelomu století. V případě Kazachstánu se americký zájem o ropné zásoby projevil již v posledních letech studené války, kdy konsorcium amerických ropných společností začalo realizovat své investice v oblasti ložiska Tengiz. V červnu 1990 podepsal Chevron s představiteli Sovětského svazu dohodu o společném rozvoji naleziště a po rozpadu SSSR firma podepsala smlouvu o vytvoření joint-venture na rozvoj ložiska s kazašským prezidentem Nazarbajevem²⁵⁴. Vlastnické podíly byly původně rozděleny rovným dílem a příjmy ze zisku měly být děleny v poměru 80:20 ve prospěch Kazachstánu s tím, že Chevron navíc zafinancuje většinu z nezbytných investic ve výši téměř 20 miliard dolarů²⁵⁵. Tato na první pohled pro Chevron ne zcela výhodná smlouva dokládá, jaký význam byl ložisku připisován. Zmíněné náklady bylo třeba vynaložit zejména na modernizaci a údržbu těžebních zařízení. Problematické podmínky kazašských ložisek, tedy složité podloží, vysoký tlak a obsah síry v ropě, dělají z ložiska Tengiz jedno z nejproblematičtější těžitelných konvenčních ložisek na světě.

Box 29: Ropovod CPC

Za účelem vybudování ropovodu přivádějícího ropu z ložiska Tengiz a ústícího v černomořském přístavu Novorossijsk bylo vytvořeno tzv. Caspian Pipeline Consortium, jehož vlastnická struktura se postupně měnila. Nyní sestává ze společností Chevron a ExxonMobil²⁵⁶, dohromady disponujících 75% podílem, a společnosti Kazmunaygas²⁵⁷ (20%) a LukArco²⁵⁸ (5%) (Energy Information Administration, 2012 r). Ropovod byl vybudován mezi léty 1999–2001 (Yergin 2011, stránky 66–71). Jedná se však o projekt vedoucí přes ruské území, což je pochopitelně ze strany Spojených států méně preferovaná varianta. Z tohoto důvodu mají Spojené státy eminentní zájem na vybudování dalšího ropovodu z kazašského přístavu Aktau do ázerbajdžánského Tbilisi, čímž by bylo možné dopravovat kazašskou ropu bez nutnosti používat ropovod vedoucí přes ruské území²⁵⁹.

254 Významnou úlohu při vyjednávání kontraktu zde sehrál Dick Cheney, který byl jedním ze členů poradenské skupiny pro rozvoj těžby ropy kazašského prezidenta Nursultana Nazarbajeva (Rutledge, 2006, 62–63).

255 V roce 1995 do kontraktu vstoupila společnost ExxonMobil odkoupením 25% podílu od kazašské vlády. Vyjednávání kontraktu nicméně provázelo podezření z uplácení ze strany zástupců americké společnosti. Do hry později vstoupily americké společnosti Mobil a ARCO, která ve spolupráci s ruským LukOilem koupila v ložisku Tengiz podíl (Fisher, 2003).

256 Od roku 2009. Původní kontrakt mezi Chevronem a kazašskou vládou, stejně jako zisk 25% podílu společností ExxonMobil v Konsorciu, provázelo podezření o uplácení ze strany amerických společností.

257 Kazašská státní společnost.

258 Původní joint-venture ruského LukOilu a americké společnosti ARCO. Po spojení společnosti ARCO s BP a následném prodeji podílu BP LukOilu se LukOil stal jediným podílníkem LukArca (British Petroleum, 2009; British petroleum, nedatováno).

259 Zbudování, respektive ekonomická proveditelnost, ropovodu přichází v úvahu teprve od určité úrovně přepravené ropy. Ložiska na kazašské straně však zatím odpovídající úrovně nedosahují.

Obrázek 4: Ropovod CPC

Zdroj: Caspian Pipeline Consortium (nedatováno)

S ještě většími problémy se potýkalo off-shore ložisko Kašagan v severním cípu Kaspického moře. Z amerických ropných společností se v rámci joint-venture spolu s dalšími partnery na rozvoji ložiska podílí ExxonMobil a ConocoPhillips. Těžbu zde ztěžuje zejména hloubka nalezišť a enormní tlak, což rozvoj zpomaluje a prodražuje. Fakt, že rozvoj ložiska zůstává prozatím za očekáváním, narušuje vztahy mezi zahraničními ropnými společnostmi a kazašskou vládou (Yergin 2011, str. 72).

Kromě již zmíněného rozvoje ložisek Azeri Chirag a Guneshli na základě tzv. „kontraktu století“²⁶⁰ mezi Ázerbajdžánem a skupinou společností jmenujme z dalších pokusů o využití nerostného bohatství ještě aktivity společnosti Amoco, která uzavřela kontrakt na rozvoj a těžbu v ložisku Azeri v Ázerbajdžánu (Randall, 2005, str. 306). Nezdarem skončila snaha společnosti Unocal o stavbu ropovodu a plynovodu přivádějící turkmenskou ropu a zemní plyn na trhy v Asii a na Dálném východě²⁶¹ (Yergin 2011, stránky 72–82).

260 Jednalo se o joint-venture zřízenou k rozvoji ložisek Azeri, Chirag a Guneshli ležících v Kaspickém moři. Mezi společnostmi tvořící joint-venture byly americké společnosti Amoco, Pennzoil, Unocal, McDermott International. Ke konsorciu těchto společností se později připojil ExxonMobil, McDermott International naopak z konsorcia vystoupil.

261 Pochopitelně ve výčtu nejsou zahrnuty všechny projekty dopravující kaspickou ropu na světové trhy (námkou např. ropovod Baku–Novorossiysk či ropovod Baku–Supsa), pozornost je zde zaměřena na projekty, ve kterých jsou zainteresovány americké společnosti.

Box 30: Nový Blízký východ?

Jakkoli jsou oblasti na obou stranách Kaspického moře z hlediska ropných zásob velmi slibné, rozhodně se nejedná o „nový Blízký východ“. Původní optimistické odhady spekulující o 200 či více miliardách barelů ropy v ložiscích byly postupně sníženy zhruba na čtvrtinu. Přestože se i tak jedná o velice významné množství suroviny, nemůže se rovnat s oblastí Blízkého východu. Dalším problémem, který souvisí s přírodními podmínkami v oblasti, je rozdíl mezi odhadovanými, prokázanými a těžitelnými zásobami. Zejména státy, které těmito zásobami disponují, tento rozdíl ve svých predikcích často opomíjejí. S Blízkým východem se kaspická ložiska nemohou rovnat jak v rozsahu prokázaných (cca 600 miliard barelů), tak reálně těžitelných zásob (Jaffe, 2000, s. 5; Kumar, 2009; Rutledge, 2006, stránky 118–119; Salameh, 2003). Cenu barelu kaspické a kazašské ropy navíc zvyšují nutné investice do těžebního průmyslu, který v dobách Sovětského svazu trpěl zásadním podfinancováním. Problémem je rovněž značná korupce, obtížná dostupnost, nedostatečná infrastruktura, vzdálenost od hlavních dopravních cest a přírodní podmínky²⁶². Všechny tyto faktory znevýhodňují barel kaspické ropy 3–4 násobně vyšší cenou v porovnání s Perským zálivem (Rutledge, 2006, s. 119). Pochybnosti o zásobách a rentabilitě nejen podřívají důvěru investorů, ale přispívají k tomu, že jednotlivé projekty na rozvoj ložisek a dopravu suroviny nabírají zpoždění²⁶³.

Přes všechny potíže se nicméně stále jedná o velice významný zdroj ropy, schopný přispět k diverzifikaci zdrojů západních spotřebitelských zemí. Další devizou může být i relativně menší kulturní odlišnost na rozdíl od států v okolí Perského zálivu

9.2 Shrnutí

Spolu s rozpadem Sovětského svazu se Západu otevřela možnost dosáhnout na naleziště nerostných surovin na jižním Kavkazu a v asijské části bývalého Sovětského svazu. Po nesmělém začátku, kdy panovala nejistota ohledně dalšího vývoje regionu, se do hledáčku administrativ dostaly především zdroje v Kazachstánu a Ázerbajdžánu, jejichž zásoby se po celých sto letech začaly opětovně dostávat do centra pozornosti nejvýznamnějších ropných společností. V 90. letech rostl rovněž význam a spotřeba industrializujících se obrů v podobě Číny a Indie, což byl také jeden z důvodů, který Spojené státy utvrdil v domněnce, že v otázkách ropných nalezišť na území bývalého Sovětského svazu je třeba jednat rozhodně a rychle. V polovině 90. let proto vzrostla aktivita jak na diplomatické úrovni, tak i na úrovni ropných společností. Výsledkem byly mimo jiné infrastrukturní projekty mající za cíl dopravit ropu z tradičně odlehlých nalezišť na světový trh. Spojené státy zde uplatňovaly svoji strategii otevírání místních ekonomik cirkulaci kapitálu a vytváření podmínek pro vstup nadnárodních ropných společností.

V souvislosti s novými rostoucími ekonomikami a potenciálními geopolitickými vyzyvateli USA vyvstala před Spojenými státy, respektive jejich strategií, nová výzva. Dynamicky rostoucí Čína (spolu s Ruskem) sázející na rozdíl od Spojených států (Stokes & Raphael, 2010, s. 126) spíše na hru s nulovým součtem a bilaterální jednání. Navíc se nesází o export liberálně-demokratických zásad, což zejména autoritářským zemím konvenuje více než postup Spojených států. Pro Spojené státy by obecně angažování Číny v ropných nalezištích nebylo problémem minimálně do té doby, pokud je umožněn tok ropy na světový trh. Ze strany Číny však dochází ke snaze o zajištění exkluzivních dodávek mimo trh na základě bilaterálních smluv, což je ze strany ostatních světových spotřebitelů vnímáno jako strategicky motivovaný akt „boje o zdroje“ (Kodůusková, Kuchyňková, & Leshchenko, 2012, s. 65).

262 Těžbu kaspické a kazašské ropy ztěžuje vysoký tlak, respektive vysoký obsah síry v surovině. Viz výše.

263 Příkladem budiž plánovaný ropovod přivádějící kazašskou ropu do ropovodu BTC.

10 Hrozby plynulosti námořní dopravy ropy

Tomáš Vlček

Při pohledu na statistiky jakéhokoliv oficiálního úřadu či think-tanku je jasně patrné, že největší exportéři ropy (Saúdská Arábie, Rusko, Írán, Nigérie, Norsko²⁶⁴) a největší jednotliví importéři ropy (USA, Čína, Japonsko, Indie, Jižní Korea) jsou geograficky neidentičtí (International Energy Agency, 2008, str. 11). Je zřejmé, že pro plynulý obchod a chod ekonomik jak importérů, tak exportérů, které jsou na vývozu ropy také často do velké míry závislé, je nutné zajistit spolehlivý a stabilní transport. Pojem energetická bezpečnost, koncepčně obtížně ohraničitelný, má z různých úhlů pohledu jeden společný aspekt, který prostupuje všemi definicemi. Tímto aspektem je logická nutnost dopravy suroviny od producenta ke konzumentovi.

Sedmdesát jedna procent zemského povrchu pokrývá vodní plocha (z toho 97 % je mořská voda). Jen na zbývajících 29 % se rozkládá pevnina. Pouhým konstatováním tohoto faktu je zcela jasné, že námořní obchodní výměna světovému přeshraničnímu obchodu jednoznačně dominuje. Ropa se pak na větší vzdálenosti celosvětově přepravuje jen dvěma základními způsoby, tankery nebo ropovodním potrubím. Hrubým odhadem lze říci, že poměr světového zásobování ropou mezi ropovody a tankery je jedna ku dvěma²⁶⁵. Interkontinentálně se ropa přepravuje s jedinou výjimkou²⁶⁶ výhradně tankery.

Ropa se v roce 1973 podílela na TPES²⁶⁷ všech členů Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj 52,5 %, v roce 2008 37,3 %. Celková hladina TPES se zvýšila z 3 724,3 Mtoe v roce 1973 na 5 433,7 Mtoe v roce 2008 (Organisation for Economic Co-operation and Development / International Energy Agency, 2009, str. II.3). Pokles využití ropy je tak spíše jen optického rázu. Jiným statistickým údajem je užití ropy v dopravě: v roce 1979 se v zemích OECD spotřebovalo 765,439 milionů tun ropných produktů, v roce 2007 je to již 1 240,878 milionů tun (Organisation for Economic Co-operation and Development / International Energy Agency, 2009, stránky IV.53 – IV.55). Kromě dopravního sektoru je ropa široce využívána též v odvětvích průmyslu a farmacie.

V posledních deseti až patnácti letech významně vzrostl dovoz ropy do USA. Zatímco v 80. letech se import pohyboval na úrovni 2–2,5 milionů barelů ročně, v 90. letech narostl na 3–4 miliony barelů a na počátku nového tisíciletí dokonce přesáhl hranici pěti milionů barelů ročně.

264 Největší potvrzené zásoby ropy se nacházejí v Saúdské Arábii (264,6 miliard barelů), Venezuele (172,3), Kanadě (173,1) Íránu (137,6), Iráku (115) a Kuvajtu (101,5) (British Petroleum, 2012, str. 6).

265 V roce 2005 bylo 62 % veškeré celosvětově vyprodukované ropy transportováno po moři, do zbylých 38 % spadají všechny ostatní způsoby dopravy (Rodrigue J. -P., 2006). Vzhledem ke stáří údaje, permanentnímu světovému růstu poptávky po ropě a nárůstu tankerové flotily v posledních letech (viz níže) lze předpokládat, že číslo je dnes poněkud vyšší.

266 Výjimkou je Rusko, které díky svému geografickému umístění expeduje ropu pozemními produktovody do Asie a Evropy.

267 TPES, tedy *Total Primary Energy Supply* je klíčovým indikátorem, který označuje míru energetických vstupů do ekonomiky, resp. celkovou spotřebu primárních energetických zdrojů. Indikátor se uvádí v jednotkách toe, tedy *tonne of oil equivalent*, resp. tuna ropného ekvivalentu. Mtoe označuje 1 000 000 toe. Toe je jednotka zastupující množství energie uvolněné při spalení jedné tuny surové ropy, což činí přibližně 42 GJ.

Tabulka 6: Vývoj amerického dovozu surové ropy a ropných produktů.

Rok	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Objem	2,188	1,866	1,844	1,990	1,850	2,272	2,437	2,709	2,942	2,926	2,784
Rok	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Objem	2,887	3,146	3,284	3,225	3,469	3,709	3,908	3,961	4,194	4,333	4,209
Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	-	-
Objem	4,477	4,811	5,006	5,003	4,916	4,727	4,267	4,305	1,734	-	-

Údaje v milionech barelů, zaokrouhleno. Údaj pro rok 2011 je za měsíce leden až květen.
Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2012 i).

S přihlédnutím k sektorovému dělení bezpečnosti – vojenský, environmentální, ekonomický, společenský a politický sektor (Buzan, Wæver, & de Wilde, 2005) – se v následujícím textu zaměříme na analýzu hrozeb a rizik pro plynulost námořního zásobování ropou do USA. Z hlediska teoreticko-metodologického základu textu je třeba definovat pojmy, se kterými se bude pracovat. Především jsou to referenční objekty, tedy entity, jež jsou existenčně ohroženy a mohou si legitimně nárokovat právo na přežití (Buzan, Wæver, & de Wilde, 2005, str. 48). Hrozba je primární, mimo nás nezávisle existující, vnější fenomén, který může nebo chce poškodit nějakou konkrétní hodnotu. Závažnost hrozby je přímo úměrná povaze hodnoty a toho, jak si danou hodnotu ceníme. Hrozba může být jevem přírodním, definovaným fyzikálně, tedy hrozbou neintencionální, nebo naopak jevem působeným či zamýšleným činitelem nadaným vůlí, úmyslem (lidský jedinec či kolektiv) a pak se jedná o hrozbu intencionální. Riziko je pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události, jež postihne danou hodnotu (Zeman, 2002 b, stránky 93–94). Jde o odvozenou závislou proměnnou, která se dá kvantifikovat. Zatímco hrozeb se obáváme, rizika poměřujeme a podstupujeme (Zeman, 2002 b, str. 91). Velmi důležitou je poznámka, že existenčním hrozbám lze porozumět pouze ve vztahu ke konkrétnímu charakteru daného referenčního objektu (Buzan, Wæver, & de Wilde, 2005, str. 32). Konečně, zájem je cíl, kterého se snaží zkoumaný objekt (individuum nebo politická entita, např. stát) dosáhnout (Kříž, 2002, str. 61). Referenčním objektem tohoto textu je stanovena výše vyvozená plynulost zásobování konzumenta ropou.

Byť je největším dodavatelem ropy do USA Kanada, je vzhledem k regionálnímu rozložení největších exportérů plynulost námořní dopravy ropy klíčová.

Tabulka 7: Složení 15 největších dovozců surové ropy a ropných produktů do USA v roce 2010

Producent	Surová ropa	Ropné produkty	Celkem
Kanada	1928	2519	4447
Mexiko	1130	1260	2390
Saúdská Arábie	1068	1075	2143
Nigérie	981	1007	1988
Venezuela	918	1010	1928
Irák	483	483	966
Angola	408	420	828
Alžírsko	313	487	800
Kolumbie	306	338	644
Brazílie	276	306	582
Ekvádor	190	192	382
Spojené království	?	286	286
Panenské ostrovy	?	252	252
Kuvajt	201	?	201
Norsko	39	114	153
Kongo	90	?	90

Údaje v tisících barelů denně.
Zdroj: (U.S. Energy Information Administration, 2013 e)

Vzhledem k charakteru námořní dopravy však nelze analýzu provádět zcela výhradně pro USA, v mnoha ohledech tak budeme hovořit o širším geografickém rámci, často i celosvětovém. Na následujících stránkách tak přihlédneme k vybraným hrozbám narušení plynulosti námořní výměny. Půjde o terorismus, pirátství, vnitřní selhání dopravy a cenovou nestabilitu nákladů na transport.

10.1 Hrozba terorismu

Chápeme-li terorismus jako „sérii předem promyšlených aktů přímého fyzického násilí, prováděných s charakteristickou nepředvídatelností a diskontinuitou, avšak systematicky, za účelem dosažení psychického účinku na osoby odlišné od přímých, fyzicky zasažených obětí, to vše v rámci určité politické strategie“ (Strmiska, 2001, str. 13), a cílem teroristických útoků je přilákat pozornost, vytvořit atmosféru strachu, destabilizovat stát a vynutit si změnu jeho vnitřní nebo i zahraniční politiky (Eichler, 2006, str. 151), pak je nutno říci, že teroristický útok na prostřední článek řetězce ropných dodávek, tedy na dopravu, není nejvhodnějším prostředkem k jejich dosažení.

Zcela určitě by došlo k přilákání pozornosti útokem, který výrazně naruší dopravu ropy. V lodní dopravě by měl takový útok navíc vedlejší efekt v narušení celkové plynulosti dopravy i ostatních komodit a pasažérů. Následné ekonomické ztráty a ad hoc bezpečnostní opatření by se projevil ve finančních nákladech na dopravu. Události by se tak jistě dostalo pozornosti v médiích celého světa. V dnešním medializovaném a globalizovaném světě by terorista útokem na ropnou dopravu s přilákáním pozornosti mohl víceméně počítat. Otázkou je, jak dlouho by se na něj v dnešním senzacechtivém světě upírala.

Vytvoření atmosféry strachu je možná problematickým bodem. Zcela jistě lze očekávat volatilní reakci trhů v podobě zvýšení ceny ropy, zvýšení nákladů na dopravu, zvýšení pojistných poplatků apod., vše ale spíše v ekonomické rovině. Pokud je součástí teroristického poselství smrt nevinných civilistů jako přímých cílů násilí, v námořní dopravě ropy by bylo možno počítat s úmrtím řádově jednotek až desítek lidí obsluhy lodě. Efekt vytvoření atmosféry strachu je tak sporadický a spíše lze čekat reakci zasaženého aktéra na úrovni manažersko-bezpečnostní, tedy jak uvést vše technicky zpět do normálu, jak zapojit strategické zásoby, jak a odkud navýšit dodávky alternativními cestami či jak minimalizovat ztráty v ekonomickém sektoru.

A konečně, v bodu destabilizace státu a vynucení si změny jeho vnitřní nebo i zahraniční politiky, je třeba rozlišovat mezi terorismem domácím, kdy přerušení zásobování země skutečně může vést k problémům, které mohou kulminovat až změnami ve vnitřní či zahraniční politice, např. ve vztazích k exportérům ropy, a mezi terorismem mezinárodním, kdy by rozsah teroristického útoku na článek dopravy ropy musel být skutečně zásadní, aby měl potenciál změnit politiku konkrétního státu či mezinárodního společenství. V této kategorii je třeba zmínit především pozici organizace Al-Káida. Ta využívá okamžité politické cíle k podpoře dlouhodobější vize. Snaží se o odstranění sekulárních a nábožensky odpadlých režimů v muslimském světě a o jejich nahrazení islámskými republikami s právem Šaría (Mockaitis, 2007, str. 75). Kromě USA jako hlavního zla, které podporuje islámské země v nepravostech, se zaměřují na Egypt a Saúdskou Arábii.²⁶⁸ Tyto země, jako exportéři ropy, mohou být významně poškozeny omezením exportu ropy narušením transportu, nicméně tato kapitola se zaměřuje na sledování hrozeb v dopravě ropy ve vztahu ke spotřebitelům, především USA.

Celkově lze konstatovat, že doprava ropy spíše není z objektivních důvodů ideálním terčem teroristického útoku, neboť efekt nemá takový potenciál, aby obsahově naplnil to, co je jeho cílem. Motivace k provedení útoku se tak zdá býti spíše nejasná. Teroristické organizace často také samy deklarují své cíle natolik vágně, že by je nikdy nemohly dosáhnout. Ani kdyby vláda státu či mezinárodní komunita byla pod teroristickou hrozbou nakloněna vyjednávání, vlastní teroristická ideologie často znemožňuje kompromis (Mockaitis, 2007, str. 75).

Existují studie, které hovoří o rizicích teroristického útoku na uzlové body námořní dopravy s cílem poškodit ekonomiky západních států (Berg & Co., 2006, str. 16) či útoku přímo s využitím tankeru (Institute for the Analysis of Global Security, 2003). Vzhledem k tomu, že studie hovoří o islámském terorismu, zůstává otázkou, nakolik by takový útok poškodil západní země a nakolik země islámské, tedy producenty a vývozce ropy. Typicky v Perském zálivu má celá řada zemí postavenou národní ekonomiku na vývozu energetických surovin v kombinaci s turismem (např. Kuvajt či Saúdská Arábie). Aby byl naplněn smysl teroristického útoku, tedy přilákání pozornosti, vytvoření atmosféry strachu, destabilizace státu a vynucení změny jeho vnitřní nebo i zahraniční politiky, je třeba, aby měl útok dostatečně silný efekt. Pouhé zničení tankeru na moři tento efekt v žádném případě nemá. Moře není dálnice, není ani jisté, že by si zničení lodi na trase někdo všiml. Lodní doprava se sice pohybuje poměrně předvídatelně po tzv. námořních komunikačních trasách (Sea Lines of Communication, SLOC)²⁶⁹, nejefektivnější by však útok byl na významných místech tankerové infrastruktury, tedy na místech, kde se trasy stýkají, tedy na tzv. uzlových bodech dopravy (Choke points)²⁷⁰.

268 V květnu 2003 došlo k sebevražedným výbuchům v saúdskoarabském hlavním městě Rijádu. V roce 2004 Usáma bin Ládín volal po útocích na ropná zařízení Saúdské Arábie, aby byl narušen tok ropy na Západ. Až v únoru 2006 byl vyslyšen, když sebevražední útočníci Al-Káidy neúspěšně zaútočili na saúdskou ropnou rafinérii Abqaiq, která zpracovává 2/3 saúdskoarabské produkce ropných produktů (Research and Development Corporation).

269 Pojem označuje primární námořní trasy mezi přístavy, používané pro obchodní, logistické a vojenské účely.

270 *Choke points*, tedy uzlové body dopravy či záškrtné body dopravy, jsou místa, kde se námořní komunikační trasy z geografických a částečně ekonomických důvodů protínají.

Existuje celkem šest hlavních uzlových bodů dopravy. Zamezením proplutí Suezským průplavem a Hormuzskou úžinou by došlo k narušení toku ropy z Perského zálivu do Evropy, USA, Japonska a jiných asijských zemí. Uzavření Malacké úžiny by vážně narušilo dodávky ropy do celé Asie a Tichomoří. Problémy v úžině Bab el Mandeb by narušily dodávky do Evropy a USA, tankerům by znemožnily vstup do Suezského kanálu a donutily je k alternativním, podstatně delším námořním trasám. Znemožnění průplavu Bosporem by zamezilo exportu značné části kaspické a ruské ropy. A konečně, uzavření Panamského průplavu by znamenalo přerušování toku ropy mezi Atlantikem a Pacifikem a omezilo dodávky do USA a střeadoamerických států (Khaniha, & Fard, 2009, s. 307–310; U.S. Department of Energy, 1999, cit. podle Klare M., 2001, str. 48).

Tabulka 8: Charakteristika uzlových bodů námořní dopravy

Lokace	Délka ^I	Šířka ^{II}	Hloubka ^{III}	Provoz A ^{IV}	Provoz B ^V	Geografické umístění
Suezský průplav	193,3	313	24	38	4,5 / 715 500	Egypt
Hormuzská úžina	10	33 800	25–40	50	16,5 – 17 / 2 623 000 – 2 703 000	Omán, Írán
Malacká úžina	805	2 700	25	600	15 / 2 385 000	Indonésie, Malajsie, Singapur
Bab el Mandeb	30	3 000 ^{VI}	30–310	400	3,3 / 520 000	Džibutsko, Eritrea, Jemen
Bospor	31	704	36–124	135	2,4 / 381 500	Turecko
Panamský průplav	77	33,5	12,5–32	35	0,5 / 79 500	Panama

I – Údaje v kilometrech.

II – Šířka vodní hladiny v nejužším bodě v metrech.

III – Údaje v metrech.

IV – Celkový denní počet proplouvajících lodí v roce 2004.

V – Miliardy barelů / metry krychlové tankery denně tranzitované ropy v roce 2006. Celkový světový transport ropy tankery přes úžiny dosáhl v roce 2006 hodnoty 43 milionů barelů ropy, resp. 6,8 milionů m³.

VI – Bab el Mandeb je ostrůvkem rozdělena na dvě úžiny o šířce přibližně 3 a 25 km.

Zdroj: (Aldworth, 2005; U.S. Energy information administration, 2012 n; Lun, Lai, & Cheng, 2010, stránky 12–14; Panama Canal Authority; Suez Canal Authority; Kolektiv autorů, 2000; Stopford, 1997, stránky 268–270; Khaniha & Fard, 2009, stránky 307–310; Rodrigue J.-P., 2004, stránky 361–372; Zubir, 2004; Guilfoyle, 2009, stránky 53–74) sestavení a přepočty u Provozu B T. Vlček.

Rizikovost provozu v uzlových bodech námořní dopravy se snaží příslušné autority omezovat i alternativními cestami. Jak ale ukazuje tabulka 9, i přes řadu snah neexistují dostatečné kapacity pro alternativní transport ropy v případě uzavření uzlových bodů námořní dopravy.

Tabulka 9: Alternativní cesty pro uzlové body námořní dopravy

Lokace	Realizované hrozby	Alternativní cesty
Suezský průplav	Osmileté uzavření po šestidenní válce v roce 1967, dva tankery se potopily v roce 2007	Podél Mysu dobré naděje (11 100 km navíc); ropovod Sumed (2,5 milionů barelů denně)
Hormuzská úžina	Míny z iránsko-irácké války v 80. letech, teroristické výhrůžky po 11. září 2001, pirátství	Ropovod Petroline (1 200 km přes S. Arábii, 5 milionů barelů denně)
Malacká úžina	Piráctví, teroristický útok v roce 2003, kolize a ropné havárie, špatná viditelnost kvůli mlhám	Přes Lomboký nebo Sundský průliv (2 960 km navíc), potenciální ropovodní propojení mezi Malajsií a Thajskem
Bab el Mandeb	Sebevražedný útok na americký křižník USS Cole v roce 2000, teroristický útok na francouzský tanker Limburg v roce 2002, pirátství	Podél Mysu dobré naděje (11 100 km navíc); ropovod Petroline (1200 km přes S. Arábii)
Bospor	Četné nehody, teroristické výhrůžky po 11. září 2001	V reálu žádné, několik potenciálních diskutovaných ropovodů (o kapacitě 0,7–1,4 milionů barelů denně)
Panamský průplav	Podezření na teroristický cíl	Podél Magalhãesova průlivu, mysu Horn a Drakeova průlivu (14 800 km navíc), Trans-panamský ropovod (860 tisíc barelů denně)

Zdroj: (Khaniha & Fard, 2009, stránky 308–309; U.S. Energy information administration, 2012 n; U. S. Energy Information Administration, 2009; Popovici, 2009). Sestavení T. Vlček.

Proplout 163 km dlouhým Suezským průplavem s množstvím záhybů trvá 11 až 19 hodin²⁷¹, přičemž po celé své délce hraničí s islámskými zeměmi. V podstatě lze říci, že kromě Panamského průplavu hraničí všechny uzlové body námořní dopravy s islámskými zeměmi, ve kterých byly zaznamenány teroristické aktivity (Institute for the Analysis of Global Security, 2003), a to je jedna z věcí, které znepokojují americkou administrativu. Zcela nesofistikovaný útok pěchotními zbraněmi²⁷² z pobřeží na jeden z mnoha tankerů proplouvající Suezem by znamenal zničení tankeru, ropnou havárii a především uzavření Suezského průplavu. Lodě, které jsou do průplavu pouštěny v četnosti asi tří konvojů denně²⁷³, by zablokovaly celý průplav, nemluvě o rizicích řetězové nehody vzhledem k brzdě dráze tankeru²⁷⁴. Hasící lodě a další technika by měla omezený vstup do průplavu a světová plynulost námořní dopravy ropy by byla poměrně vážně narušena. Řádově týdny potřebné pro řešení problému by zcela jistě znamenaly turbulenci na trhu.

271 Pro srovnání: proplutí 77 km dlouhým Panamským průplavem trvá přibližně 9 hodin.

272 Tankery nejsou vybaveny jakýmkoliv zbraněmi, takže nejsou schopny se bránit ani proti útokům nejlehčích zbraní.

273 Tři konvoje lodí denně (dva z jihu a jeden ze severu) vyjíždějí vždy v přesně stanovený čas. Po dobu následujících dvou hodin je Suez otevřen a plavidla vplouvají dovnitř, při tranzitní rychlosti přibližně 15 km/h. Maximální kapacita Suezského kanálu je 81 plavidel denně. Protože kanálem vede jen jediný plavební koridor, konvoje se musí na určitých místech navzájem vyhnout. Jižní konvoj doplňuje až do nejseverněji položeného „odpočívadla“, tzv. *Great Bitter Lake* jižně od Ismailie, a počká, dokud jej nemine severní konvoj. Mezitím vyplouvá druhý jižní konvoj a čeká na severní konvoj v odpočívadle *El Ballah* mezi Ismailií a El Qantarou. Poté, co severní konvoj mine jižní konvoj, tento vždy pokračuje v plavbě (Cookson, 2008, stránky 1–2).

274 Podrobněji viz níže v textu.

Tankery nejsou nijak fyzicky chráněny. Nejde o vojenské lodě a nejsou vybaveny zbraněmi. Vzhledem k délce jejich tras, které se pohybují řádově v tisících kilometrech, je žádné vojenské námořnictvo nemůže doprovázet a chránit. Navíc by taková aktivita nesmírně zvýšila náklady na dopravu zboží. Ochranu tankerů se světové námořní mocnosti snaží suplovat vojenskou přítomností v regionech s uzlovými body dopravy. Ať už jde o americké loďstvo v Perském zálivu, či čínské a japonské námořnictvo v Jihočínském moři a v blízkosti Malacké úžiny, smysl těchto patrol je stejný – zabezpečit plynulost námořního obchodu a bezpečnost vlastních dodávek energetických surovin.

Suez je klíčovým místem dopravy ropy z Perského zálivu do Evropy a nedaleká Hormuzská úžina je citlivým bodem pro dopravu ropy v podstatě do celého světa. Jinou a do jisté míry ještě snazší variantou by bylo proniknutí útočníků na tanker někde v Arabském moři s tím, že by během plavby Suezem donutili posádku ke srážce s jinou lodí či k najetí na mělčinu, příp. by pro zvýšení efektu uložili do tankeru výbušninu.

Hrozbu umístění silné konvenční či dokonce radiologické nebo jaderné výbušniny na tanker a její odpálení v některých uzlových bodech dopravy nebo v kritických infrastrukturních zařízeních (regionální přístavy apod.) některé zdroje přímo zmiňují (Organisation for Economic Co-operation and Development – Directorate for Science, Technology and Industry, 2003, str. 12; Sakhuja, 2010, str. 6). Celní kontrola lodí prostě a jednoduše vzhledem k množství přepravovaného nákladu a počtu lodí není a nemůže být dokonalá. Spojené státy vyslaly do nejohroženějších oblastí své celníky, kteří kontrolují doklady k nákladům ještě dříve, než loď vypluje ke břehům Spojených států. Ale i kdyby USA počet celníků zesateronásobily, nemohou kontrolovat všechny lodě, celá třetina jich není kontrolována vůbec (Němec, 2008).

Tyto a podobné hrozby bezpečnosti mezinárodní dopravy ropy také ovlivňují cenu ropy. Pojišťovny už začaly ostře zvyšovat poplatky za pojištění nákladu na rizikových námořních trasách. Pojistné poplatky za plavbu tankeru (nikoliv za náklad, toto pojištění se platí zvlášť) vodami Jemenu se například po najetí sebevražedného atentátníka Al-Káidy na člunu naloženém výbušninami do francouzského supertankeru v jemenských vodách v roce 2002 ztrojnásobily (Institute for the Analysis of Global Security, 2003).

Svět o hrozbě terorismu v tankerové dopravě ví a bojuje proti němu. Uzlové body dopravy jsou všechny v teritoriálních vodách konkrétních států. Ty se samozřejmě snaží zajistit jejich bezpečnost, neboť tranzitní poplatky znamenají slušný příjem. Kromě toho, námořnictva nejdotčenějších států (především USA, Čína, Japonsko) patrolují v mezinárodních vodách v oblastech uzlových bodů dopravy. Např. válečná námořnictva z více než dvaceti zemí Asie, Evropy, Středního Východu, Ruské federace a USA operují v Adenském zálivu v rámci různých taktických uskupení či samostatně čistě kvůli boji s terorismem a pirátstvím (Sakhuja, 2010, str. 9). Příkladem může být tzv. Kombinovaná operační skupina 151 (Combined Task Force 151, CTF-151), což je uskupení více než 30 válečných lodí z více než dvaceti zemí (mj. Korejská republika, Kanada, Dánsko, Francie, Nizozemí, Pákistán, Singapur, Velká Británie aj.) pod velením USA a s velitelstvím v Bahrajnu. Cílem uskupení je primárně boj s pirátstvím v regionu ochranou námořních komunikačních tras a lokálního uzlového bodu dopravy. Podobná uskupení operují též v jižní Asii a jinde ve světě. Jejich prezence je sice primárně zaměřena na pirátství, má však samozřejmě efekt i na terorismus. Zaměření těchto skupin je často oficiálně deklarováno jak na boj s pirátstvím, tak na boj s terorismem. Právě vzhledem k tomu bude těmto skupinám věnován větší prostor v části o pirátství.

Okrajově lze dodat, že i „pozemní“ mezinárodní boj proti terorismu, diversifikační aktivity států i exportérů, strukturální pomoc tzv. padlým státům apod. jsou také aktivity, které do jisté míry omezují riziko provedení hrozby.

Potenciál intencionální hrozby přerušení tankerové dopravy ropy státu plynoucí z terorismu vychází z materiálních zdrojů nutných k provedení hrozby, které se ukazují být velmi nízké, stačí pěchotní zbraň, nesofistikované výbuštiny, člun apod. Schopnost hrozbu uskutečnit se ukazuje podobně vysoká, liší se v závislosti na místě potenciálního útoku. Útok v kontrolovaném a relativně chráněném uzlovém bodě ná-

mořní dopravy je mnohem komplikovanější než útok na některém úseku nechráněné námořní komunikační trasy. Celkově je potenciál hrozby skutečně vysoký. Zranitelnost chráněné hodnoty (plynulost dopravy) je vysoká, avšak slabá místa jsou známá, což její hodnotu snižuje. Zároveň je třeba říci, že efekt hrozby je vzhledem k diversifikačním aktivitám a pružnosti ropného trhu nízký. Zranitelnost se také liší, je-li na SLOC, nebo v uzlových bodech námořní dopravy, kde je vyšší. Protiopatření posiluje fakt, že slabiny jsou známy a mezinárodní společenství jedná poměrně rozsáhle k ochraně těchto slabin. Navíc, některá protiopatření jsou sekundárního charakteru. Např. stavba terminálů pro příjem ropy na moři z technických důvodů (kvůli ponoru tankerů třídy VLCC a ULCC, který jim v některých lokalitách zabraňuje vplout do pobřežního přístavu) je primárně stavbou z technických důvodů. Sekundárně ale zvyšuje bezpečnost země tím, že pokud by byla v tankeru např. umístěna výbušnina, jejím odpálením by nedošlo k významným ztrátám na životech a k významnějšímu poškození námořní infrastruktury, přístavů apod. Riziko teroristického útoku za účelem přerušení plynulosti námořních dodávek ropy tedy můžeme chápat jako nízké.

10.2 Hrozba pirátství

Pirátství není moderní hrozbou, od devátého století našeho letopočtu, kdy Vikingové ze severní Evropy poprvé vyrazili na své loupeživé výpravy, zažilo pirátství ohromný vývoj, který vyvrcholil ve zlatém věku pirátství, tedy v letech 1500–1800. V následném půlstoletí bylo pirátství západním námořnictvem téměř vymýceno a udrželo se jen v geograficky příznivých oblastech (Vlček, 2009). Jde tedy o aktivitu v poslední době spíše resuscitovanou, než novodobou.

Pirátství je v článku 101 Konvence OSN o mořském právu (UN Convention on the Law of the Sea, UNCLOS) definováno jako

a. jakýkoliv ilegální akt násilí či zastrašování, nebo kořistnický akt, spáchaný pro soukromé účely posádkou nebo pasažéry soukromé lodi nebo soukromého letadla, zaměřený:

(I) na otevřeném moři proti jinému plavidlu či letadlu, nebo proti osobám či majetku na palubě této lodi nebo letadla;

(II) proti lodi, letadlu, osobám či majetku v lokalitě mimo jurisdikci některého ze států;

b. jakýkoliv akt dobrovolné účasti na provozu lodě či letadla s vědomím, že jde o pirátskou loď či letadlo;

c. jakýkoliv akt podněcování nebo úmyslného usnadňování jakéhokoliv aktu popsaného v pododstavcích a nebo b (United Nations, str. 61).

Jinou definicí je přístup Mezinárodního námořního úřadu (International Maritime Bureau, IMB), jenž je organizací zaměřenou na sběr informací o pirátských incidentech po celém světě. Pirátství je „akt nalodění či pokusu o nalodění na jakoukoliv loď s úmyslem spáchat krádež či jakýkoliv jiný zločin a s úmyslem či s kapacitou užít sílu k podpoře tohoto aktu“ (Johnson & Pladdet, 2003, str. 45). Projevům pirátství v teritoriálních vodách se říká „ozbrojená loupež“ (Mo, 2002, str. 345).

Cílem pirátských aktivit je výhradně zisk. A to ať už přímý, ve formě krádeže majetku lodní posádky či převáženého materiálu, tak nepřímý ve formě prodeje unesené lodi na černém trhu či požadování výkupného za náklad nebo posádku lodi. Tímto se pirátství diametrálně liší od terorismu. Kromě toho pirátství nečerpá užitek z veřejné informovanosti. Mnohem více preferuje zůstat v utajení, aby se nezvýšila pozornost lodních posádek, nebyla mobilizována vojenská námořnictva, nezměnily se přepravní trasy apod. Pro pirátské zájmy je strach z pirátů a jejich aktivit spíše negativem.

Hormuzskou úžinou bylo denně roku 2006 v tankerech převezeno až 17 milionů barelů ropy, Malackou úžinou 15 milionů barelů ropy, a to z Perského zálivu a západní Afriky (U.S. Energy information administration, 2012 n). Oblast uzlových bodů dopravy je pro pirátské aktivity velice vhodná, a proto pro obchodní transport poměrně nebezpečná. Masová kumulace lodí na jednom místě znamená širokou škálu cílů, pirátství tak může představovat hrozbu stability globální ekonomiky, neboť znamená hrozbu pro plynulou dopravu ropy přes místní úžiny, a tedy hrozbu pro obchodní výměnu mezi Východem a Západem. Pirátství je komplikací také pro dopravní společnosti, námořníky, vlastníky nákladu a pojišťovny (Berg & Co., 2006, str. 7).

Tabulka 10: Počet útoků a pokusů o útok pirátů ve světě v letech 2003–2009

Lokace	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Jihovýchodní Asie*	187	170	118	87	78	65	67
Jižní Pacifik	0	1	0	0	2	0	0
Indický subkontinent	87	32	36	53	30	23	29
Severní a jižní Amerika	72	45	25	29	21	14	37
Somálsko a Adenský záliv**	21	10	45	20	44	111	217
Nigérie	39	28	16	12	42	40	28
Zbytek Afriky	33	35	19	29	34	38	25
Zbytek světa	6	8	17	9	12	2	3
Celkem	445	329	276	239	263	293	406

* Jihočínské moře a vody Vietnamu.
 ** Aktivity somálských pirátů v Rudém moři, Arabském moři, Indickém oceánu a při pobřeží Ománu.
 Zdroj: (International Chamber of Commerce / International Maritime Bureau, cit. podle Bateman, 2010, s. 14).

Ochrana námořních komunikačních tras je jedním z důvodů rapidního růstu rozpočtu na vojenská námořnictva asijských zemí. Rostoucí ekonomiky Číny, Indie, Vietnamu a dalších, které vyžadují stále vyšší dodávky ropy, začínají využívat vlastní loďstvo pro patroly v rizikových oblastech, a to ať už formou účasti v různých operačních skupinách či individuálními patrolami.

Na druhou stranu, pirátství je často příliš medializováno a tím dramatizováno. Reálně je námořní doprava pirátskými incidenty ovlivněna minimálně, neboť jak lodní doprava, tak transportovaný náklad jsou i přes pirátské incidenty provozovány jako „business as usual“²⁷⁵ (Bateman, 2010, str. 14). Čísla v tabulce č. 10 ukazují zajímavý pokles pirátských incidentů v jihovýchodní Asii; během sedmi let o dvě třetiny. K redukci došlo díky zvýšení bezpečnostní spolupráce v regionu, nárůstu patrol pobřežních států a díky preventivním opatřením na samotných lodích (Mulugeta & Mesfin, 2009, str. 2).

Motivace pirátských aktivit je jedna jediná, a tou je zisk, piráti nemají zájem ničit. V somálských vodách se předpokládá, že při výkupném 1 milionu USD získá každý pirát mezi 6 a 10 tisíci dolarů odměny. Vzhledem k tomu, že drtivá většina pirátů jsou bývalí rybáři, kteří přišli z různých důvodů o práci, je takto placená práce velice lukrativním byznysem (Mulugeta & Mesfin, 2009, str. 5). Pirátské aktivity v somálských vodách jsou také de facto přínosem pro celou ekonomiku země. Přerozdělené peníze piráti utratí za nutné zboží (převážně jídlo) v Somálsku, platí tedy místním obchodníkům a zvyšují tak množství peněz v zemi.

275 Výjimkou je období červen 2005 až srpen 2006, kdy britská pojišťovna *Lloyd's Market Association* zařadila Malackou úžinu do kategorie válečných rizikových oblastí – *war risk zone* (Insurance Journal, 2006).

S penězi za výkupné piráti mohou v podstatě počítat. Rejdaři a pojišťovny totiž zpravidla o výkupném za loď i posádky raději nevyjednávají. Ještě počátkem roku 2008 se výše výkupného dle odhadů pohybovala obvykle do sta tisíc dolarů. V případě uneseného tankeru MV Sirius Star (318 000 DWT) plujícího pod liberijskou vlajkou si však piráti řekli o výkupné 25 milionů dolarů (Němec, 2008). Hodnota nákladu se odhadovala na 100 milionů USD. Po vyjednávání s vlastníkem lodi, společností Vela International Marine Ltd., se obě strany nakonec dohodly na výkupném ve výši tři milionů USD (Ibrahim & Bowley, 2009). Odhaduje se, že jen somálští piráti si na výkupném za rok 2008 vydělali 18–30 milionů USD, přičemž obvyklá výše výkupného za loď se pohybuje mezi 0,5 a 2 miliony dolarů (Middleton, 2008, str. 5). Pirátům se podařilo unést tanker třídy VLCC zatím jen třikrát v historii, ULCC dosud vůbec. Kromě MV Sirius Star to byl tanker MV Maran Centaurus (299 900 DWT) plující pod řeckou vlajkou, který byl propuštěn v lednu 2010 za odhadované výkupné ve výši 5,5–7 milionů USD. Hodnota nákladu se odhadovala na 150 milionů USD. A konečně, v dubnu 2010 somálští piráti obdrželi rekordní výkupné ve výši 9,5 milionů dolarů²⁷⁶ (první požadavek byl 20 milionů USD) za propuštění jihokorejského supertankeru třídy VLCC MV Samho Dream o tonáži 319 360 DWT plujícího pod vlajkou Marshallových ostrovů. Hodnota nákladu se odhadovala na 170 milionů USD. Loď byla přepadena zhruba na půli plavby mezi Indií a Somálskem (přibližně 1 600 km od somálských břehů), po cestě z Iráku do USA. Za unesenou lodí vyrazil jihokorejský křižník Cheong-hae operující v Indickém oceánu v rámci potírání pirátství. Loď dohnal, ale po pirátských výhrůžkách, že rukojmí popraví, k užití síly nepřistoupil²⁷⁷ (BBC News, 2010; Eduvala, 2010; Khaleej Times, 2010; Mee-young, 2010).

Piráťství má tři typy. Prvním je unesení posádky či převzetí kontroly nad lodí, avšak pouze proto, aby po nějaké době byli všichni propuštěni výměnou za peníze od vlastníka loď či pojišťovny. Piráti předpokládají, že k osvobození rukojmích nedojde silou kvůli vysokému riziku zranění či usmrcení rukojmích. Druhý typ je typický pro Malackou a Singapurskou úžinu, jde o nalodění pirátů a okradení posádky o peníze, cennosti či náklad²⁷⁸. Díky množství ostrůvků, poloostrovů, zálivů, močálů apod., které pirátům podstatně ulehčují utajení, jsou právě zmíněné úžiny rájem pro tento typ pirátství. Konečně třetí typ je unesení celé lodi a její následné prodání na černém trhu (Bateman, 2010, stránky 15–16). Problémem třetího typu je, že vzhledem k tomu, jak podrobné jsou o lodích vedeny záznamy (registrace, identifikační číslo, nepřetržitý záznam o lodi, který obsahuje informace o plavbách, změnách jmen, vlastníků apod.), je falšování lodní registrace velmi obtížné. Proto se tento typ pirátství vyskytuje jen v souvislosti s menšími loděmi či drobnějšími produktovými cisternovými loděmi, u kterých nejsou podrobné záznamy požadovány. Tento typ pirátství se například vůbec nevyskytuje v Adenském zálivu u somálských pirátů.

Motivovanost pirátů je však obecně poměrně nízká. Stačí špatné počasí a námořní doprava si může být téměř jista, že piráty napadena nebude. V roce 2008 byly také všechny útoky somálských pirátů kromě jediného, poměrně netradičně, provedeny za denního světla. Stejně tak jsou známy případy, kdy pouhé zahlédnutí vojenské loď či letadla piráty odradilo od provedení útoku (Oil Companies International Marine Forum, 2009, stránky 3–7). V asijských vodách dochází k pirátským incidentům naopak spíše v nočních hodinách a velmi často též v přístavech, když je loď zakotvena. Riziko ztrát na životech útočníků je tím tak do jisté míry omezeno. Primární motivací je také vidina snadno získaných peněz, ty si piráti rozdělují ihned na místě po jejich obdržení (ukradení apod.).

Pirátský útok proti tankeru je poměrně složitý. Typický útok v Adenském zálivu, kudy proplouvá kolem 16 tisíc lodí ročně, je veden skupinou malých lodí, které se k cíli přibližují ze tří stran. Piráti se snaží dostat co nejbliže k lodi a pomocí háků a lan se posléze dostat na palubu. Výrazně jim to znesnadňuje situace,

276 Předáno shozením z vrtulníku.

277 Je však otázkou, zda by sílu vůbec užil. Je to málo pravděpodobné minimálně ze dvou důvodů, jednak by bylo ohroženo 24 mužů posádky, kteří byli na palubě jako rukojmí, a za druhé, poškození supertankeru by vedlo k obrovské ropné katastrofě.

278 Na lodi jsou často poměrně velké sumy peněz, neboť kapitán veze peníze v hotovosti na mzdy členům posádky.

kdy má volný bok lodi nad hladinou osm a více metrů (Oil Companies International Marine Forum, 2009, stránky 3–7). V poslední době se objevují nejrůznější nápady a opatření, jak pirátům jejich přepadení zkomplikovat. Například Nizozemci nabízejí elektrické ploty kolem lodního zábradlí a maziva, kterými se potírají boky lodí, aby neposkytovaly oporu pro šplhající útočníky (Němec, 2008). Klíčové je pro piráty zastavit napadenou loď, to se jim většinou podaří, není-li příliš rychlá, pod hrozbou otevření palby velkorážními kulomety a raketomety. Tankery bývají cílem pirátů, a to kvůli hodnotě nákladu a tudíž i následné silné pirátské pozici při vyjednávání o výkupném. V roce 2009 bylo například z 30 unesených lodí 8 tankerů, na druhou stranu šlo však převážně o tankery nejnižší tonáže, o tankery třídy Product Tanker. Dva nejznámější únosy tankerů třídy VLCC, MV Sirius Star a MV Maran Centaurus, které byly uneseny v letech 2008 a 2009, nebyly vyloženě úspěchem pirátů. Tanker MV Sirius Star během útoku buď stál nebo se pohyboval velmi pomalu (pravděpodobně čekal na nového kontraktora), a tanker MV Maran Centaurus cestoval během útoku z neznámých důvodů mimo kteroukoliv ze známých námořních komunikačních tras (Bateman, 2010, stránky 17–18). Velikou roli zde tedy hrálo štěstí, resp. náhoda. Velká plavidla totiž obvykle nebývají snadnými cíli kvůli své rychlosti a velikosti. Somálští piráti se v poslední době odvažují i hlouběji na moře (přes 200 námořních mil, tzn. přes 370 km od pevniny), používají totiž větší „mateřskou“ loď, ze které provádějí útoky na malých člunech (Guilfoyle, 2009, str. 62).

Proti pirátským útokům byla zavedena škála protiopatření, nutno podotknout, že úspěšných (pohledme na statistiky pirátských úroků v jihočínském moři). Mezi ně patří především tzv. Lodní bezpečnostní plán (Ship Security Plan, SSP) v rámci Mezinárodního lodního a přístavního bezpečnostního kódu (International Ship and Port Facility Security Code, ISPS Code). Plán definuje bezpečnostní opatření, která musejí lodě implementovat a podle kterých se musejí řídit podle toho, jaký bezpečnostní stupeň je v lodní dopravě aktuálně vyhlášen. ISPS kód je systém opatření k posílení bezpečnosti lodí a přístavů po událostech 11. září 2001. Mezi cíle ISPS kódu patří vytvoření mezinárodního rámce pro kooperaci kontraktorů (vlád, vládních agentur), místních administrativ, dopravců a přístavních obchodníků při detekování bezpečnostních hrozeb a přijímání preventivních opatření; výměna informací; zajistit spolehlivost systému a další (Australian Government – Department of Infrastructure and Transport, 2010).

Kromě těchto metodologicko-strukturálních opatření se zavádí a doporučuje např. umístění figurín posádky na loď pro simulaci většího počtu stráží, instalace kamer s uzavřenými televizními okruhy (Closed Circuit Television, CCTV) pro následné využití jako důkazní materiál, instalace specifického lodního alarmu oznamujícího pirátský útok, osvětlení horní paluby²⁷⁹, zvýšené zabezpečení můstku²⁸⁰ (neprůstřelná skla apod.), falešné nápisy „pozor, elektrický proud“ apod., vodní či pěnová děla a spreje zamezující přiblížení malého plavidla k lodi a vstupu pirátů na palubu aj. Jedno z nejsnadnějších opatření před pirátským útokem je plout přes rizikové oblasti plnou parou, dosud totiž nebyl zaznamenán případ úspěšného útoku při rychlosti vyšší jak 16 uzlů, tj. 29,6 km/h (Oil Companies International Marine Forum, 2009, stránky 3, 7–18). Ukazuje se totiž, že mnoho lodí plulo v době pirátského přepadení velmi pomalu, neboť pravděpodobně čekalo na nový kontrakt na spotovém trhu (Bateman, 2010, str. 18).

Efekt pirátství má i jiné konotace. Vytváří nové pracovní příležitosti soukromým bezpečnostním službám, které zprostředkovávají výměnu výkupného za posádku či loď, ochranu tankeru doprovodem ozbrojenou lodí²⁸¹, či dokonce námořnictvům světových států, které mohou díky pirátství demonstrovat význam a potřebu námořnictva (Bateman, 2010, str. 19).

279 Vzhledem k tomu, že některé útoky jsou provedeny v noci (typicky v Malacké úžině), osvětlení snižuje riziko útoku, neboť piráti přicházejí o utajení a moment překvapení.

280 Nepodaří-li se pirátům zastavit loď, omezi se pirátský útok jen na krádež a nikoliv na únos celé lodi.

281 Jde o velmi lukrativní byznys. Za doprovod 600 kilometry nejnebezpečnějších oblastí Adenského zálivu si některé soukromé agentury účtují až 50 tisíc dolarů (Němec, 2008).

Mezi další protiopatření patří existence a vytváření řady organizací, operačních skupin a jiných uskupení, jejichž cílem je boj s piráctvím a potažmo i s terorismem. Vzhledem k tomu, že všechny mají v podstatě stejný cíl, tedy informovanost, ochranu námořních komunikačních tras, ochranu lodní dopravy²⁸², patrolování apod., stačí pouhé vyjmenování některých z nich. V Malacké úžině je to od roku 2004 MALSINDO (Malacca Straits Coordinated Patrols) ve spolupráci Indonésie, Malajsie a Singapuru²⁸³. V indickém oceánu je to od roku 2009 CORPAT (Coordinated Patrol) indického a indonéského námořnictva. V oblasti somálských vod operuje EU NAVFOR (European Union Naval Force Somalia) se svou operací Atalanta (Operation Atalanta). Tato vojenská operace má mandát k ochraně plavidel, která jsou součástí Světového potravinového programu (World Food Programme, WFP), který zabezpečuje dodávky potravin a pomoc utečencům v Somálsku. Kromě toho má mandát potírat akty piráctví a ozbrojeného přepadávání podél somálského pobřeží. Operace začala v prosinci 2008 a skončila v prosinci 2010²⁸⁴. Od roku 2004 funguje též ReCAAP (Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against ships in Asia), organizace 16 asijských států bojujících proti piráctví v Malajské a Singapurské úžině.²⁸⁵

Nevojenská spolupráce mezinárodního společenství v potírání piráctví a námořního terorismu probíhá především přes organizace OSN (United Nations), Mezinárodní námořní úřad (International Maritime Bureau, IMB) a Mezinárodní námořní organizaci (International Maritime Organization, IMO). OSN se k boji s piráctvím přičinila spíše neúmyslně, když v roce 1988 schválila Konvenci o mořském právu (UN Convention on the Law of the Sea, UNCLOS). Generální tajemník IMO, Efthimios Mitropoulos, v lednu 2009 navrhoval jistou podobu „modrých přileb“ na moři. Námořní vojenská síla s mandátem OSN by dle jeho slov působila podobně jako pozemní jednotky OSN, zasahovala by tedy v dobách krize na moři (Mitropoulos 2009, cit. podle Sakhujy, 2010, str. 10). Ačkoliv by byl problém se zařazením námořních operací zaměřených proti piráctví či terorismu pod operace na udržení míru OSN, přínos by byl nesporný. Mezinárodní komunita by totiž byla schopna poskytnout ochranu i menším státům, které nemají prostředky k patrolám ve vlastních vodách či k doprovodům vlastních plavidel během plavby rizikovými oblastmi.

IMB a IMO jsou pak organizace, které sbírají informace o pirátských incidentech, udržují jejich databázi a podporují rozvoj technologií a přístupů k ochraně lodí před pirátskými útoky (Johnson & Pladdet, 2003, str. 45). V oblasti Adenského zálivu a afrického rohu je to také UKMTO (UK Maritime Trade Operations) se sídlem v Dubaji či MSCHOA (Maritime Security Centre – Horn of Africa).

Kromě takto institucionalizovaných kooperací vznikají též krátkodobé ad hoc operace typu spolupráce australských a indonéských společných patrol ve vodách mezi Austrálií a Indonésií mezi 16. a 27. dubnem 2010.

282 Na druhou stranu ani eskorta vojenským konvojem nemusí vždy znamenat jistotu bezpečného průplavu rizikovou oblastí, jak se ukázalo v lednu 2009, kdy byla v Adenském zálivu piráty unesena německá loď pro přepravu zkapalněného ropného plynu (LPG) *Long Champ*, a to i přesto, že byla s dalšími obchodními plavidly eskortována konvojem vojenských lodí (Mulugeta & Mesfin, 2009, str. 8).

283 V roce 2005 nabídlo Indonésii a Malajsii asistenci vlastními vojenskými loděmi Japonsko. Obě země tuto pomoc odmítli z teritoriálně-bezpečnostních důvodů. Na bezpečnosti provozu v asijských uzlových bodech námořní dopravy mají velký zájem kromě regionálních států také Japonsko, Čína, Indie a západní státy v čele s USA. Prezence cizích vojenských lodí v oblastech však zvyšuje napětí, neboť se tyto státy jednak považují za hrozbu navzájem a dále jsou jen nerady viděny v teritoriálních vodách místních států (typicky Malajsie, Indonésie, Singapur či Vietnamu).

284 Zajímavostí je, že na velícím středisku operace v britském Northwoodu pracovali i čeští vojáci.

285 Je vhodné se zmínit o tom, že tyto aktivity možná nejsou vždy zaměřeny na správná místa. Somálští piráti například v drtivé většině pocházejí z bývalých rybářů, zchudlých a bez práce, a piráctví pro ně znamená dost možná jediný zdroj obživy. Celková humanitární asistence Somálsku v roce 2008 dosáhla 542 milionů USD. Celkové roční operační náklady amerického námořnictva v regionu se však blíží dvěma miliardám USD. Podobně, operace Atalanta stojí přibližně 735 milionů USD ročně (USAID 2009 / GHA / Viscusi 2009, cit. podle Bateman, 2010, stránky 19–20). Tyto indicie naznačují, že správně zaměřená strukturální pomoc by mohla jak omezit pirátské aktivity, tak snížit výdaje na námořní protipirátské operace.

Intencionální hrozbu přerušení tankerové dopravy ropy státní plynoucí z pirátství lze zhodnotit následovně. Materiální zdroje nutné k provedení hrozby se podobně jako u terorismu ukazují být velmi nízké, stačí čluny a pěchotní zbraně, netrénovaná obsluha apod. Schopnost hrozbu uskutečnit se ukazuje poměrně vysoká, významně se liší v závislosti na místě potenciálního útoku. Motivovanost je však nízká, pouze finanční, a piráti ji mohou velmi rychle ztratit. Zranitelnost, tedy slabiny, jsou poměrně nízké. Zároveň je třeba říci, že efekt hrozby je vzhledem k diversifikačním aktivitám a pružnosti ropného trhu velice nízký, až nijaký. Zranitelnost je tedy zanedbatelná, přičemž protiopatření jsou vysoká, a to jak na úrovni mezinárodního společenství, tak na úrovni samotných lodí a lodních posádek. Pirátství se tedy ukazuje jako hrozba pro námořní výměnu v ropném sektoru naddimenzovaná a v podstatě zanedbatelná.

10.3 Hrozba vnitřního selhání dopravy

Hrozbou vnitřního selhání dopravy je myšlena taková hrozba, jejíž realizace by znamenala narušení plynulosti zásobování ropou prostřednictvím environmentální katastrofy.

Tankerová přeprava ropy je nesmírně vytižená, více než 99 % cisternových lodí je téměř v neustálém pohybu. Zbýlé necelé jedno procento je charakterizováno jako rezervní loď²⁸⁶ (Cole, 2008, str. 74) a slouží pro krátkodobé vyrovnávání zvýšené poptávky. Každým rokem roste celosvětově poptávka po ropě a tím také poptávka po tankerech, na kterou reaguje produkce lodí²⁸⁷. V roce 2007 činila produkce cisternových lodí 36 % veškerých nově vyrobených lodí, což, převedeno na reálná čísla, bylo 369 nových tankerů o celkové tonáži 29,5 milionů DWT (United Nations Conference on Trade and Development, 2008 b, stránky 48–54). A zde je patrné první slabé místo, neboť 88,2 % veškerých lodí, včetně tankerů, je vyráběno v loděnicích v Japonsku, Koreji a Číně (Industrial College of the Armed Forces, 2005, stránky 21–22). Údaj potvrzují objednávky na nové tankery v roce 2009, které se nejvíce nahromadily v Číně, Koreji a Japonsku (Bakkellund, 2010, str. 11).

Konstrukce nového tankeru trvá několik let²⁸⁸ a loděnice mají nasmlouvané zakázky na léta dopředu. Poptávka po lodích je dnes vyšší než rychlost, s jakou asijské loděnice lodě dodávají. Je to způsobeno řadou skutečností, mj. rostoucí poptávkou po ropě a omezenou volnou kapacitou tankerové dopravy, boomem nových zakázek na LNG transportní lodě či relativně nízkými náklady na výstavbu lodí²⁸⁹. Zakázky na stavbu cisternových lodí dosáhly v roce 2009 neuvěřitelných 125 milionů DWT tonáže, přičemž zhruba polovinu těchto kontraktů pokrývají tankery třídy VLCC. Lodě mají být spuštěny na vodu v letech 2009–2013 (Organization of Petroleum Exporting Countries, 2009, str. 232). Vzhledem k tomu, že pro lodě jsou

286 Vytiženost tankerové dopravy velice dobře charakterizuje snížení procentuálního zastoupení rezervních lodí v čase. Oproti dnešnímu necelému jednomu procentu činilo v roce 1990 množství rezervních lodí 15,4 % celkové flotily tankerů (United Nations Conference on Trade and Development, 2008 b, str. 65).

287 Propad způsobený světovou finanční krizí v roce 2008 bude zohledněn v další podkapitole.

288 Tankery jsou konstruovány po částech. Nejdříve jsou vyrobeny hlavní komponenty lodě a pospojovány do větších kusů. Tyto kusy jsou pak za pomoci velkých jeřábů složeny a svařeny k sobě. Takto je postaven trup, který je spuštěn na vodu, a poté teprve začínají práce uvnitř lodě.

289 Náklady se rovnají v podstatě ceně za použitý materiál, tedy ocel. Samotné tankery nejsou příliš sofistikovanou technikou a ani není nijak zvlášť náročné je zkonstruovat. Lodě nejsou příliš drahé ani z toho důvodu, že se u nich nepředpokládá dlouhá životnost. Moderní lodě jsou konstruované s předpokládanou životností zhruba 10 let. Cena lodí roste s jejich velikostí. Čím větší je loď, tím je logicky třeba větší množství oceli, a proto je loď dražší. Velké lodě se tak vyrábějí s jediným jasným cílem, ušetřit na transportních nákladech za ropu úsporami z rozsahu. Tak je zaručena návratnost investice do výstavby velké lodě. Jako příklad lze uvést, že cena jednoho tankeru o tonáži 300 000 DWT činila v roce 2004 85 milionů USD (Fearnresearch, 2004, str. 5).

nasmlouvané expedice již před jejich dokončením²⁹⁰, není možné jaksi přeplatit odběratele lodě po jejím dokončení. Loď se totiž okamžitě po sjetí z výrobních doků vydává přepravovat ropu a vydělávat peníze v již dlouho dopředu domluvených obchodních závazcích. Proto musí každý nový zájemce o loď podstoupit čekací lhůtu, než se jeho zakázka dostane na výrobní linku. Z těchto a dalších důvodů je jasné patrné riziko spočívající v omezení dodávek ropy spotřebitelům kvůli nedostatečným transportním kapacitám. Ve chvíli, kdy se problém poddimenzované tankerové dopravy plně projeví, vzrostou náklady na dopravu a tím i koncová cena ropy pro odběratele. Ještě větším rizikem je však možnost, že v blízké budoucnosti tankerová doprava nebude schopná přepravit množství ropy dané permanentně rostoucí poptávkou. Tato skutečnost se může dosti zásadně podepsat na zásobovacích strategiích spotřebitelů, jejich ekonomikách a jejich energetickém mixu.

Tabulka 11: Vývoj celkové světové tankerové flotily v letech 2005–2009

2005		2006		2007		2008		2009	
Počet*	DWT**	Počet	DWT	Počet	DWT	Počet	DWT	Počet	DWT
3 892	340,2	4 177	359,6	4 418	375,6	4 825	398,2	5 713	481,2

* Celkový počet tankerů včetně tankerů na ropné a chemické produkty.
 ** V milionech DWT.
 Zdroj: (Organization of Petroleum Exporting Countries, 2010, str. 64).

Obrovský zájem o VLCC a ULCC tankery naráží na nedostatečnou infrastrukturu. Obří lodě mohou kotvit jenom v některých přístavech nebo je pro ně nutné postavit terminály vzdálené od pobřeží. Existence adekvátní infrastruktury je důležitá nejen pro zemi, ve které je přístav lokalizován, ale i pro další státy v regionu, neboť ty jsou většinou napojeny na ropovodní potrubí, kterými si nechávají ropu z tankerů dopravovat do své domoviny. Typickým příkladem takového regionu jsou státy Evropské unie. Přístavy také musí být technicky vybaveny k příjmu ropy, tankery jsou odkázány jen na takovéto přístavy. Např. v celých USA je dosud jen jeden terminál schopný obsluhovat tankery o třídě VLCC a výše. Terminál se jmenuje LOOP (Louisiana Offshore Oil Port) a nachází se v Mexickém zálivu. Celý terminál je na moři, neboť tankery se kvůli vlastní hloubce ponoru nemohou přiblížit ke břehu. Terminál musel být sítí ropovodů propojen se spotřebiteli, jinak by se ropa nemohla z přístavu expedovat. Plné využití velkých tankerů je tak limitováno technickou nedostatečností současných přístavů a portů. Stavba nových je časově a finančně značně nákladná a její lokace musí být naplánována velice pečlivě s ohledem na zdroj transportované ropy a na námořní komunikační trasy a případné uzlové body dopravy.

Značné omezení tankerů plyne i z jen velice obtížně ovlivnitelných geografických podmínek námořních tras. Čím větší je loď, tím omezenější má svůj pohyb. Třídy tankerů se rozlišují podle toho, kterou úžinou je tanker ještě schopen projet. Tankery třídy Panamax tak jsou ještě schopny proplout Panamským průplavem, Suezmax se vtěsnají do Suezského průplavu (po rekonstrukci průplavu v roce 2010 už Suez pojme i tankery vyšší třídy, o tonáži až do 240 000 DWT). Tankery třídy ULCC jsou však tak velké a kvůli svému ponoru vyžadují takovou hloubku námořních cest, že většinou uzlových bodů námořní dopravy nejsou schopny proplout (do jisté míry to lze říci i o třídě VLCC). Tankery o těchto třídách tak musejí plout po delších trasách (náklady na dopravu se vlastní nákladu snaží zmírnit právě úsporami z rozsahu) nebo po v podstatě vnitroregionálních trasách, mimo uzlové body námořní dopravy. Příkladem první varianty je transport ropy z Perského zálivu kolem Mysu Dobré naděje do terminálu LOOP v USA, příkladem druhé varianty může být doprava ropy z Venezuely do stejného cíle.

²⁹⁰ To je moderním trendem, v minulosti byly ropné tankery stavěny na základě spekulací na budoucí zájem o transport.

Zásadní hrozbou omezení plynulosti v rámci environmentálního sektoru je zcela jistě hrozba najetí na pevninu nebo hrozba kolize či jiné nehody. Riziko nehody či kolize je v oblastech živějšího námořního provozu permanentně vysoké. Např. jen v tureckých úžinách došlo v letech 1995–2005 celkem ke 269 nehodám²⁹¹ (Öztürk, Poyraz, & Özgür, 2006, str. 126). Manévrování s tankerem vyžaduje zkušenosti, brzdná dráha tankeru se počítá řádově v kilometrech. Nouzové zastavení tankeru třídy VLCC nebo ULCC, tedy přepnutí motorů z plné rychlosti vpřed na plnou rychlost vzad a následné zastavení lodi, trvá zhruba 14 minut a tanker ujede ještě asi tři kilometry. Poloměr obratu tankeru této třídy činí zhruba dva kilometry (Willis, 2001). Tankery tak musí po celou dobu plavby monitorovat cestu, k tomu jim slouží špičkové GPS polohovací přístroje a vysoký stupeň automatizace. Riziko realizace hrozby nehody na jednu stranu dlouhodobě klesá v důsledku technologických změn, na druhou stranu roste v důsledku nárůstu námořní dopravy. I přes všechny moderní technologie je však stále jedním z velkých problémů nepříznivé počasí. Silné bouře zvyšují riziko nehody, stejně jako např. nezkušenost posádky či její nezodpovědnost²⁹². 85 procent všech nehod na moři se přisuzuje selhání lidského faktoru (Istikbal, 2006, str. 73).

Tabulka 12: Incidenty v tankerové dopravě v roce 2008

Incident	Počet	Podíl
Porucha na trupu nebo strojním zařízení	91	28 %
Nepřátelství	26	8 %
Kolize	91	28 %
Najetí na mělčinu	52	16 %
Požár či exploze	19	6 %
Ostatní nebo neznámé příčiny	46	14 %
Celkem	325	100 %

Zdroj: (Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners, 2009, str. 5; přepočítání International Tanker Owners Pollution Federation, 2009 – T. Vlček.

Námořní transport ropy s sebou od počátku nese problém nehod a ropného znečištění životního prostředí. Nejjednodušší rovnice, která charakterizuje závažnost takových nehod, je konstatování, že jeden krychlový metr ropy vypuštěný do moře může způsobit ropnou skvrnu o ploše až jednoho čtverečního kilometru²⁹³. Databáze o ropných znečištěních moří jsou vedeny od roku 1974, a to ve třech kategoriích: únik méně než 7 tun ropy, únik 7–700 tun ropy a únik nad 700 tun ropy. Zatímco v 70. letech došlo v průměru ke 25,2 únikům ročně, v 80. letech to bylo 9,3 úniků, v 90. letech 7,8 úniků a po roce 2000 3,4 úniků ročně (International Tanker Owners Pollution Federation, 2009).

Řešení nehod je velice komplikované a nákladné, napomůže, pokud je reakce na únik ropy rychlá a dobře materiálně zajištěná. I tak však není možné veškerou uniklou ropu odstranit a prostředí vrátit do původního stavu (Greenpeace, 2006). K zamezení šíření ropného znečištění či ropné skvrny se běžně používají vzduchem plněné rukávy a norné stěny, jejichž účinnost je ovlivněna tím, jak moc je moře rozvlněno.

291 15. listopadu 1979 došlo také ke kolizi rumunského tankeru *Independenta* s řeckou nákladní lodí *Evriyali*. Při nehodě zahynulo 43 ze 46 členů rumunské posádky, tanker shořel, potopil se a jeho vrak několik let omezoval dopravu v úžinách (Istikbal, 2006, str. 74).

292 V rámci vnitřních pravidel na lodi je na tankerech obvyklý např. celkový zákaz požívání alkoholu.

293 Je to dáno nižší hustotou ropy v porovnání s vodou, takže neklesá ke dnu, rozpíná se na hladině a vytváří velice tenký povlak na veliké ploše.

Ropná skvrna se posypává sorbenty, látkami, které absorbují kapaliny. Následně se ropa odsaje pomocí hladinových sběračů a odlučovačů a napumpuje do připravené nádrže (tankeru). I za ideálních podmínek a při nasazení kvalifikovaných odborníků a veškerých potřebných přístrojů se v praxi z moře většinou nedaří odčerpát více než 20 procent ropné skvrny. Většina se dostane na pobřeží, skončí v sedimentech nebo na mořském dně, anebo se vypaří. Ve chvíli, kdy ropné látky zasáhnou pobřeží, je nutné využít různé mechanické sanační metody (Greenpeace, 2006).

Negativní efekt úniku ropy na životní prostředí je značný. Ač jeho přesný dopad závisí na typu ropy (lehká, těžká atd.) a rozsahu úniku, ropa se při kontaktu se vzduchem podle svého typu mění. Těžší druhy začínají být lepkavé a pokryjí těla živočichů; lehčí ropa nelepí, naopak zůstává na hladině, kontaminuje životní prostředí, ohrožuje především mořské ryby, ptáky a některé mořské savce.

Nehoda řádově týdny až měsíce omezuje námořní provoz v dané oblasti tím, že zpomaluje či nutí k obeplutí. Ropné havárie znamenají dopravní omezení vysokého řádu, přes kontaminované oblasti totiž nesmí lodě vůbec proplouvat. Zatímco ropná katastrofa někde na úseku námořních komunikačních tras a včasné použití norných stěn a dalších protiopatření neznamená natolik vážné omezení, neboť obeplutí by se počítalo řádově v hodinách, katastrofa ve vysoce frekventovaných úžinách by znamenala přerušení námořní dopravy řádově na dny, týdny či měsíce dle rozsahu katastrofy. Nutno též podotknout, že ropná skvrna nedrží stálý tvar. S ohledem na pohyb moře, vlnobití, příliv a odliv se rozpíná a smršťuje, což znamená, že pokud loď počká a bude mít trochu štěstí, i přes ropnou skvrnu je možno v průběhu dne proplout (resp. ji obeplout bez výraznějšího omezení).

Aby se riziko nehody minimalizovalo, reagovala Mezinárodní námořní organizace se sídlem v Kuala Lumpur (International Maritime Organization, IMO) sérií předpisů a nařízení. Mezinárodní konvence o bezpečnosti života na moři (The International Convention for the Safety of Life at Sea, SOLAS) se zabývá bezpečností lodí i posádky, a proto byly tankerům oproti ostatním lodím předepsány zvláštní požadavky, např. přísná protipožární opatření. Požadavky jsou rozděleny mezi pět oblastí, a to vlády kontraktorů, lodě, přepravní společnosti, přístavy a lodní dokumentace (Organisation for Economic Co-operation and Development – Directorate for Science, Technology and Industry, 2003, str. 30). Konvence dále zavádí systém užívání inertních plynů u tankerů nad 20 000 DWT²⁹⁴, nařizuje duplikaci esenciálních operačních zařízení lodí²⁹⁵ či instalaci povinných tažných zařízení na obou koncích lodí od roku 1999 (International Maritime Organization, 2002).

V roce 1973 vešla v platnost Mezinárodní konvence pro prevenci znečištění loděmi (The International Convention for the Prevention of Pollution by Ships, MARPOL). Legislativní akt se zaměřoval na boj se znečištěním ropnou havárií, prevenci, kompenzaci a zodpovědnost za znečištění. Ta společně s upravujícím protokolem z roku 1978 přinesla do tankerové dopravy řadu dalších technických bezpečnostních opatření. Jedním z klíčových bylo zavedení povinnosti bezpečnostního umístění segregovaných balastních nádrží²⁹⁶, které významně přispělo k omezení množství uniklé ropy po kolizi. V roce 1983 bylo dodatkem zakázáno transportovat ropu v nejpřednějším prostoru lodě, neboť jde o nejzranitelnější místo při kolizi.

294 Jsou-li jednotlivé nádrže na tankeru prázdné, jsou vyplněny inertním plynem, aby se zabránilo vzniku požárů způsobenému koncentrací hořlavých či výbušných plynů. Jsou-li nádrže naplněny ropou, zbylá místa jsou také vyplněna inertním plynem (International Maritime Organization, 2002).

295 Smyslem duplikací je, že pokud by bylo například poškozeno řídicí kormidlo, mělo by být možno v nouzi použít někde na lodi instalované sekundární kormidlo.

296 Balastní nádrže se naplňují vodou a slouží k ovlivnění stability lodí na moři. Segregované nádrže se nyní musejí instalovat na loď do míst nejpravděpodobnějších kolizních ploch (International Maritime Organization, 2002). Při kolizi je pak riziko úniku ropy do jisté míry sníženo. U tankerů s dvojitým trupem slouží jako balastní nádrže prostory mezi vnějším trupem a nádrží.

V roce 1992 MARPOL²⁹⁷ dále zpřísnil tankerovou dopravu nařízením, že trup lodi musí být dvojitý. V tankerech s jednoduchým trupem je totiž trup zároveň i stěnou nádrže. Kolizi tankeru s dvojitým trupem s pevninou (například najetím na mělčinu) by tak došlo jen k protržení svrchního pláště trupu, ale vnitřní plášť by poškozen nebyl a ropa by neunikla do moře. Do roku 2010 měly být veškeré tankery s jednoduchým pláštěm vyřazeny z provozu²⁹⁸, kvůli konstrukčním limitům se však očekává splnění předpisu až po roce 2015²⁹⁹ (Cole, 2008, str. 78; Parker, 2009). 68 % cisternových lodí však už mělo v roce 2006 dvojitý trup (PetroStrategies, Inc., 2009). MARPOL a OPA měly na bezpečnost tankerové dopravy ovšem poněkud paradoxní efekt. I přesto, že jednoduché trupy se při kolizi či najetí na mělčinu šestkrát pravděpodobněji protrhnou než trupy dvojitě, odhaduje se, že celkové operační náklady tankerů s dvojitými trupy vzrostou o 5 až 13 procent. Ukázalo se, že zmíněné legislativní akty vedly ke dvěma změnám. Jednak se ropné společnosti postupně vyvázaly z rizikových dopravních aktivit a transport ropy téměř plně přenechaly nezávislým operátorům a dále začaly maximálně využívat starší plavidla na spotovém trhu, neboť jsou výrazně levnější. Společnosti odmítají platit za kvalitu a upřednostňují levné „rezavé vany“ (Kim, 2007, stránky 850–860). To samozřejmě podstatně zvyšuje riziko nehod.

Tělo tankeru je z bezpečnostních důvodů rozděleno na několik samostatných nádrží, které jsou navzájem propojeny systémem kilometry dlouhého ropovodního potrubí³⁰⁰. Přečerpávání ropy oběma směry je prováděno čerpadly, která vhání ropu do tankerů právě přes ropovody. Během přečerpávání je zvýšeno riziko nehody způsobené výpary či technickými problémy. 36 % všech úniků ropy v tankerové dopravě nastalo během přečerpávání, na druhou stranu, 91 % z nich bylo o rozsahu do 7 tun (International Tanker Owners Pollution Federation, 2009). Tím se opět vracíme do oblasti bezpečnosti tankerové infrastruktury.

Všechny výše uvedené i další technicko-bezpečnostní aktivity, předpisy a požadavky měly na četnost úniků ropy skutečně vliv. Jedním z hlavních důvodů je to, že finanční zodpovědnost za sanaci ropné havárie spadá čistě na vlastníka lodi a nikoliv na vlastníka nákladu. Z celkového počtu všech úniků ropy v tankerové dopravě³⁰¹ od počátku vedení databáze činí např. dekáda 70. let celých 56 %, zatímco dekáda po roce 2000 pouhá 3 % (International Tanker Owners Pollution Federation, 2009). Nehoda jako taková se však vyloučit nedá a její hrozba je v dnešní době zvýšena zájmem o tankery o vysoké DWT tonáži a zvýšením námořního provozu. Únik ropy při nehodě by u těchto tankerů znamenal zamoření obrovské plochy.

297 A před tím, v roce 1990, tzv. *Oil Pollution Act of 1990* (OPA), avšak jen v USA. Oba dokumenty reagují na havárii tankeru *Exxon Valdez* v březnu 1989 v aljašských vodách, při které do moře uniklo 37 000 tun ropy.

298 Už od 6. července 1993 byly zakázány objednávky na jakékoliv nové tankery s jednoduchým trupem.

299 Proces přechodu na dvojitě trupy u tankerů je komplikovaný a zdlouhavý. Začal už v roce 1992 a dosud nemá plný efekt. Novou mízou pro finalizaci dohody byl incident lodi *Erika* u francouzského bretaňského pobřeží. Během nehody uniklo téměř 20 000 tun ropy. Sanační práce na pobřeží probíhaly v délce 400 kilometrů a bylo vyzdviženo přes 250 000 tun ropou nasáklého odpadu. Poměrně snadno byla po tomto incidentu vyjednána smlouva v rámci Evropského společenství, která v roce 2003 zcela zakázala vstup tankerů s jednoduchými trupy do evropských přístavů. Celosvětová dohoda ale stále ratifikována není. Řada firem toto nařízení totiž chápe jako přehnané a zbytečně nákladné. Jde o jeden z důvodů, proč mnoho států dosud neratifikovalo své členství v Mezinárodní námořní organizaci. Některé společnosti řeší tento předpis tím, že tankery s jednoduchým trupem přesunují z dopravy ropy do sektoru dopravy jiných tekutých nákladů. Právě Evropská unie a rostoucí námořní doprava směrem do EU však tlačí na implementaci legislativy a lze očekávat pozitivní vývoj.

300 Proto je při pohledu na tanker paluba pokryta sítí potrubí a rour o různých průměrech.

301 Největší ropnou havárií v tankerové dopravě byla kolize řeckého tankeru *Atlantic Empress* s lodí *Aegean Captain* (Trinidad a Tobago) během tropické bouře v červenci 1979. Z tankeru uniklo během nehody a posléze i během tažení lodi do přístavu 276 000 tun ropy a nakonec se potopila. Z lodi *Aegean Captain* uniklo dalších 11 000 tun ropy. V této největší námořní ropné havárii tak bylo celkem do moře vypuštěno 287 000 tun ropy. Nesmírně medializovaná havárie tankeru *Exxon Valdez* v březnu 1989 v aljašských vodách je ve srovnání s *Atlantic Empress* téměř zanedbatelná, neboť při ní uniklo „jen“ 37 000 tun ropy.

Různé prvky hrozby narušení plynulosti tankerové dopravy ropy v environmentálním sektoru jsou vážné, četné a pro veřejnost poměrně skryté. Úměrně s velikostí lodí roste riziko závažných námořních havárií a ropných katastrof. Zde se však pozitivně projevuje aktivita mezinárodního společenství, jehož legislativa přímo ovlivňuje tankerovou dopravu. Hrozby jako takové sice neodstraňuje, ale snižuje riziko a potenciální dopad nehod.

Hrozby přerušení tankerové dopravy ropy plynoucí z vnitřního selhání dopravy jsou četné, nezanedbatelné a reálné. Byť je zranitelnost dopravy vysoká, je třeba říci, že diversifikační aktivity, pružnost ropného trhu, množství tankerů a námořních cest a plocha moře ji významně snižují, resp. reálná hodnota silně závisí např. na místě nehody. Při nehodách však může dojít k výraznému přerušení dopravy ropy (na týdny až měsíce dle lokality nehody), nejen k dočasnému narušení ve smyslu časového opoždění. Jak je patrné z výše uvedeného, protiopatření jsou poměrně vysoká, a to jak na úrovni mezinárodního společenství, tak na úrovni samotných lodí a lodních posádek. Problémem je do jisté míry limit plynoucí z jisté nepružnosti jejich zavádění do praxe a ne vždy respektování těchto protiopatření lodními posádkami a vlastníky lodí. Riziko realizace této hrozby lze charakterizovat jako vysoké.

10.4 Hrozba cenové nestability nákladů na transport

Cenové fluktuace nákladů na námořní transport suroviny jsou zapříčiněny celou řadou událostí, některé z nich nyní budou předmětem analýzy.

Systém obchodování s tankery je nesmírně komplikovaná záležitost, která má celou řadu dimenzí. Až na drobné výjimky je standardem tankerové dopravy pronájem lodí. Vlastníkem lodě je konkrétní nezávislá přepravní firma, která obvykle není angažována v produkci ropy a která lodě dále pronajímá.

Cena pronájmu tankerů se tvoří na základě široké škály různých aspektů. Lodní průmysl se bohužel neshodl na určité formě mezinárodně uznávaných standardů, dle kterých by bylo možno klasifikovat jednotlivé položky celkové ceny za transport. Martin Stopford cenu rozděljuje na pět kategorií: operační náklady, pravidelná údržba, cestovní výdaje, kapitálové náklady a náklady na manipulaci s nákladem³⁰² (Stopford, 1997, str. 156). Operační náklady je termín pokrývající každodenní esenciální náklady na provoz lodí, včetně mezd posádky³⁰³, pojištění, administrace, nákladů na nákup cestovních zásob či nákladů na běžnou údržbu lodí. Jde o výdaje, které jsou v podstatě nezávislé na tom, v jakém odvětví loď obchoduje, obvykle dosahují výše 25 % celkových nákladů. Pravidelná údržba je období, kdy je loď v suchém doku kvůli inspekcím či zásadním opravám (obvykle každých 4–5 let). Především u starších lodí se tato kategorie nákladů může vyšplhat na vysoké částky. Cestovnými výdaji se rozumí náklady na palivo, poplatky za kotve-

302 Jiná klasifikace také rozděljuje do pěti kategorií: *denní operační náklady, nosná kapacita tankeru v DWT, průměrné denní mzdové náklady na člena posádky, průměrné denní materiálové náklady na člena posádky a průměrná denní spotřeba tankeru* (Talley, Agarwal, & Breakfield, 1986, str. 93).

303 Náklady na mzdy se liší loď od lodí dle míry automatizace lodních zařízení. Automatizace je dlouhodobý technologický trend. Zatímco v 50. letech 20. století měly obchodní transportní lodě posádku 40–50 mužů, v 80. letech došlo ke snížení na průměrných 28 mužů a v dnešní době se pohybuje průměrná četnost posádky pod 20 muži. Tankery o 200 000 DWT obvykle operují s posádkou ne větší než 24 mužů (Cole, 2008, str. 77).

ní v přístavech či poplatky za průplav konkrétními oblastmi³⁰⁴. Cestovní výdaje se liší v podstatě na každé trase a logicky narůstají úměrně k délce plavby. Kapitálové náklady závisí na způsobu financování lodi. Mohou mít podobu buď volitelného podílu na hodnotě přepravovaného majetku, nebo pevně stanoveného úroku z dluhopisů, kterými byla loď financována (Stopford, 1997, str. 156). Kapitálové náklady jsou právě tou kategorií, na které provozovatel lodě vydělává. Poslední kategorií, náklady na manipulaci s nákladem, se myslí cena za naložení, zakládání a vyložení nákladu v portech³⁰⁵.

Za fluktuacemi v ceně za transport stojí obvykle fluktuace v ceně za ropu. To je běžná záležitost, jejíž projevy transportní trh spíše napínají, než aby jej narušovaly. Ve chvíli, kdy vzroste poptávka po ropě, vzroste zároveň logicky i poptávka po transportu ropy. V takových situacích pak rostou i transportní náklady, neboť lodní doprava je vytížena. Podobně, poklesne-li zájem o ropu, poklesne i zájem o její transport a tudíž i o transportní kapacity. V takovém případě výrazně klesají náklady na dopravu. V lednu 2009 dosahovalo dopravné tankerů třídy VLCC průměrné hodnoty 57 tisíc USD za den. V září stejného roku však již jen 11 tisíc dolarů denně, aby se v prosinci opět zvýšily, avšak jen na 28 tisíc USD za den (Andersen, A global recovery is under way, but is it enough to make shipping profitable?, 2010 a, str. 15). Důvodem tohoto propadu byly důsledky finanční krize v roce 2008.³⁰⁶

Tabulka 13: Světová poptávka po ropě a produkce³⁰⁷

	2006	2007	2008	2009	I. pol. 2010
Poptávka	85,26	86,29	85,78	84,34	85,79
Produkce	84,65	84,54	84,48	84,39	86,01

Zdroj: (U. S. Energy Information Administration, 2010 c).

Finanční krize v roce 2008 odhalila několik zajímavých aspektů tankerového trhu. Nejsilněji se projevil v následném roce 2009. Ačkoliv objednávky na nové tankery klesly v tomto roce o masových 85 %, celkový počet světové flotily tankerů vzrostl o 7 %, a to díky objednávkám z minulých let, které byly teprve v roce 2009 doručeny. Pokles ve spotřebě ropy díky ekonomické recesi vedl k nutnému snížení produkce OPEC o 8 %, z 31,2 milionů barelů denně v roce 2008 na 28 milionů v roce 2009. Důsledkem byl pokles utilitarizace ropných tankerů z 91 % v roce 2008 na 84 % v roce 2009³⁰⁸ (Andersen, A global recovery is under way,

304 Jako příklad lze uvést poplatky za průplav Suezským průplavem, údaje pochází z února 2005. Cena za průplav je zde přepočítávána na tzv. SCNRT (*Suez Canal Net Registered Tonnage*). Hodnota se rovná zhruba polovině DWT, tedy 1 SCNRT $\approx$ 0,5 DWT. Poplatky jsou potom vyměřeny následovně: za prvních 5 000 SCNRT 10,89 USD/SCNRT; za dalších pět tisíc 6,19; za dalších 10 tisíc 5,09; za dalších 20 tisíc 3,65; za dalších 30 tisíc 3,65 a za cokoli ještě navíc 2,76 (R.K. Johns & Associates, Inc., 2005, str. 7). Pro ilustraci: tanker třídy Suezmax o objemu 200 tisíc DWT zaplatí za průplav Suezem průměrně 4,016 USD za 1 SCNRT, tedy 2,008 USD za 1 DWT, tedy 401 600 USD za loď. V roce 2015 mají být poplatky zvýšeny řádově o 3–5 % (R.K. Johns & Associates, Inc., 2005, str. 34). Výhodou tímto způsobem a nikoliv paušálně stanovovaných poplatků je inherentní zohlednění toho, zda loď pluje naložená, či je zrovna na balastní plavbě.

305 Záměrně není použito české slovo „přístav“, neboť evokuje představu toho, že se zde tankery zdržují po delší dobu. To totiž není zdaleka vždy pravdou, např. porty pro tankery o třídách VLCC nebo ULCC jsou obvykle pouhé přečerpávací stanice bez jakékoliv přístavní infrastruktury a slouží pro zakotvení lodě jen po dobu přečerpání nákladu.

306 O tom, že trh s tankerovou dopravou ropy fluktuuje, svědčí i údaje z let 2007 (který žádnou krizí postižen nebyl) a 2008. Na začátku roku 2007 byla cena tankeru třídy VLCC 58 900 USD/den, v březnu 81 000 USD/den, v září 51 000 USD/den, začátkem roku 2008 se cena vyhoupla na 112 000 USD/den, aby v únoru klesla na 97 000 USD/den a posléze se opět zvýšila dokonce na 182 000 USD/den v červnu 2008 (United Nations Conference on Trade and Development, 2008 b, str. 72).

307 Množství je udáváno v milionech barelů denně.

308 Za plnou utilitarizaci se v tankerové dopravě považuje hodnota 90 %.

but is it enough to make shipping profitable?, 2010 a, stránky 4–5; Organization of Petroleum Exporting Countries, 2009, str. 59). Kombinace těchto faktorů spolu s faktem, že objem námořního obchodu poklesl mezi lety 2008 a 2009 o 5 %, by normálně vedly k drastickému snížení dopravného. V roce 2009 se však objevily čtyři polehčující okolnosti, které výrazně přispěly k relativní stabilitě tankerové trhu.

První z nich je přetrvávající vysoká čínská poptávka po ropě, která do jisté míry kompenzovala propad v poptávce zemí OECD. Druhou okolností bylo snížení tranzitu tankerů třídy VLCC přes Suezský průplav o 80 % a plavba kolem Mysu Dobré naděje. V 90. letech proplouvalo Suezem na 500 VLCC tankerů ročně, v roce 2009 jich bylo jen 51 (v severním směru, celkově šlo o 62 lodí této třídy). Smyslem bylo prodloužením trasy omezit námořní dodávky ropy. Třetí okolností byl neplánovaný 18% skluz v dodávkách nových lodí. To znamenalo, že lodě byly dodány s časovým posunem (často až rok), což vedlo k pomalejšímu nárůstu tankerové flotily (Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners, 2010, str. 20; Bakkelund, 2010, str. 11). Čtvrtou okolností bylo, že 20 milionů DWT, resp. 5 % tankerové flotily bylo využito jako FSO lodě, tedy ropné plovoucí skladovací a přečerpávací lodě a neúčastnilo se obchodů na trhu (Andersen, 2010 b, str. 14).

Tyto události vedly k tomu, že se tankerový trh byl schopen přizpůsobit a i přes ztráty³⁰⁹ fungovat. I taková krize globálního rozsahu, jakou byla celosvětová finanční krize v roce 2008, nedokázala tankerový transport ropy zastavit, resp. tankerový trh si byl schopen s problémy poradit. Mezi produkcí ropy a tankerovou dopravou panuje přímá úměra. Je-li ropy na trhu méně, je logicky i menší zájem o její dopravu. Podobně, je-li o ropu menší zájem, je i menší zájem o její transport. Cena ropy a její množství na trhu tak hraje nesmírně významnou roli ve skladbě nákladů na tankerový transport ropy.

Na boj s fluktuacemi nákladů na tankerový transport ropy mají také vliv mezinárodní tělesa typu OPEC. Ukazuje se, že schopnost (ač díky byrokratické organizaci vždy opožděná) omezovat či navyšovat produkci ropy a tím do jisté míry ovlivňovat i cenu za ropu, je velmi přínosná pro trh s tankery, neboť do jisté míry brzdí těžké propady ve výších dopravného. Přesto ceny rostou a padají, často velmi ostře a obvykle nepředvídatelně. Volatilita se stala a zůstává nepříjemnou součástí ropného průmyslu (Parra, 2004, str. 337). A i význam OPEC je třeba brát s rezervou a nepřeceňovat jej. Pouze část členů OPEC, často v krátkodobých koaliciích s nečleny OPEC, byla schopna v minulosti aktivně manipulovat s produkcí ropy (Parra, 2004, str. 339).

309 Pro ilustraci lze uvést, že *špinavý spot* poklesl celkově v roce 2009 o 7 %. Poklesy v konkrétních třídách byly následující: *Suezmax* o 15 %, *VLCC* o 7 %, *Aframax* o 4 %. Třída *Panamax* však zaznamenala růst o 1 % (Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners, 2010, str. 21).

Tabulka 14: Vývoj ropné produkce, poptávky a poptávky po tankerech

Rok	Poptávka po tankerech ^I	Poptávka po ropě ^{II}	Produkce členů OPEC A ^{III}	Produkce členů OPEC B ^{IV}	Produkce mimo OPEC
1997	1519	73,7	27,2	16,9	44,7
1998	1535	74,3	28,0	17,1	44,9
1999	1550	76,0	26,5	17,1	45,0
2000	1608	76,6	27,8	17,4	46,2
2001	1592	77,3	27,2	18,5	46,9
2002	1588	78,0	25,4	19,1	48,3
2003	1673	79,6	27,1	19,8	49,3
2004	1754	82,6	28,9	18,9	50,4
2005	1720	84,0	30,6	17,6	50,4
2006	1756	85,1	30,7	19,1	51,2
2007	1775	86,1	30,3	20,7	50,2
2008	1800	85,8	31,2	21,0	46,9

V současné době je v organizaci OPEC sdruženo 12 států: Alžírsko, Angola, Ekvádor, Írán, Irák, Kuvajt, Libye, Nigérie, Katar, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Venezuela.

I – Pro transport surové ropy, v milionech DWT.

II – Ostatní sloupce v milionech barelů denně.

III – Produkce všech členů OPEC.

IV – Produkce členů OPEC jen na Středním východě.

Zdroj: (Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners, 2009, str. 2).

Na nákladech na dopravu se též mohou skokově projevit námořní nehody, pirátství³¹⁰, terorismus, přírodní katastrofy, plavební omezení, bezpečnostní opatření či čekací lhůty u přetížených uzlových bodů námořní dopravy (nejméně je to patrné na Bosporu). I cena primárních surovin pro výrobu tankerů ovlivňuje do jisté míry náklady na dopravu. V roce 2008 stála metrická tuna oceli přes 1 000 dolarů, v roce 2009 klesla na 600 USD (Bakkellund, 2010, str. 12). Předpokládá se tedy další nárůst v konstrukcích nových tankerů³¹¹, což bude mít pozitivní konotace po regeneraci globální ekonomiky, se kterou se počítá po roce 2010.

Systém obchodování s dopravou ropy není jednoduchou záležitostí, na druhou stranu, za více než století existence se na něj všichni aktéři adaptovali. Kromě veškerých výše uvedených faktorů, které ovlivňují cenu transportu, je třeba zmínit ještě sezónní kolísání ceny přepravy, což je dáno sezónní fluktuací ve spotřebě energií v oblasti severní hemisféry. Když prudce vzroste poptávka po ropě (nezávisle na ceně ropy), tradičně vždy s příchodem zimního období ve spotřebitelských regionech, vzroste též poptávka po transportu. V těchto situacích dochází opět k maximálnímu vytěžování tankerů a náklady na dopravu (resp. pronájem tankerů), především kapitálové, rostou. Jde však o předvídatelnou a opakující se událost, nikoliv tedy o výraznou hrozbu.

310 Přímé ekonomické ztráty mezinárodní námořní dopravy z důvodu pirátství jsou však relativně nízké, i přesto, že pojistné pro plavbu přes rizikové oblasti vzrostlo. Mnoho závisí na kvalitě lodi a posádky. Cenná loď s cenným nákladem bude mnohem pravděpodobněji obsluhována dobře vycvičenou, zkušenou a motivovanou posádkou, která bude brát v ohled veškerá opatření proti úspěšnému pirátskému únosu (Bateman, 2010, str. 22).

311 A to i přes fakt, že po roce 2010 tankerová flotila přijde o 55 milionů DWT tonáže, neboť z aktivní služby budou vyloučeny všechny tankery s jednoduchým trupem. Je však pravděpodobné, že tyto typy tankerů nebudou sešrotovány, ale budou ještě přesunuty do vnitrostátních linek (Kim, 2007); (Andersen, Sharply down, but supported by floating storage, 2010 b, str. 19).

Cenové fluktuaci tankerové dopravy se v podstatě nelze vyhnout. Hrozba je skutečně reálná, poměrně často přicházející, avšak téměř výhradně tržně řešená. Tržní ceny jsou stále méně předvídatelné a stále více pohyblivé. Jak se ukazuje, důvodů pro cenovou fluktuaci je velmi mnoho, z uvedených údajů však vyplývá, že největší nebezpečí plyne z cenové fluktuace dopravních nákladů směrem nahoru v kombinaci se šokovou změnou, kdy se na trh dostane velmi mnoho ropy, resp. ropa prudce zlevní. Prudký nárůst zájmu by vedl k prudkému nárůstu zájmu o dopravu. Takovéto náhodné prudké změny jsou ale víceméně nepravděpodobné, neboť trh se přizpůsobuje poměrně rychle a dlouhodobé narušení dodávek z důvodu nedostatečných kapacit při aktuálním trendu vývoje spíše nehrozí. Navíc by tím nebyla narušena plynulost dopravy, pouze náklady na ni.

Výše bylo uvedeno mnoho problémů, které ovlivňují cenu dopravy, žádný z nich však není schopen vyloženě zásadně omezit či dokonce přerušit námořní dodávky ropy. Neintencionální hrozbu přerušení tankerové dopravy ropy státu plynoucí z cenové nestability nákladů na transport, resp. cenové fluktuace, tak lze kvantifikovat jako nízkou, neboť se ukazuje, že slabiny jsou známy a vzhledem k historickým zkušenostem a pružnosti trhů se ukazují být nízké. Protiopatření jsou spojena s flexibilitou globalizovaného trhu, se zkušenostmi jeho účastníků a také s něčím, co bychom mohli nazvat bojem o přežití na trhu. Účastníci tržní výměny nemají zájem na krachu či ukončení činnosti a to je nutí přizpůsobovat se nenadálým změnám. Ukazuje se, že v tankerovém trhu se jim to daří velmi dobře.

10.5 Shrnutí

Hrozby narušení plynulosti námořní dopravy ropy jsou četné, s různým potenciálem, různým případným efektem a různou hodnotou rizika. Terorismus je relativně snadno proveditelný, nicméně jeho potenciál pro narušení plynulosti je nízký a případný efekt sporný. Pirátství se v tankerové dopravě ukazuje jako hrozba velmi naddimenzovaná, která, byť je relativně snadno proveditelná, v realitě nemá ani potenciál, ani efekt. Naopak výrazně vysoká je pro narušení plynulosti dopravy neintencionální hrozba vnitřního selhání dopravy. Zde jsou různé dílčí hrozby četné, nezanedbatelné a reálné. Nehody mají veliký potenciál narušit plynulost i na delší dobu a riziko realizace této hrozby lze charakterizovat jako vysoké. Konečně, hrozbě cenové fluktuace nákladů na dopravu se v podstatě nelze vyhnout, řeší se však téměř výhradně tržně. Žádná z dílčích hrozeb ekonomického charakteru však není schopna vyloženě zásadně dlouhodobě omezit či dokonce přerušit námořní dodávky ropy do USA. Neintencionální hrozbu přerušení tankerové dopravy ropy státu plynoucí z cenové nestability nákladů na transport, resp. cenové fluktuace tak lze kvantifikovat jako nízkou.

Všechny analyzované hrozby mají potenciál krátkodobě přerušit či omezit dodávku ropy k jejímu spotřebiteli v USA. Proto lze jako významný prvek bezpečnosti zásobování ropou chápat povinnost členských zemí IEA držet strategické zásoby ropy (nebo ropných produktů) na úrovni 90 denní spotřeby kalkulované dle předchozího kalendářního roku. U zemí, které strategické zásoby ropy nemají³¹², lze očekávat rizika podstatně vyšší.

312 Členskými zeměmi Mezinárodní energetické agentury jsou Austrálie, Rakousko, Belgie, Kanada, Česká republika, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Japonsko, Korejská republika, Lucembursko, Nizozemí, Nový Zéland, Norsko, Polsko, Portugalsko, Slovenská republika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, Spojené království Velké Británie a Severního Irska a Spojené státy americké.

Co též z analýzy vyplývá, je fakt, že uvedené hrozby jsou navzájem velice provázané a lze čekat, že realizace jedné bude katalyzátorem pro druhou. Typicky je to vztah terorismu nebo pirátství k ekonomickým aspektům. Zdaleka nejzávažnější, a pro plynulost námořní dopravy ropy nejškodlivější, by tak byla simultánní realizace dvou a více hrozeb.

Celkově se také projevuje, že všechny hrozby se v konečném důsledku dotýkají ekonomického sektoru. Ekonomický sektor, kromě vlastního souboru hrozeb a rizik, je ovlivňován všemi ostatními hrozbami a v pozadí fluktuace cenové hladiny nákladů na transport ropy stojí i rizika a realizace hrozeb všech ostatních sektorů.

Do budoucna lze pak očekávat ještě spíše vzrůst rizik, neboť námořní doprava v rizikových oblastech dále podstatně poroste. Námořní doprava veškerých komodit je ze všech variant transportu stále nejlevnější a kromě obecného trendu růstu námořního provozu se na jeho dalším rozvoji podepisují i relativně nové lodě pro přepravu zkapalněného zemního plynu (LNG)³¹³. Vzdávající zájem o zemní plyn jako čistší a energeticky účinnější alternativu ropy s sebou nese i nutnost dopravit plyn z producentů do spotřebitelských zemí. Problémem však je, že LNG transportní lodě poplují stejnými námořními trasami a přes stejné uzlové body dopravy jako ropné tankery, čímž se bude dále neúměrně napínat námořní doprava.

---

313 Světová flotila lodí pro přepravu LNG rychle roste. V roce 1998 dosáhla počtu stovky lodí, v roce 2006 dvou stovek a v lednu 2009 již překročila hranici 300 plavidel. Předpokládá se, že mezi lety 2010 a 2020 flotila převyší počet 500 plavidel (Oil Companies International Marine Forum, 2009).

11 Nekonvenční plyn v USA: Tichá revoluce

Jan Osička

Ropný průmysl má ve Spojených státech dlouhou a bohatou historii. Není bez zajímavosti, že plynárenství, historické „dvojče“ ropného průmyslu, je odvětví ještě starší. První vrt do břidličné geologické struktury ukrývající zemní plyn uskutečnil William Aaron Hart v newyorské Fredonii již v roce 1825, tedy 34 let předtím, než „Colonel“ Edwin Drake svým vrtem v pensylvánském Titusville zahájil moderní éru ropného průmyslu (Mayer, 2011). Na rozdíl od ropy se však zemní plynárenství rozvíjelo velmi pozvolna a takřka výhradně v lokalitách, kde docházelo k těžbě zemního plynu. Důvodem byla pochopitelně obtížná přeprava plynu – zatímco těžaři ropy si po dlouhá léta vystačili se sudy od whiskey, v případě plynu žádné takto jednoduché řešení neexistovalo. Významnější využití zemního plynu jako zdroje energie tak mohlo přijít až po druhé světové válce, během níž byla zdokonalena technologie výroby a konstrukce potrubní infrastruktury. Dalším impulsem byly ropné šoky v 70. letech, které obecně přinesly větší pozornost všem neropným energetickým zdrojům. Dosud nevídaný nástup nicméně zemní plyn zažívá až dnes v souvislosti s uvolněním obrovského množství plynu dříve nedobytně uzavřeného (tedy komerčně netěžitelného) v nepropustných břidličných strukturách. Dramatický rozvoj těchto nekonvenčních zdrojů zemního plynu na severoamerickém trhu v posledních několika letech, jemuž se přezdívá „tichá revoluce“, tak kontrastuje s dlouhodobým a pozvolným vývojem využívání těchto zdrojů v minulosti a symbolicky uzavírá kruh, neboť i Hartův vrt z roku 1825 směřoval do břidličné formace.

O existenci plynových sifonů ve Fredonii se poprvé zmiňují francouzští misionáři, jimž tento úkaz představili původní Američané. Do příchodu puškaře Harta nicméně sifony sloužily pouze jako kratochvíle pro děti, které se bavily zapalováním bublin stoupajících z bláta. Hart se provrtal do hloubky zhruba 9 metrů, kde narazil na narušenou břidlicovou formaci poskytující stabilní tok plynu. U ústí vrtu zbudoval malý plynojem, odkud pomocí potrubí transportoval plyn do nedaleké ubytovny na dostavníkové trase Buffalo–Cleveland.³¹⁴ Postupem času se objevilo více vrtů a těženy zemní plyn našel uplatnění v lampách veřejného osvětlení a větších podniků. V roce 1828 byl dokonce na zemní plyn přestaven jeden z majáků na břehu Erijského jezera. Tyto „novodobé divy“ lákaly do oblasti nové návštěvníky, což urychlovalo šíření znalostí o využití zemního plynu (Department of Environmental Conservation).

Box 31: Fredonia

Fredonia je vesnicí o zhruba 11 tisících obyvatelích, nacházející se nedaleko Erijského jezera ve státě New York. Název Fredonia je spojením anglického „Freedom“ a latinské koncovky (Stewart, 1967, str. 173). Datum založení vesnice (1829) takřka koresponduje se zahájením využívání zemního plynu v oblasti. O významu zemního plynu pro Fredonii svědčí i její pečeť, na níž jsou vyobrazeny plynové lampy (Village of Fredonia).

314 Původní Hartův vrt se udržel v provozu do roku 1858 a pokrýval požadavky na spotřebu jednoho mlýna a na osvětlení čtyř obchodů (Department of Environmental Conservation).

V roce 1835 oblast navštívil Dr. Lewis Beck, aby podal zprávu státní mineralogické a chemické službě (dnešní New York State Geological Survey). Beck se soustředil na popis rozvodné soustavy, odhadl kapacitu cihlového plynojemu nad vrtem na 320 kubických stop (cca 9 kubických metrů), což byl podle jeho výpočtů objem, který vrt naplnil během zhruba 15 hodin a který mohl zásobovat 70–80 světel. Mnohem zajímavější je nicméně Beckův popis geologické formace v dané lokalitě (Lash & Lash):

„The gas springs seem to have their origin in the strata of slate which form the bed of the stream and which are everywhere met with in this vicinity a short distance from the surface of the earth. This slate has a bluish color, and some of the layers are exceedingly fragile, requiring only a few years exposure to be completely converted into a clayey soil. The lower strata, however, resist atmospheric agencies and are sometimes used as building material.

When recently broken, this slate always emits a strong bituminous odor, and it frequently contains thin seams of a substance resembling bituminous coal. Most commonly, however, this bituminous matter occurs in patches, having more the appearance of detached vegetable impressions than of a regular stratum.

A fact I observed at Fredonia, in my opinion proves that there is at some distance below the surface, a vast reservoir of gas, the evolution of which is prevented by the pressure upon it. The fact to which I refer is that when the water in the creek is low, bubbles of gas are often observed, which disappear entirely when the water has risen, after a rain. And again, gas may be obtained at almost any part of the bank by boring to a depth of 20 or 30 feet. So common, indeed, is this occurrence that many of the wells in the village of Fredonia are strongly charged with the gas.

It may also be added, that there are frequently to be observed in this vicinity disruptions in the strata of slate, which have probably been caused by some expansive force exerted from beneath.”

V roce 1856 přesvědčil mladý absolvent fredonijské akademie a Hartův zeť, Preston Barmore, několik zámožnějších obyvatel vesnice, že investice do plynárenství má své opodstatnění. Barmore se pravděpodobně dostal k Beckově zprávě, protože usiloval o pás pozemku, který Beck považoval z hlediska využití plynu za nejslibnější. Nutnou počáteční investici Barmore obdržel od Eliase Forbese, místního kupce. V dubnu 1857 vytvořili Barmore, Hart a Forbes první americkou plynárenskou společnost: Fredonia Gas Light and Water Works Company. O rok později byla společnost přejmenována na The Fredonia Natural Gas Company. Forbes byl zvolen jejím prezidentem a pokladníkem, Barmore jednatelem a manažerem.

První dva vrty, které Barmore pravděpodobně v roce 1857 provedl, nevykázaly uspokojivý tok plynu. Barmore, který ze svých pozorování a z Beckovy zprávy porozuměl významu prasklin pro uvolňování plynu, se jej pokusil stimulovat pomocí vytvoření umělých prasklin. K tomu dobře posloužil střelný prach.³¹⁵ Barmore se provrtal do hloubky zhruba 40 metrů, přičemž po celou dobu nenarazil na zachytitelný tok plynu. Poté spustil na dno vrtu čtyřkilogramovou nálož střelného prachu spojenou s povrchem tenkým potrubím. Do něj následně vhodil kousek rozžhaveného železa. Exploze, která následovala, vytlačila velkou část vody přítomné ve vrtu na zemský povrch, ale zejména uvolnila stabilní a kvantitativně významný tok plynu. Barmore, povzbuzen úspěchem, poté zkusil odpálit ještě jednu nálož, tentokrát v cca 27 metrech. Na povrch se tentokrát dostal pouze sirovodík, což Barmora přimělo k závěru, že uhlíkatý vodík (metan)

315 Není bez zajímavosti, že většina průkopníků ropného a plynárenského průmyslu se rekrutovala z řad bývalých profesionálních vojáků. Tento fakt lze vysvětlit tím, že vojáci měli zažitou práci s výbušninami, kterých hojně využívali pro zvýšení propustnosti ložisek ropy a plynu, proto byli v počáteční divoké těžbě úspěšnější. Paradoxní výjimkou v tomto pravidle byl vedle Barmora i „Colonel“ Edwin Drake, autor prvního ropného vrtu. Drake ve skutečnosti žádným plukovníkem nebyl – k tomu, aby byl skupinou průmyslníků plánujících prozkoumat možnosti získávání a využití ropy najat k první vrtné operaci, ho kvalifikovalo to, že byl zrovna po ruce a to, že coby bývalý dražní zaměstnanec měl slevu na vlak a mohl se tak do místa ropných sifonů dopravit za minimální náklady.

se bude nacházet ve větších hloubkách. V dalších měsících Barmore ve spolupráci s Hartem úspěšně testovali možnosti zvýšení produkce pomocí vypumpování vody z vrtu a také vystavěli olovený plynovod spojující vrty a plynem uprostřed vesnice. Zhotovením veřejného osvětlení byla pověřena Fredonia Natural Gas Company, která záhy umožnila komerční odprodej plynu v ceně 4 dolary za 1 000 kubických stop.³¹⁶ Do konce roku 1858 byly nainstalovány první plynové hořáky osvětlující ulice a obchody a v červnu následujícího roku již ve Fredonii svítilo na 150 plynových lamp (Lash & Lash).

O necelé dva roky později Barmore ve věku pouhých 30 let zemřel na následky nadměrného pití. Beze sporu však během necelé dekády svého života ve Fredonii položil základy plynárenství, svými experimenty zahájil využívání umělého štěpení (frakování) málo propustných geologických struktur ukrývajících zemní plyn, provedl první vícenásobné štěpení (multistage fracking) a stanovil základní teoretická pravidla odvětví (vrtat je třeba hlouběji a ložisko je třeba stimulovat).

V následujících letech byla poptávka po zemním plynu tažena takřka výlučně městským osvětlením, energetickými požadavky ropných vrtů a průmyslových výroben, které se shodou okolností nacházely v jejich blízkosti. Lokálně byl zemní plyn preferovaným palivem – díky snazšímu dobývání ze země a nízkým variabilním nákladům na lokální distribuci byl levnější než uhlí a navíc neznečišťoval ovzduší. Jeho širšímu využití nicméně bránil obtížný dálkový transport. Zatímco ropa byla převážena v barelech, pro zemní plyn neexistovalo jiné řešení než potrubí. A ačkoliv se dálková potrubí stavěla již od roku 1891, kdy je datováno propojení vrtů ve střední Indianě s Chicagem, jejich výstavba byla drahá a jejich provoz problematický a neefektivní (Natural Gas Supply Association).

V devadesátých letech 19. století se navíc začalo hojně využívat elektrického osvětlení a zemní plyn stejně jako petrolej již v tomto odvětví nedokázal konkurovat. Producenti zemního plynu byli nuceni hledat nová odbytíště. Logickým krokem bylo využití Bunsenova hořáku,³¹⁷ který otevřel cestu pro plynové vaření a vytápění (Pacific Gas and Electric Company). Rozvoj plynárenství na severoamerickém trhu poté následoval pokroky ve výrobě širších, tenčích a odolnějších trubek a ve výstavbě potrubí. Nové technologie umožňovaly redukci ztrát, vysokotlaký transport, a tedy i větší dosah při stejné konkurenceschopnosti.

S tím, jak reálný dosah zemního plynu začal na přelomu devatenáctého a dvacátého století překračovat hranice jednotlivých samosprávních oblastí, bylo nutné sjednotit regulatorní podmínky odvětví. Prvními státy, které k tomuto účelu zřídily „komise pro veřejné služby“, byly New York a Wisconsin (1907). Tyto komise sjednocovaly podmínky distribuce zemního plynu a také určovaly maximální ceny. O dalších deset let později se s dalším rozvojem potrubních spojení objevila tatáž potřeba, tentokrát však na mezinárodní úrovni. Snahy jednotlivých států regulovat mezistátní obchod se zemním plynem nicméně narážely na odpor Nejvyššího soudu, který opakovaně rušil jednotlivé státní legislativní akty kvůli jejich nesouladu s ústavou Spojených států. Až v roce 1938, tři roky poté, co Kongres schválil zákon omezující vliv velkých elektrických společností, prošel také zákon upravující obchodování se zemním plynem mezi jednotlivými státy. Smyslem a účelem zákona bylo omezení velkých monopolů. Ty v odvětví vznikaly zcela přirozeně, neboť společnosti těžící zemní plyn zároveň vlastnily a provozovaly transportní infrastrukturu, do níž své konkurenty nepouštěly. Zákon tedy například zakazoval výstavbu duplicitní infrastruktury a ukládal povinnost dodržovat rozumnou výši požadovaných transportních poplatků. De facto tedy předznamenal

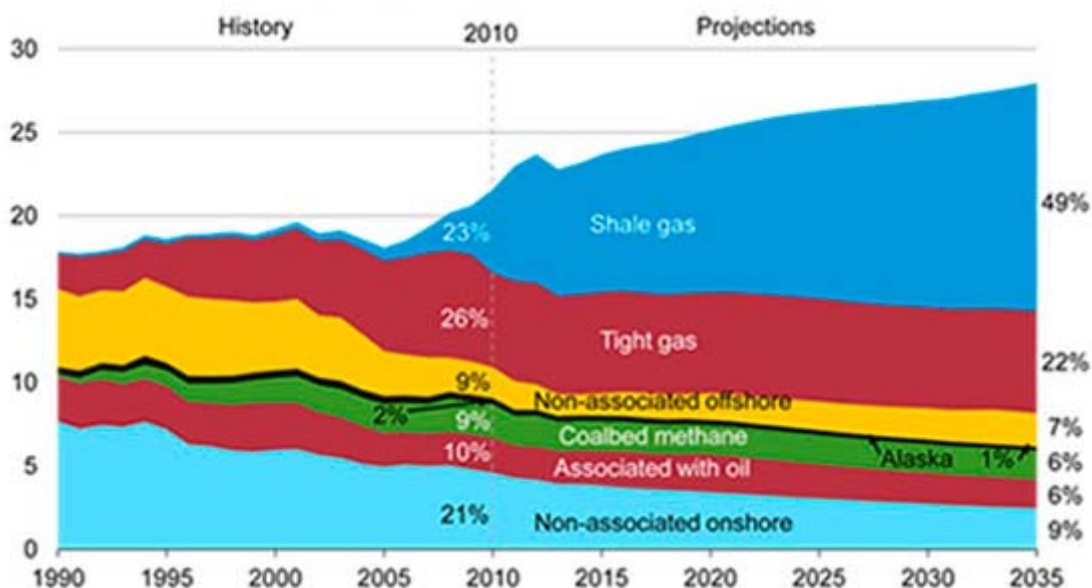
316 1000 kubických stop standardizovaného zemního plynu zhruba odpovídá 1 milionu britských termálních jednotek (1 MMBtu), ve kterých se udává cena zemního plynu na severoamerickém trhu dnes. Dnešní cena zemního plynu v USA se stejně jako před 150 lety pohybuje okolo 4 USD/MMBtu, a to díky přebytkům na trhu uvolněným rozvojem nekonvenčních trhů. Pochopitelně, kvůli inflaci se jedná o výrazně nižší cenu než za časů Prestona Barmora.

317 Zemní plyn hnaný pod tlakem děrovanou trubicí je základem hořáku představeného Robertem Bunsenem v roce 1855. Princip hořáku je jednoduchý: pohyb plynu v trubici vyvolává lokální podtlak, který skrze otvory nasává okolní vzduch. Jakmile se směs plynu a vzduchu dostane k hlavici na konci trubice, je možné hořák zapálit. Hořák umožňuje regulaci poměru zemní plyn/vzduch, a tudíž je možné regulovat intenzitu plamene.

dnešní „přístup třetích stran“. O několik let později bylo rozhodnuto, že zákonem o zemním plynu zřízená komise bude dohlížet také na ceny na vrtu (wellhead price), jestliže těžební a transportní společnost byly přidružené společnosti (tlak na dnešní unbundling) (Natural Gas Supply Association).

Druhá světová válka znamenala průlom v rozvoji severoamerického plynárenství. Přinesla jednoznačné zdokonalení práce s kovy, svařování a válení potrubí. Nově nabitě zkušenosti umožnily konstrukci levnějších a spolehlivějších plynovodů a zemní plyn se tak stal plně konkurenceschopným palivem. Během 50. a 60. let byla Severní Amerika protkána sítí dálkových potrubí, které přivedly plyn do všech míst, kde byl dříve nedostupný. Dostupnost plynu přinesla jeho intenzivnější využívání v již etablovaných oblastech (vytápění, vaření), ale i jeho rozšíření do oblastí nových, jako v některých průmyslových výrobcích (Natural Gas Supply Association).

Koncem 19. století a v průběhu 20. století hrála na trhu rozhodující roli konvenční těžba. Hydraulické štěpení se nicméně udrželo v užití jako metoda zvyšování propustnosti konvenčních ropných i plynových ložisek a ve větší míře jako způsob těžby obtížně propustných pískovcových polí. Od konce 40. let byla tato metoda použita na více než milionu vrtů. Břidlicové formace, které jsou jedním z klíčových prvků současných plynových zásob USA, začaly být využívány jako zdroje plynu pozvolna až v 80. letech. Nezávislá houstonská těžařská společnost George P. Mitchella stála v té době před výzvou, jak dostat kontrakt na zásobování plynu do Chicaga, když tempo produkce z jejích vrtů trvale klesalo. Mitchell si vzpomněl na geologickou zprávu, kterou nedávno četl a která se zmiňovala o bohatém obsahu plynu v některých břidlicových formacích. Mitchell viděl v břidlicích příležitost objevit nová ložiska, a ačkoliv ho všichni včetně jeho vlastních geologů od tohoto nápadu zrazovali s tím, že jde o plýtvání penězi, Mitchell na svém nápadu trval (Yergin 2011). Jak již bylo naznačeno, o plynu obsaženém v břidlicích se vědělo již od počátků plynárenského průmyslu, nicméně po právu se mělo za to, že výnos (vytěžený plyn) z jednotlivých vertikálních vrtů je příliš malý, než aby ospravedlnil náklady na průzkum a těžbu. Za normálních podmínek nepropustnou břidlici bylo totiž možné narušit jen v geograficky velmi omezeném rozsahu. Mitchell tento fakt akceptoval a hledal způsob, jak jedním vrtem dosáhnout co největšího pokrytí břidlicové vrstvy. Řešením bylo rozvinutí mladé technologie směrovatelných vrtů, a to až v konečném měřítku do pravého úhlu. Teprve spojení těchto dvou již známých technologií umožnilo konkurenceschopnou těžbu plynu z břidlic.

Graf 9: Těžba plynu v USA 1990–2035³¹⁸

Zdroj: (U. S. Energy Information Administration, 2012 c)

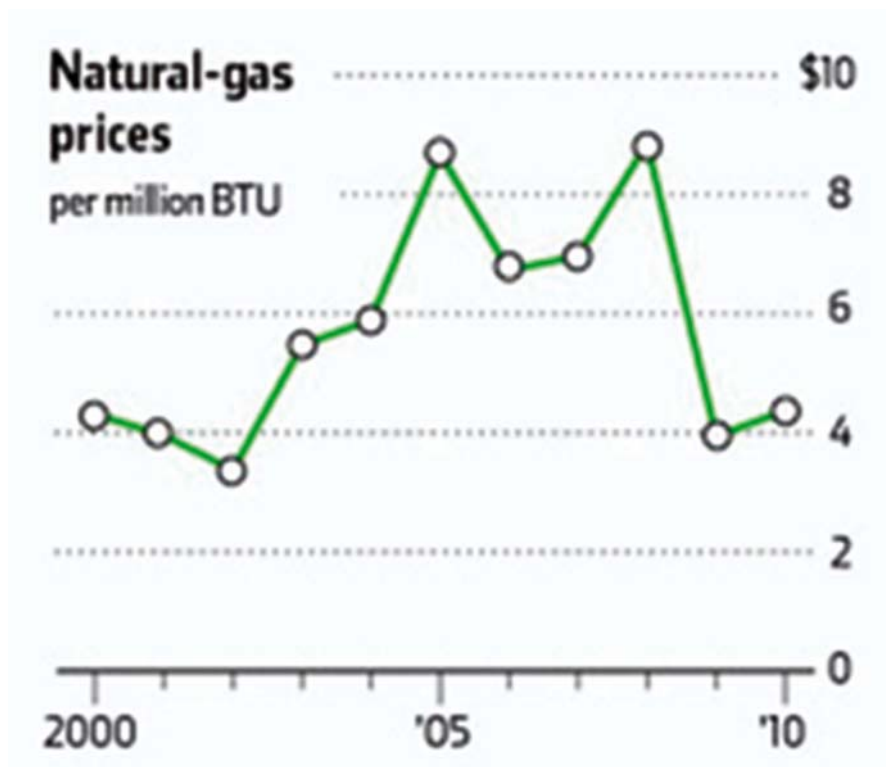
Výše uvedený graf ukazuje měnící se podíl různých konvenčních a nekonvenčních druhů zemního plynu. v posledních dvou dekádách a předpověď EIA na dalších 25 let. Lze si všimnout následujících trendů: významný pokles těžby neasociovaného plynu na souši (non-associated onshore), dlouhodobý pozvolný rozvoj pískovcového plynu (tight gas) a dramatický nárůst břidlicového plynu (shale gas) po roce 2005. Porovnáme-li obě skupiny vzhledem k referenčnímu roku 2010, zjistíme, že nekonvenční zdroje představují 58 % americké těžby, přičemž do roku 2035 se očekává další nárůst tohoto podílu až na 76 %.

Bez zajímavosti není ani náhlý nárůst celkové produkce po roce 2005, korelující s nástupem břidlicového plynu. Po nízkých cenách ropy a zemního plynu v 90. letech (ceny plynu byly na ropu z historických důvodů tradičně navázány) přišel v první polovině první dekády 21. století strmý růst. Na vině byla kombinace klesající domácí produkce a zejména dramaticky rostoucí poptávka v jihovýchodní Asii. V roce 2005 se navíc Mexickým zálivem prohnal hurikán Katrina a vyřadil z provozu 79 % tamější produkce³¹⁹ (a 19,5 % celkové produkce Spojených států). Ceny plynu vystřelily vzhůru: zatímco v roce 2002 se na severoamerickém trhu platily necelé 4 USD/MMBtu, v roce 2005 to bylo průměrně 9 USD/MMBtu³²⁰ (Fielden, 2012).

318 Absolutní hodnota (sloupec vlevo) je uvedena v tisících miliardách krychlových stop ročně (tcf). Pro srovnání, 10 tcf = 0,28 tcm (tisíc miliard krychlových metrů), což představuje zhruba 30násobek roční spotřeby České republiky.

319 Konkrétní čísla pro názornost: z 1 500 milionů krychlových metrů denně celkové těžby plynu v USA v roce 2005 připadalo na Mexický záliv 290 milionů. Po hurikánu zůstaly v provozu produkční kapacity ve výši 60 milionů krychlových metrů plynu denně.

320 Jedná se o průměrné roční ceny. Severoamerický trh je nicméně plně liberalizovaný a převažuje zde spotové obchodování. Mnohem větší význam tak mají ceny v krátkých časových intervalech, jako dny, týdny, měsíce. Výkyvy jsou pak pochopitelně ještě výraznější: 13,92 USD/MMBtu byla nejvyšší hodnota v obchodním místě Henry Hub za poslední dvě dekády (konec roku 2005), zatímco na jaře 2012 ceny padaly až k 2,20 USD/MMBtu.

Graf 10: Ceny plynu na severoamerickém trhu (2000–2010)

Zdroj: (Yergin, Stepping on the Gas, 2011)

Výpadek produkce a zvýšení cen poskytlo prostor pro alternativní dodávky. Technologické postupy těžby břidlicového plynu byly v zásadě vyspělé a při cenách pohybujících se okolo 8–9 USD/MMBtu byly plně konkurenceschopné konvenční těžbě. Následoval prudký rozvoj těžby z břidlic, který odstartoval spirálu drobných inovací, nižších produkčních nákladů, dalšího rozšíření, více hráčů v upstreamu (průzkum a těžba) a více drobných inovací. Dramatický pokles cen zpátky k 4 USD/MMBtu, který můžeme sledovat od roku 2008, tak na rozdíl od ropy nesouvisí až tak s propadem poptávky způsobeným hospodářskou krizí (o tom svědčí i výše uvedený graf těžby), jako spíše s náhlým zaplavením trhu plynem pocházejícím z břidličných pánví.

V současné době se rýsují již střednědobé důsledky tohoto vývoje:

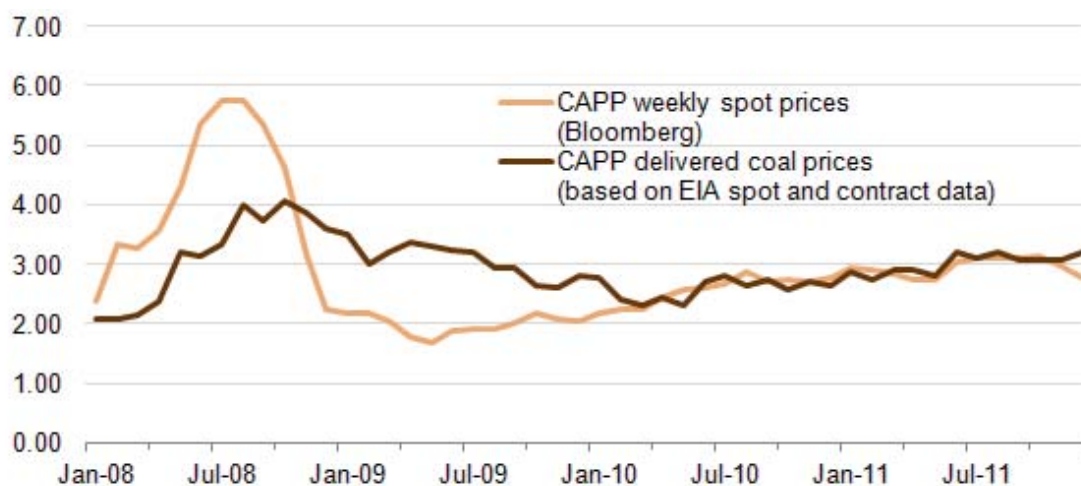
(1) Co se týče průmyslu samotného, iniciativu od malých těžbařských společností (independents), které dosud dominovaly, přebírají středně velké společnosti typu Chesapeake, ale i ty nejvýznamnější, jako Chevron nebo ExxonMobil. Břidlicový plyn tak přestává být lokální záležitostí a stává se globálním fenoménem na straně nabídky. Mezinárodní ropné společnosti zahájily geologický průzkum na všech světadílech, s předběžně pozitivními výsledky v Číně, Brazílii, Argentíně, Austrálii, Polsku a Ukrajině. Polský případ nicméně ukazuje, že slibné výsledky předběžného geologického průzkumu nemusí nutně znamenat rychlou cestu k rozvinutí těžebního potenciálu tak, jak jsme toho byli svědky v USA.

(2) Na domácím (americkém) trhu se setkáváme se situací, kdy ještě nedávno nedostatkové palivo se silně volatelnou cenou představuje základ současné a budoucí energetiky. Během let 2005 a 2010 se domácí zásoby břidlicového plynu rozrostly takřka desetkrát (Continental Economics, 2012) a již dnes se hovoří o tom, že by mohly stačit na nejméně 100 let a že vstupujeme do „zlaté éry plynu“. Velcí poskytovatelé

elektřiny nejprve na nové možnosti na trhu nereagovali, neboť se domnívali, že se jedná jen o další výkyv v ceně plynu, který je záhy utvrdí v tom, že s tímto palivem nemá smysl počítat při dlouhodobém plánování. Po tom, co se objevily první odhady o rozsahu a možných důsledcích velkých břidlicových nalezišť pro ceny paliv, a poté, co se v těžbě začaly angažovat velké ropné společnosti, přišel náhlý zlom. V roce 2005 byl podíl uhlí na výrobě elektřiny 49,6 %, zatímco plynu necelých 18,8 % (U. S. Environmental Protection Agency). V roce 2010, kdy už jsou důsledky tiché revoluce pozorovatelné, vidíme pokles využití uhlí na 45 % a korespondující zvýšení plynu na 24 %. Dramatická změna přichází až v roce 2012 – údaje za duben hovoří o paritě využití plynu a uhlí na zhruba 32 % (Lomborg, 2012). Američtí poskytovatelé energií začali intenzivněji využívat plynové elektrárny dříve sloužící pouze při vyrovnávání náhlých změn v poptávce (špičky), investovali do elektráren s kombinovaným cyklem, které mohou pracovat jak s uhlím, tak s plynem, případně nahradili dosluhující uhelné elektrárny (které by stejně museli zavřít kvůli očekávané striktnější environmentální regulaci) rovnou elektrárnami plynovými. Dobrým příkladem může být společnost Southern Company:³²¹ zatímco před pěti lety společnost vyráběla 70 % elektřiny spalováním uhlí a 16 % z plynu, na letošní rok očekává zvýšení podílu plynu až na 47 % a korespondující pád uhlí na 35 % (Katusa, 2012).

Pokles cen plynu negativně zasáhl uhelný průmysl. Ve srovnání se stejným obdobím předcházejícího roku se letos ve Spojených státech těží o 8 % uhlí méně. Akcie velkých těžařských společností spadly i o více než 50 %³²² a jejich ztráty se pohybují ve stovkách milionů dolarů. (Katusa, 2012)

Graf 11: Ceny uhlí CAPP323 v období 2008–2011 (USD/MMBtu)

Zdroj: (U. S. Energy Information Administration, 2012 e)

321 Southern je jedním z největších poskytovatelů elektřiny na americkém trhu, v roce 2011 reprezentovala přes 4 miliony zákazníků, jimž prodala přes 190 GWh.

322 Akcie Peabody Energy, největšího producenta uhlí v USA, klesly ze 70 dolarů za kus na 29. U Arch Coal, největšího amerického dodavatele koksovateľného uhlí, je tento poměr ještě výraznější – z 35 USD/ks na méně než 10.

323 Central Appalachian Coal, jeden z indexů amerického obchodování s uhlím.

Tyto údaje jsou samozřejmě podstatné i pro environmentální ukazatele ekonomiky USA: emise oxidu uhličitého jsou v současnosti na nejnižší úrovni za posledních 20 let.³²⁴ Pokud vezmeme v úvahu i růst populace, emise CO² na hlavu jsou v současné době nejnižší od roku 1961 (Lomborg, 2012).

Uhlí je dlouhodobě využíváno zejména díky nízkým cenám. Po krátkém výkyvu v roce 2008 se opět jeho ceny vrátily do intervalu 2–3 USD/MMBtu. Od roku 2008 se však v tomto intervalu pohybuje i zemní plyn: v dubnu 2012 bylo možné pozorovat situaci, kdy uhlí stálo 2,436 USD/MMBtu, zatímco plyn 2,188 USD/MMBtu (Katusa, 2012). Zatímco u uhlí jsou takové ceny dlouhodobě běžné, u plynu se jedná o důsledek momentálního zaplavení trhu. Je otázkou, jak dlouho tato situace potrvá a zda poté opět nedojde k určitému návratu k uhlí. Do toho promluví zejména schopnost producentů plynu pokračovat stejným tempem v rozvoji těžby a legislativa zohledňující environmentální dopady jednotlivých paliv.

(3) Takto významná změna na trhu jednoho z potenciálně nejvýznamnějších dovozců zkapalněného zemního plynu se nutně musela promítnout i do globálního trhu s plynem. Dodávky LNG původně směřující do USA byly přeměrovány na druhou stranu Atlantické pánve a na Pacifický trh. Přebytek spotového LNG na těchto trzích stlačil odběr plynu obchodovaného pomocí dlouhodobých kontraktů až na hranice flexibilního pásma (hranice take-or-pay), v některých případech i za ně, protože ceny plynu na spotu, byť zvýšené o pokutu za neodebraný objem, byly pořád nižší než ceny dohodnuté v rámci dlouhodobého kontraktu. Velcí západoevropští odběratelé si vymohli nastavení nových podmínek kontraktů, které odrážejí obecnější trend větší časové i objemové flexibility.

Podstatné jsou i geopolitické důsledky. Rozvoj břidlicového plynu v USA obrací trend závislosti demokratických zemí na zemích nestabilních a/nebo nedemokratických. Stejně tak může znamenat rozhodující ránu již tak neefektivnímu plynovému kartelu Gas Exporting Countries Forum (GECF), který tak velmi pravděpodobně OPEC nenapodobí.

Tyto důsledky budou o to závažnější, podaří-li se úspěšně rozvinout těžbu břidlicového plynu i mimo území Spojených států. Jak již bylo naznačeno, slibné geologické podmínky existují v Číně, Austrálii, Argentíně, Brazílii, ale i Švédsku, Německu a Polsku. Obecně jsou státy, u nichž se spekuluje o zahájení průzkumu, spíše centry spotřeby než významnými spotřebiteli. V případě rozvinutí těžby bychom tak byli svědky rozšíření geografického portfolia nabídky, přesunu těžiště těžby z nedemokratických zemí a větší zapojení OECD do zásobování světového trhu zemním plynem. Pro názornost, vlastnictví konvenčních zásob připadá ze 76 % na oblast bývalého Sovětského svazu a Blízkého východu, kdežto OECD disponuje pouze 8 %, u nekonvenčních zásob je podíl bývalého SSSR a Blízkého východu pouze 31 %, OECD pak 40 % (Rogner, 1997).

Podstatné důsledky bude mít břidlicový plyn i pro globální i regionální klimatické politiky. Větší zastoupení plynu na úkor uhlí přinese snížení emisí skleníkových plynů, což by například v některých oblastech Číny znamenalo nesrovnatelné zlepšení kvality života. Na druhou stranu, jak uvádějí environmentální nevládní organizace, je zde nebezpečí, že se přebytek zemního plynu stane hrobníkem ambiciózních klimatických politik a přibrzdí investice do obnovitelných zdrojů.

324 Kromě nástupu nekonvenčního plynu na úkor uhlí hraje svoji roli samozřejmě i hospodářská krize. Krize utlumuje poptávku a tím i nabídku (průmyslovou výrobu).

12 Seznam zdrojů

(Všechny internetové zdroje byly ověřeny k 9. 10. 2013).

AAAS. (nedatováno). Satellite Imagery Analysis for Environmental Monitoring: Turkmenbashi, Turkmenistan. Získáno 25. 6. 2013 z AAAS: <http://shr.aaas.org/geotech/turkmenistan/oil.shtml>.

Academic American History. (nedatováno). Progresivism, Imperialism, World War 1900–1920. Získáno 19. 8. 2012, z Academic American History: <http://www.academicamerican.com/progressive/index.html>

Adelman, M. A. (2004). The Real Oil Problem. Získáno 26. 10. 2012, z Cato Institute – Regulation Magazine: www.cato.org/pubs/regulation/regv27n1/v27n1-1.pdf

Ahmad, T. (2008). The International Competition for Energy Resources: India's Perspective. V K. autorů, In: China, India and the United States: Competition for Energy Resources (stránky 323–391). Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategies Studies Research.

Ahmad, T. (2009). Geopolitics of West Asian and Central Asian oil and gas: implications for India's energy security. V L. (Noronha, & A. Sudarshan, India's Energy Security (stránky 64–86). New York: Routledge.

Aldworth, P. (2005). Lloyd's Maritime Atlas of World Ports and Shipping Places. London: Lloyd's Maritime Intelligence Unit London: T&F Informa UK Ltd.

Alhajji, A. F. (2004). The Failure of the Oil Weapon. Consumer Nationalism vs. Producer Symbolism. London: Centre for Global Energy Studies.

Alhajji, A. F. (2006). Will Iran's Nuclear Standoff Cause A World Energy Crisis? Získáno 5. 11. 2012, z Middle East Economic Survey: <http://www.mees.com/postedarticles/oped/v49n14-5OD01.htm>

American experience. (nedatováno). People & Events: John D. Rockefeller Senior, 1839–1937. Získáno 18. 8. 2012, z American experience: http://www.pbs.org/wgbh/amex/rockefellers/peopleevents/p_rock_jsr.html

American Petroleum Institute. (nedatováno). API History. Získáno 9. 9. 2012, z American Petroleum Institute: <http://www.api.org/globalitems/globalheaderpages/about-api/api-history.aspx>

Amnesty International. (2006–2007). Europe and Central Asia: Summary of Amnesty International's Concerns in the Region 2006–2007. Získáno 14. červenec 2013, z Amnesty International: <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/010/2007/en>; <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/001/2007>

Anatol, L. (3. 10. 2002). The Push for War. Získáno 14. 10. 2012, z London Review of Books: <http://www.lrb.co.uk/v24/n19/anatol-lieven/the-push-for-war>

Andersen, E. M. (2010 a). A global recovery is under way, but is it enough to make shipping profitable? The Plateau Report 2010, stránky 4–8.

Andersen, E. M. (2010 b). Sharply down, but supported by floating storage. In: RS Platou Shipbrokers (2010). The Plateau Report 2010, stránky 14–19.

Andrews-Speed, A., Liao, X., & Dannreuther, R. (2002). The Strategic Implications of China's Energy Needs. New York: Oxford University Press.

- Andrews-Speed, P., & Dannreuther, R. (2011). *China, Oil and Global Politics*. London: Routledge.
- Antelava, n. (20. 8. 2007). BBC News. Získáno 10. 7. 2013, z China's increasing hold over Kazakh oil: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6935292.stm>
- Armenian National Committee of America. (nedatováno). President Bush Waives Section 907. Získáno 16. 8. 2013, z Armenian National Committee of America: http://www.anca.org/press_releases/press_releases.php?prid=151
- Armenian National Committee of America. (winter/spring 2006). Section 907 of the Freedom Support Act. Získáno 16. 8. 2013, z Armenian National Committee of America: http://www.anca.org/hill_staff/position_papers.php?ppid=6
- Asia Pacific Foundation of Canada. (6. 6. 2012). *Securing Canada's Energy Future: Report of the Canada-Asia Energy Futures Task Force*. Získáno 17. červenec 2013, z Asia Pacific Foundation of Canada: http://www.asiapacific.ca/sites/default/files/filefield/canada-asia_energy_futures_task_force_-_final_report_2.pdf
- Australian Government – Department of Infrastructure and Transport. (2010). *International Ship and Port Facility Security Code (ISPS Code)*. Získáno 10. 11. 2012, z Australian Government – Department of Infrastructure and Transport: <http://www.infrastructure.gov.au/transport/security/maritime/isps/index.aspx>
- Bahgat, G. (2006). *The United States and the Middle East: interdependence not independence*. Organization of Petroleum Exporting Countries Review.
- Bakkelund, J. (2010). Prices down 27 percent. In: RS Platou Shipbrokers (2010). *The Plateau Report 2010*, 9–13. Získáno 20. 11. 2012, z The Platou Report: http://www.platou.com/dnn_site/LinkClick.aspx?fileticket=75tJnRmn03M=&tabid=119
- Balabán, M. (13. 3 2006). *Energetická bezpečnost: rizika a výzvy*. Získáno 26. 10. 2012, z Natoaktual: http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.asp?r=na_analyzy&c=A060313_142628_na_analyzy_m02
- Bamberger, R. (2008). *The Strategic Petroleum Reserve: History, Perspectives, and Issues*. CRS Report For Congress.
- Baňouch, H. F. (2001). *Mezinárodní organizace*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Bartash, J. (6. 8. 2013). *Surging U.S. oil production keeps lid on trade deficit*. Získáno 22. září 2013, z Market Watch – The Wall Street Journal: <http://blogs.marketwatch.com/capitolreport/2013/08/06/surging-u-s-oil-production-keeps-lid-on-trade-deficit/>
- Bateman, S. (2010). *Sea piracy: some inconvenient truths*. Získáno 17. 11. 2012, z UNIDIR – United Nations Institute for Disarmament Research, Disarmament Forum: <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art2960.pdf>
- BBC News. (16. 12. 2002). *Venezuelan strike lifts oil prices*. Získáno 24. 8. 2013, z BBC News: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2581667.stm>
- BBC News. (2010). *South Korean navy pursues hijacked oil tanker*. Získáno 10. 11 2012, z BBC News: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8603098.stm>
- Bensahel, N. B. (2004). *The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability, and Political Change*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Berg, D., & Co. (2006). *Piracy – Threat at Sea: A Risk Analysis (Knowledge series)*. Získáno 16. 11. 2012, z Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft: http://www.munichre.com/publications/302-05053_en.pdf

- Bialos, J. P. (nedatováno). Oil Imports and National Security: the Legal and Policy Framework for Ensuring United States Access to Strategic Resources. Získáno 5. 8. 2012, z [https://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume11/issue2/Bialos11U.Pa.J.Int'lBus.L.235\(1989\).pdf](https://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume11/issue2/Bialos11U.Pa.J.Int'lBus.L.235(1989).pdf)
- Bird, A., & Brown, M. (2. 6. 2005). The History and Social Consequences. Získáno 23. 8. 2013, z University of Stanford: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDY-QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.stanford.edu%2Fclass%2Ffe297a%2FThe%2520History%2520and%2520Social%2520Consequences%2520of%2520a%2520Nationalized%2520Oil%2520Industry.doc&ei=fnMXUt2CGIfPtAaUP>
- Blank, S. (2006). Russo-Chinese energy relations: politics in command. London: CMB Publishing.
- Blažek, J., & Rábl, V. (2006). Základy zpracování a využití ropy. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze.
- Bridge, G. (7/2010). Geographies of peak oil: The carbon problem. Geoforum, stránky 523–530.
- British petroleum. (nedatováno). British Petroleum. Získáno 9. 7. 2013, z History of ARCO/ampm: <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/our-history/history-of-arco-ampm.html>
- British petroleum. (nedatováno). BTC Co. co-venturers. Získáno 8. 10. 2013, z British Petroleum: <http://www.bp.com/managedlistingsection.do?categoryId=9007998&contentId=7015010>
- British Petroleum. (2008). British Petroleum. Získáno 9. 7. 2013, z Statistical Review of World Energy 2008: http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf
- British Petroleum. (11. 11. 2009). British petroleum. Získáno 9. 7. 2013, z BP Sells LUKARCO Stake to LUKOIL: <http://www.bp.com/en/global/corporate/press/press-releases/bp-sells-lukarco-stake-to-lukoil.html>
- British Petroleum. (2011). China Overtakes USA as Top Energy Consumer as World Demand Grows Strongly, Says BP in 60th Year of Global Energy. Získáno 8. 11. 2012, z British Petroleum: <http://www.bp.com/extendedgenericarticle.do?categoryId=2012968&contentId=7069439>
- British Petroleum. (2012). Statistical review. Získáno 8. 11. 2012, z BP-British Petroleum: http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf
- Brown, J. G., Mukherji, V., & Wu, K. (2008). The Energy Race between China and India: Motivations and Potential Opportunities for Cooperation. V K. autorů, China, India and the United States: Competition for Energy Resources (stránky 223–251). Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategies Studies Research.
- Brownsey, K. (červen 2007). The New Oil Order: The Post Staples Paradigm and the Canadian Upstream Oil. Canadian Political Science Review, 1, stránky 91–106.
- Bureau of Land Management – U. S. Department of the Interior. (nedatováno). Mining Laws. Získáno 12. 9. 2012, z Bureau of Land Management – U. S. Department of the Interior: http://www.blm.gov/wo/st/en/info/regulations/mining_claims.html
- Butler, K. (17. 9. 2001). James Martin Center for Nonproliferation Studies. Získáno 11. 7. 2013, z U.S. Military Cooperation with the Central Asian States: <http://cns.miis.edu/archive/wtc01/uscamil.htm>
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (2005). Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu. Brno: Barrister & Principal.

- Campbell, D. (29. 4. 2002). American navy 'helped Venezuelan coup'. Získáno 25. 8. 2013, z The Guardian: <http://www.theguardian.com/world/2002/apr/29/venezuela.duncancampbell>
- Carter, J. (23. 1. 1980). Jimmy Carter State of the Union Address 1980. Získáno 1. 7. 2013, z Jimmy Carter Library: <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/su80jec.phtml>
- Carter, J. (15. červenec 1979). The Carter Center. Získáno 7. 7. 2013, z Crisis of Confidence: http://www.cartercenter.org/news/editorials_speeches/crisis_of_confidence.html
- Caspian Pipeline Consortium. (nedatováno). Caspian Pipeline Consortium Expansion Project. Získáno 25. 6. 2013 z Caspian Pipeline Consortium: <http://www.cpc.ru/en/expansion/Pages/default.aspx>
- Ciorciari, J. D. (2005). Saudi-U.S. Alignment After The Six Day War. Získáno 26. 10. 2012, z Academia: http://www.academia.edu/987846/SAUDI-US_ALIGNMENT_AFTER_THE_SIX-DAYWAR
- Clawson, P. H. (2005). Reducing Vulnerability to Middle East Energy Shocks: A Key Element in Strengthening U.S. Energy Security, The Washington Institute For Near East Policy, 2005. On-line. Získáno 26. 10. 2012, z The Washington Institute for Near East Policy: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus49.pdf>
- CNN/World Business. (30. 8. 2008). CNN International. Získáno 25. 6. 2013, z Iraq signs \$3 billion oil deal with China: <http://edition.cnn.com/2008/BUSINESS/08/30/iraq.china.oil.deal/>
- CNOOC Limited. (2005). About Us. Získáno 15. 8. 2013, z CNOOC Limited: <http://www.cnoocld.com/encnoocld/aboutus/default.shtml>
- Cohen, A. (13. duben 2004). Bush Administration Backs Uzbek Response to March Militant Attacks. Získáno 14. 7. 2013, z Eurasianet: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav041404a.shtml>
- Cole, B. D. (2008). Sea Lanes and Pipelines – Energy Security in Asia. Westport: Praeger Security International.
- Continental Economics. (2012). The Economic Impacts of U.S. Shale Gas Production on Ohio Consumers. Získáno 20. 9. 2012, z http://www.eidohio.org/wp-content/uploads/2012/02/Economic-Impacts-of-Shale-Gas-Production_Final_23-Jan-2012.pdf
- Cookson, T. (2008). A Suez Canal Transit. Cairo: Egypt Panorama Tours. Získáno 27. 10. 2012, z Cairo: Egypt Panorama Tours: <http://www.eptours.com/X-Suez-Canal.pdf>
- Copaken, R. (2003). University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies – Durham Research Online. Získáno 25. 10. 2012, z The Arab oil weapon of 1973–74 as a double-edged sword: its implications for future energy security: <http://dro.dur.ac.uk/90/1/Copaken.pdf?DDD35>
- Copaken, R. (2003). University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies – Durham Research Online. Získáno 25. 10. 2012, z The Arab oil weapon of 1973–74 as a double-edged sword: its implications for future energy security: <http://dro.dur.ac.uk/90/1/Copaken.pdf?DDD35>
- Council on Foreign Relations. (2006). National Security Consequences of U. S. Oil Dependency. New York: Council on Foreign Relations.
- Crane, K. et. al. (2009). Imported Oil and U. S. National Security. Santa Monica: RAND Corporation.
- Crethi Plethi. (26. 11. 2010). Letter From President Roosevelt to King Ibn Saud, April 5, 1945. Získáno 1. 9. 2013, z Crethi Plethi: Letter From President Roosevelt to King Ibn Saud, April 5, 1945
- Crowe, D. (23. 12. 2009). Venezuela, China Sign Oil Deals. Získáno 25. 8. 2013, z The Wallstreet Journal: <http://online.wsj.com/article/SB126152693744102097.html>

- Čejka, M. (2005). *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií.
- Daly, J. C. (15. 4. 2008). *NATO Wighs Protection of Kazakh Oil Facilities*. Získáno 14. 7. 2013, z The Jamestown Foundation: http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33549&tx_ttnews%5BbackPid%5D=166&no_cache=1
- Dannreuther, R. (2003). *Asian security and China's energy needs*. *International Relations of the Asia-Pacific*, stránky 197–219.
- Department of Environmental Conservation. (nedatováno). *New York's Oil and Natural Gas History – A Long History, but not the Final Chapter*. Získáno 11. 9. 2012, z Department of Environmental Conservation: http://www.dec.ny.gov/docs/materials_minerals_pdf/nyserda2.pdf
- Department of State – United States of America. (nedatováno). *Department of State – United States of America*. Získáno 11. 7. 2013, z Department of State Operations Congressional Budget Justification: <http://www.state.gov/s/d/rm/rls/statecbj/index.htm>
- Dieterich, H. (nedatováno). *The Advance of 21st Century Socialism in Latin America and Europe*. Získáno 24. 8. 2013, z The World Association for Political Economy: <http://www.wrpe.org/WAPE/WAPE%20papers%202009/DIETERICH.pdf>
- Dougherty, J. E. (1959). *The Aswan Decision in Perspective*. *Political Science Quarterly*, stránky 21–45.
- Downey, M. (2009). *Oil 101*. United States: Wooden Table Press.
- Downs, E. (2006). *The Brookings Foreign Policy Studies; Energy Security Series: China*. Washington: The Brookings Institution.
- Downs, E. (2010). *Who's Afraid of China's Oil Companies? V C. Pascual, & j. Elkind, Energy Security; Economics, Politics, Strategies and Implications (stránky 73–102)*. Washington: Brookings Institution Press.
- Eduvala, G. (2010). *Pirates release Greek supertanker Maran Centaurus*. Získáno 28. 10. 2012, z Athen-spe: <http://athenspe.net/top-story/pirates-release-greek-supertanker-maran-centaurus/>
- Eichler, J. (2006). *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb.
- Elhefnawy, N. (2006). *Toward a Long-Range Energy Security Policy*. Získáno 26. 10. 2012, z U.S. Army War College: <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/parameters/Articles/06spring/elhefnaw.pdf>
- Encyclopedia Britannica. (nedatováno). *BP PLC*. Získáno 11. 9. 2012, z Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/80326/BP-PLC>
- Encyclopedia Britannica. (nedatováno). *Herman Frasch*. Získáno 9. 9. 2012, z Encyclopedia Britannica: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/217491/Herman-Frasch>
- Energy Policy Act of 1992 (Bill Text). (nedatováno). Získáno 29. 9. 2012, z The Library of Congress: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c102:H.R.776.ENR>:
- Euractiv. (2012). *Geopolitics of EU energy supply*. Získáno 27. 10. 2012, z Euractiv: <http://www.euractiv.com/en/energy/geopolitics-eu-energy-supply/article-142665>
- Eurasia.net. (6. listopad 2007). *Eurasia.net*. Získáno 10. 7. 2013, z Russia Urges Formation of Central Asian Energy Club: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110707a.shtml>

- Evans, P. C. (2006). *Energy Security Series: Japan*. Washington: The Brookings Institution.
- Farouk-Sluglettová, M. S. (2003). *Irák od roku 1958*. Praha: Volvox Globator.
- Fay, K. S., & Reiertsen, L. S. (2007). *Oil Actually – Chinese and U.S. Energy Security Policies in the Caspian Region*. Master's Thesis in Political Science. Tromsø: Faculty of Social Science, University of Tromsø.
- Fearnresearch. (2004). *Oil and Tanker Market Quarterly*. Získáno 5. 11. 2012, z Fearnsearch: http://www.fearnleys.com/asset/53/1/53_1.pdf
- Ferraro, V. (n.d.). *The Red Line Agreement*. Získáno 8. 3. 2012, z <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/Petroleum/redline.htm>
- Fettweis, C. J. (2009). *No Blood for Oil: Why Resource Wars Are Obsolete*. V L. Gal, & A. Korin, *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook* (stránky 66–77). California: Praeger.
- Fielden, S. (30. 8. 2012). *Oil Production Hit Harder by Isaac Than Natural Gas – Compared to Katrina*. Získáno 10. 9. 2012, z RBN Energy: <http://www.rbnenergy.com/oil-production-hit-harder-by-isaac-than-natural-gas-compared-to-katrina>
- Fisher, D. (23. 4. 2003). *Forbes*. Získáno 10. 7. 2013, z ExxonMobil's Kazakhstan Quagmire: http://www.forbes.com/2003/04/23/cz_df_0423xom.html
- Forbes – Trefis Team. (20. 8. 2013). *Mexico's Oil Reforms Could Provide New Growth For U.S. Oilfield Services Companies*. Získáno 31. 8. 2013, z Forbes – investing: <http://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2013/08/20/mexicos-oil-reforms-could-provide-new-growth-for-u-s-oilfield-services-companies/>
- Foreign Affairs, Trade and Development Canada. (nedatováno). *Canada-United States Free Trade Agreement (FTA)*. Získáno 17. 7. 2013, z Foreign Affairs, Trade and Development Canada: <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/assets/pdfs/cusfta-e.pdf>
- Forero, J. (3. 12. 2004). *Documents Show C.I.A. Knew of a Coup Plot in Venezuela*. Získáno 25. 8. 2013, z The New York Times: http://www.nytimes.com/2004/12/03/international/americas/03venezuela.html?_r=0
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Macmillan.
- Geri, L. R., & McNabb, D. E. (2011). *Energy Policy in the U.S.: Politics, Challenges, and Prospects for Change*. Boca Raton: CRC Press, Taylor & Francis Group.
- Gilbert, M. (2002). *Izrael, dějiny*. Praha: BB/art.
- Gonzalez, J. (26. 11. 1996). *Mexican Oil Industry*. Získáno 8. říjen 2013 z Trinity College: <http://www.trinity.edu/jgonzal1/341f96g1.html>
- Government of Canada. (5. 7. 2013). *Canada an the United States: Oil*. Získáno 18. 7. 2013, z Government of Canada: <http://can-am.gc.ca/relations/oil-petrole.aspx?lang=eng>
- Government of Canada. (5. 7. 2013). *Canada and the United States: Energy Relations*. Získáno 18. 7. 2013, z Government of Canada: <http://can-am.gc.ca/relations/energy-energie.aspx?lang=eng>
- Government of Canada. (23. 1. 2009). *The Energy Working Group*. Získáno 16. červenec 2013, z Government of Canada: <http://www.spp-psp.gc.ca/eic/site/spp-psp.nsf/eng/00045.html>
- Govtrack. (17. 3. 1999). *Govtrack*. Získáno 10. 7. 2013, z Silk Road Strategy Act of 1999: <http://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152>

- Govtrack. (4. 5. 2006). Govtrack. Získáno 10. 7. 2013, z Silk Road Strategy Act of 2006: <http://www.govtrack.us/congress/bills/109/s2749>
- Greene, D., Jones, W. D., & Leiby, P. N. (1995). Oak Ridge National Laboratory. Získáno 26. 10. 2012, z The Outlook for U. S. Oil Dependence: <http://www.ornl.gov/~webworks/cpr/rpt/79267.pdf>
- Greenpeace. (2006). Úniky ropy – Filipíny, Indický oceán a Libanon. Získáno 10. 11. 2012, z Greenpeace: <http://oceans.greenpeace.org/cs/the-expedition-2/news/niky-ropy>
- Grillo, I. (21. 8. 2013). Mexico's Looming Oil Battle: Bid to Bring in Foreign Investment Sparks Protests. Získáno 31. 8. 2013, z Time World: <http://world.time.com/2013/08/21/mexicos-looming-oil-battle-bid-to-bring-in-foreign-investment-sparks-protests/>
- Guilfoyle, D. (2009). Shipping Interdiction and the Law of the Sea. New York: Cambridge University Press.
- Haber, S., Maurer, N., & Razo, A. (nedatováno). When Institutions Don't Matter: The Rise and Decline of the Mexican Oil Industry. Získáno 29. 8. 2013, z University of Stanford: <http://www.stanford.edu/class/polisci313/papers/Haber-RazoFeb25.pdf>
- Harding, L. (15. 10. 2010). Russia agrees to help Venezuela build first nuclear power station. Získáno 25. 8. 2013, z The Guardian: <http://www.theguardian.com/world/2010/oct/15/russia-venezuela-build-nuclear-power-station>
- Harris, S., & Naughten, B. (2007). Economic dimension of energy security in the Asia-Pacific. V M. Wesley (ed.), *Energy Security in Asia*. (stránky 174–194). New York: Routledge.
- Heinberg, R. (2008). Coal in the United States. Získáno 19. 8. 2012, z Energy Bulletin: <http://www.energybulletin.net/node/45005>
- Hobsbawm, E. J. (1998). *Věk extrémů: krátké 20. století 1914–1991*. Praha: Argo.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations: Remaking of World Order*. New York: Touchstone Book.
- Hydrocarbons – Technology. (nedatováno). Supsa Terminal and Pipeline, Georgia, Azerbaijan. Získáno 6. 10. 2013 z Hydrocarbons – Technology: <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/supsa/>
- Chen, S. (2008). Motivations behind China's Foreign Oil Quest: A Perspective from the Chinese Government and the Oil Companies. *Journal of Chinese Political Science*, stránky 79–104. DOI: 10.1007/s11366-008-9017-7
- Chow, E., & Elkind, J. (2006). Hurricane Katrina and U.S. Energy Security. *Survival: The IISS Quarterly*, stránky 145–160.
- Ibrahim, M., & Bowley, G. (2009). Pirates Say They Freed Saudi Tanker for \$3 Million. *The New York Times*.
- IndexMundi. (nedatováno). Historical Data Graphs per Year. Získáno 16. červenec 2013, z IndexMundi: <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=93&c=ca&l=en>
- Industrial College of the Armed Forces. (2005). 2005 Shipbuilding. Získáno 29. 10. 2012, z National Defense University: http://www.ndu.edu/ICAF/Industry/reports/2005/pdf/2005_SHIPBUILDING.pdf
- Inflation data. (2012). Historical Crude Oil Prices. Získáno 4. 11. 2012, z Inflation data: http://inflationdata.com/Inflation/Inflation_Rate/Historical_Oil_Prices_Table.asp
- Institute for the Analysis of Global Security. (2003). Threats to Oil Transport. Získáno 19. 11. 2012, z Institute for the Analysis of Global Security: <http://www.iags.org/oiltransport.html>

- Insurance Journal. (2006). Malacca Straits Removed from War Risk List. Získáno 11. 11. 2012, z Insurance Journal: <http://www.insurancejournal.com/>
- International Energy Agency. (2007). World Energy Outlook 2007: China and India Insights. Paris: IEA Publications, Stedi Media.
- International Energy Agency. (2008 a). Agreement on an International Energy Program (As Amended 25 September 2008). Získáno 20. 11. 2012, z <http://193.88.185.141/Graphics/Energiforsyning/Forsyningssikkerhed/Beredskab-for-oliekriser/2-Olieberedskab-internationalt/IEA-IEPagreement.pdf>
- International Energy Agency. (2008 b). Key World Energy Statistics. Paris: IEA.
- International Energy Agency. (2009). World Energy Outlook 2009. Paris: IEA Publications.
- International Energy Agency. (2010). World Energy Outlook 2010. Získáno 13. 11. 2012, z International Energy Agency: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/weo2010-1.pdf>
- International Maritime Organization. (2002). Tanker Safety – Preventing Accidental Pollution. Získáno 20. 11. 2012, z International Maritime Organization: http://www.imo.org/Safety/mainframe.asp?topic_id=155#double
- International Tanker Owners Pollution Federation. (2009). The Statistics on Number and Sizes of Spills. Získáno 20. 11. 2012, z International Tanker Owners Pollution Federation: <http://www.itopf.com/information-services/data-and-statistics/statistics/>
- Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners. (2009). Tanker Facts 2009. Získáno 15. 11. 2012, z Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners: <http://www.intertanko.com/upload/Publication/Book%20Shop/Tanker%20facts%202009web.pdf>
- Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners. (2010). Annual Review and Report 2009/2010. Získáno 1. 11. 2012, z Intertanko – The International Association of Independent Tanker Owners: <http://www.intertanko.com/shopping/ShowItem.aspx?id=19021>
- Istikbal, C. (2006). Turkish Straits: Difficulties and the Importance of Pilotage. V N. & Oral, The Turkish Straits – Maritime Safety, Legal and Environmental Aspects (stránky 66–80). Istanbul: Turkish Marine Research Foundation.
- Iwata, M. (6. 6. 2013). Venezuela Secures \$4 Billion Funding From China. Získáno 25. 8. 2013, z The Wall-street Journal: <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887324798904578528922435217366.html>
- Jaffe, A. (1. 1. 2000). U.S. Policy Towards the Caspian Region: Can the Wish List Be Realized? Získáno 30. 9. 2012, z James A. Baker III Institute for Public Policy, Rice University: <http://www-local.bakerinstitute.org/publications/u-s-policy-towards-the-caspian-region-can-the-wish-list-be-realized>
- Jaffe, A., & Manning, R. (28. 9. 1998). Caspian Oil: How Vital Is It to U.S. Energy Security. Získáno 26. 10. 2012, z The Washington Institute for Near East Policy: <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=1226>
- Jakobson, L., & Zha, D. (2/2006). China and the Worldwide Search for Oil Security. Asia-Pacific Review, stránky 60–73.
- James A. Baker III Institute for Public Policy. (4/2001). Strategic Energy Policy: Challenges for the 21st Century. Získáno 14. 10. 2012, z James A. Baker III Institute for Public Policy: http://www.bakerinstitute.org/publications/study_15.pdf

- Jenkins, B. (3. 3. 2006). The Threat of Oil Jihad. Získáno 26. 10. 2012, z Rand Corporation: <http://www.rand.org/commentary/030306UPI.html>
- Johnson, D. S., & Pladdet, E. (2003). Maritime Piracy in Asia. Získáno 5. 10. 2012, z International Institute for Asian Studies Newsletter 2003: http://www.iias.nl/nl/32/IIAS_NL32_45.pdf
- Johnson, P. (2008). Dějiny 20. století. Praha: Rozmluvy.
- Jordan, K. (5. 9 2005). Changes and Continuities in U.S. Energy Policy. Získáno 26. 9. 2012, z Stiftung Wissenschaft und Politik: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/JrdUSEnergyPolicy_ks.pdf
- Joskow, P. L. (9/2001). U.S. Energy Policy During the 1990s. Získáno 25. 9. 2012, z The National Bureau of Economic Research: http://www.nber.org/papers/w8454.pdf?new_window=1
- Kanovsky, E. (2/1997). The Middle East Economies: The Impact of Domestic and International Politics. Získáno 26. 10. 2012, z Bar-Ilan University: <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/books/kanov/index.html>
- Kanovsky, E. (2003). Oil: Who's Really Over a Barrel? Získáno 26. 10. 2012, z The Middle East Forum: http://www.meforum.org/527/oil-whos-really-over-a-barrel#_ftnref2
- Karoui, H. (30. 3. 2006). Oil and security: Will Muslim Nations Control the World Oil Market? Získáno 26. 10. 2012, z World Security Network: http://www.worldsecuritynetwork.com/showArticle3.cfm?Article_ID=12764
- Katusa, M. (30. 3. 2012). Coal and Shale Gas: America's Energy Siblings Are Locked in Rivalry. Získáno 20. 11. 2012 z Casey Research: <http://www.caseyresearch.com/articles/coal-and-shale-gas-americas-energy-siblings-are-locked-rivalry>
- Kennedy, A. B. (7/2010). Australia National University, Crawford School of Public Policy. Získáno 10. červenec 2013, z China's New Energy-Security: https://crawford.anu.edu.au/pdf/staff/andrew_kennedy/2011/china%27s_new_es_debate.pdf
- Kennedy, R. (2010). In the new Great Game, who is getting played? Chinese investments in Kazakhstan's petroleum sector. V I. Overland, H. Kjaernet, & A. Kendall-Taylor, Caspian energy politics; Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan (stránky 116–135). New York: Routledge.
- Khaleej Times. (6. 11 2010). Pirates release S Korean tanker, Singapore ship. Získáno 5. 11. 2012, z Khaleej Times: <http://www.khaleejtimes.com/>
- Khaniha, N., & Fard, Z. P. (2009). Globalization and Important Straits. Získáno 2. 11. 2012, z The Social Sciences: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/sscience/2009/304-312.pdf>
- Kim, I. (2007). „Milking“ Oil Tankers: The Paradoxical Effect of the Oil Pollution Act of 1990. Natural Resources Journal, 47(4), 47, stránky 849–866.
- King, C. (29. 4. 2013). Latest U.S. Govt Data Shows Canadian Oil Exports to U.S. Rising. Získáno 15. 7. 2013, z The Wall Street Journal: <http://blogs.wsj.com/canadarealtime/2013/04/29/latest-u-s-govt-data-shows-canadian-oil-exports-to-u-s-rising/>
- Kissinger, H. (2004). Bouřlivé roky. Praha: BB Art.
- Kjärstad, J., & Johnsson, F. (9/2009). Resources and future supply of oil. Energy Policy, stránky 441–464.
- Klare, M. (leden 2004). Bush-Cheney Energy Strategy: Procuring the Rest of the World's Oil. Získáno 15. 7. 2013, z Common Dreams: <https://www.commondreams.org/views04/0113-01.htm>

- Klare, M. T. (2001). *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Metropolitan Books / Henry Holt.
- Klare, M. T. (2009). *There Will Be Blood: Political Violence, Regional Warfare, and the Risk of Great-Power Conflict over Contested Energy Sources*. V A. Korin, & G. Luft, *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*. (stránky 44–65). California: Praeger.
- Kořousková, H., Kuchyňková, P., & Leshchenko, A. (2012). *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace*. Brno: Masarykova univerzita.
- Kolektiv autorů. (2000). *Rodinný atlas světa*. Praha: Kartografie Praha, a.s.
- Kozyrev, V. (2008). *China's continental energy strategy: Russia and Central Asia*. V G. B. Collins, A. S. Erickson, L. J. Goldstein, & W. S. Murray, *China's Energy Strategy: The Impact on Beijing's Maritime Policies* (stránky 202–251). Annapolis: Naval Institute Press.
- Krauskopf, L., & Xu, W. (10. 10. 2011). *Sinopec to buy Canada's Daylight Energy for \$2.1 billion*. Získáno 16. srpen 2013, z Reuters: <http://www.reuters.com/article/2011/10/10/us-daylight-sinopec-idUSTRE7981VE20111010>
- Kříž, Z. (2002). *Zájem*. V P. (. Zeman, *Česká bezpečnostní terminologie* (stránky 58–61). Brno: MPÚ MU / ÚSS VA.
- Kubiszewski, I. (4. 9. 2008). *Mining Law of 1872, United States*. Získáno 12. 9. 2012, z The Encyclopedia of Earth: http://www.eoearth.org/article/Mining_Law_of_1872,_United_States
- Kumar, P. (2009). *The Unrealized Dream of Caspian Oil*. *International Politics*, IV (2).
- Lash, E., & Lash, G. (nedatováno). *Early History of the natural Gas Industry „Kicking Down the Well“*. Získáno 19. 11. 2012, z AAPG Explorer: <http://www.aapg.org/explorer/2011/09sep/natgashist0911.cfm>
- Layne, C. (2007). *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*. New York: Cornell University Press.
- Layne, C., & Thayer, B. A. (2007). *American Empire: A debate*. New York: Routledge.
- Leggett, J. (18. 11. 2005). *Running on empty*. Získáno 26. 10. 2012, z The Guardian: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1636919,00.html>
- Licklider, R. (1988). *Political Power and The Arab Oil Weapon: The Experience of Five Industrialized Nations*. Los Angeles: University of California Press.
- Lidderdale, T. (1. 11. 1999). *Environmental Regulations and Changes in Petroleum Refining Operations*. Získáno 30. 9. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/forecasts/steo/special/pdf/enviro.pdf>
- Lieberthal, K., & Herberg, M. (1 2006). *China's Search for Energy Security: Implications for U.S. Policy*. The National Bureau of Asian Research, stránky 5–42.
- Lomborg, B. (13. 9. 2012). *A Fracking Good Story*. Získáno 19. 11. 2012, z Project Syndicate: <http://www.project-syndicate.org/commentary/a-fracking-good-story-by-bj-rn-lomborg>
- Luft, G. (2009). *United States: A Shackled Superpower*. V G. Luft, & A. Korin, *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook* (stránky 143–159). California: Praeger.

- Luft, G. (5. 3. 2006). An Energy Pearl Harbor. Získáno 26. 10. 2012, z The Washington Post: <http://72.14.203.104/u/iags?q=cache:M1XVAYIVFIkJ:www.iags.org/washpost030506.pdf+oil+weapon&hl=en&ct=clnk&cd=6&ie=UTF-8>
- Luft, G. (27. 5. 2013). Foreign Policy. Získáno 6. 7. 2013, z To Drill or Not to Drill: http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/05/27/to_drill_or_not_to_drill_saudi_arabia_united_states_oil?page=0,0&wp_login_redirect=0
- Luft, G., & Korin, A. (2009 a). Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook. California: Praeger.
- Luft, G., & Korin, A. (2009 b). Turning Oil into Salt. USA: BookSurge Publishing.
- Lun, Y. H., Lai, K. H., & Cheng, T. C. (2010). Shipping and Logistics Management. London: Springer.
- Mabro, R. (2/2010). On Oil Peak or Peaks? Oxford Energy Forum, stránky 9–11.
- Mabro, R. (2/2012). The Oil Weapon. Získáno 26. 10. 2012, z The Oxford Institute for Energy Studies: <http://www.oxfordenergy.org/comment.php?0206>
- Madan, T. (2006). Energy Security Series: India. Washington: The Brookings Institution.
- Mapy Světa. (nedatováno). Mapy světadílů. Získáno 6. 11. 2012, z Mapy světa: http://www.mapysveta.eu/politicka_mapa_kavkazu_a_stredni_asie_2009.php
- Maurer, N. (2010). The Empire Struck Back: The Mexican Oil Expropriation of 1938 Reconsidered. Získáno 9. 10. 2013 z Harvard Business School: <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/10-108.pdf>
- Mayer, C. (11. 7. 2011). The Shocking Past (and Future) of Shale Gas.
- McKinnon, J. (13. 12. 2012). PetroChina Strikes \$2.21 Billion Deal With Encana. Získáno 20. 9. 2013, z The Wall Street Journal: <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887324481204578177433511657910.html>
- MEDEA – European Institute for Research on Euro-Arab Cooperation. (nedatováno). OAPEC – Organization of Arab Petroleum Exporting Countries. Získáno 4. 1. 2012, z MEDEA – European Institute for Research on Euro-Arab Cooperation: <http://www.medea.be/en/themes/geopolitics/oapec-organization-of-arab-petroleum-exporting-countries/>
- Medolock, K. B. (4/2011). Impact of Shale Gas Development on Global Gas Markets. Získáno 19. 11. 2012, z <http://energy.wilkes.edu/PDFFiles/Economics/Impact%20of%20Shale%20Gas%20Development%20on%20Global%20Gas%20Markets.pdf>
- Mee-young, C. (4. 4. 2010). South Korea sends destroyer after pirates seize tanker. Získáno 20. 11. 2012, z Reuters: South Korea sends destroyer after pirates seize tanker
- Meier, R., Roundtee, J., & Schaefer, J. (1998). Oil Shock: Energy Supply and Demand. Past, Present and Future. Získáno 27. 10. 2012, z Obeleoil Corporation: <http://www.obleoil.com/oilshock2.htm>
- Middleton, R. (10/2008). Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, feeding Local Wars. Získáno 10. 11. 2012, z Chatham House – Briefing paper AFP BP 08/02: http://www.chathamhouse.org.uk/files/12203_1008piracysomalia.pdf
- Miller, A. D. (1980). Search for Security Saudi Arabian Oil and American Foreign Policy. Chapel Hill: The University of North Carolina Univesity Press.

- Ministry of Economy, Trade and Industry (METI). (2010). The Strategic Energy Plan of Japan. Získáno 18. 11. 2012 z Ministry of Economy, Trade and Industry (METI): http://www.meti.go.jp/english/press/data/20100618_08.html
- Ministry of Economy, Trade and Industry (METI). (5/2006). Japan's New National Energy Strategy. Získáno 18. 11. 2012 z Ministry of Economy, Trade and Industry (METI): <http://www.enecho.meti.go.jp/english/report/newnationalenergystrategy2006.pdf>
- Ministry of Energy of the Russian Federation. (28. 8. 2003). European Commission – Energy. Získáno 13. 11. 2012, z The summary of the energy strategy of Russia for the period of up to 2020: http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf
- Misra, A. (2007). Contours of India's Energy Security: Harmonising Domestic and External Options. V M. (Wesley, Energy Security in Asia (stránky 68–87). New York: Routledge.
- Mo, J. (2002). Options to Combat Piracy in Southeast Asia. Získáno 8. 11. 2012, z Ocean Development & International Law Journal: <http://www.southchinasea.org/docs/Mo,%20Options%20to%20Combat%20Piracy%20in%20SEAsia.pdf>
- Mockaitis, T. R. (2007). The „new“ terrorism: myths and reality. Westport: Praeger Security International.
- Montague, G. H. (2/1902). The Rise and Supremacy of the Standard Oil Company. The Quarterly Journal of Economics, stránky 265–262. DOI: 10.2307/1882746
- Moran, D., & Russell, J. A. (2009). Introduction: the militarization of energy security. V D. Moran, & J. A. Russell, Energy Security and Global Politics; The militarization of resource management (stránky 1–18). New York: Routledge.
- Mulugeta, K., & Mesfin, B. (4/2009). Piracy off the Somalia Coast. Získáno 11. 11. 2012, z InterAfrica Group, Center for Dialogue on Humanitarian, Peace and Development Issues in the Horn of Africa, Briefing On Human Security Issues in the Horn of Africa: <http://interafricagroup.org/pdf/Human%20Security%20Program/Briefing13%20on%20Piracy%20off%20the%20Socali%20coast.pdf>
- Nálevka, V. (2000). Světová politika ve 20. století. Praha: Aleš Skřivan ml.
- National Archives and Records Administration. (nedatováno). Our Documents. Získáno 3. 8. 2012, z Monroe Doctrine: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=23>
- National Energy Technology Laboratory. (4/2009). Alaska North Slope Oil and Gas: A Promising Future or an Area in Decline? Získáno 6. 10. 2012, z National Energy Technology Laboratory: http://www.netl.doe.gov/technologies/oil-gas/publications/AEO/ANS_Potential.pdf
- National Highway Traffic Safety Administration. (nedatováno). CAFE – Fuel Economy. Získáno 16. 11. 2012, z National Highway Traffic Safety Administration: <http://www.nhtsa.gov/fuel-economy>
- NATO Parliamentary Assembly. (12. 3. 2008). NATO Parliamentarians Debate Central Asian Security. Získáno 14. 7. 2013, z NATO Parliamentary Assembly: <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1461>
- Natural Gas Supply Association. (nedatováno). History. Získáno 20. 11. 2012, z naturalgas.org: <http://www.naturalgas.org/overview/history.asp>
- Natural Gas Supply Association. (nedatováno). The History of Regulation. Získáno 20. 11. 2012, z NaturalGas.org: <http://www.naturalgas.org/regulation/history.asp>

- Nelder, C. (30. 11. 2012). The U.S. Will Not Actually Produce More Oil Than Saudi Arabia in 2020. Získáno 22. 9. 2013, z Slate: http://www.slate.com/blogs/future_tense/2012/11/30/u_s_oil_production_will_not_outpace_saudi_arabia_s_in_2020_despite_the_iea.html
- Němec, P. (27. 11. 2008). Novodobí piráti. Načteno z Ekonom, č. 48: <http://ekonom.ihned.cz/c1-30844770-novodobi-pirati>
- Nguyen, L. (12. listopad 2012). U.S. Oil Output to Overtake Saudi Arabia's by 2020. Získáno 22. 9. 2013, z Bloomberg: <http://www.bloomberg.com/news/2012-11-12/u-s-to-overtake-saudi-arabia-s-oil-production-by-2020-iea-says.html>
- Noel, P. (2/2006). The New US Middle East Policy and Energy Security Challenges. Získáno 8. 11. 2012, z Institut Francias des Relations Internationales: http://www.ifri.org/files/politique_etrangere/Article_Noel.pdf
- Nye, J. (17. 2. 2006). Špatný způsob uvažování o ropě. Získáno 26. 10. 2012, z Project Syndicate: <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-wrong-way-to-think-about-oil/czech>
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs.
- Obaid, N. E. (1999). The Power of Saudi Arabia's Islamic Leaders. Získáno 27. 10. 2012, z The Middle East Quarterly: <http://www.meforum.org/article/482>
- Oil Companies International Marine Forum. (2009). *Piracy: The East Africa/Somalia Situation – Practical Measures to Avoid, Deter or Delay Piracy Attacks*. Edinburgh: Witherby Seamanship International Ltd.
- Online NewsHour. (29. 4. 2003). Strikers in Nigeria Seize 100 Foreign Workers. Získáno 16. 11. 2012, z Online NewsHour: http://www.pbs.org/newshour/updates/hostages_04-29-03.html
- Organisation for Economic Co-operation and Development – Directorate for Science, Technology and Industry. (2003). *Security in Maritime Transport: Risk factors and Economic Impact (Maritime Transport Committee Report)*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development / International Energy Agency. (2009). *Oil Information 2009*. Paris: IEA Publications.
- Organization of Petroleum Exporting Countries. (2009). *World Oil Outlook*. Vienna: OPEC Secretariat.
- Organization of Petroleum Exporting Countries. (2010). *OPEC Annual Statistical Bulletin 2009*. Získáno 20. 11. 2012, z Organization of Petroleum Exporting Countries: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2009.pdf
- Organization of the Petroleum Exporting Countries. (2012). *Brief History*. Získáno 4. 11. 2012, z Organization of the Petroleum Exporting Countries: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm
- Ovendale, R. (1998). *The Longman Companion to The Middle East Since 1914*. London: Longman.
- Öztürk, B., Poyraz, Ö., & Özgür, E. (2006). Turkish Straits Some Considerations, Threats and Future. In: Oral, N. & Öztürk, B. *The Turkish Straits – Maritime Safety, Legal and Environmental Aspects* (stránky 116–134). Istanbul: Turkish Marine Research Foundation.
- Pacific Gas and Electric Company. (nedatováno). *Tell Me More About Natural Gas*. Získáno 25. 10. 2012, z History Zona: http://www.pge.com/microsite/safety_esw/ngsw/ngsw/more/history.html
- Painter, D. (n.d.). *The United States, Great Britain and Mossadegh*. Získáno 8. 3. 2012, z Princeton.edu: <http://www.princeton.edu/~bsimpson/Hist%20725%20Summer%202006/The%20US%20and%20Mossadegh%201951-1953.pdf>

- Painter, D. s. (2010). Oil, Resources and the Cold War 1945–1962. V M. P. Leffler, & O. A. Westad, *The Cambridge History of the Cold War*, vol. I: Origins (stránky 486–507). Cambridge: Cambridge University Press.
- Painter, D. S. (6/2012). Oil and the American Century. *The Journal of American History*, stránky 24–39. DOI: 10.1093/jahist/jas073
- Pala, C. (23. 10. 2001). Kazakhstan Field's Riches Come with a Price. Získáno 6. 11. 2012, z *The St. Petersburg Times*: http://www.sptimes.ru/index.php?action_id=2&story_id=5705
- Panama Canal Authority. (nedatováno). Načteno z Panama Canal Authority: <http://www.pancanal.com/eng/index.html>
- Parker, A. (2009). How Oil Tankers Work. Získáno 19. 11. 2012, z *How Stuff Works?*: <http://science.howstuffworks.com/transport/engines-equipment/oil-tanker.htm/printable>
- Parra, F. (2004). *Oil Politics – A Modern History of Petroleum*. London – New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Petroleum.cz. (nedatováno). Počátky novodobé těžby ropy. Získáno 21. 10. 2012, z *Petroleum.cz*: <http://www.petroleum.cz/ropa/pocatky-novodobe-tezby-ropy.aspx>
- PetroStrategies, Inc. (2009). Oil Transportation. Získáno 11. 11. 2012, z *PetroStrategies, Inc.*: http://www.petrostrategies.org/Learning_Center/oil_transportation.htm
- Phillips, M. (3. 9. 2013). A Shrinking U.S. Trade Deficit—Brought to You by Fracking. Získáno 22. 9. 2013, z *Bloomberg Business Week*: <http://www.businessweek.com/articles/2013-09-03/a-shrinking-u-dot-s-dot-trade-deficit-brought-to-you-by-fracking>
- Phillips, M. (6. 8. 2013). Swapping U.S. Crude for Mexico's Heavy Oil Won't Really Work. Získáno 15. 8. 2013, z *Bloomberg Businessweek*: <http://www.businessweek.com/articles/2013-08-06/swapping-u-dot-s-dot-crude-for-mexicos-heavy-oil-wont-really-work>
- Podeh, E. (2004). The Lie That Won't Die: Collusion, 1967. Získáno 27. 10. 2012, z *The Middle East Quarterly*: <http://www.meforum.org/article/587>
- Popovici, V. (2009). Black Sea region stands at energy crossroads. Získáno 27. 10. 2012, z *Oil&Gas Journal*: http://www.ogj.com/index/article-display.articles.oil-gas-journal.volume-107.issue-45.transportation.black-sea_region_stands.QP129867.dcmp=rss.page=1
- Principal Global Indicators. (16. 11. 2012). Gross Domestic Product (GDP) Volume. Získáno 17. 11. 2012, z *Principal Global Indicators*: <http://www.principalglobalindicators.org/default.aspx>
- Puyana, A. (summer 2006). Mexican Oil Policy and Energy Security Within NAFTA. *International Journal of Political Economy*, 2, stránky 72–97. DOI: 10.2753/IJP0891-1916350204
- R.K. Johns & Associates, Inc. (9. 11. 2005). Suez Canal Pricing Forecast 2005–2025. Final Report Prepared on behalf of The Autoridad Del Canal de Panama. Získáno 5. 11. 2012, z *Canal de Panamá*: www.pancanal.com/esp/plan/estudios/0284.pdf
- Ramseur, Johnatan L. et al. (2013). Oil Sands and the Keystone XL Pipeline: Background and Selected Environmental Issues. Získáno 6. 10. 2013 z *Federation of American Scientists*: <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42611.pdf>
- Randall, S. J. (2005). *The United States Foreign Policy Since World War I: For Profits and Security*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

- Raphael, S.; Stokes, D. (2010). *Global Energy Security and American Hegemony*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Rapoza, K. (2. 7. 2013). In Venezuela, Russia's Rosneft Quietly Expands Its Reach. *Získáno 25. 8. 2013*, z Forbes: <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2013/07/02/in-venezuela-russias-rosneft-quietly-expands-its-reach/>
- Research and Development Corporation. (nedatováno). RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents. *Získáno 20. 11. 2012*, z Research and Development Corporation: <http://www.rand.org/nsrd/projects/terrorism-incidents.html>
- Ria Novosti. (4. 5. 2005). U.S. in Caspian Region and Russia's Position. *Získáno 8. 10. 2012*, z Ria Novosti: <http://en.rian.ru/analysis/20050504/39817504.html>
- Ria Novosti. (6. 11. 2008). Russia buys Oman's share in Caspian pipeline Consortium. *Získáno 25. 6. 2013* z Ria Novosti: <http://en.rian.ru/business/20081106/118174097.html>
- Robertson, M. (1. 7. 2011). Offshore. *Získáno 31. 8. 2013*, z Pemex looks to develop deepwater assets: <http://www.offshore-mag.com/articles/print/volume-71/issue-7/brazil-latin-america/pemex-looks-to-develop-deepwater-assets.html>
- Rodrigue, J. -P. (2006). *International Oil Transportation*. *Získáno 19. 11. 2012*, z Hofstra University: <http://www.people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch5en/app15en/ch5a1en.html>
- Rodrigue, J.-P. (2004). Straits, Passages and Chokepoints: A Maritime Geostrategy of Petroleum Distribution. *Cahiers de Géographie du Québec*, 48 (135), stránky 357–374. DOI: 10.7202/011797ar
- Rogner, H.-H. (1997). *An Assessment of World Hydrocarbon Resources*. *Získáno 20. 11. 2012* z <http://hassler-j.iies.su.se/courses/climate/Rogner.pdf>
- Rocha, E. (25. 2. 2013). CNOOC closes \$15.1 billion acquisition of Canada's Nexen. *Získáno 17. červenec 2013*, z Reuters: <http://uk.reuters.com/article/2013/02/25/us-nexen-cnooc-idUKBRE91O1A420130225>
- Rutledge, I. (2006). *Addicted to Oil – America's Relentless Drive for Energy Security*. New York: I.B. Tauris.
- Sadžadpúr, K. (1. 12. 2004). Je možné oživit americko-iránské vztahy? *Získáno 27. 10. 2012*, z Project Syndicate: <http://www.project-syndicate.org/commentary/sadjadpour2/Czech>
- Sagheb, N., & Javadi, M. (winter 1994). Azerbaijan's "Contract of the Century": Finally Signed with Western Oil Consortium. *Azerbaijan International*, stránky 26–28, 65.
- Sachs, J. D. (28. 1. 2003). Oil is America's Motive for War. *Získáno 14. 10. 2012*, z Project Syndicate: <http://www.project-syndicate.org/commentary/oil-is-america-s-motive-for-war>
- Sakhuja, V. (2010). Security threats and challenges to maritime supply chains. *Získáno 20. 11. 2012*, z UNIDIR – United Nations Institute for Disarmament Research, Disarmament Forum: <http://www.unidir.ch/pdf/articles/pdf-art2959.pdf>
- Salameh, M. (2003). Middle East Oil: What's the Alternative? *Dialogue: United States Association for Energy Economics: An Affiliate of the IAEE*, 11, stránky 14–19.
- Salameh, M. G. (2003). The new frontiers for the United States energy security in the 21st century. *Applied Energy*, str. 137.
- Sandalow, D. (2008). *Ending Oil Dependence*. Washington: The Brookings Institution.

- Saxton, J., & Engel, E. (2. 10. 2005). Energy security and oil dependence. Získáno 27. 10. 2012, z The Washington Times: <http://www.washingtontimes.com/commentary/20051002-093822-1999r.htm>
- Scarfe, B. I. (28. 10. 1980). The Federal Budget and Energy Program. Získáno 16. 7. 2013, z Department of Economics, The University of Alberta: <http://economics.ca/cgi/jab?journal=cpp&view=v07n1/CPpv-07n1p001.pdf>
- Seaman, J. (2010). Energy security, transnational pipelines and China's role in Asia. Paris: IFRI.
- Shauk, Z. (31. 5. 2013). Canada importing U.S. oil, including some from Eagle Ford. Získáno 20. 9. 2013, z Houston Chronicle: <http://www.mysanantonio.com/news/article/Canada-importing-U-S-oil-including-some-from-4567261.php>
- Sherman Anti-Trust Act (1890). (nedatováno). Získáno 3. 11. 2012, z Our Documents: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=51>
- Shiller, R. J. (26. 10. 2004). Are We Running Out of Oil (Again)? Získáno 27. 10. 2012, z Project Syndicate: <http://www.project-syndicate.org/commentary/shiller18/English>
- Schleicher, A. (22. 1. 2003). Venezuelan Oil Strike. Získáno 16. 11. 2012, z NewsHour Extra: <http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/venezuela.html>
- Singh, B. K. (2010). India's Energy Security: The Changing Dynamics. New Delhi: Pentagon Energy Press.
- Slutz, J. (26. 4. 2013). The U.S.-Canada Energy Relationship and the Growing Role for Asia. Získáno 17. 7. 2013, z Wilson Center: <http://www.wilsoncenter.org/article/the-us-canada-energy-relationship-and-the-growing-role-for-asia>
- Spearin, C. (2008). A Justified Heaping of the Blame? An Assessment of Privately Supplied Security Sector Training and Reform in Iraq – 2003–2005 and Beyond. V D. Stoker, Military Advising and Assistance: From Mercenaries to Privatisation, 1815–2007 (stránky 224–225). Londýn: Routledge.
- Sragli, L. (3/2008). MAORT – MOL. Získáno 3. 8. 2012, z MOL: www.mol.hu/repository/435048.pdf
- Sreekumar, A. (4. 3. 2013). U.S. Refiners Are Thirsty for Canadian Oil. Získáno 15. 8. 2013, z Daily Finance: <http://www.dailyfinance.com/2013/03/04/why-us-refiners-are-thirsty-for-canadian-oil/>
- Stewart, G. (1967). Names on the Land. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Stokes, D., & Raphael, S. (2010). Global Energy Security and American Hegemony. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Stopford, M. (1997). Maritime Economics. London: Routledge.
- Strmiska, M. (2001). Terorismus a demokracie: Pojetí a typologie subverzního teroristického násilí v současných demokraciích. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- Suez Canal Authority. (nedatováno). Suez Canal Authority. Získáno 19. 11. 2012, z Suez Canal Authority: <http://www.suezcanal.gov.eg/>
- SUMED Arab Petroleum Pipelines Company. (nedatováno). SUMED Arab Petroleum Pipelines Company. Získáno 20. 11. 2012, z SUMED Arab Petroleum Pipelines Company: <http://www.sumed.org/docs/front.aspx>
- Talley, W. K., Agarwal, V. B., & Breakfield, J. W. (1986). Economies of Density of Ocean Tanker Ships. Journal of Transport Economics and Policy, 20, stránky 91–99.

Taylor, J., & VanDoren, P. (10. 4. 2002). An Oil Embargo Won't Work. Získáno 27. 10. 2012, z Cato Institute: <http://www.cato.org/dailys/04-24-02.html>

Taylor, J., & VanDoren, P. (6. 12. 2001). Oil Weapon Myth. Získáno 27. 10. 2012, z Cato Institute: <http://www.cato.org/research/articles/taylor-011206.html>

Tengizchevroil. (nedatováno). The History of the Tengiz Field. Získáno 27. 10. 2012, z Tengizchevroil: http://www.tengizchevroil.com/en/about/tco_history.asp

Tengri News. (16. 10. 2012). Tengri News. Získáno 10. 7. 2013, z Kazakhstan and U.S. sign energy partnership plan: http://en.tengrinews.kz/politics_sub/Kazakhstan-and-US-sign-energy-partnership-plan-13766/

Terner, E. (1991). Dějiny státu Izrael. Pardubice: Kora.

Tertzakian, P. (25. 7. 2012). Canada again a focus of a new Great Scramble for oil. Získáno 16. 8. 2013, z The Globe and Mail: <http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/international-business/canada-again-a-focus-of-a-new-great-scramble-for-oil/article4439270/>

The Jamestown Foundation. (16. 9. 2011). China Brief: A Journal of Analysis and Information. Získáno 17. 7. 2013, z The Jamestown Foundation: http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_11_43.pdf

The Carter Center. (25. 2. 2005). The Venezuela Presidential Recall Referendum: Final Reports. Získáno 7. 10. 2012 z The Carter Center: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc2023.html>

The Library of Congress. (nedatováno). The Library of Congress. Získáno 8. 11. 2012, z Bill Text Versions 109th Congress (2005–2006) H.R.6: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-109hr6enr/pdf/BILLS-109hr6enr.pdf>

The National Energy Technology Laboratory. (5/2001). National Energy policy: Report of the National Energy Policy Development group. Získáno 15. 7. 2013, z The National Energy Technology Laboratory: http://www.netl.doe.gov/publications/press/2001/nep/national_energy_policy.pdf

The National Security Strategy of the United States of America. (9/2002). Získáno 14. 10. 2012, z Global Security: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>

The New York Times. (26. 12. 1879). Pithole's Rise and Fall. Získáno 14. 9. 2013, z The New York Times – Archive: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9C07E0DB163EE63BBC4E51D-FB4678382669FDE>

The White House – Archives. (23. 9. 2002). Joint Statement by President George W. Bush and President Askar Akayev on the Relationship Between the United States of America and the Kyrgyz Republic. Získáno 14. 7. 2013, z The White House – Archives: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020923-4.html>

The White House. (3/2006). National Security Strategy of the United States of America. Získáno 25. 8. 2013, z NSS Archive: <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>

The World Bank a. (nedatováno). GDP growth (annual). Získáno 8. 11. 2012, z The World Bank: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

The World Bank b. (nedatováno). The World Bank. Získáno 18. 11. 2012, z Data by country: China: <http://data.worldbank.org/country/china>

- Thompson, E. V. (nedatováno). A Brief History Of Major Oil Companies in the Gulf Region. Získáno 8. 5. 2012, z Petroleum Archives Project, Arabian Peninsula & Gulf Studies, Program University of Virginia: <http://www.virginia.edu/igpr/APAG/apagoilhistory.html>
- Toothaker, C. (7. 5. 2006). The Washington Post. Získáno 24. 8. 2013, z Venezuela Imposing New Oil Extraction Tax: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/05/07/AR2006050700619.html>
- TransCanada. (nedatováno). A proposed oil pipeline from Alberta to Nebraska. Získáno 15. 8. 2013, z Trans Canada: <http://keystone-xl.com/kxl/project-overview/>
- U. S. Department of Energy. (nedatováno). Energy Efficiency & Renewable Energy: Key Federal Legislation. Získáno 8. 11. 2012, z U. S. Department of Energy: http://www.afdc.energy.gov/laws/key_legislation
- U. S. Department of Energy. (2008 a). Energy Improvement and Extension Act of 2008. Získáno 8. 11. 2012, z U. S. Department of Energy: Alternative Fuels data Center: <http://www.afdc.energy.gov/laws/eiea2008>
- U. S. Department of Energy. (2008 b). Sale of the Elk Hills Naval Petroleum Reserve. Získáno 26. 9. 2012, z U. S. Department of Energy: http://www.fossil.energy.gov/programs/reserves/npr/npr_elkhills_sale.html
- U. S. Department of Energy. (2012 a). Strategic Petroleum Reserve – Profile. Získáno 16. 11. 2012, z U. S. Department of Energy: <http://www.fossil.energy.gov/programs/reserves/spr/index.html>
- U. S. Department of Energy. (2012 b). US Petroleum Reserves. Získáno 17. 11. 2012, z U. S. Department of Energy: <http://www.fossil.energy.gov/programs/reserves/#SPR>
- U. S. Department of State – Office of the Historian. (nedatováno). Good Neighbor Policy, 1933. Získáno 8. 10. 2013 z U. S. Department of State – Office of the Historian: <http://history.state.gov/milestones/1921-1936/GoodNeighbor>
- U. S. Department of Defense. (29. 4. 2002). Georgia “Train and Equip” Program Begins. Získáno 14. 7. 2013, z U.S. Department of Defense: <http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=3326>
- U. S. Department of State. (nedatováno). Merida Initiative. Získáno 1. 9. 2013, z U.S. Department of State: <http://www.state.gov/j/inl/merida/>
- U. S. Department of State: Office of the Historian. (nedatováno). Milestones: 1937–1945: Mexican Expropriation of Foreign Oil, 1938. Získáno 28. 8. 2013, z U.S. Department of State: Office of the Historian: <http://history.state.gov/milestones/1937-1945/MexicanOil>
- U. S. Department of State. (nedatováno). The 1928 Red Line Agreement. Získáno 3. 8. 2012, z Office of the Historian: <http://history.state.gov/milestones/1921-1936/RedLine>
- U. S. Department of the Treasury. (2012). An overview of O.F.A.C. Regulations involving Sanctions against Iran. Získáno 6. 10. 2012, z U. S. Department of the Treasury: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/iran.pdf>
- U. S. Energy Information Administration. (nedatováno). Repeal of the Powerplant and Industrial Fuel Use Act (1987). Získáno 25. 9. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/oil_gas/natural_gas/analysis_publications/ngmajorleg/repeal.html
- U. S. Energy Information Administration. (1995). Outer Continental Shelf Deep Water Royalty Relief Act of 1995. Získáno 26. 9 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/oil_gas/natural_gas/analysis_publications/ngmajorleg/continental.html

- U. S. Energy Information Administration. (2009). Regulations Related to the Outer Continental Shelf Moratoria and Implications of Not Renewing the Moratoria. Získáno 17. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/oiaf/aeo/otheranalysis/aeo_2009analysispapers/ocsm.html
- U. S. Energy Information Administration. (2010 a). Annual Energy Outlook 2010. Získáno 17. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: [http://www.eia.gov/oiaf/aeo/pdf/0383\(2010\).pdf](http://www.eia.gov/oiaf/aeo/pdf/0383(2010).pdf)
- U. S. Energy Information Administration. (2010 b). China: Country Analysis Brief. Získáno 6. 10. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/countries/img/charts_png/CH_petnet_img.png
- U. S. Energy Information Administration. (2010 c). World Oil Balance. Získáno 11. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: www.eia.doe.gov/emeu/ipsr/t21.xls
- U. S. Energy Information Administration. (2011 a). Countries – Overview. Získáno 8. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/countries/index.cfm?topL=imp>
- U. S. Energy Information Administration. (2011 b). Countries: Korea, South. Získáno 17. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=KS>
- U. S. Energy Information Administration. (2011 c). Country Analysis Brief – Saudi Arabia. Získáno 20. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.doe.gov/cabs/Saudi_Arabia/pdf.pdf
- U. S. Energy Information Administration. (2011 d). Crude Oil and Total Petroleum Imports Top 15 Countries. Získáno 19. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <ftp://ftp.eia.doe.gov/>
- U. S. Energy Information Administration. (2011 e). China and India account half of global energy growth through 2035. Získáno 18. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=3130>
- U. S. Energy Information Administration. (2011 f). International Petroleum Monthly. Získáno 16. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/ipm/demand.html>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 a). Alaska Field Production of Crude Oil. Získáno 6. 10. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRFPAK2&f=A>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 b). Annual Energy Outlook 2011. Získáno 18. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: www.eia.gov/forecasts/aeo/
- U. S. Energy Information Administration. (2012 c). Annual Energy Outlook 2012. Získáno 11. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: [http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2012\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2012).pdf)
- U. S. Energy Information Administration. (2012 d). Annual Energy Review 2011. Získáno 8. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 e). Central Appalachian (CAPP) coal spot prices affect markets for coal and electric power. Získáno 17. 11. 2012, z Today in Energy: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=8050>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 f). How dependent are we on foreign oil? Získáno 7. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/energy_in_brief/foreign_oil_dependence.cfm

- U. S. Energy Information Administration. (2012 g). Petroleum & Other Liquids – spot prices (history): Cushing, OK WTI Spot Price FOB (Dollars per Barrel). Získáno 5. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=rwtc&f=m>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 h). Petroleum & Other Liquids. Získáno 5. 11. 2012, z U. S. Imports of Crude Oil: <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mcrimus1&f=a>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 i). Petroleum & Other liquids U. S. Imports by Country of Origin. Získáno 16. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_epc0_im0_mbbldpd_a.htm
- U. S. Energy information Administration. (2012 j). Petroleum & Other Liquids: Consumption, Production and Imports 1949–2011. Získáno 6. 11. 2012, z U. S. Energy information Administration: http://www.eia.gov/energy_in_brief/images/charts/depend_on_imports_1949-2011-large.jpg
- U. S. Energy Information Administration. (2012 k). Petroleum & other liquids: U. S. Imports of Crude Oil and Petroleum Products (Thousand Barrels). Získáno 20. 9. 2012, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mttimus1&f=a>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 l). Short-Term Energy Outlook. Získáno 9. 10. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/forecasts/steo/report/global_oil.cfm
- U. S. Energy Information Administration. (2012 m). What are the major sources and users of energy in the United States? Získáno 6. 11. 2012, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/energy_in_brief/major_energy_sources_and_users.cfm
- U. S. Energy information administration. (2012 n). World Oil Transit Chokepoints. Získáno 6. 10. 2012, z U. S. Energy information administration: <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=WOTC&trk=p3>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 o). Venezuela– Analysis. Získáno 1. 9. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=VE>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 p). Mexico. Získáno 31. 8. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=MX>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 q). U.S. could become the world’s top liquid fuels producer, but how much does it matter? Získáno 16. 8. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=9290>
- U. S. Energy information Administration. (2012 r). Kazakhstan. Získáno 7. 7. 2013, z U. S. Energy information Administration: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=KZ>
- U. S. Energy Information Administration. (2012 s). China – Country Analysis Brief Overview. Získáno 10. 7. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH#pet>
- U. S. Energy Information Administration. (2013 a). Technically Recoverable Shale Oil and Shale Gas Resources: An Assessment of 137 Shale Formations in 41 Countries Outside the United States. Získáno 22. 9. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/>
- U. S. Energy Information Administration. (2013 b). U.S. crude oil production on track to surpass imports for first time since 1995. Získáno 17. 7. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=10451>
- U. S. Energy Information Administration. (2013 c). Company Level Imports. Získáno 15. 7. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/petroleum/imports/companylevel/>

- U. S. Energy Information Administration. (2013 d). How much petroleum does the United States import and from where? Získáno 15. 7. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/tools/faqs/faq.cfm?id=727&t=6>
- U. S. Energy Information Administration. (2013 e). International Energy Statistics. Získáno 21. 8. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=57&aid=6>
- U. S. Energy Information Administration. (2013 f). Spot Prices: Crude Oil in Dollars per Barrel, Products in Dollars per Gallon. Získáno 24. 8. 2013, z U. S. Energy Information Administration: http://www.eia.gov/dnav/pet/pet_pri_spt_s1_d.htm
- U. S. Energy Information Administration. (2013 g). U.S. Field Production of Crude Oil. Získáno 23. 9. 2013, z U. S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRFPUS2&f=M>
- U. S. Environmental Protection Agency. (2012 a). Clean Air Act. Získáno 29. 9. 2012, z Environmental Protection Agency of the United States of America: <http://www.epa.gov/air/caa/>
- U. S. Environmental Protection Agency. (2012 b). Summary of the Energy Independence and Security Act of 2007. Získáno 17. 11. 2012, z U. S. Environmental Protection Agency: <http://www.epa.gov/lawsregs/laws/eisa.html>
- U. S. Environmental Protection Agency. (nedatováno). Energy and You. Získáno 20. 11. 2012, z Clean Energy: <http://www.epa.gov/cleanenergy/energy-and-you/index.html>
- U. S. Geological Survey. (10/2009). An Estimate of Recoverable Heavy Oil Resources. Získáno 21. 8. 2013, z U. S. Geological Survey: <http://pubs.usgs.gov/fs/2009/3028/pdf/FS09-3028.pdf>
- U. S. Government Printing Office. (10. 1. 2002). U. S. Government Printing Office. Získáno 13. 7. 2013, z Foreign operations, export financing and related programs: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ115/html/PLAW-107publ115.htm>
- Umbach, F. (2010). Global energy security and the implications for the EU. *Energy Policy*, 38 (3), stránky 1229–1240. DOI: 10.1016/j.enpol.2009.01.010
- United Nations Conference on Trade and Development. (2008 a). Handbook of Statistics. New York / Geneva: UNCTAD Secretariat.
- United Nations Conference on Trade and Development. (2008 b). Review of Maritime Transport 2008. Získáno 20. 11. 2012, z United Nations Conference on Trade and Development: www.unctad.org/en/docs/rmt2008_en.pdf
- United Nations. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea. Získáno 20. 11. 2012, z United Nations: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- United Nations publication. (7/2003). Foreign Direct Investment in Central Asian and Caucasian Economies: Policies and Issues. Získáno 12. 7. 2013, z United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific: <http://www.unescap.org/tid/publication/t&ipub2255.pdf>
- United Nations Development Programme. (13. 5. 2004). Poverty in Kazakhstan: Causes and Cures. Získáno 12. 7. 2013, z United Nations Development Programme: <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Kazakhstan/Kazakhstan%20Poverty%20in%20Kazakhstan.pdf>

- United States Senate, Subcommittee on Multinational Corporations. (1975). *Multinational Oil Corporations and U. S. Foreign Policy – Report together with Individual Views, to the Committee on Foreign Relations*. Washington: U. S. Government Printing Office.
- US Embassy. (2012). US Embassy. Získáno 10. 7. 2013, z FREEDOM Support Act 20th Anniversary: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/pamphlet/2012/09/20120927136741.html#axzz2YedfughP>
- Vaculík, J. (1996). *Texty ke studiu soudobých světových dějin (1945–1994)*. Brno: Masarykova univerzita.
- Village of Fredonia, N. (nedatováno). Village of Fredonia, NY. Získáno 20. 11. 2012, z http://village.fredonia.ny.us/welcome_to_the_village_of_fredonia_ny
- Villarreal, A. M., & Lake, J. E. (27. 5. 2009). *Security and Prosperity Partnership for North America: An Overview and Selected Issues*. Získáno 1. 9. 2013, z Federation of AMERICAN Scientists: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22701.pdf>
- Vivoda, V. (2009). *Diversification of Oil Import Sources and Energy Security: A Key Strategy or an Elusive Objective?* *Energy Policy*, stránky 4615–4623.
- Vlček, T. (2009). *The South China Sea and The Threat of Piracy*. Získáno 20. 11. 2012, z Global Politics: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/the-south-china-sea-and-the-threat-of-piracy>
- Walsh, B. (2013). *America's Oil Boom Won't Make It Energy-Independent From Middle East Madness*. Získáno 22. 9. 2013, z Time – Science: <http://science.time.com/2013/09/05/americas-oil-boom-wont-make-it-energy-independent-from-mideast-madness/>
- Walsh, N. P. (2004). *US privatises its military aid to Georgia*. Získáno 14. 7. 2013, z The Guardian: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/jan/06/georgia.nickpatonwalsh>
- Walsh, N. P. (2005). *Uzbekistan kicks US out of military base*. Získáno 11. 7. 2013, z The Guardian: <http://www.guardian.co.uk/world/2005/aug/01/usa.nickpatonwalsh>
- Wayback machine – Internet archive. (8. 3. 2004). *Agreement for security services*. Získáno 13. 7. 2013, z Wayback machine – Internet archive: https://www.google.cz/search?q=Regency+Blackwater&rls=com.microsoft:cs:IE-Address&ie=UTF-8&oe=UTF-8&sourceid=ie7&rlz=117ADRA_cs&redir_esc=&ei=jrvhUdWQCoKLOaqKgNAG
- Weir, E. M. (1. 4. 2001). *NEP to FTA: The Political Economy of Canadian Petroleum Policy in the 1980s*. Získáno 20. 9. 2013, z <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2F130.203.133.150%2Fviewdoc%2Fdownload%3Bj-sessionid%3D80FAD098804415B603B5689823B174EF%3Fdoi%3D10.1.1.203.4971%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&ei=Y2A8Uoe1FYbsswbb3Y>
- White, B. (3. 8. 2005). *Chinese Drop Bid To Buy U.S. Oil Firm*. Získáno 20. 9. 2013, z The Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/08/02/AR2005080200404.html>
- Wilpert, G. (30. 8. 2003). *The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela*. Získáno 24. 8. 2013, z Venezuelan Analysis: http://venezuelanalysis.com/analysis/74#_ftn1
- Willis, B. (2001). *Supertankers*. Získáno 20. 11. 2012, z <http://www.worsleyschool.net/science/files/supertanker/page.html>
- Wilpert, G. (2003). *The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela*. Získáno 24. 8. 2013, z Venezuelan Analysis: http://venezuelanalysis.com/analysis/74#_ftn1

- Wirth, T. E., Gray, B. C., & Podesta, J. D. (4 2003). The Future of Energy Policy. *Foreign Affairs* 82, 4, stránky 132–155. DOI: 10.2307/20033654
- Woloszański, B. (1998). *Kruté století*. Frýdek-Místek: ALPRESS.
- Woolley, J. T., & Peters, G. (nedatováno). Richard Nixon – Special Message to the Congress on the Energy Crisis. Získáno 17. 11. 2012, z The American Presidency Project: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=4241>
- World Nuclear Industry Status Report. (2012). *World Nuclear Industry Status Report 2009*. Získáno 16. 11. 2012, z World Nuclear Industry Status Report: <http://www.worldnuclearreport.org/spip.php?article52>
- Worth, K. D. (2010). *Peak Oil and the Second Great Depression (2010–2030)*. Denver: Outskirts Press.
- Xinhua News Agency. (3. 8. 2005). CNOOC Withdraws Unocal Bid. Získáno 15. 8. 2013, z China Through a Lens: <http://www.china.org.cn/english/2005/Aug/137165.htm>
- Yergin, D. (1991). *The Prize*. New York: Simon & Schuster.
- Yergin, D. (1998). Fueling Asia's Recovery. *Foreign Affairs*, 2, stránky 34–50. DOI: 10.2307/20048787 DOI: 10.2307/20048787
- Yergin, D. (2. 4. 2011). Stepping on the Gas. Získáno 20. 11. 2012, z The Wall Street Journal: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703712504576232582990089002.html>
- Yergin, D. (2. 9. 2005). The Katrina Crisis. *The Wall Street Journal*, str. A14.
- Yergin, D. (2011). *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*. New York: The Penguin Press.
- Yergin, D. (23. 1. 2007). Energy Independence. *Wall Street Journal*, str. A19.
- Yergin, D. (3–4/2006). Ensuring Energy Security. Získáno 27. 10. 2012, z *Foreign Affairs*: <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=996893271&sid=1&Fmt=3&clientId=45397&RQT=309&VName=PQD>
- Yergin, D. (9–10/2009). It's still the one. *Foreign Policy*, stránky 88–95.
- Yizraeli, S. (3/2000). How Important is Saudi Oil? Získáno 27. 10. 2012, z *The Middle East Quarterly*: <http://www.meforum.org/article/42>
- Zeman, P. (2002 a). Důležité pojmy analýzy rizik a rovnice rizika. In Zeman, P. (ed.) *Česká bezpečnostní terminologie* (stránky 97–106). Brno: MPÚ MU / ÚSS VA.
- Zeman, P. (2002 b). Hrozba a riziko. In Zeman, P. (ed.) *Česká bezpečnostní terminologie* (stránky 85–96). Brno: MPÚ MU / ÚSS VA.
- Zha, D. (2005). China's Energy Security and Its International Relations. *The China and Eurasia Forum Quarterly*, stránky 39–54.
- Zubir, M. (2004). The strategic value of the Strait of Malacca. Získáno 15. 11. 2012, z Maritime Institute of Malaysia: <http://www.aspirasi-ndp.com/en/archive/ThestrategicvalueoftheStraitofMalacca.pdf>

13 Jmenný rejstřík

- Abdullah, I bin al-Hussein 30
Ábel, Bódog 34
Armitage, Richard 109
Assad, Hafiz – al 45
Barmore, Preston 143, 144
Beck, Lewis 143
Binder, Béla 34
Bissell, George 14, 15
Brzezinski, Zbigniew 109
Bush, George Walker 57, 72, 85, 87, 89, 93, 112,
Bush, George Herbert Walker 59, 60, 87
Cardénas, Lazáro 104
Carter, James Earl 50, 53, 55, 70,
Clinton, William J. 59, 60, 62, 87, 100, 109, 111
D'Este, František Ferdinand 30
Díaz, Porfírio 104
Drake, Edwin 15, 18, 142, 143,
Eden, Anthony 41
Eisenhower, Dwight D. 37, 38, 41,
Faisal, bin Hussein bin Ali al-Hashemi 30, 42, 45, 46,
Farouk I. of Egypt 37
Ferris, Walter C. 32
Fettweis, Christopher J. 72, 81
Flagler, Henry 18
Fukuyama, Francis 65
Goméz, Juan Vicente 98
Gulbenkian, Calouste 30, 31
Hart, William A. 142, 143, 144
Hubbert, Marion King 80
Hull, Cordell 32
Husajn, Saddám 50, 53, 56, 69, 71, 72
Chávez, Hugo 101, 102, 103
Chenney, Dick 109, 116
Chomejní, Músaví Rúholláh Sajjid 53
Ibn Saud, Abdulaziz 32
Ickes, Harold L. 32, 33
Johnson, Lyndon B. 38
Kaddáfí, Muammar 43
Kennedy, John F. 35, 38
Kissinger, Henry 45, 48, 109
Kosygin, Alexej 45
Lane, Franklin K. 27
Mahathir, Mohamad 50
Maximilian I. of Mexico 35
Meirová, Golda 45
Mitchell, George P. 145
Mitropoulos, Efthimios 130
Monroe, James 35, 97, 103
Morningstar, Richard 109
Mossadegh, Mohammad 36, 70,
Naimi, Alí-ai 69
Nasser, Gamal Abdel 37, 39, 41, 43
Nazarbajev, Nursultan 111, 116,
Nieto, Enrique Peña 107
Nixon, Richard 38, 44, 45, 47, 49, 54, 84
Nyiazov, Saparmurat 111
Obama, Barack 85, 111, 112
Pahlávi, Réza 53, 70
Papp, Simon 34
Peréz, Juan Pablo 99
Reagan, Ronald 59, 71
Rockefeller, John D. 13, 17, 18, 19, 20, 21, 24
Roosevelt, Franklin D. 29, 32, 33, 69, 104, 105
Roosevelt, Theodore 24, 35
Sadat, Anwar 45
Samuel, Marcus 22
Scott, Tom 19
Silliman, Benjamin 14, 15
Stopford Martin 136
Taríki, Abdullah 99
Thornburg, Max 32
Townsend, James 14, 15
Truman, Harry 35, 99
Wilson, Woodrow 26
Yamani, Zaki 39
Yergin, Daniel 57, 72, 73, 81, 84, 89

Filip Černoch, Martin Jirušek, Hedvika Kodůusková, Jan Osička, Tomáš Vlček

ROPNÁ POLITIKA USA: historie a výzvy

Foto na obálce a úprava: Pavel Gurka
Jazyková korektura: Lenka Váchová
Grafická úprava: GRAFEX-AGENCY s.r.o.

V roce 2014 vydala Masarykova univerzita,
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno, www.muni.cz
2., aktualizované vydání

Neprodejné

www.mves.cz
www.opvk.fss.muni.cz/ensec/

ISBN 978-80-210-6649-6
DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-6649-2014

Projekt „Inovace výuky na FSS – Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií“ (CZ1.07/2.2.00/15.0221) reaguje na potřeby pracovního trhu a nutnost komplexní přípravy studentů na zaměstnání v oborech spojených s energetikou a energetickou bezpečností. Umožňuje studentům získat prakticky uplatnitelné znalosti a těžit ze spolupráce s nejprogressivnějšími firmami v oboru. Projekt zahrnuje 9 nových či inovovaných kurzů; prakticky orientované stáže; exkurze a kulaté stoly ve spolupráci s ČEPS, a.s., ČEZ, a.s., Jihomoravskou plynárenskou, a.s., Muzeem naftového dobývání a geologie; výuku externích expertů z USA, VB, Polska, Izraele a dalších zemí.

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

<http://www.opvk.fss.muni.cz/ensec/>

muni
PRESS

enSEC

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ